FLORENTINA VIȘAN

SISTEMUL PARŢILOR DE VORBIRE IN GRAMATICA CHINEZA

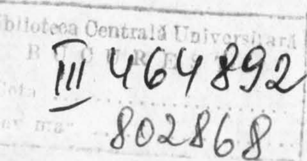
EDITURA UNIVERSITĂŢII BUCUREŞTI
– 1996 –

FLORENTINA VIŞAN

SISTEMUL PĂRŢILOR DE VORBIRE ÎN GRAMATICA CHINEZĂ

EDITURA UNIVERSITĂŢII BUCUREŞTI
-1996-

Referenţi ştiinţifici: Prof. dr. NADIA ANGHELESCU
Lector LUMINIŢA BĂLAN

ISBN-973-575-068-6

S U M A R

Pag

Capitolul 3

SISTEMUL PĂRŢILOR DE VORBIRE ÎN PRIMA GRAMATICĂ CHINEZĂ. SINIZAREA MODELULUI EUROPEAN

Capitolul 4

PROBLEMA PĂRŢILOR DE VORBIRE ÎN CONCEPŢIA GRAMATICII CHINEZE MODERNE

Capitolul 5

MODELE DE ÎNCADRARE A CUVINTELOR ÎN CATEGORII GRAMATICALE ÎN CONCEPŢIA GRAMATICIENILOR CONTEMPORANI

Capitolul 6

CONTRIBUŢIA GRAMATICIENILOR CHINEZI LA STUDIEREA FENOMENULUI SCHIMBĂRII CATEGORIEI GRAMATICALE A CUVINTULUI

Capitolul 7

ORIGINALITATEA MODELULUI CHINEZESC AL PĂRŢILOR DE VORBIRE: MODELUL DINAMIC, REZULTAT AL SINTEZEI DINTRE TRADIŢIE ŞI INOVAŢIE

INTRODUCERE

Problema părților de vorbire constituie axa principală în jurul căreia se structurează gramatica chineză. Poziția teoretică adoptată și modelul elaborat pentru rezolvarea ei orientează și marchează toate celelalte opțiuni ale gramaticienilor chinezi. Cercetînd concepția asupra părților de vorbire, lucrarea noastră pune în evidență procesul evoluției gîndirii lingvistice chineze, de la primele sale manifestări, în operele filosofilor și ale poeticienilor, la conștientizarea și atingerea statutului de domeniu autonom, după momentul contactului cu modelul exterior, și pînă la maturizarea sa, cînd își recuperează și valorifică propria originalitate și se prezintă ca o sinteză rezultată din îmbinarea tradiției cu inovația. Se schițează astfel un istoric al gîndirii lingvistice chineze și, în cadrul acestuia, al devenirii gramaticii chineze ca disciplină teoretică specializată.

Metoda de cercetare este aceea specifică sinologului,care îmbina investigația istorică și filologică. El explorează mai întîi principalele monumente scrise ale gîndirii chineze preclasice și clasice și, printr-o operație de arheologie, le selectează pe acelea care se înscriu în aria cercetării propuse. Studierea lor are loc în cîmpul viu al practicii culturale a timpului, considerată un cronotip, ceea ce presupune o luare în considerație a mentalității intelectuale, cu precădere a aceleia referitoare la semn, la limbă și la categorizare.

Perspectiva prin care se interpretează și comentează semnificația datelor circumscrise este aceea a lingvistului înarmat cu setul de cunoștinte necesare din ceea ce numim, cu rezerva necesară față de

termenul adoptat, "teoria generală" (mai degrabă, stocul experienţei teoretice). Tot ca ipoteză de lucru, cercetarea se raportează permanent la "modelul european al părţilor de vorbire" ("modelul apusean", conform formulării lingviştilor chinezi), înţelegînd prin acesta modelul de tradiţie greco-latină care a stat la baza elaborării sistemelor părţilor de vorbire pentru diversele idiomuri ale Europei şi pe care China îl cunoaşte şi îl împrumută la sfîrşitul secolului al XIX-lea.

Acest demers cere o serie de precauţii privind aparatul conceptual, fixarea cadrului teoretic şi terminologia adoptată, precum şi modelul de raportare al cercetătorului, care, conform cerinţei din obiectivul lucrării, trebuie să se situeze în postura de transmiţător al unui tip de meta-poziţionare. O postură care conţine prin ea însăşi un paradox: paradoxul din definiţia sinologului. Căci, chiar aparent simpla muncă de lectură şi de onestă descriere şi redare a faptelor presupune o operaţie de interpretare şi de reformulare prin filtrul unor tipare, obişnuinţe de gîndire şi aparat conceptual, condiţionate de spaţiul cultural propriu. Compromisul asumat al acestei ipostazieri vine în întîmpinarea a înseşi mişcării gîndirii lingvistice chineze, care în mod conştient s-a îndreptat şi se îndreaptă (tot mai mult în ultima vreme) spre o racordare la acel fond comun ce se poate numi cu un termen plin de optimism unitatea intelectuală a lumii.

Aşa cum, nici o istorie a esteticii, a poeticii sau a filosofiei nu include şi zona gîndirii chineze, nici istoria gîndirii lingvistice nu se preocupă de modul în care China veche sau cea modernă pune problema părţilor de vorbire. Referirile la lingvistica chineză sînt, în general, rare, cu atît mai puţin cele la istoria ei. Cele mai cunoscute lucrări referitoare la limba chineză pe care le iau în consideraţie diversele lucrări de teorie a limbii (pentru capitolul tipurilor de scriere sau pentru clasificările genealogice şi tipolo-

gice ale limbilor) sînt cele ale marilor sinologi, devenite deja "clasice" (cu toate observaţiile lor interesante, dar şi cu toate inexactităţile şi cu toate clişeele lor)[1]. Lucrările sinologilor lingvişti sînt axate în marea lor majoritate pe diversele probleme şi aspecte ale limbii chineze clasice sau contemporane, cu specializări pe compartimentele fonologiei, morfologiei, sintaxei, care configurează adevărate "şcoli" (între acestea, ca şcoală specializată în morfologie, se remarcă "Şcoala sinologilor ruşi").

Există, deci, extrem de puţine lucrări de cercetare a istoriei lingvisticii chineze şi, după ştiinţa noastră, nici una care să trateze tema referitoare la concepţia părţilor de vorbire. Lucrări al căror titlu[2] părea promiţător s-au dovedit doar descrieri, din perspectiva modernă, ale sistemului părţilor de vorbire din limba chineză veche, fără a se evoca vreun element referitor la poziţia proprie a gînditorilor chinezi din perioada preclasică sau clasică.

Mai demne de interes, în direcţia care ne interesează, rămîn lucrările sinologilor filosofi care se ocupă, nesistematic însă şi sporadic, în cadrul studiului şcolilor filosofice, de o istorie a filosofiei limbii[3]. Unele din observaţiile lor referitoare la relaţia nume-realitate sau la perspectiva semiotică au putut fi astfel dezvoltate şi valorificate în această lucrare.

Pentru a înţelege specificul gîndirii chineze care stă la baza clasificării cuvintelor ca părţi de vorbire, a trebuit să acordăm o

---

1. Destul de cunoscute şi citate deseori s-au dovedit şi lucrările lingvistului chinez ZHAO (CHAO) YUANREN. Lucrarea sa, **Language and symbolic systems** (1968) reprezintă de altfel o substanţială contribuţie la teoria lingvistică.

2. De exemplu, CHOU FEN (1964): **Word Classes in Classical Chinese**, in "Proceeding of the 9th International Congress of Linguists"(Lunt H. ed), The Hague-Paris, Mouton, p.594-598; G.KENNEDY (1956): **Word-classes in Classical Chinese**, in "Selected Works of G.A.Kennedy" (Tien yi li ed.), New Haven,Yale University, p.323-433; W.SIMON (1937): **Has the Chinese Language Parts of Speech?**, in "Transactions of Philological Society", p.99-119.

3. De menţionat în acest sens şi lucrarea de licenţă a absolventului secţiei noastre, Florin Deleanu, **Filosofia limbii în China antică**, publicată parţial în "Studii şi cercetări lingvistice", nr.2 şi 5/1984.

atenţie deosebită modului de a opera clasificări şi categorizări în China veche, subiect pe care nu l-am putut găsi tratat ca atare în operele sinologilor filosofi. Pentru a-l cerceta, am investigat textele clasice ale filosofilor daoişti, confucianişti, moişti, legişti şi nominalişti, precum şi lucrările filologice, în special cele de lexicografie şi retorică, ce propun modele de clasificări/categorizări.

Pentru că în perioada preclasică şi clasică nu există nici o preocupare specială şi nici lucrări speciale de lingvistică propriu-zisă, am urmărit în operele filosofice, cît şi în lucrările de lexicografie şi retorică, toate referirile la "clasificarea" cuvintelor dar şi la "folosirile" lor, la "deplasările de folosire". Ne-am oprit îndeosebi la practica delimitării cuvinte <u>pline</u> / cuvinte <u>vide</u> şi la studierea acelor lexicoane de cuvinte vide care cuprind încă de la primele apariţii germenii unor observaţii din domeniul gramaticii.

Pentru perioada modernă, stabilirea materialelor care au constituit baza cercetării s-a făcut conform evoluţiei în timp a lucrărilor de gramatică chineză. Am explorat majoritatea gramaticilor apărute după 1898, anul publicării primei gramatici chineze, şi pînă în anii '90, urmărind poziţiile teoretice exprimate explicit, terminologia folosită, criteriile şi modelul de clasificare din sistemul părţilor de vorbire propus. Ne-am fixat atenţia asupra modificărilor în terminologie, asupra accentuării unuia sau altuia din criterii, asupra inovaţiilor la nivelul inventarului părţilor de vorbire precum şi asupra modului în care sînt analizate o serie de probleme comune tuturor celor ce se preocupă de domeniul părţilor de vorbire: delimitarea nume / verbe şi verbe / adjective, categorizarea separată sau nu a clasificatorilor, locul pronumelor în sistem, definirea şi încadrarea categorială a adverbelor, schimbarea categoriei gramaticale. Observaţiile noastre au fost formulate pornind direct de la

materialul studiat, într-o descriere lineară, desfășurată, dar și într-o încercare de a schița pe verticală o tipologie, pe seturi de probleme. Scenariul explicativ s-a desfășurat de fiecare dată pe o schemă de "problematizare", schițată în primul capitol. Sensul termenului "problemă" din titlu are pe tot parcursul lucrării această conotație. Fiecare perioadă din istoria preocupărilor lingviștilor chinezi pentru chestiunea părților de vorbire este caracterizată prin evidențierea specificului (centrul interesului, modelul de cercetare, inovațiile aduse), precum și a locului pe care îl reprezintă în diagrama întregului proces al evoluției. Acest loc este fixat și prin caracterizarea diverselor etape: etapa tradiției împărțirii în cuvinte pline și cuvinte vide, etapa gramaticilor de imitație, etapa modernă a "polemicii" asupra criteriilor și mărcilor de clasificare, etapa contemporană a modelelor de încadrare categorială. Fiecare capitol face succint sinteza etapei respective, raportată atît la etapa precedentă cît mai ales la consecințele din etapa următoare. Am consacrat un capitol aparte concepției asupra fenomenului schimbării categoriei gramaticale, care constituie o preocupare specifică a gramaticii chineze, atît ca amploare cît și ca originalitate a abordării și a soluțiilor propuse.

Capitolul final propune o interpretare proprie a premiselor și motivațiilor opțiunilor teoretice ale lingviștilor chinezi, cu intenția de a surprinde specificul gîndirii chineze despre limbă.

Această interpretare pornește de la teza că limba chineză a orientat gîndirea chineză în aceeași măsură în care ea însăși este o reflectare a manierei caracteristice de a gîndi. O mentalitate fondată pe perspectiva fluxului dinamic, predispusă spre concretețe și care păstrează conexiunea gîndibilului cu sensibilul, și-a ales forme de expresie adecvată în măsură să reflecte aceste caracteristici: o limbă și o scriere mai aproape de realitate. Ca răspuns, aceste forme de expresie au întărit specificul mentalității. In cadrul ei, con-

cepția categorială și teoria părților de vorbire reprezintă exemplul acestei imposibilități asumate de a da prioritate fie numai limbii, fie numai gîndirii.

Dintre preocupările lingviștilor chinezi contemporani pentru o istorie a gîndirii lingvistice în China ne-au fost utile în mod deosebit lucrările **Hanyu yufaxue shi** (**Istoria gramaticii limbii chineze**)(LIN YUSHAN, 1983) și **Zhongguo yufaxue shiguo** (**Compendiu de istorie a gramaticii chineze**)(GONG QIANYAN, 1987), care cuprind scurte capitole dedicate concepției asupra părților de vorbire și care sînt axate în special pe inventarierea momentelor semnificative, fără a face, însă, evaluări și punînd foarte puțin accent pe perioada clasică. Ele ne-au servit la fixarea etapelor și ne-au ghidat asupra materialelor reprezentative, mai ales pentru perioada de după 1898. De un real folos s-a dovedit volumul care antologhează articolele scrise în urma polemicii declanșate în anii '50 privind părțile de vorbire, intitulat **Hanyu cilei wenti** (**Problema părților de vorbire în limba chineză**) și apărut între 1955-1956. Aceste articole reprezintă materialul pe baza căruia am cercetat opiniile reprezentative pentru acel moment al devenirii gramaticii chineze, cînd sînt puse în discuție toate premisele teoretice ale problemei.

Singura privire retrospectivă și evaluativă în același timp o reprezintă articolele mai noi din revista **Zhongguo yuwen** (**Limba chineză**)din anul 1989, precum și preambulurile teoretice ale unor gramaticieni care se ocupă de problema părților de vorbire, printre care XING FUYI (1992) sau QIAN NAIRONG (1990). Am putut descoperi, astfel, cum se raportează la tradiție și cum se racordează la direcțiile înnoitoare gramaticienii chinezi din perioada contemporană.

Aplicată unei arii foarte largi, foarte extinsă în timp, dar inegală în oferta de materiale reprezentative, cercetarea noastră a încercat să surprindă ideile importante, să le interpreteze, să le sintetizeze și să le ordoneze pe etape și probleme, reformulate în

discurs teoretic. Cum perioada preclasică şi clasică nu compartimentează în discipline separate perímetrul reflecţiei, fiind dominată de perspectiva finalităţii pragmatice, poziţionările teoretice sînt camuflate în spatele demersului practic, fără explicitări într-un limbaj specializat. De aceea, uneori a trebuit ca aceste idei să fie extrase din cadrul unor glosări sumare şi să fie deduse dintr-un demers practic ale cărui premise teoretice nu erau explicate. Pentru perioada modernă, în faţa unor foarte bogate şi diversificate discursuri teoretice au trebuit operate selecţii şi comprimări, alegeri cu valoare de reprezentabilitate. In momentul în care se constituie o gramatică chineză şi apar preocupări specifice, modul în care lingviştii chinezi echivalează ei înşişi terminologia "străină" şi felul în care adoptă premisele teoretice sînt şi prin ele însele mărturia perspectivei teoretice proprii, a unei viziuni care îmbină datele tradiţiei cu cele noi, împrumutate.

In ceea ce priveşte terminologia şi instrumentarul specializat, existente în tradiţia gîndirii lingvistice chineze, am acordat atenţie echivalării cît mai adecvate a termenilor. Astfel termenul cílèi (literal,"clasa, categoria cuvîntului") a fost tradus prin parte de vorbire, 分类 fēnlèi (lit., "împărţire în clase") prin distingerea categoriei, 归类 guīlèi (lit.:"întoarcere, trecere într-o clasă") prin încadrare categorială. Ne-am oprit în mod deosebit şi asupra sintagmelor 活用 huó yòng ("folosire vie"), 灵用 líng yòng ("folosire mobilă") sau 兼类 jiān lèi ("categoriei dublă"), care redau operaţia de "schimbare a categoriei gramaticale" şi care apar în mai multe variante. Am avut permanent în vedere conotaţiile speciale în folosirea acestor termeni specializaţi, în funcţie de perioadă şi de autor. Diversele accepţii în care sînt întrebuinţaţi aceşti termeni, uneori transformaţi în obiect al dezbaterii, s-au constituit în indici ai mutaţiei în opţiunile teoretice. Astfel apariţia în vocabularul specializat al anilor '80 a termenului 语法范畴

yúfǎ fànchóu ("categorie gramaticală"), aplicat părţilor de vorbire, ne-a semnalat o sensibilă modificare a opticii.

Surmontînd o serie de dificultăţi "tehnice", datorate lipsei unui material exhaustiv şi a unui demers anterior care să constituie un reper, întreprinderea noastră încearcă să pună în evidenţă caracterul original al gîndirii lingvistice chineze, aflate în căutarea modelelor optime pentru a pune în descriere teoretică "ordinea" sau "legea" propriei limbi. Deschiderea sa actuală către direcţiile teoretice moderne este îmbinată cu recuperarea tradiţiei, printr-o nouă conştiinţă a individualităţii şi specificului proiectate, însă, în universal.

Capitolul 1:

PROBLEMA PĂRŢILOR DE VORBIRE ÎN MODELUL DE TRADIŢIE GRECO-LATINĂ

1. Modelul clasic al părţilor de vorbire şi teoriile privitoare la relaţiile dintre criteriile de definire a cuvîntului şi criteriile de clasificare

"Părţile de vorbire constituie probabil grupul cel mai important al categoriilor lingvistice, cel puţin în ceea ce priveşte familia limbilor indo-europene", afirmă J.KURYLOVICZ (1965 : 55), care foloseşte termenul de categorie lingvistică[1] cu sensul de "clasă de unităţi lingvistice - în principal cuvinte - prezentînd în comun un sens, o funcţie sintactică ce se exprimă printr-o formă tangibilă".

Constatarea pe care o făcea J.LYONS (1970 : 255), şi anume, că "majoritatea lingviştilor au renunţat la posibilitatea de a constitui o teorie universală a categoriilor gramaticale" (contrazisă de perspectiva chomskyană şi de cercetările asupra universaliilor şi

1. J.LYONS (1970 : 209-212), care tratează în acelaşi capitol atît părţile de vorbire cît şi categoriile gramaticale, observă că folosirea termenului categorie în teoria gramaticală modernă nu este nici foarte uniformă nici foarte sistematică şi că deseori se face cu sensul de "clasă" sau "ansamblu" pentru "a desemna un grup oarecare de elemente recunoscute în descrierea limbilor". Dacă unii autori îl folosesc şi pentru a desemna părţile de vorbire, alţii îl aplică doar pentru a se referi la trăsăturile asociate părţilor de vorbire (cu sensul strict de "categorie gramaticală").
J.Lyons defineşte termenul de categorie pornind de la originea lui în sistemul filosofic al lui Aristotel, unde avea sensul de "predicaţie", "atribuire de proprietăţi" substanţiale sau accidentale lucrurilor. In măsura în care părţile de vorbire se definesc prin referinţă la categoriile aristotelice, o parte din ele ca materie a vorbirii, o alta ca formă, şi datorită faptului că mărcile lor individualizatoare cuprind date referitoare la proprietăţile lor (categoriile gramaticale), termenul de categorie lingvistică propus de J.Kurylovicz ne pare îndreptăţit. Ca atare, lucrarea noastră foloseşte pentru a desemna părţile de vorbire termenul categorie echivalent cu acela de clasă conform definiţiei lui J.DUBOIS (1973 : 77): "categoria este clasa ai cărei membri figurează în contexte sintactice identice şi întreţin aceleaşi relaţii particulare între ei". Decurge de aici şi echivalarea dintre verbele "a clasifica" şi "a categoriza" la care apelăm pentru a ne referi la operaţia de gruparea cuvintelor în părţi de vorbire.

tipologiei), repunea în discuție caracterizarea problemei părților de vorbire ca "majoră" și "delicată", care apărea în formularea lui J.Kurylovicz.

Problema părților de vorbire este într-adevăr o problemă majoră, pentru că teoria lor are drept scop descrierea ordinii regulate din interiorul unei limbi, ordine ale cărei reguli pot fi surprinse în urma clasificării cuvintelor considerate ca elemente fundamentale. Clasele de cuvinte constituie deci obiectul descrierii gramaticale a oricărei gramatici descriptive și clasificarea acestora are caracter operațional,servind drept cadru necesar descrierii structurii limbii.

Clasificarea părților de vorbire a fost încă de la început programată ca operație de generalizare de mare economie în descrierea limbii și a dat într-adevăr rezultate apreciabile cu minimum de efort în edictarea regulilor gramaticale și învățarea limbilor. Studiul claselor de cuvinte nu constituie astfel un scop în sine ci are o finalitate practică. Teoria părților de vorbire nu vizează elaborarea în sine a unui edificiu armonios, ci fixarea unui cadru, cu vocabular teoretic propriu, care să permită formularea de predicții - reguli asupra fenomenelor lingvistice. Părțile de vorbire sînt termeni ai teoriei, deci fac parte dintr-un instrumentar cu funcție explicativă care permite noi aserțiuni predictive. Privită din perspectiva eficienței practice, teoria clasică a părților de vorbire și-a îndeplinit și-și îndeplinește încă menirea, modelînd conștiința noastră gramaticală. Ea are deci o funcționalitate epistemologică, dată de eficiența în construcția teoretică superioară numită Gramatică[2].

Dacă această evaluare a părților de vorbire din perspectivă practică le arată forța, ele fiind cel puțin pînă acum de neînlocuit, discursul asupra lor, studiul sistemului lor și al clasificărilor

2. Ca fenomen istoric determinat, teoria părților de vorbire a avut funcții precise: extralingvistice (filosofice), practice (învățarea limbii) și teoretice (edictarea regulilor gramaticale).

tradiţionale arată o serie de slăbiciuni. De la sfîrşitul secolului al XIX-lea teoria părţilor de vorbire este supusă unor critici, dovedindu-se extrem de "delicată". Deşi acuzate ca "imposturi uşor de demolat"(O.JESPERSEN, 1924:198), că şi-ar fi trăit traiul,că sînt o scolastică ce trebuie să dispară, că defectuoasa lor clasificare conduce la inconsecvenţă în uzaj, ele n-au putut fi înlocuite, practica le-a conservat. Dacă s-a ajuns la consensul asupra vulnerabilităţii lor şi la ideea că este nevoie de un alt tip de apropiere de limbaj, toate alternativele propuse s-au dovedit practic incapabile să le înlocuiască. Insatisfacţiei date de cadrul fundamentării teoretice i s-a opus reala lor eficienţă practică.

Dacă problema părţilor de vorbire se dovedeşte atît de "delicată", acest lucru se datorează în primul rînd obiectului preocupărilor sale: cuvîntul. Acesta este el însuşi o unitate de o natură mult prea compozită, care refuză mai ales apelul la criteriile semantice. De fapt,mai degrabă morfemele pot avea o clasificare semantică interesantă, ca de exemplu aceea pe care o fac lingviştii comparatişti precum F.Bopp: rădăcini nominale (N, V, Adj) şi rădăcini pronominale, pe care o clasificare semantică la nivelul cuvîntului le-ar pune pe acelaşi plan. Precizarea statutului însuşi al cuvîntului face imediat vizibilă dificultatea majoră, punctul nevralgic al teoriei părţilor de vorbire.

O sumară trecere în revistă a teoriilor care au stat la baza definirii cuvîntului arată că a existat o mai restrînsă preocupare pentru stabilirea statutului cuvîntului şi că atenţia s-a îndreptat mai degrabă spre clasele în care apar tipurile de cuvinte.

Tradiţia antică a privit cuvîntul în ipostaza lui materială şi şi-a fixat atenţia asupra variaţiilor formei lui. Primele gramatici au fost astfel descrieri ale acestor variaţii care au impus clase. Criteriul clasificării cuvintelor s-a bazat deci pe paradigmă şi opoziţie. Sub influenţa gîndirii aristotelice, în prima gramatică a

limbii eline a lui Dionysios Thrax cuvîntul este abordat ca unitate minimă a structurii sintactice. Definite scurt şi concis, cele opt clase de cuvinte pun însă în evidenţă preponderenţa criteriului morfologic. Participiul este o parte de vorbire autonomă pentru că în greacă este caracterizat şi de caz şi de timp. Adjectivul, datorită particularităţilor morfologice asemănătoare,este repartizat la nume. Se poate vorbi şi de o anumită perspectivă distribuţională legată de abordarea morfologică: luarea în consideraţie a felului în care se situau cuvintele unele faţă de altele. Aşa este definită, chiar de Dionysios Thrax, prepoziţia.

Evul Mediu acceptă cele opt părţi de vorbire ale modelului gramaticii greceşti, provenit prin filiera latină a lui Donatus, acordînd prioritate numelui şi verbului din combinarea cărora se considera că apare propoziţia. Este de fapt modelul lui Aristotel, care, prin subiect şi predicat, se referă la enunţare, la temă (nominală) şi remă (verbală). Incepe astfel şi cariera criteriului de definire a claselor de cuvinte pe baza funcţiei sintactice, multă vreme stabilită din perspectivă logică. Problema delimitării nete a sintaxei de morfologie apare însă abia mai tîrziu, odată cu Gramaticile secolului al XVI-lea (Scaliger, Sanctius), cînd studiul funcţiilor se face în interiorul structurilor.

Un moment interesant îl reprezintă direcţia "modistă" a secolului al XII-lea, cînd se reia teoretizarea relatiei res - verba. Cuvîntul, definit conform corespondenţei sale cu ideea, depinde de percepţia intelectuală a lumii. Clasele de cuvinte sînt ca atare "moduri de semnificare" şi deci se stabilesc nu doar după ceea ce semnifică, ci şi după cum semnifică. Este mai corect aşadar să se considere că substantivele reprezintă ideile pe care spiritul le concepe în categoria substantivelor, iar că adjectivele şi verbele reprezintă pe acelea din categoria calităţii.

In Evul Mediu cuvîntul începe să fie privit nu doar dintr-o unică perspectivă. Cel mai adesea el este abordat într-o dublă perspectivă a varietății formelor sale în paradigmă și în lanțul combinațiilor formelor, acestea din urmă fiind însă explicate conform logicii, element fundamental al epistemologiei semnelor. Evul Mediu nu are la început o definiție a cuvîntului ca unitate lingvistică, ci mai degrabă ca o categorie filosofică sau semiotică. Criteriul de definire și clasificare se orientează spre relația sa cu elemente extralingvistice.

Sensul noțional este tot mai mult luat în considerație și Gramatica de la Port-Royal și Enciclopedia fac din lexicologie un compartiment separat. Odată cu Enciclopedia, cuvîntul este privit ca semn al vorbirii, circumscriindu-se individualitatea sa de unitate. O asemenea precizare de statut va permite o mai bună descriere și clasificare. Pentru că analiza în noțiuni este o operație logică și logica este universală, în toate limbile trebuie să existe aceleași clase de cuvinte, clasificare ce are o anumită "ordo notionum"(cum o va numi mai tîrziu Leibniz), semnificînd pe de-o parte obiectele gîndurilor, pe de alta forma și felul de a fi al gîndurilor. Se face astfel o legitimare teoretică a universalității claselor părților de vorbire, anunțată încă din antichitate (cu recunoașterea clauzei că nu toate limbile trebuie să aibă cuvinte încadrabile pentru fiecare clasă).

Criteriile fundamentale ale clasificării părților de vorbire, cel morfologic, cel sintactic și cel semantic sînt omologate și tot mai strîns corelate. Cele opt clase de cuvinte, aceleași pînă în secolul al XVIII-lea, sînt definite și subdivizate cu ajutorul criteriului preponderent morfologic, apoi se descriu "accidentele" și categoriile gramaticale cu ajutorul criteriilor sintactic și mai ales semantic. Adjectivul este tîrziu separat într-o clasă autonomă, ca urmare a deplasării accentului pe abordarea noțională, cînd s-a observat

cà marea parte a adjectivelor desemnează calități și nu obiecte. Dacă criteriul morfologic nu distingea adjectivul de nume, nici cel sintactic nu rezolva problema distincției, pentru cà în latinà adjectivul, ca și substantivul, putea fi subiect al verbului.

Direcția descriptivistă și comparatistă fac lingvistica secolului al XIX-lea să se ocupe mai mult de structura cuvîntului decît de statutul sau de clasificarea sa. Clasificările care interesează acum sînt cele tipologice, ori părțile de vorbire sînt eficiente doar ca instrument de lucru și nu ca parametru tipologic. E drept că, în această perioadă, o pondere importantă o are și studiul categoriilor gramaticale, dar pare să nu se fi sezisat faptul că părțile de vorbire sînt și ele categorii lingvistice.

In sfîrşit, secolul al XX-lea este preocupat atît de independența cuvîntului (vezi opoziția free / bound) cît și de comportamentul său, cu ambiția vădită de a-i defini statutul pur lingvistic, din perspective multiple. Nu se ajunge însă la o finalizare: "Toate eforturile de a da termenului cuvînt un statut științific se lovesc de faptul că, pe lîngă cazuri cînd te poți pronunța fără ezitări, există altele în care nici unul din criteriile utilizate nu-ți permit răspunsuri prin da sau nu" (A.MARTINET, 1966 : 51).

2. Termenul parte de vorbire

Termenul parte de vorbire reprezintă ca și cuvîntul o noțiune complexă, insuficient definită, adesea impropriu folosită. De la mere: ton logon a lui Aristotel (Platon folosise doar logos) și partes orationes, motivate la momentul apariției lor, s-a ajuns la părți ale vorbirii, părți ale discursului, formanți al căror înțeles variază de la un material la altul și cunosc și variante terminologice: constituenți ai frazei, clase de cuvinte, părți ale propoziției etc. Fiecare din variante se referă la alt nivel, fie substanțial, fie formal, fie contextual , și totodată se suprapune fie uni-

tății, fie structurii, fie clasei (M.A.K.HALLIDAY, 1961)[3]. In cadrul sintagmei parte de vorbire, termenul vorbire este multiconotat și provoacă ambiguitate, iar în parte de discurs (calc după franceză), termenul discurs are cel puțin trei accepțiuni: retorică, filosofică, psiholingvistică.

Dacă facem însă o analiză precisă a terminologiei, se observă că există totuși o permanență și o constanță frapantă a termenului emblemă ca și a claselor, și că, în orice caz, o variație a cadrului terminologic indică schimbări în perspectiva teoretică. Pentru limbi de dincolo de perimetrul celor indo-europene, operațiile pentru traducerea termenilor specializați s-au îndreptat fie spre calc, cînd suprapunerile au fost posibile, fie spre invenție, cînd suprapunerile nu au funcționat (modelul chinez, de exemplu, este ilustrativ în ambele direcții).

Sînt de consemnat propunerile de înnoire ale lui G.GUILLAUME (1973 : 87), care contestă termenul de parte de discurs și sugerează pe acela mai larg și neutru de unități de limbă. A.MARTINET (1986 : 69) îndepărtează și el termenul în discuție și-l propune pe acela de clasă de moneme. El consideră foarte îndreptățită această titulatură, căci de fapt cei care la început au degajat noțiunea de parte de vorbire (funcționaliști fără s-o știe) au făcut acest lucru, bazîndu-se efectiv pe compatibilitatea monemelor limbii căror a i-au examinat structura.

Tot pentru schimbare pledează și J.FEUILLET (1983 : 25), o schimbare a nivelului analizei înseși. El propune o clasificare a enunțurilor și constituenților lor, mod prin care ne-am debarasa de in-

3. Ne referim, conform lui M.A.K.Halliday (1961), la trei nivele primare: substanțial (materia), formal (organizarea) și contextual (relația între forme ale trăsăturilor caracteristice). Categoriile fundamentale ale teoriei gramaticale sînt: unitatea, structura, clasa. Ultima este definită ca o abstracție dintr-o listă de iteme care au aceleași caracteristici distribuționale. Considerăm foarte utili în teoria părților de vorbire și termenii delicacy și experience, propuși de Halliday. Primul arată gradele de detaliu care dau diferențele dintre clase, iar cel de-al doilea se folosește pentru a arăta modul de legare a clasei de itemul formal.

strumentarul "discreditat" al părţilor de vorbire (părţi de enunţ în locul categoriilor lexicale).

3. Definiţiile părţilor de vorbire

Definiţiilor tradiţionale ale părţilor de vorbire li se aduce critica îndreptăţită că sînt diverse, vagi, inadecvate, că se întretaie şi se contrazic, ceea ce le face în fapt inaplicabile (H.A. GLEASON, 1968 : 76). Ele nu-şi îndeplinesc rolul, adică nu subsumează caracteristicile necesare şi suficiente pe care trebuie să le satisfacă toţi membrii clasei. Unele părţi de vorbire însumează în virtutea acestor definiţii tipuri defectuoase de cuvinte care nu au între ele un raport foarte evident, pe cînd altele reuşesc dimpotrivă să-şi fixeze o linie de demarcaţie foarte evidentă. "O parte a discursului este adesea atît de prost definită, încît în ultimă instanţă se poate pune în ea orice", afirma L.HJELMSLEV (1959 : 66). Ca o mostră a incapacităţii gramaticienilor de a formula proprietăţile comune şi specifice ale unei clase poate fi menţionată clasa adverbului, supranumită şi "classe poubelle", unde sînt puse toate "cuvintele cu care nu se ştie ce să se facă", clasă tipică pentru a ilustra caracterul eterogen şi arbitrar al împărţirii.

Sînt unanim criticate de asemenea definiţiile care pornesc de la criteriul semantic, socotite ca foarte vulnerabile. Sensurile de "acţiuni" sau de "relaţii" sînt folosite atît în definirea substantivelor cît şi pentru verbe, iar sensul de "calitate" şi pentru substantive şi pentru adjective. Pe de altă parte, repartizarea diferită a operatorului de definire conduce la inconsecvenţă: se folosesc, de exemplu, "a desemna","a denota" pentru substantive, "a indica" pentru adjective", "a specifica" pentru verbe (H.A.GLEASON, 1968 : 76), trimiţînd la tipuri de referinţă diferită - desemnare, denotare, indicare, specificare - şi astfel la posibile abordări diferite: semiotică, filosofică etc. Se recunoaşte că definiţia semantică este vulnerabilă, chiar dacă trăsăturile semantice corespund

tràsàturilor lingvistice (relaţia sens noţional - sens gramatical). Această "potrivire" nu poate însà permite o definire sigurà, càci aceeaşi noţiune poate fi exprimată prin procedee diferite (de pildà sintactice).

Incriminatà este şi circularitatea definiţiilor tradiţionale ale pàrţilor de vorbire. B.L.WHORF (1969 : 132) constatà în acest sens cà "ajungem sà constatàm cà pentru noi un eveniment este ceea ce limba noastră aranjează printre verbe".

J.LYONS (1970 : 243-244) se referà la viciul reversibilitàţii, aducînd exemplul definirii clasei adverbului, apoi pe cel al clasei substantivului. Aceasta din urmà este definità în termeni noţionali drept clasa itemelor lexicale care denotà persoane sau lucruri, dar pentru a defini un substantiv ca "frumuseţe" explicaţia devine circulară, acesta este lucru pentru cà este substantiv. Definiţia noţională poate fi folosită, dar pentru a determina denumirea claselor, nu şi membrii lor. Trebuie astfel fàcută o delimitare, aşa cum atrage atenţia J.Lyons, între denumirea clasei şi apartenenţa la o clasà. Afirmaţia cà substantivul n-ar fi o clasà universală se datorează tocmai confuziei între denumirea clasei şi repartizarea la clasă. Clasa substantivului este o clasà universalà, chiar dacà într-o limbà particulară n-ar exista forme care sà se încadreze în ea (în termenii în care este definită drept clasà).

In definirea pàrţilor de vorbire nu ajunge simpla emancipare de noţional, trebuie fàcută distincţia între o definiţie formală şi una funcţională. Este necesar sà se pornească de la distincţia între un inventar de clase denumite şi o dinamică a apartenenţei la clase. In funcţie de această dinamicà a apartenenţei la clase ar trebui studiată capacitatea monemelor de a fi mono- sau polifuncţionale şi, după acest indice, am putea caracteriza tipologic limbile ca limbi "fixate", stabile, cu sisteme paradigmatice, şi limbi "în ebuliţie". Este cazul chinezei, caracterizatà de H.MASPERO (1934 : 35) ca

avînd clase cu caracter "difuz" sau de B.KARLGREN (1949 : 68) ca o limbà în care existà doar "clase de relaţii".

In teoria pàrţilor de vorbire, definiţiile trebuie deci sà satisfacà axioma monocategorizàrii: aceeaşi formà nu este repartizabilà decît la o singurà clasà. Policategorizarea (clasarea aceleiaşi forme lingvistice în mai mult de o clasà) sau recategorizarea (schimbarea clasei în circumstanţe determinate) ridicà probleme complexe. Diversitatea şi complexitatea acestora, precum întreaga problemà a categorizàrii, depind de o alegere epistemologicà şi filosoficà şi studiul lor poate apela la datele unei Gramatici cognitive.

4. Perspectivele de clasificare a pàrţilor de vorbire: perspectiva glossocentricà şi cea universalistà

Ca o necesitate riguroasà a teoriei pàrţilor de vorbire se impune o clasificare cu valoare universalà, drept cadru necesar al oricàrei descrieri lingvistice posibile. Chiar tradiţia clasicà aborda clasificarea pàrţilor de vorbire ca pe un element al lingvisticii generale. Ca exemplu de generalizare forţatà a listei pàrţilor de vorbire poate servi articolul, existent în sistemul grecesc, inexistent în latinà. El este impus la pronume, în paradigma càruia se izoleazà o microzonà care ar fi echivalentà cu cea a articolului. Gramatica de la Port-Royal, deşi preia aceleaşi clase ca în **De octo orationis partibus** a lui Donatus (cele opt pàrţi de vorbire ale lui Dionysios Thrax plus interjecţia), precizeazà totuşi cà aceste clase nu sînt obligatorii pentru toate limbile, ci doar criteriile de clasificare sînt valabile pentru orice limbà. Aceastà perspectivà generalizantà nu împiedicà recunoaşterea faptului cà sistemul pàrţilor de vorbire este propriu fiecàrei limbi. Ca atare, şi criteriile necesare clasificàrii (general valabile, universale, dar care nu exclud o dinamicà a apartenenţei la clasà, proprie fiecàrei limbi), pot fi stabilite fie luînd ca punct de plecare o limbà datà, fie de la un set de parametri propus aprioric. Se pot astfel distinge douà

direcţii: cea glossocentrică şi cea universalistă.

Opinia glossocentrică (J.LYONS,1970) consideră că aceste criterii de clasificare a părţilor de vorbire sînt dependente de o limbă dată şi, ca urmare, sînt aplicabile la o categorie restrînsă de limbi. Se poate porni chiar de la aceste criterii zonale, locale, care însă să se justifice din mai multe puncte de vedere. Astfel se pot decanta cele care au sansa de a accede la universal. Criteriile semantic, morfologic, sintactic se aplică fiecare în mod independent, apoi se face bilanţul lor într-o convergenţă obligatorie. Se probează în acest fel că o clasificare operată astfel ar corespunde unui soi de "articulaţie naturală a limbii" (O.DUCROT-T.TODOROV, 1972 : 7-8). Din diagramele acestor articulaţii ale mai multor limbi, cărora li s-a aplicat o asemenea operaţie de clasificare se poate selecta apoi inventarul de clase unanim prezente: clasele comune.

Pentru H.A.GLEASON (1968 : 7-8) chiar structura limbii asupra căreia ne fixăm ne impune modelul de clasificare a părţilor de vorbire (elaborat astfel pe un fundament pur gramatical). El propune o împărţire în clase paradigmatice, înţelegînd paradigmele ca grupuri de forme înrudite, şi clase sintagmatice, care grupează cuvintele ce se găsesc în contexte identice sau se află în aceeaşi "schemă de construcţie".

O asemenea clasificare este interesantă tipologic[4], fiindcă se pot delimita limbi cu preponderenţa claselor paradigmatice (româna), limbi cu preponderenţa claselor sintagmatice (chineza) şi limbi cu

4. Atragem atenţia asupra relaţiei teoriei părţilor de vorbire cu tipologia. Studiul tipologic ca descriere a limbilor la cel mai general nivel al gîndirii lingvistice, care presupune deci, înainte de comparare, caracterizarea limbilor după principii unitare, are ca premisă o clasificare unitară a părţilor de vorbire, este legat de o aceeaşi listă a claselor şi de o definire pe criterii unice a părţilor de vorbire. Pe de altă parte, în modul în care se face clasificarea părţilor de vorbire se întruneşte întregul fascicul al trăsăturilor importante pentru tipologie. Elaborarea parametrilor tipologici converge spre stabilirea unor criterii de clasificare care trebuie să se supună aceloraşi cerinţe ca acelea necesare în teoria părţilor de vorbire. Conceptul de limbă etalon, elaborat de V.A.USPENKI (1965 : 61) pentru tipologie, corespunde direcţiei glossocentrice din teoria părţilor de vorbire.

clase mixte (engleza). Ea pare însă mai puţin utilă, atît la nivelul unei teorii, cît şi operaţional, la nivelul stabilirii inventarului claselor unei singure limbi. Astfel adverbul şi adjectivul sînt în aceeaşi clasă paradigmatică (în raport cu modalitatea comună de a exprima gradul), dar aparţin unor clase sintagmatice diferite (determinant verbal sau nominal).

Inscriindu-se tot în direcţia glossocentrică, G.GUILLAUME (1973) propune o teorie a părţilor de vorbire în care definiţiile şi organizarea sistemului său acceptă global împărţirea tradiţională. El foloseşte o schemă "bi-tensorială" prin care descrie geneza părţilor de vorbire într-o limbă ca franceza: întîi ca o mişcare particulară, apoi ca una generalizatoare. Pornind de la o limbă particulară, G. GUILLAUME (1973: 87-98) ajunge la o universalizare finală integrantă cu ajutorul a ceea ce el numeşte o "morfologie vectorială". El stabileşte <u>determinanţi categoriali specifici</u>: număr şi gen pentru nume, mod, timp şi persoană pentru verb. Prin două operaţii diferite de "înţelegere finală", una pentru timp şi alta pentru spaţiu, el stabileşte opoziţia V / N. In interiorul numelui subcategorizează substantivul şi adjectivul prin noţiunea de <u>incidenţă</u>, fundament al teoriei sale asupra părţilor de vorbire: relaţia între semnificaţia adusă, <u>aportul</u>, şi <u>suportul</u> semnificaţiei (<u>ibid</u>.: 113). Incidenţa este determinantul major al părţilor de vorbire: ea este internă, cînd aportul anunţă suportul, şi externă, cînd aportul nu anunţă suportul. Astfel, adjectivul şi verbul nu aduc în limbă, în ceea ce priveşte natura suportului, nici o restricţie de principiu. Asistăm la o originală modificare a claselor tradiţionale de cuvinte, la o intervenţie în conţinutul lor extensional. In această originală interpretare, de fapt doar taxinomia claselor este, global, acceptată.

Elaborarea unui cadru descriptiv pe baza unei singure limbi şi apoi transferul acestui cadru în toate limbile sînt considerate ilegitime de o mare parte dintre lingvişti. Este folosită drept argument

terminologia improprie a diviziunilor făcute pentru greaca veche, terminologie care a devenit un stoc de etichete cu caracter de generalizare la nivelul tuturor limbilor. Trebuie să se ţină cont de specificitatea fiecărei limbi şi să se evite "generalizările grăbite", căci "părţile de vorbire nu sînt fatalităţi de limbă universale"(A.CULIOLI, 1981 : 42).

Critici ai teoriei glossocentrice ca L.HJELMSLEV (1928), V.BRØNDAL (1948) şi A.MARTINET (1986) se plasează pe poziţia universalistă. Modelul propus de V.Brøndal este într-o vizibilă relaţie cu logica şi-i putem găsi precursorii în şcoala "modistă". V.Brøndal este partizanul ideii clasificării părţilor de vorbire prin <u>criterii universal valabile</u>, corectată însă prin prudenţa faţă de un set artificial şi aprioric stabilit care s-ar potrivi tuturor limbilor. Nu un set obligatoriu comun tuturor limbilor propune el, ci unul din care fiecare să-şi aleagă, conform "spiritului" său. El propune un demers <u>intuitiv</u> şi aplică metoda unei clasificări intrinsec justificată şi al cărei grad mai mare sau mai mic de aplicabilitate la limbile reale constituie un risc asumat anterior. Pornind de la <u>postulatul fundamentului logic identic al tuturor limbilor</u>, V.Brøndal defineşte un inventar al tuturor părţilor de vorbire posibile. Urmează apoi să se vadă cum fiecare limbă alege din acest inventar, această "alegere locală" fiind prima carte de vizită a tipului de limbă respectiv. Inventarul este stabilit în urma analizei a patru operaţii ale intelectului, în raportarea sa la real: obiectualitate (Relatum), cantitate (Descriptum), calitate (Descriptor), relaţie (Relator)[5]. După ce aceste <u>valori</u> sînt verificate, fiecare în parte, se pot stabili, prin combinarea lor, categoriile. Rezultă astfel clase pure şi clase mixte, şi sînt degajate eventual cele "neîncadrabile". De exemplu, prepoziţia aparţine clasei relaţiei, pe cînd pronumele unei

5. De observat că aceşti parametri nu se află în acelaşi plan de referinţă: primele referă direct la real, dar relaţia referă la limbă. Prepoziţia nu are acelaşi nivel de referinţă cu substantivul. Sensul gramatical prespune referinţa lingvistică.

clase mixte: obiectualitate + cantitate. Propunerea lui V.Brøndal este foarte interesantà, dar ceea ce constituie calitatea ei, marea sa aplicabilitate, se transformà prin exces în defect: ea are un prea mare grad de generalitate. Singura clasà care se departajează cu adevărat este clasa obiectului, cantitatea şi calitatea sînt şi ele relaţionale. Această analiză conceptuală conduce la un sistem al părţilor de vorbire a cărui aplicabilitate la cazuri concrete nu este întotdeauna evidentă. L.Hjelmslev îi reproşează, în acest sens, că ipostaziază faptele ontologice şi semantice şi neglijează faptele funcţionale şi gramaticale.

5. Criteriile de clasificare a părţilor de vorbire

Dacă sintetizăm opiniile care scot în evidenţă punctele nevralgice ale principiilor de stabilire a părţilor de vorbire, putem degaja o serie de interdicţii referitoare la criteriile de clasificare:

° să nu se folosească un singur criteriu, căci luat izolat nici un criteriu nu este satisfăcător;

° să nu se apeleze întîi la criteriul semantic;

° să se folosească mai multe criterii, dar fiecare luat independent, nu aplicate simultan şi complementar cum a procedat tradiţia a cărei clasificare se sprijinea în acelaşi timp pe criterii noţionale (semantice, ontologice, logice) şi funcţionale.

Utilizarea simultană a criteriilor a fost denunţată că anulează coerenţa sistemului claselor şi permite glisări care te pot face să te întrebi ca J.ZEMB (1980 : 30) dacă în gramatică există cît de puţină deontologie. Dacă "o bună clasificare nu poate evident să se sprijine simultan pe mai multe criterii, precum afirmă L.TESNIÈRE (1966 : 52), multitudinea criteriilor nu este totuşi un defect, ci chiar o condiţie obligatorie în teoria modernă a părţilor de vorbire cu condiţia ca ele să fie luate în consideraţie independent şi să fie convergente. Nu varietatea principiilor de clasificare adop-

tate face ca tradiţionala clasificare a pàrţilor de vorbire sà fie "departe de a ràspunde criteriilor stiinţifice" (J.KURYLOVICZ, 1965, : 72), ci simultaneitatea care le amestecà şi le dà heterogenitatea, heterogenitate "care se datoreazà chiar proiectului de stabilire a pàrţilor de vorbire" (O.DUCROT-T.TODOROV, 1972 : 8).

Un alt aspect care trebuie revàzut într-o perspectivà nouà este acela al criticii primatului sensului[6] din clasificàrile gramaticilor tradiţionale. Criticii propun fie o atitudine rezervatà faţà de criteriul semantic, càruia i se refuzà rolul determinant, fie îl resping total.

Defectul unei clasificàri a pàrţilor de vorbire pe criterii de sens (şi faptul cà prin sens se înţelege doar cel lexical, noţional) a fost atins implicit încà de Aristotel care distingea între material şi formal, în fond aceeaşi distincţie, şi pentru B.POTTIER 1984 : 62) între signifié lexical / signifié syntaxique, sau pentru C.C.FRIES (1954 : 57-58) între lexical / structural meaning[7]. S-a constatat deci cà o clasificare semanticà a pàrţilor de vorbire nu ţine cont şi de sensul gramatical. Dar o clasificare bazatà pe sensul lexical pune accent pe referinţa la domeniul experienţei, situînd semnul lingvistic în raport cu o interpretare culturalà a realitàţii. Ori complexa relaţie res - verba era în lingvistica tradiţionalà conceputà mai degrabà filosofic, sensul fiind relaţia în-

6. In Gramatica tradiţionalà definiţiile categoriilor gramaticale pornesc de la sensul lexical. Chiar şi categoriile gramaticale cum sînt genul şi cazul sînt de naturà semanticà.

7. J.LYONS (1970 : 211) observà cà aceastà distincţie (de sorginte aristotelicà), în binomul cuvinte lexicale / cuvinte gramaticale, regàsibilà şi în varianta pàrţi de vorbire "majore" şi pàrţi de vorbire "minore", "este identicà cu aceea dintre cuvinte pline - cuvinte vide din tradiţia teoriei gramaticale chineze care a fost reluatà şi modernizatà de gramaticienii de la Port-Royal şi utilizatà de Leibniz şi alţi filosofi". Distincţia din filosofia chinezà clasicà între plin şi vid, care presupunea o dublà relaţie antonimicà (plin / vid şi adevàrat, real / fals, artificial) a fost preluatà de gramatica occidentalà în accepţia de cuvinte lexicale (semanteme sau lexeme) şi cuvinte gramaticale (morfeme) (cf.G.HUMBOLDT, 1826 : 58-153; L.TESNIÈRE, 1966 : 53-55; E.BACH, 1968 : 91-124).

tre lucru şi nume[8]. Fiecărei limbi îi corespunde însă o organizare specifică a datelor realităţii. Deşi B.WHORF (1969 : 87-101) consideră că limbile decupează realitatea după criterii proprii colectivităţilor sociale, criterii care nu sînt superpozabile de la o limbă la alta, totuşi se pot decanta universalii ale operaţiilor intelectuale în decuparea realităţii. Chiar aptitudinea categorialului şi a clasificării este una dintre ele.

Lingvistica modernă revede problema sensului cuvîntului într-o recuperare complexă, reintegrîndu-l şi pe cel gramatical. Pentru R.JAKOBSON (1963 : 176-196) sensul unui cuvînt este determinat de influenţa celor care îl înconjoară în discurs şi în comparaţie cu unităţile care aparţin aceleiaşi paradigme (criteriul morfologic, paradigmatic, şi cel distribuţional, sintagmatic). Sensul include deci şi o raportare la sistem, depinde, adică, de <u>codul lingvistic</u>. Alăturat codului cultural, codul lingvistic presupune deci conştientizarea apartenenţei cuvîntului la o clasă (paradigmă), ceea ce am putea numi o conştiinţă categorială[9]. Relaţia dintre cele două coduri, cel lingvistic şi cel cultural, este ea însăşi deosebit de complexă, o relaţie de întrepătrundere: limba este legată în mod complex de lumea empirică, chiar sistemul său gramatical reflectă într-o anumită măsură anumite caracteristici concrete (sex, cantitate, timp, distincţia obiect / eveniment).

Partizanii gramaticii formale care pretind ca gramatica să fie net separată de semantică propun ca definirea categoriilor să fie făcută în termeni de <u>formă lingvistică</u>, ca sumă a unor trăsături observabile concret. Argumentele lor sînt pertinente şi pornesc chiar de la studiul sensului cuvintelor, atît de mult angajat în

---

8. Prin <u>modus significandi</u> modiştii explică sistemul părţilor de vorbire în funcţie de percepţia intelectuală a lumii. Ei se înscriu în direcţia <u>logicistă</u> pe care o vom regăsi la V.Brøndal.
9. Conform noilor teorii din psiholingvistică limbajul nu are doar funcţie semiotică, ci organizează şi diferenţiază realul, realizînd o educaţie a gîndirii. A se vedea în acest sens şi relaţia <u>epistemă</u> (în accepţia lui M.Foucault) şi <u>gramatică</u>, izomorfismul parţial între logică şi limbaj.

tradiţia dezbaterilor filosofice, psihologice şi literare, încît sensul refuză o abordare netă, ştiinţifică. Ei ajung să afirme că singurele clase utile gramatical sînt cele definite gramatical. Şi într-adevăr, clasele gramaticale par mai "valide" decît cele lexicale. Intrebarea care se pune este dacă se poate totuşi îndepărta total sensul. Dacă adoptăm poziţia abordării separate, stabilite independent, categoriile gramaticale şi cele semantice cel mai adesea nu coincid. Rezonabilă pare ideea stabilirii categoriilor gramaticale ale unei limbi, la început fără să se ţină seama de sens şi, abia odată stabilite formal - categoriile formale -, să se ia în consideraţie şi sensul. Sensul să fie deci ultimul, scopul final, întîi să primeze structura, care nu este influenţată de sens.

In stabilirea criteriilor de definire şi clasificare a părţilor de vorbire se porneşte de la observarea foarte simplă şi generală a unei diferenţe de statut, statut care poate fi foarte cuprinzător: fiinţare lingvistică, comportament gramatical, comportament pragmatic etc. Din felul în care este abordat acests statut putem inventaria o serie de perspective moderne ale clasificării părţilor de vorbire:

• **Perspectiva functională**[10]. Optiunea clasificării părţilor de vorbire după comportamentul lor lingvistic porneşte în primul rînd de la rolul lor în structura limbii, de la funcţia lor structurală comună. Virtutea unei clasificări depinde direct de uniformitatea relaţiilor structurale ale cuvintelor luate în consideraţie. Există în acest caz limbi cu relaţii structurale uniforme şi altele cu relaţii neuniforme.

Criteriul funcţional poate fi un criteriu eficient dacă în defi-

10. Perspectiva funcţională presupune privilegierea funcţiei, ca formă, poziţie. Dacă clasele nu sînt universale, se pot măcar defini sub specie universalitatis, pornind de la funcţii universale. Ca limbaj "in actu", lexemul exprimă o idee (funcţia sa semnificativă sau epistemologică) şi arată un lucru (funcţia desemnativă, mereologică). Universul ar fi astfel rematic (semnificare) şi tematic (desemnare). Verbul şi adjectivul sînt clasate ca rematice, iar numele ca tematic. O asemenea optică seamănă cu dualitatea functorial / argumental propusă de teoria categoriilor sintactice.

nirea părţilor de vorbire se porneşte de la recunoaşterea diferenţelor dintre structura de suprafaţă şi structura de adîncime (J.LYONS, 1970: 244). Este necesar să se adopte deci o perspectivă în care părţile de vorbire nu sînt considerate doar clase de structură de suprafaţă ci şi constituenţi în structura profundă[11]. Se poate astfel rezolva atît de dezbătuta problemă a diferenţei verb / adjectiv, importantă pentru a elabora o teorie "mai generală" a părţilor de vorbire. Copula "a fi" este în această perspectivă interpretată ca un locus în structura de suprafaţă pentru categoriile de timp, aspect, mod, ca marcă vizibilă a unei structuri sintactice profunde. Se anulează astfel distincţia verb / adjectiv, pregnantă doar în structura de suprafaţă, ca o simplă opoziţie aspectuală, care poate fi corelată cu definiţia noţională a verbului şi adjectivului, marcate deci doar de opoziţia static / non-static.

• **Perspectiva categorială** îsi are originea în ideea lui O.JESPERSEN (1924, 1971:197-200) de a propune noţiunea de grad ca operantă într-o clasificare categorială a părţilor de vorbire. Prin grad el înţelege posibilitate combinatorie. Sînt departajate astfel rangurile de categorii după felul în care acestea se modifică unele pe altele: numele (substantivul) ca rang I, verbul şi adjectivul ca rang II, adnominalele modificatoare şi adverbele ca rang III[12]. A.Lesnievski şi K.Adjukiewicz (cf.J.LYONS, 1970) completează teoria lui O.Jespersen şi accentuează rolul numelui de categorie fundamentală, alături de frază. Celelalte categorii sînt derivate, pe baza principiului de nouă formaţie, numit corecţie sintactică.

Deşi în teoria categorială categoriile sînt definite în termeni universali (într-o teorie generală a sintaxei), categoriile stabi-

11. Si gramatica traditională cînd descrie functiile sintactice, pe care le asociază la clasificarea cuvîntului, foloseşte implicit diferenţa dintre structura de adîncime şi cea de suprafaţă.(vezi în acest sens şi L.WALD, 1991). Acelaşi lucru înţelege şi R.Bacon prin distincţia substantialiter / accidentaliter.

12. L.Hjelmslev preia teoria rangurilor de la O.Jespersen. El se plasează pe o poziţie formală, pe baza căreia realizează la rîndul său o schemă ierarhizată a părţilor de vorbire.

lite nu pot fi considerate categorii universale ale limbilor naturale, càci clasele nu apar net delimitate în cadrul acestei clasificàri. De exemplu, funcţionarea categorială a verbului şi adjectivului este asemànàtoare, verbele intranzitive şi adjectivele se grupează în aceeaşi clasà, între verbele intranzitive şi cele tranzitive nu se stabileste o relaţie de identitate de clasà.

Se poate reţine însà ideea claselor categoriale principale şi secundare, ideea de ranguri, de niveluri. Din acest unghi, limbile diferà prin alegerea categoriilor secundare, alegere pe care o fac în ansamblul total al categoriilor recunoscute în teoria generală. Diferà de asemenea prin maniera în care ele realizează în structura de suprafaţà opoziţiile în interiorul acestor categorii. Şi O.Jespersen şi L.Hjelmslev şi Gramatica categorială nouà sînt de acord într-un punct important: ceea ce poate fi universal în limbile naturale sînt proprietàţile combinatorii ale categoriilor, considerate unele fatà de altele.

• **Perspectiva categoriilor sintactice**. Inscrisà în direcţia chomskyanà, teoria categoriilor sintactice vrea sà fie o teorie universalà unificatoare (J.EMONDS, 1985). Se porneşte de la premisa cà toate limbile realizează acelaşi inventar de categorii, deci se afirmà existenţa uniformitàţii categoriale. Numele, verbul, adjectivul, Prepoziţia sînt categorii lexicale. Toate categoriile frazei (cele sintactice,deci) sînt proiecţii ale categoriilor lexicale. Categoriile lexicale nu diferà de la o limbà la alta. Acest postulat este esenţial în definirea proprietàţilor categoriilor N, V, Adj, Prep (respectiv: obiecte, acţiuni, calitàţi, relaţii).In descendenţa gramaticii categoriale, se disting categoriile lexicale majore (N, V, Adj) şi cele minore (Prep). Doar subcategoriile sînt realizàri sintactice diferite în fiecare limbà. Se afirmà de asemenea şi universaliatea ierarhicà: ierarhia combinaţiilor categoriilor sintactice

nu variază de la o limbă la alta în structura de adîncime[13].

Ca exemplu al modalității de încadrare și definire din această perspectivă, prepoziția este definită astfel: ca și verbul are proprietatea de a lua un complement și de a transmite un rol semantic la acest obiect. Prepozițiile sînt notate în structura de adîncime ca <u>specifiers</u>, la fel ca și celelalte categorii secundare:

<u>Sp</u> V: timp, mod; <u>Sp</u> N: dem, nr; <u>Sp</u> Adj: grad, intensitate

Definirile claselor se fac prin clasa de morfeme prioritar combinatorie cu clasa respectivă:

° categoria N are ca definitorie clasa unică a morfemelor Determiner: articol, demonstrativ, cuantificator.

Această definire a clasei N este o universalie.

° categoria V are ca specificatori: inflecția verbală, marcatorii de modalitate, aspectul.

° categoria A are ca definitorie clasa specificatorilor graduali.

Conform criteriului productivității, N, V, A sînt productive în multe limbi, în timp ce categoria Prep nu este productivă. Tot ca o universalie se dagajează faptul că N este productiv în orice limbă.

Putem așadar face o ierarhizare clasificatorie a categoriilor în:

• categorii <u>majore</u> lexicale, productive, deschise (loc al intrărilor lexicale): N, V si A;

° categorii <u>secundare</u> gramaticale, neproductive, închise: Prep.

Și această clasificare este însă prea generală[14]. Mai interesante sînt subclasificările spre care conduce. De exemplu, clasa

13. O sintaxă universală a structurii de adîncime este deci posibilă. Ea ar porni de la definirea regulilor gramaticale de bază: subiect, obiect direct, obiect indirect. Determinarea ierarhiei combinațiilor sintactice în structura de adîncime se face cu principii simple, care nu sînt principii de logică naturală, sînt independente de lexicon, nu-i urmează organizarea (structura de adîncime este dependentă doar în parte de componenta semantică.

14. Redefinirea părților de vorbire din perspectivă generativă cunoaște o variantă mai limpede la J.EMONDS (1986) care precizează sistemul unei Gramatici formale. Noțiunea formală a nivelurilor oferă o alternativă simplă și coerentă, soluția unui sistem precis și

verbelor se poate subîmpărţi în verbe lexicale şi verbe gramaticale, acestea din urmă fiind o subclasă închisă, cu o trăsătură gramaticală complexă (de pildă incoativele).

E.REULAND (1987) pune în discuţie o teorie a categoriilor gramaticale în limbile naturale, declarîndu-se dintru început nemulţumit de caracterizarea categoriilor pe baza interpretării semantice a proprietăţilor elementelor pe care le conţin, adică pe o bază strict noţională, a distincţiilor dintre categorii. Căci relaţiile dintre categorii şi noţiuni sînt arbitrare din punct de vedere semantic, nu însă şi din punct de vedere al structurii lingvistice.

Categoriile lexicale sînt considerate realizări structurale fixe ale anumitor noţiuni. De fapt această optică propune o reconciliere între structural şi noţional. Pentru că stricta interpretare noţională dă un număr foarte mare de elemente şi relaţii, interpretarea noţională trebuie să se unească cu proprietăţile combinatorii la nivel sintactic şi astfel să fie delimitate categoriile prin caracteristici definite[15]. Ca proprietăţi combinatorii propuse sînt: valoarea /-N/ (a fi argument), apoi valoarea /+N/ (a fi lipsit de argument obiect) şi valoarea /+V/ (a nu funcţiona ca argument). Valoarea /+N/ caracterizează o categorie non lexicală, este şi N şi Adj, şi are diferite posibilităţi combinatorii. Valoarea /+V/ este o categorie lexicală. Parametrii de bază stabiliţi în termenii posibilităţii

---

organizat în care părţile de vorbire se definesc unele în raport cu altele. Acest model acuză implicit teoria clasică de faptul că nu defineşte clasele sistemic, în interacţiune. J.Emonds propune considerarea unităţilor drept constituente ale grupurilor (X 2) în care se poate recunoaşte un cap şi un specificator. Capul este membru al unei clase deschise, iar specificatorul al unei clase închise. Patru clase principale (N, Adj, V, Prep) sînt susceptibile de a fi cap şi ele se definesc prin aptitudinea de a se combina cu un specificator pentru a constitui un grup (X 2). Fiecare categorie principală are propria clasă de specificatori: determinanţi pentru N, grade pentru Adj. Conjuncţiile coordonatoare şi interjecţiile sînt menţionate, dar au un statut precar. Conjuncţiile subordonatoare sînt păstrate la Prep. Clasa Adv dispare, iar Prep nu mai este o clasă, ci un determinant cu trăsătura /-N/.

15. Aşa cum propune J.Lyons pentru verb / adjectiv: dinamic / static, acţiuni / stări.

combinatorii ale categoriilor sintactice sînt deci:

+A "being an argument" (a fi argument)

+F "taking an argument" (a lua argument)

Clasificarea, pe baza acestor parametri, a categoriilor (sintactice) conduce spre dezvoltarea unui sistem categorial în sens tehnic. Este làudabilà ambiţia de a lega tràsàturile sintactice de noţiuni cu proprietàţile de clasà, categoriale.

De exemplu, prepoziţia nu apare niciodatà ca argument al verbului:

Prep /-A/ sau /-N/

Numele are ca proprietàţi de clasà faptul cà poate fi necondiţionat argument şi nu poate lua argument:

/+N, -V/
F

Dar dacà proprietatea /+A/ caracterizeazà toate numele, proprietatea /-F/ nu este pentru toate numele, càci multe cer argument, iar multe grupuri nominale funcţioneazà ca predicate.

• **Perspectiva sinteticà**, existentà deja în tradiţie, se dovedeşte o perspectivà integratoare. Ea vine în sprijinul ideii ca numàrul şi proprietàţile claselor de cuvinte (clasele şi apartenenţa la clase) sà fie stabilite de un sistem de parametri (fonologici, morfologici, sintactici, semantici, pragmatici) pe care lingvistica trebuie sà-i explice şi sà-i argumenteze.

O asemenea metodà sinteticà propune W.P.SCHMID (1986), care reia într-o manierà criticà schiţa pentru o <u>teorie globalà</u> a claselor de cuvinte alcàtuità în 1970 la Academia de Ştiinţà şi Literaturà de la Mainz. Teoria elaboratà de el combinà o viziune semioticà asupra claselor de cuvinte cu una de tip structural-generativist. Schmid stabileşte patru clase de cuvinte pe baza a patru criterii:

- constituentul semantic: /±SEM/;
- categoria sintacticà: /±SYN/;
- contextul în care pot fi integrate: /±PRAG/;
- posibilitatea de a construi propoziţii sau pàrţi de propoziţie: /±AUT/.

Din combinatiile posibile rezultà un numàr de 32 de clase, care, dincolo de caracterul sistematic, au totuşi defectul unei prea mari pulverizàri. Se mai poate de asemenea constata granița foarte slabà dintre criteriul sintactic şi cel pragmatic, valoarea contextualà luatà de Schmid drept parametru avînd dublà conotaţie.

Pàrţile de vorbire: "asemànàri de familie". Existà în teoria pàrţilor de vorbire şi o perspectivà care porneşte de la ceea ce L.WITTGENSTEIN (1961) numeşte "asemànàri de familie". Unitàţile constitutive ale unei clase ar putea fi deci caracterizate pe baza acestor asemànàri. Acest demers pleacà de la observaţia cà o parte de vorbire este definità printr-un <u>ansamblu de tràsàturi formale, noţionale, funcţionale</u>, în care nici una nu este o condiţie necesarà şi suficientà. Cu toate neajunsurile definirii teoretice, se observà însà cà în practicà subiecţii vorbitori au criterii de racunoaştere care nu pot fi explicate satisfàcàtor. Se pune întrebarea cum de, puşi în faţa unei serii de cuvinte, le alegem spontan şi le clasificàm corect în diverse cateegorii. Cum explicàm depistarea tràsàturii lor comune? Se presupune cà noi percepem în mod intuitiv o reţea complexà de analogii care se întretaie şi se includ. Acestea ar fi "înrudirile", "asemànàrile" dintre ele, "aerul lor de familie". Fàrà sà disparà total, rolul celorlalte criterii este atenuat în profitul unei specii de "înrudire ca între instrumentele unei cutii de instrumente"(<u>idem</u> : 67). Se vizeazà astfel o teorie ne-restrînsà la o limbà particularà (care îşi construieşte propriile clase ale pàrţilor de vorbire), racordarea la structuri cognitive a càror universalitate este asumatà. Acceptarea universaliilor cognitive nu implicà însà acordul asupra formei lor. Aceastà perspectivà se întoarce de fapt la vechea problemà a legàturii gîndire - limbaj şi la nevoia alegerii criteriilor logice sau ontologice, readuce teoria pàrţilor de vorbire spre extralingvistic, la punctul în care se încheie cercul, un cerc nou însà, care şi-a extins aria.

6. Direcţii ale dezvoltării unei teorii a părţilor de vorbire: universaliile ei ca probleme-tip

Din criticile teoriilor existente şi propunerile de noi configuraţii, îmbunătăţite, ale sistemului părţilor de vorbire, se dagajează o serie de elemente comune care reies în urma consensului în fixarea problemelor. Această direcţionare pe module a problematicii părţilor de vorbire, sumă a experienţei abordării premiselor teoretice, se constituie în ceea ce putem numi o teorie a lor. Universaliile ei sînt acele probleme-tip cara apar la fundamentarea teoretică şi la operaţia practică a stabilirii sistemelor părţilor de vorbire pentru orice limbă.

Se poate menţiona în primul rînd consensul implicit sau explicit privind axioma monocategorizării, presupusă de oricare din perspectivele teoriei părţilor de vorbire. Este teza conform căreia aceeaşi formă este repertoriată numai la o singură clasă. Fenomenele de schimbare a categoriei în circumstanţe determinate sînt considerate ca fenomene de recategorizare sau conversie.

Distincţia nume / verb apare şi ca o distincţie universală şi prestigiul ei este întărit de însăşi validarea ei în timp, de la Aristotel la perspectiva categoriilor sintactice.

Dificultatea încadrării Adjectivului - care plasează lingvistul în faţa unor opţiuni teoretice recurente - în categoria numelui (gramaticienii greci, dar şi G.Guillaume) sau în cea a verbului (gramatica chineză, de exemplu, socoteşte adjectivele verbe de stare) face din adjectiv o clasă problemă.

Adverbul este la rîndul său recunoscut ca o clasă reziduală, extrem de compozită, nedefinibilă nici "noţional" nici "gramatical". De altfel, însăşi distincţia lexical (plin) / gramatical (vid), deşi învechită, are încă valabilitate operatorie aproape universală şi apare chiar în sistemele moderne.

Cel mai important consens la care ajung discutiile asupra părţilor de vorbire este acela că, lipsită de o bază teoretică limpede, repartizarea tradiţională a părţilor de vorbire nu este o organizare sistematică, bazată pe un principiu explicit şi pe o logică interioară. Privită ca sistem, teoria părţilor de vorbire nu prezintă o structură ierarhizată, nu face distincţii graduale, ci doar delimitări nete. Se exacerbează ceea ce diferenţiază clasele şi se minimalizează ceea ce au ele în comun. Fără a aspira la definiţii cu un grad de exactitate ca acela pe care îl întîlneşti în geometria euclidiană, cum le doreşte O.Jespersen, este limpede pentru toţi lingviştii că definiţiile existente sînt incapabile să formuleze proprietăţi comune şi specifice pentru fiecare clasă.

Se recunoaşte însă deopotrivă că prin rolul său de "reţetă" în descrierea limbilor şi învăţarea lor, deşi nu are o infailibilă legitimitate teoretică, lista părţilor de vorbire este mult mai eficientă decît lasă să se presupună criticile şi diversele revizuiri teoretice. Dacă clasificarea tradiţională este criticată în premisele ei teoretice şi nu mai pare să aibă o adeziune totală din partea lingviştilor, totuşi, cel puţin pînă în prezent, nici una din alternativele propuse nu se bucură de girul unanim şi nu rezolvă toate neajunsurile ridicate de "problema majoră şi delicată" a părţilor de vorbire.

Cercetarea felului specific în care gîndirea lingvistică a Chinei adoptă acest model al părţilor de vorbire confirmă vulnerabilitatea lui teoretică : este pus în discuţie întregul set de probleme-tip, precum şi gradul lui de aplicabilitate.

Capitolul 2:

CONCEPŢIA ASUPRA CUVINTELOR ŞI A CLASIFICĂRII LOR ÎN GÎNDIREA LINGVISTICĂ CHINEZĂ DIN PERIOADA CLASICĂ

1. Etapele devenirii gramaticii chineze

Cînd se face istoricul studiilor de gramatică chineză[1], anul 1898, anul publicării de către MA JIANZHONG a primei gramatici chineze intitulată **Ma shi wen tong (Excurs asupra limbii)**, este considerat un reper semnificativ. Etapa anterioară acestei date, pe care o vom numi în mod convenţional etapa clasică, poate fi la rîndul ei abordată în două perioade: cea dintîi, cuprinsă între secolele al V-lea î.e.n. şi al XIV-lea, în care preocupările pentru studiul limbii sînt dominate de perspectiva filosofică, semiotică şi poetică[2], şi cea de-a doua,în care apar lucrări de gramatică specializate consacrate la început studiului particulelor gramaticale, aceasta din urmă fiind marcată de apariţia, în 1324, a lucrării de referinţă **Zhu yu ci (Particule auxiliare)** al cărei autor este Lu Yiwei.

Intre secolele al XVIII-lea şi al XIX-lea apar şi primele gramatici ale sinologilor, dar acestea, dat fiind destinaţia lor de instrumente de lucru ajutătoare pentru studiul erudit, sînt doar simple transpuneri sau adaptări sumare ale gramaticii latine la limba chineză[3]. Lipsite de ecou în lumea chineză, ele nu influenţează cu nimic primele gramatici chinezeşti. Doar despre gramaticile sinologilor de la începutul secolului al XX-lea se poate spune că au exercitat o anumită influenţă asupra lingviştilor chinezi care îşi făceau studiile în străinătate.

1. Cf. LIN YUSHAN (1983 : 1-2), GONG QIANYAN (1987 : 2-3).
2. O gîndire lingvistică în sensul larg al cuvîntului.
3. CR.HARBSMEIER (1981 : 4) le enumeră pe următoarele: **Elements of Chinese Grammar** de Joshua Marshman (1814), **Grammar of the Chinese Language** de Robert Morrisson (1815), **Eléments de la grammaire chinoise** de J.P.Abel Rémusat (1826), **Notitia linguae sinicae** de J.H.Prémare (1831), **Syntaxe nouvelle de la langue chinoise** de Stanislas Julien (1869).

Etapa care urmează apariției primei gramatici chineze se caracterizează prin trei direcții principale:

- imitația gramaticilor occidentale

Din 1898, timp de patruzeci de ani după apariția gramaticii lui Ma Jianzhong, gramaticile chineze sînt alcătuite pe baza sistemului gramaticilor occidentale. In această perioadă, care ar putea fi deci perioada gramaticilor imitative, gramaticienii chinezi organizează datele obținute în vederea descrierii limbii într-un sistem al cărui cadru est dat, validat deja de gramatica europeană cu o îndelungată tradiție. Lingviștii chinezi care se înscriu în această direcție constată însă că acest sistem-cadru nu reușește să cuprindă în totalitate fenomenele și aspectele multiple și complexe ale limbii chineze.

- asimilarea teoriei lingvisticii și asigurarea unei baze teoretice

Este perioada gramaticilor chineze fondate pe principiile generale ale lingvisticii europene. După 1940, lingvistica chineză nu se mai limitează la transferul datelor gramaticii occidentale în peisaj chinez, ci pornește în chiar descrierea faptelor de limbă de la teoria generală. In felul acesta se conturează un model gramatical propriu, fapt ce marchează un uriaș progres față de etapa anterioară.

Interesul pentru teoria lingvisticii conduce și spre manifestarea unei perspective universaliste și comparatiste. Adoptarea acestei perspective se dovedește fructuoasă, dar, în proiectul de descriere a limbii chineze, lingviștii chinezi circumscriu zone de respingere a abordării cu mijloacele cunoscute și observă că principiile generale nu se verifică în totalitate la cadrul realităților limbii chineze, pentru că, elaborate doar pentru limbile indoeuropene, ele nu au totdeauna gradul de generalitate necesar pentru a include o limbă tipologic atît de diferită.

- orientarea spre metodele lingvisticii occidentale pentru a descrie limba chineză.

Mai ales după 1949 se fac progrese în studiul științific al limbii. Gramatica chineză are acum conștiința clară a obiectivelor ei practice, ca răspuns al unei comenzi sociale precise și imperioase. Achizițiile metodologice ale lingviștilor chinezi servesc la consolidarea sistemului propriu al gramaticii chineze. Bogata experiență acumulată, studiul detaliat, apelarea la noile metode de analiză gramaticală generează posibilitatea unei anumite distanțări față de ceea ce ei numesc "modelul gramaticii apusene".

Diagrama procesului devenirii gramaticii chineze are așadar următoarea configurație: de la imitarea modelului occidental la crearea unui sistem gramatical propriu pe baza teoriei generale și a descrierii gramaticale care folosește metode împrumutate și aclimatizate. In acest proces, se precizează specificul limbii chineze și, legat de aceasta, se revalorifică tradiția clasică a abordării studiului limbii.

In ceea ce privește obiectul descrierii gramaticale, procesul devenirii gramaticii chineze, reforma limbii și a scrierii din 1919, trecerea de la limba clasică la limba colocvială, fac ca gramaticile chineze să fie clasificate în gramatici 文法 wén fǎ, dedicate limbii literare clasice (文言 wén yán), și gramatici 语法 yǔ fǎ, dedicate limbii colocviale (白话 bái huà), ambele tipuri cu referiri preponderente la aspectul îngrijit al limbii.

Și optica asupra metodei analizei gramaticale scindează la un moment dat gramaticienii chinezi spre direcții marcat disjuncte: unii sînt adepți ai metodei tradiționale, ceilalți ai metodei moderne, întîi structuraliste și apoi generativ-transformaționale.

Se poate afirma deci, ca o trăsătură generală a acestui proces, că Gramatica chineză evoluează în climatul specific al unei atenții accentuate acordate importului și imitatiei, pe de-o parte, și specificității și tradiției, pe de altă parte. Este de altfel aceasta o trăsătură majoră a strategiei culturii chineze care adaptează și

"sinizează" orice model împrumutat.

De-a lungul întregului proces de naștere a unei gramatici chineze autentice s-a decantat ideea pericolului imitației necondiționate, a tiraniei modelului importat precum și ideea nevoii de definire a specificității limbii chineze. De-aici o permanentă tensiune între atitudini extreme, de critică acerbă a imitației sau de exagerare a originalității, a autohtonismului, pînă la blocarea racordării la modelul unei "teorii gramaticale generale". In centrul acestor dezbateri aprinse se află chiar problema părților de vorbire în limba chineză. Nu este deci de mirare că în 1980, după ce gramatica chineză a atins un înalt grad de autonomie și maturitate, un lingvist de renume ca ZHANG ZHIGONG afirma în studiul său intitulat **Yufa yanjiu he yufa jiaoxue (Studiul gramaticii și învățarea gramaticii)** (p.8): "De 80 de ani, studiile noastre de gramatică, indiferent de sistemul de descriere elaborat sau de școală, nu s-au eliberat total de sub tutela gramaticii occidentale".

2. Cauzele "întîrzierii" gramaticii chineze

Absența, pînă la sfîrșitul secolului al XIX-lea, a unei gramatici chineze care să prezinte și să descrie sistemul limbii și regulile predictabile a condus la părerea grăbit formulată că în China nu ar fi existat decît foarte tîrziu preocupări pentru studiul gramaticii și la etichetarea gramaticii chineze drept "întîrziată" (V. ALLETON, 1973 : 10).

Această lipsă îndelungată a unei gramatici apare într-adevăr paradoxală într-o cultură extrem de preocupată de cod, de regulă și de sisteme formale. Ea creează un puternic contrast în comparație cu studiile asupra scrierii, lexicologiei, poeticii și comentariului de text. Apariția, abia cu trei secole mai tîrziu decît chiar gramaticile limbii chineze redactate de europeni, a unei gramatici proprii într-o cultură aflată în postură de pionierat în multe domenii

şi ale cărei vestigii scrise se situează tocmai în secolul al XIV-lea î.e.n., prin raportare la celelalte culturi cu o tradiţie la fel de prestigioasă, ca aceea a Indiei de pildă, incită la cercetarea cauzelor acestei "întîrzieri".

Invocarea absenţei unei motivări, datorată orgoliului unei culturi autarhice (în măsura în care gramatica apare şi din cerinţe legate de traducere şi schimb cultural), nu ne pare un argument de primă importanţă. Se sugerează astfel că imperiul chinez n-a încercat dorinţa de a-i învăţa pe străini propria limbă, dintr-o superbă suficienţă a măreţiei sale de "centru al lumii". "Ţara centrului" (Zhōng guó) nu ar fi dorit nici un amestec din afară şi nici o împărtăşire spre lumea exterioară. Dar chiar acest atît de uzat clişeu al închiderii Chinei este pus între paranteze de un sinolog modern ca J.GERNET (1985 : 455-456), care disloca şi prejudecata "întîrzierii" Chinei înseşi, căci, afirmă el, în secolul al XII-lea de pildă, în perioada dinastiei Song (secolele al X-lea - al XIII-lea), Europa este cea "întîrziată" faţă de cultura chineză sau de cea islamică, dominante ca prestigiu în lume.

Ca argumente ale "deschiderii" sînt aduse exemple ale atestării unui puternic schimb cultural care începe încă din timpul dinastiei Han (secolele al II-lea î.e.n. - al III-lea e.n.) şi continuă în dinastiile Tang (secolele al VII-lea - al IX-lea) şi Song, contactul rodnic cu budismul, existenţa unor şcoli de traducători încă din secolele al IV-lea şi al V-lea.

Cauza "întîrzierii" gramaticii chineze trebuie căutată în primul rînd în tipul specific de civilizaţie care se distinge prin practica culturală confucianistă a "cărturăriei", practică dominantă pînă în secolul al XX-lea. Aceasta este practica culturii confucianiste ritualizante, care are drept cod fundamental cărţile-canon, clasicele confucianiste scrise în limba cultă. Vehicul neschimbat pînă în 1919, odată cu reforma scrierii şi a limbii, limba literară veche

(wén yán) conserva textul vechi şi-i asigura integritatea. Invàţarea a mereu aceluiaşi corpus, comentariul de text, prescrierea regulilor retorice necesare redactàrii eseului obligatoriu în promovarea examenelor imperiale - acest tip de practicà de maximà valorizare a textelor - satisfàceau nevoile normative.

Adevàrate reţete de lecturà şi redactare, indicaţiile normative se centrau asupra semnelor vide (虚字 xū zì), asupra particulelor care legau cuvintele pline şi susţineau "osatura" textului. Acestea erau repertoriate şi li se explica folosirea nu atît prin desluşiri teoretice cît prin definiţie pe bazà de exemple selectate din textele clasice. Folosirea definiţiei este specificà studiului limbii chineze clasice, ea apare încà din perioada reflecţiei filosofice asupra limbii la şcoala moistà sau nominalistà. Repetarea obligatorie a modelului din textele clasice, autoritàţi validate în timp, a blocat în parte constituirea studiului gramatical propriu-zis într-un domeniu autonom. El nu a trecut dincolo de o simplà glosare gramaticalà, care se înscrie cu modestie în rangul inferior al preocupàrilor pentru studiul limbii. Şi, de fapt, înseşi aceste preocupàri nu îşi delimiteazà tranşant domeniul,ci se insereazà în acea vastà şi globalà practicà a cunoaşterii specifice spiritului chinez al càrui obiectiv suprem era surprinderea unui model totalizant, singurul în màsurà sà refacà armonia Marelui Tot. Model al modelului, sistem modalizant secund, limba chinezà, prin natura ei şi prin relaţia ei cu scrierea, ne furnizeazà adevàratul motiv al "inocenţei gramaticale" a Chinei clasice. Se ştie cà limba culturii chineze clasice, limba cultà a clasicelor confucianiste şi varianta ei sublimatà în poezie, s-a pàstrat intactà, neadmiţînd decît inovaţii minime, pînà în secolul al XX-lea. Acest fenomen a fost posibil datorità scrierii ideografice care şi-a apropriat o limbà imuabilà, numità sugestiv limba scrisà, care s-a pàstrat în timp fàrà sà apeleze la reguli gramaticale explicite.

Reproducerea fidelă, reluarea și citarea sînt dominantele practicii filologice confucianiste care punea respectul autorității tradiției în centrul disciplinei sale civilizatoare.

Limba clasică, prin natura ei economică ce servea strategia intelectuală a "închiderii", a tăcerii, nu a stimulat o abordare gramaticală ca limbile indoeuropene bogate în schimbări de forme. Chineza veche se distinge prin monosilabismul unităților sale considerate ca niște matrice noționale, entități într-o folosire "vie", care invită mai degrabă la o abordare semantică și poetică. Optica asupra universului limbii nu diferă de cea filosofică asupra lumii, iar principala opoziție operantă este aceea de vid / plin calchiată pe binomul 阴 yīn - 阳 yáng. Singurele reguli repertoriate sînt cîteva reguli maxime de poziție între care predomină aceea a antepunerii determinării. Aceste reguli sînt schițate în tratatele de poetică și retorică. Redactarea în sine presupunea memorarea modelelor de fraze și cunoașterea inventarului de cuvinte vide.

Adevărata competență filologică consta în stăpînirea ideogramelor ca unități semiotice totale, semne culturale complexe, "cultureme", cu toată încărcătura lor intertextuală, simbolică, mitică. Ele spațializau textul, transformau absența în prezență prin aluzie și ambiguitate. Scrisul chinez în wén yán nu era explicativ, clarificator, ci încifrat și abstrus. Era firesc ca studiile asupra limbii, stimulate de comentariile clasicilor, care interpretau și căutau implicațiile, să se concentreze asupra lexicologiei și poeticii. Textul nu punea probleme gramaticale pentru comentator, el se raporta, reproducînd mereu, la aceleași tipare retorice. Problemele puse priveau lexicul, scrierea și interpretarea.

3. Termenul gramatică în tradiția chineză

O teorie a ordinii imanente a vorbirii, pe care o descrie, o analizează și o aplică gramatica, nu există în China clasică decît in-

direct[4]. In cadrul unei dezbateri filosofice asupra ordinii maxime ca macromodel al universului, macromodel reluat în micromodele în diferite compartimente ale vieţii umane, modelul scrierii, modelul semiotic bazic este considerat modelul pivot al culturii chineze, proiectare exemplară a modelului maxim, eficient şi economic (modelul principiului Dào, care se manifestă în lume.

Teoria ordinii lumii continea deci implicit şi teoria asupra ordinii limbii. Fără să constituie obiectul studiului şi al regulilor explicit formulate, ordinea gramaticii era implicată în modelul armonic - codul coerent, raţional sau Noima -, conceptualizate de filosofia chineză prin termenii fundamentali echivalenţi folosiţi de diferite şcoli: Dào - "Principiul suprem al ordinii" pentru daoism, Li - "Raţiunea, Ordinea supremă" pentru neoconfucianism, Fǎ - "Regula, Legea" pentru legism.

Nu întîmplător cuvîntul bisilabic compus 语法 yǔ fǎ, care în limba chineză contemporană înseamnă "gramatică", foloseşte acest din urmă termen, etimologic explicat ca "regulă a vorbirii, cod".

In limba chineză veche, primul termen care ar avea acest sens de "gramatică" este wén fǎ, termen care înseamnă "legea semnelor scrise", a acelor wén considerate esenţa culturii. Acest compus bisilabic este pentru prima dată atestat în cartea **Shi ji**[5] şi în cartea **Han shu**[6] (cap. **Biografia lui Zhai Fangjin**). Sensul de "cod al sistemului limbii", folosirea termenului fa ca "sistem de organizare" se precizează în timpul dinastiei Tang. O vreme, wén fǎ apare concurat de termenul 文理 wén lǐ, în care fa este înlocuit de 理 lǐ ("model raţional, noimă"). Alţi compuşi cu care wén fǎ mai apare în

4. Cf.M.Foucault (1969 : 5): "Sensul cuvîntului gramatică se dedublează; există o gramatică ce înseamnă ordinea imanentă oricărei vorbiri pronunţate, şi o gramatică ce înseamnă descrierea, analiza şi aplicarea - teoria - acestei ordini".

5. **Shi ji** (**Insemnări istorice**), operă memorialistică a istoricului Sima Qian (145-86 î.e.n.), referitoare la istoria Chinei începînd din vremurile mitice pînă în timpul dinastiei Han.

6. Cronica dinastică **Han Shu** (**Istoria dinastiei Han**), scrisă de istoricul Ban Gu (32-92 e.n.).

variaţie liberà sînt 文事 wén shì şi 作文 zuò wén, echivalaţi prin "construcţia textului", sau chiar 修辞 xiū cí - "retorica".Sfera lui wen fa este, dupà cum se póate constata, destul de mare şi acoperà domenii diverse ale organizàrii textelor scrise: îmbinare raţionalà, coerenţà textualà, construcţia textului, retoricà. Ca disciplinà de studiu, wén fá este omologatà în abordarea càrţilor clasice confucianiste destinate "instruirii minime" (小学 xiáo xué).

In secolul I, istoricul Ban Gu (**Han shu.Si wen zhi**) vorbeşte de studiul limbii ca parte a "instruirii minime" şi a "examinàrii clasicelor" (考经 káo jing), adicà a corpusului cunoştintelor elementare ce constituiau materia de examinare.De remarcat cà acest káo jing era axat în mod precis pe cunoaşterea ideogramelor pe baza dicţionarului etimologic **Er Ya**[7], primul dictionar chinez (sec.II î.e.n.). Se certificà astfel predominanta scrisului ca obiect al studiului precum şi atenţia deosebità acordatà problemelor de etimologie impuse de analiza de text şi de glosare.

In timpul dinastiei Song (sec.al X-lea - al XIII-lea), disciplina xiáo xué este definità clar ca "disciplinà a scrierii" (wén zì zhí xué) şi compartimentatà în:"textele sau corpusul ideogramelor" (体制 tí zhì), "interpretarea de text, glosarea" (训诂 xùn gú), "prozodia textului" (音韵 yīn yùn), compartimente preluate aproximativ identic de dinastia Qing (sec.al XVII-lea - al XX-lea), unde doar ti zhi este înlocuit cu mai apropiatul 字书 zì shū "scrierea". Aceste componente ale "învàţàturii minime" sînt definite de Zhang Taiyan (cf.ZONG TINGHU, 1988 : 481) ca "disciplinà a limbii şi a scrierii".

7.Cel mai vechi dicţionar chinez,datat în secolul al II-lea î.e.n., una din cele 13 càrti clasice, care cuprinde şi o culegere de glose şi texte vechi. Aceastà lucrare face inventarul cuvintelor în uzaj înainte de secolul al II-lea, repertoriate în 19 capitole, fiecare capitol fiind împàrţit la rîndul sàu în ideograme.Criteriul acestui tip de grupare este pe de-o parte identitatea de sens, pe de alta identitatea de funcţii. In organizarea dicţionarului, primele trei capitole - glosàrile (shi gu), explicàrile (shi yan) şi comentariile (shi xun) - sînt repartizate cuvintelor vide, iar celelalte cuvintelor pline.

In cadrul gîndirii despre limbaj, elaborată de școlile filosofice chineze clasice, pe fundalul unei practici semiotice generalizate, alături de preocupările bine circumscrise pentru scriere, lexicologie și retorică se dezvoltă, deși destul de modest și o tradiție a <u>glosării gramaticale</u>. Aceasta adoptă metoda celorlalte ramuri ale studiului limbii și se constituie în principal dintr-o serie de atenționări asupra folosirii cuvintelor, schițări ale unor reguli restrictive (de permisie sau interdicție) care satisfac dezideratul confucianist al eficienței practice. Toate aceste timide manifestări descriptiv-normative nu vizează de fapt descrierea ordinii imanente și se înscriu mai degrabă în domeniul abordării "efectelor", manifestîndu-se în teritoriul poeticii și al stilisticii. Limba este privită în optica predominant confucianistă ca instrument eficace în strategia exprimării "corecte", ca limbaj "diplomat", adecvat împrejurării.

Lingvistul WANG LI (1980, 1 : 12) atenționează asupra existenței foarte vremelnice a unor "noțiuni de gramatică implicită". La rîndul său, LIN YUSHAN (1983 : 24-25) consemnează ca "germeni ai unei conștientizări a folosirii gramaticale" unele notații din comentariile **Gong Yang zhuan** și **Gu Liang zhuan**[8] la cartea **Chun Qiu**[9], unde prin tehnica explicării de text (注释 <u>zhù shì</u>) și a glosării (训诂 <u>xùn gú</u>) sînt puse în discuție sensuri și folosiri gramaticale: 人 <u>rén</u> ("om"), folosit cu sens de plural, și utilizarea intranzitivă a verbului tranzitiv 迁 <u>qiān</u> ("a schimba, a muta").

Aceste vestigii sînt mărturia existenței unei "gramatici implicite", fără un limbaj specializat, teoretizant, care se manifestă

8. **Comentariul lui Gong Yang** și respectiv **Comentariul lui Gu Liang**, redactări tîrzii de la sfîrșitul dinastiei Zhou (sec.al VII-lea - al III-lea î.e.n.), ale interpretărilor și explicațiilor făcute de Confucius asupra cărții **Chun Qiu** (v.infra).

9. **Chun Qiu (Analele Primăvara si Toamna)**, carte "clasică" confucianistă, istorie a regatului Lu între 722 și 481 î.e.n., redactată după unele opinii de către Confucius în perioada "Primăvara și Toamna". Tradiția filologică confucianistă pune sub titlul acestei lucrări și comentariile lui Gong Yang și Gu Liang.

rareori explicit. Deci studiul gîndirii gramaticale în perioada clasică pune în evidenţă lipsa unei preocupări specializate, a unui domeniu independent. Noţiunile de gramatică dispersate în comentarii şi glosări, absorbite de celelalte domenii instituţionalizate ale studiului limbii culte: grafematica (文字 wén zì), interpretarea de text (训诂 xùn gǔ), critica literară (文艺品论 wényì pǐn lùn), retorica (辞章 cí zhāng), lectura (继读 jì dú), poetica (诗论 shī lùn).

In cea de-a doua perioadă a etapei clasice după secolele al VIII-lea şi al XVIII-lea, cînd apar lucrări special dedicate particulelor, începe să se delimiteze un domeniu nou, autonom, care poate fi identificat drept al gramaticii, dar care este puternic interferat cu stilistica şi retorica. Această înrudire esenţială dintre gramatică şi stilistică rămîne una din trăsăturile specifice care marchează gramatica chineză şi în etapa modernă, semnalată de ZONG TINGHU (1988 : 15-19).

4. Obiectul studiului lingvistic în perioada clasică

In perioada clasică, unitatea lingvistică ce focalizează interesul preocupărilor "gramaticale" este zì, semnul care corespunde morfemului, adevărata "unitate de putere" a limbii chineze. Zì este considerat o entitate cu personalitate multiplă (grafie, sens sonor), investit cu prerogative care îi dau statutul de semn total, model al păstrării legăturii între planul esenţei şi cel al aparenţei. Acest statut al său este întărit autoritar de studiile de poetică, mai ales în perioada dinastiei Tang. Unitatea superioară care intră în atenţia filologilor şi poeticienilor este jù, segmentul de vorbire, macrosecvenţa semnificantă, identificată de poetica Tang cu fraza-vers. Mărturie a preeminenţei perspectivei poetice şi stilistice asupra aceleia gramaticale, zì şi jù rămîn unităţi lingvistice fundamentale pînă în perioada modernă. In cadrul acestor unităţi diferenţiate în 实 shí -"pline" şi 虚 xū -"vide", cele care atrag atenţia observaţiei gramaticale sînt unităţile zì vide. Tot poetica este

însà cea care valorificà prima această distincţie majoră a gramaticii chineze si care pune în valoare dinamica transformării plin --> vid, vid --> plin.

Faptul cà obiectivul principal al studiilor asupra limbii în perioada clasică este zi - grafemul chinez - se datorează deci statutului aparte al scrierii chineze în perspectiva filosofică şi semiotică specială care domină cultura chineză încă de la începuturi.

Pentru a preciza statutul lingvistic al unităţii zi din perioada clasică, pînă la suprapunerea şi apoi înlocuirea sa (abia în secolul al XX-lea) cu cí -"cuvîntul", este necesar să luàm în consideraţie atitudinea gîndirii chineze clasice faţà de limbă şi scriere.

In gîndirea chineză veche - perioada filosofiei clasice - scrierea este considerată modelul exemplar al medierii pe care omul o realizează între Cer şi Pàmînt; model care îl reia pe cel superior al armoniei universale. Limba şi scrierea reprezintă modelul dinamic al "trecerii în imagine" (象 xiàng), al trecerii esenţei în aparenţà, este manifestarea actualizată (德 Dé) a ordinii supreme, virtuale (道 Dào). Marele Tot lasă să se distingà semnele vii ale organizării şi funcţionării sale, pe care omul le distinge şi le proiectează interpretîndu-le. Limba şi scrierea sînt deci interpretamene, modele ale modelului cognitiv al lumii. Prin caracterul lor dinamic (阳 yáng) şi "viu"(活 huó), ele refac lumea, o re-creează. Modelul scrierii - de iconicizare, indicare, simbolizare - este modelul pilot al tuturor artelor vizuale chineze. Modelul limbii funcţionează ca un modalizant secund (F.VISAN, 1990).

Problema dezbaterilor filosofice asupra limbii nu se opreşte asupra posibilităţii limbii de a reda realitatea, ci asupra puterii ei de a reflecta esenta realităţii. Schema ontologică esenţà-aparenţà a filosofiei chineze, cuplurile 道 Dào-德 Dé, 理 Lǐ-性 Xìng, sînt traduse în dezbaterea lingvistică ca relaţie între 名 Míng "nume" şi 实 Shí "realitate". Această dualitate este regăsibilă în defini-

rea cuplurilor cuvinte pline-cuvinte vide sau a relației conținut-formă, care preocupă estetica chineză.

La întrebarea dacă numele poate sau nu să redea esența realității direcția daoistă propune o "translingvistică" prin conceptul 无名 wú míng ("nenumele, ceea ce este dincolo de nume"). Direcția aceasta va fi speculată de poetica chineză într-o strategie retorică a încorporării tăcerii. Confucianismul se pronunță pentru "semantismul perfect", pentru totala adecvare, pentru o relație de "corectitudine" (正 zhèng) între nume și esența realității.

In perioada premergătoare dinastiei Qin (sec.al III-lea î.e.n.), semnul scris s-a numit 文 wén, semn imitat după modelul naturii de către învățații care îl interpretează și adaptează trecîndu-l prin operația de supunere la model și reluare - ritualizare - într-un semn "cultural". Clasicele confucianiste **Lun yu**[10] și **Zhong yong**[11], precum și **Zuo Zhuan**[12] folosesc pentru semn nu termenul zì ci wén. Abia în secolul I al erei noastre cărturarul Xu Shen dă definiția celor doi termeni în dicționarul său intitulat **Shuo wen jie zi (Explicarea semnelor grafice prin comentarea metodelor lor de formare)**[13] (XU SHEN, 1977 : 31). Wén sînt semnele care corespund metodelor xiàng xíng ("forma-imagine") și 指事 zhǐ shì ("indicarea realului").

10. **Lun yu (Analecte)**, opera reprezentativă a gîndirii lui Confucius centrată pe ritualism și omenie superioară, redactată de discipoli în jurul anului 400 î.e.n.

11. **Zhong Yong (Mijlocul invariabil)**, carte clasică socotită baza metafizicii chineze, presupusă a fi fost scrisă de filosoful Zi Si în secolul al V-lea î.e.n.

12. **Zuo Zhuan (Comentariile lui Zuo)**, opera lui Zuo Qiuming, carte considerată cel de-al treilea comentariu la **Chun Qiu (Analele Primăvara si Toamna)**, în fapt o cronică originală a secolelor al IV-lea - al III-lea î.e.n., inclusă între "clasicele" confucianiste.

13. Lucrare monumentală a lexicologiei chineze, elaborată de cărturarul Xu Shen (?-120) în jurul anului 100. Prezintă clasificarea ideogramelor, dar nu notează în mod constant pronunțarea și definiția semantică. Este alcătuit din 9350 de semne grafice sau caractere (zi), grupate în 540 de "părți"(bu) - de fapt "chei semantice" sau "radicali". Xu Shen analizează forma fiecărui caracter inventariat, îi indică sensul cel mai vechi și uneori îi dă și pronunția cu ajutorul caracterelor omonime. In prefață el expune sistemul celor 6 tipuri de formare a caracterelor (liu shu) sub forma unor definiții scurte la sfîrșitul cărora dă și două exemple.

<u>Zì</u> sînt semnele create pe baza procedeelor 会意 <u>huì yì</u> ("agregatele logice") şi 形声 <u>xíng shēng</u> ("formă-sunet"). Asistăm deci, la nivelul semnului grafic, la o definiţie care face diferenţa între 文 <u>wén</u> şi <u>zì</u> conform tipului de referinţă: <u>wén</u> sînt semne cu referinţă directă (pictogramele şi simbolurile), iar <u>zì</u> sînt cele cu referinţă mediată (ideogramele şi ideofonogramele). Această grilă va fi preluată de binomul "semne pline"(实字 <u>shí zì</u>) - "semne vide"(虚字 <u>xū zì</u>). Abia după dinastia Han (sec.al II-lea î.e.n. - al II-lea e.n.) toate semnele grafice sînt numite <u>zì</u>.

In măsura în care <u>wén</u> sau, mai apoi, <u>zì</u> erau semne grafice pentru nume (noţiuni, concepte), adică "nume scrise", putem considera justificată echivalarea lor cu <u>míng</u> ("numele") în chiar teoriile despre nume elaborate de confucianişti, de Kong Zi (Confucius) însuşi şi de Xun Zi[14], apoi de şcoala moistă sau nominalistă. Putem astfel să interpretăm teoria confucianistă a "corectării numelor" (正名 <u>zhèng míng</u>) şi ca pe o reacţie a cărturarului faţă de fluctuaţia scrierii, nu numai ca intenţie, a filosofului moralist de a reface vechile intensiuni ale conceptelor. **Comentariul lui Zheng** la **Lun yu** (**Analecte**) se pronunţă chiar în această direcţie: "Corectarea numelor este corectarea scrierii: ceea ce Cei vechi numeau <u>ming</u> noi numim <u>zì</u>" (**Lun yu. Zheng** zhu). Trebuie însă să reţinem că în cadrul triadei semnului elaborată de filosoful Mo Zi[15], 名 <u>míng</u> este socotit referinţa semnului, iar semnul sonor este "vorbirea"(言 <u>yán</u>). Operaţia care îl generează pe <u>míng</u> este "referirea"(指 <u>zhǐ</u>) la "lucru"(物 <u>wù</u>), iar pe <u>yán</u> îl generează "rostirea"(出 <u>chū</u>). In această accepţie, <u>míng</u> este referinţa semnului sonor. <u>Míng</u> şi <u>zì</u> nu mai pot fi echiva-

14. Xun Kuang sau Xun Zi (Inteleptul Xun) (298-238 î.e.n.), filosof confucianist din perioada "Regatelor Combatante", care inaugurează direcţia "realismului" confucianist (în opoziţie cu aceea a "idealismului" reprezentată de filosoful Meng Zi. Scrierile sale au fost reunite în **Xun zi (Cartea înţelepciunii lui Xun)**.

15. Mo Di sau Mo Zi (Inteleptul Mo) (479-381 î.e.n.), fondatorul Şcolii moiste, a cărui **Carte Inţeleaptă (Mo zi)** va forma împreună cu scrierile ulterioare ale discipolilor săi culegerea numită **Mo jing (Canonul moist)**.

late, primul functionează ca referință și pentru semnul grafic și pentru cel sonor, iar al doilea este echivalat cu yán, fiind folosit și în accepția de semn grafic și de semn sonor. Termenul actual folosit pentru cuvînt, 词 cí, apare pentru prima dată definit tot în **Shuo wen jie zi**, cînd Xu Shen identifică particulele pe care le numește cí ("cuvinte") și nu zì ("semne"). De exemplu, Xu Shen îl explică pe 者 zhě (sufix de agent) drept "cuvînt (cí) pentru lucru". Comentariile ulterioare la **Shuo wen jie zi** demonstrează că cí este folosit de Xu Shen cu sensul de "cuvînt vid" (xū cí).

Categoria cuvintelor vide nu a fost deci interpretată ca avînd referință reală ci doar referință lingvistică. De fapt, ele au luat naștere pe baza formei sonore a unor semne noționale (zì) existente (XU SHEN, 1977 : 14-15).

In **Shuo wen** explicarea numelui (míng) este raportată la cí. Dacă míng are "corporalitate" (体 tǐ) și "folosire","dinamică"(用 yòng), putînd fi subiectul sau predicatul unei gîndiri spuse, cí este, însă, limitat doar la yòng, el nu are auto-evidență, există doar în virtutea folosirii sale. Termenul míng desemnează deci cuvîntul plin, iar cí cuvîntul vid, unealta gramaticală. Așadar cí este la început definit prin valoarea sa fonetică și prin referința la sistemul limbii.

Devenirea istorică a terminologiei pentru unitatea fundamentală a limbii reprezintă evoluția gîndirii lingvistice chineze de la filosofie, semiotică, logică și poetică la gramatică.

Noțiunea de cuvînt (cí) în accepția de formă minimă liberă în enunț începe să funcționeze în conștiința lingvistică chineză abia odată cu contactul cu gramatica occidentală[16]. Ea se maturizează în urma reformei limbii, pe fundalul important al bisilabizării limbii chineze. Presiunea pentru precizarea statutului cuvîntului chinez apare atunci cînd se elaborează primele gramatici și cînd se alcătuiesc primele sisteme ale părților de vorbire.

---

16. Cf.WANG LI (1983 : 108): "Acum gramaticile noastre,sub influența noțiunii apusene, traduc word cu cí nu cu zì, iar vechile shí zì sau xū zì au devenit shící și xūcí".

Intrebarea <<Ce este cuvîntul?>> devine un punct fierbinte al dezbaterii lingvisticii chineze odată cu întrebarea <<Există părţi de vorbire în limba chineză?>>. Căutarea răspunsului la aceste întrebări se plasează autoritar timp de aproape două decenii (între anii 1950-1970) în centrul studiilor de gramatică chineză.

Comportamentul cuvintelor este deci abordat în perioada clasică în special din perspectivă logică sau poetică. Nici chiar referirile la posibilitatea numelui de a fi subiectul sau predicatul unei judecăţi, nu depăşesc zona logicii sau a retoricii. Poetica Tang supune atenţiei "poziţiile" cuvintelor în frază, într-o abordare a strategiei retorice (topicul-cadru, punerea în peisaj, metataxele).

In lipsa unei diferenţieri a cuvintelor conform comportamentului lor gramatical, gîndirea chineză recunoştea însă existenţa distincţiilor prin stabilirea relaţiei cu referentul. Primele clasificări ale numelor aparţinînd lui Mo Zi şi Xun Zi sînt clasificări logico-noţionale conforme practicii categoriale a vremii.

5. Perspectiva categorială în gîndirea chineză veche şi urmările ei privind concepţia asupra "numelor" şi clasificării

Tradiţia filosofică a "investigării lucrurilor"(格物 gé wù), prin alegerea caracterului categorial comun (类 lèi) şi a "mutaţiei" categoriale (易 yì)[17] pare a fi foarte veche în gîndirea filosofică a Chinei. La un moment dat, la filosofii dialecticieni ai vremii (sec. al IV-lea - al III-lea î.e.n.), ea se prezintă ca o practică curentă sub numele de 辩 biàn ("dezbatere","dialectică"). Termenul lèi ("categorie","clasă comună") este des întîlnit cu această accepţie în textele acestor filosofi din perioada premergătoare dinastiei Qin (secolele V-III î.e.n.).In **Yi zhuan**[18],comentariul la **Yi jing**[19],

17. Termen înlocuit mai tîrziu cu tui ("deplasare","deducţie").
18. Operă redactată în perioada "Regatelor Combatante" (secolele al V-lea - al III-lea î.e.n.), cel mai vechi comentariu confucianist la **Clasica mutaţiilor**, care expune principiile evoluţiei cosmice şi sociale. Ca şi celelalte cărţi ale filosofiei chineze incluse în categoria "clasicelor" şi a comentariilor la clasice la care facem referire,ea se află cuprinsă în antologia **Er Shi er Zi (Cele 22 de texte**

termenul <u>lèi</u> este folosit cu sensul de "capacitate de a forma <u>cores-pondenţe, modele în lanţ</u>", adevàrate paradigme justificate prin tràsàturi categoriale comune. Enuntul 方以类居物以群分 "<u>fáng yǐ lèi jū, wù yǐ qún fēn</u>" ("pàrţile pe baza categoriilor se asambleazà", "lucrurile pe baza grupàrilor se împart") (**Yi zhuan. Xi ci shang**) permite decodarea termenului <u>lèi</u> ca set de tràsàturi comune ce se unesc într-un tot unitar, armonios. In această frazà, <u>lèi</u> este simetric cu 群 <u>qún</u> ("grupare numericà ce reuneşte diversitatea"), acesta din urmà fiind deci marcat cantitativ. Termenul <u>lei</u> presupune o evaluare a posibilitàţilor de asamblare coerentà cu finalitatea ordonàrii şi perspectivei întregului, reprezentînd deci o marcare calitativà. Cartea **Li ji (Insemnàri despre rituri** sau **Cartea riturilor)**[20] reia termenul <u>lei</u> într-o frazà cu aparenţà de dicton: 物以类居人以群分 "<u>wù yǐ lèi jū, rén yǐ qún fēn</u>" ("lucrurile se unesc prin categorii, oamenii se împart prin grupàri" (**Li ji. Yue ji**). Tot în **Yi zhuan** (capitolul **Wen yan**) se explicà modul în care "numele îşi urmeazà categoriile" (名从 类也 "<u>míng cóng yǐ lèi yě</u>"), tot aşa cum sunetele asemànàtoare intrà în rezonanţà. Această metodà a asamblàrilor tràsàturilor esentiale asemànàtoare are ca prim pas "punerea în pereche" şi reperajul raportat care cer circumscrierea categorialà, dupà care urmează operaţia de extensie sau deplasare categorialà.

Cele 8 trigrame (八卦 <u>bā guà</u>) sau cele cinci elemente (五行 <u>wǔ xíng</u>) din **Yi jing**, sînt embleme categoriale, "imagini" (象 <u>xiàng</u>)

---

ale Inţeleptilor), publicatà la Shanghai în 1985. In maniera tradiţiei filologice chineze şi conform convenţiei acceptate de sinologi, referinţele la textele şi comentariile càrţilor clasice se fac pe baza consemnàrii capitolului marcat printr-un indicativ titral în transcriere foneticà chinezà.

19. Redactatà în perioada "Primàvara şi Toamna" (secolele al VIII-lea - al V-lea î.e.n.), cartea **Yi jing (Clasica mutaţiilor)** cuprinde stràvechiul sistem al divinaţiei pe baza trigramelor şi hexagramelor.

20. Colecţie de rituri stràvechi şi de aforisme care aparţin lui Confucius sau discipolilor sài, redactatà pe parcursul unei îndelungate perioade, între secolele al V-lea şi al III-lea î.e.n.

ce instituie paradigme ale corespondențelor, categorii dinamice declanșatoare de interdeterminări în lanț pe baza mutației, adică o deplasare prin "prelungire", mișcarea reprezentativă a lui Dao însuși. Stabilirea categoriei lèi, adevărat set de prototipicitate se bazează pe identificarea rolului și a manierei de acțiune. Categorii de manifestare analogă de funcții corespondente, aceste categorii ale gîndirii chineze vechi sînt categorii ale esenței nu ale aparenței, sînt categorii dinamice nu statice.

Demersurile din domeniul teoriei cunoașterii și logicii ale școlii moiste, ale filosofului Xun Zi și apoi ale școlii nominaliste, probează faptul că în practica filosofilor vechi exista o conștiință categorială și obisnuința distincțiilor categoriale. Este practica conform căreia "mintea-inimă" (心 xīn) face alegerile prin identificare și excludere (是 shì / 非 fēi), numite cu termenul general de 辩 biàn ("dezbatere","dialectică").Inspirat de Xun Zi, filosoful Han Fei[21] elaborează modelul acestui tip special de "investigare a lucrurilor". El fixează prin termenul 理 lǐ ("modelul prototipic) noima coerenței lucrului, ca program al determinărilor de lungime, mărime, formă, greutate, care se combină în setul de proprietăți esențiale numit 性 xíng ("firea lucrului"). "Cele zece mii de lucruri au fiecare un li al lor diferit" ("万物各一理 wàn wù gè yī lǐ"), enunță filosoful legist, pentru ca mai apoi să propună stabilirea modelului esențial al lucrului prin investigare. Odată stabilite modelele lucrurilor, acestea sînt mai usor de repertoriat în categorii: lucrurile care au același model esențial (li) intră în aceeași categorie (同类 tóng lèi). Această operație presupune în viziunea lui Han Fei investigare și comparare, dar și aflarea potrivirii cu faptele, pentru că abia atunci se poate înțelege natura genuină a lucrurilor, adevărul lor factual și moral (诚 chéng).

21. Han Fei sau Han Fei Zi (Înțeleptul Han Fei) (280-233 î.e.n.),întemeietorul școlii filosofice legiste, autorul operei **Han Fei zi - Cartea (înțelepciunii) lui Han Fei.**

In cartea **Lü shi Chun Qiu** (**Analele perioadei Primăvara şi Toamna de Lü**)[22] este descrisă atingerea noimei lucrului prin distincţii (是 shì / 非 fēi) care atestă conformarea la modelul esenţial. Operaţia shi / fei capătă astfel sensul de operaţie de evaluare categorială şi este propusă ca ghid al acţiunii, ca normă a actului determinat de cunoaşterea corectă.

In secolul al XII-lea, în cadrul Şcolii neoconfucianiste întreaga argumentaţie a conceptelor 理 lǐ ("spiritul universal") şi 性 xìng ("natura") va fi fondată pe această clasică operaţie de investigare a lucrurilor, într-o orientare amplă şi sintetică a ceea ce ar putea purta numele de Şcoala pragmaticienilor chinezi.

In vechea analiză a relaţiei nume - realitate sau în cadrul dezbaterii numelor corecte, acest comportament categorial era fixat pe folosirea numelor : aflarea cheii folosirii corecte a numelor prin selectări şi eliminări echivala cu atingerea cunoaşterii ca performare. Mintea-inimă conduce comportamentul prin nume care educă abilitatea primitivă de a face distincţii. Numele (míng) decupează realitatea prin asemănări şi deosebiri care permit individualizarea părţii de realitate pe care o presupune. Decupajul semantic, care include şi exclude, are rolul fie de "a distinge ceea ce este folositor de ceea ce este dăunător", după cum arată Mo Zi (**Mo zi. Fei gong shang**), fie ca, prin extensie, "din ceea ce e trecut să ştii ceea ce e viitor, din ceea ce se vede să afli ce e ascuns" (ibid.), "din ceea ce e apropiat să ştii ce e îndepărtat" (**Xun zi.Fei xiang**).

Pentru Mo Zi, în operaţia de control a adecvării numelui la realitate nu este importantă cunoaşterea numelui în sine, cît cunoaşterea realităţii lui şi a modului său de referire. A şti un nume, a cunoaşte, adică, modul de circumscriere a referentului său înseamnă a stăpîni codul asemănărilor şi distincţiilor care este indispensabil în cunoaştere şi acţiune. Modelul categorizării prin numire al

22. Operă complexă redactată de Lü Buwei (?-235 î.e.n.) în care autorul îşi exprimă o serie de idei politice şi filosofice.

filosofilor chinezi este deopotrivà semantic şi pragmatic.

In capitolul **Zheng ming (Nume corecte)**, Xun Zi explică procesul gîndirii logice, model ce constituie baza comună şi pentru ceilalţi dialecticieni. "Mintea-inimă face cunoaşterea corectă" ("心有正知 Xīn yóu zhèng zhī"), enunţă Xun Zi, ea acţionează asupra realităţii (实 shí) prin patru modalităţi: "fixarea prin nume"(míng), "evaluarea prin judecare"(契 qì), "explicarea prin comparare"(说 shuō) şi "opţiunea prin deducţie"(辩 biàn). Formele care rezultă sînt: "numele"(名 míng), "propoziţia, judecata"(辞 cí) şi "deducţia"(辩 biàn). Numele trebuie să respecte cerinţa de adecvare corectă la lucrul la care se referă, să-i oglindească esenţa, firea comună. Diferite ca grad de complexitate, numele şi propoziţia au acelaşi tip de denotare, de "numire"(míng). Propoziţia pune în acord diferite nume pentru a exprima o structură coerentă a gîndirii, un decupaj referenţial mai complex. Deducţia se bazează pe comparaţia categorială care ia în consideraţie asemănările şi deosebirile lucrurilor, numai astfel fiind posibile, conform lui Xun Zi, cunoaşterea şi numirea corectă. Numele ca entitate categorială este impus de asemănările şi deosebirile reale obiective: "asemănarea îl aseamănă şi deosebirea îl deosebeşte" (同则同之，异则异之 "tóng zé tóng zhī, yì zé yì zhī") (**Xun zi.Tian lun**).

Operatia biàn este descrisă în lucrarea **Mo zi (Yu jing)** pornindu-se de la evaluarea asemănărilor şi deosebirilor (同 tóng / 异 yì). Se decide ce asemănări şi ce deosebiri contează pentru ca numele instituit să fie indice al acestor demarcări obiective şi să arate el însuşi distincţia reală. Folosirea unui nume pentru un lucru se face deci şi pentru moişti în virtutea unei diferenţe reale, spre deosebire de nominalişti, care cred că doar numele, ca absolut, permanent, instituie diferenţierile în realul schimbător. Moiştii fac distincţiile dintre nume, analizînd intensiunile şi extensiunile lor, felul în care operaţia de referire (zhí) include şi exclude asemănări şi

deosebiri, fără a da explicaţii asupra tipurilor naturale ale distincţiilor. Mo Zi dezvoltă şi îmbogăţeşte termenul <u>lèi</u> ("categorie") accentuînd puternic acea "cunoaştere a categoriei"(知类 <u>zhī lèi</u>), formulă dezvoltată într-o adevărată teorie a importanţei categoriei şi la Xun Zi.

Fie că este vorba de precizarea noţiunii la explicarea procesului de referire, fie în fondarea propoziţiei sau la deducţia logică, moiştii insistă asupra necesităţii de a cunoaşte mai întîi categoria: "cu categoria acţionezi"(以类行 <u>yǐ lèi xíng</u>). Pentru ca numele să fie corect, adecvat la referentul său, este important să i se stabilească sensul (意 <u>yì</u>), referinţa precisă, şi să fie circumscris categorial pentru a i se stabili identitatea în raport cu celelalte nume. Altfel numele ajunge să indice conţinuturi de gîndire complet diferite de referinţa reală (**Mo zi. Fei gong xia**). Precizarea intensiunii numelor se produce prin aprecierea unităţii (兼 <u>jiān</u> - "unitatea extinsă") şi a diferenţei categoriale (別 <u>bié</u> - "diferenţa restrînsă") (**Mo zi. Tian shi**).

In fondarea propoziţiei (立辞 <u>lì cí</u>) sînt enumeraţi trei parametri (三物 <u>sān wù</u>): - fundamentul, cauza reală (故 <u>gù</u>); - codul, coerenţa numelor în relaţiile pe care le stabilesc între ele (律 <u>lǜ</u>); - alegerile categoriale (类 <u>lèi</u>). Propoziţia porneşte de la un temei, se dezvoltă prin regulile coerenţei şi se manifestă prin selecţii categoriale. Selecţia categorială presupune alegerea caracterelor comune care permit compararea şi clasificarea numelor. Ceea ce descrie Mo Zi poate fi interpretat astfel: elaborarea propoziţiei constă în introducerea în modelul sintagmatic <u>lǐ</u> a numelor ordonate în paradigme <u>lèi</u>. Moiştii remarcă relaţia dintre codul gîndirii (noima <u>lǐ</u>, ca sens) şi structura propoziţiei (noima <u>lǐ</u>, ca ordonare poziţională). Selectiile se obţin prin asemănări şi deosebiri, sînt "alegeri"(<u>biàn</u>) ca potriviri, în aceasta constînd "ordonarea categorială"(<u>lèi</u>). Asemănările (<u>tóng</u>) sînt şi ele clasificate ca: asemănări

de proprietăţi fizice, de proprietăţi substanţiale, asemănări de relaţie, asemănări de categorie (种 <u>zhóng</u>, 体 <u>tǐ</u>, 合 <u>hé</u>, 类 <u>lèi</u>), iar negarea lor echivalează cu deosebirile (不种 <u>bù zhóng</u>, 不体 <u>bù tǐ</u>, 不合 <u>bù hé</u>, 不类 <u>bú lèi</u>). Nu orice asemănare contează în încadrarea categorială ci numai acele asemănări ce aparţin aceluiaşi model (<u>fǎ</u>) (**Mo zi. Jing xia**).

Moiştii tîrzii întăresc sensul de categorie logică al termenului <u>lèi</u>. Formula <u>prin categorie deduci asemănările</u> (以类取 <u>yǐ lèi qu</u>) se referă la deducţia categoriei prin analogie, operaţie de deplasare de la particular la general, de la exemplul lucrului concret şi cunoscut, căruia i se identifică trăsăturile caracteristice comune unei categorii, la cel necunoscut care poate fi astfel încadrat în aceeaşi categorie. Codul asemănărilor şi deosebirilor în numire reprezintă codul logic al cunoaşterii umane. Sintagma 以类取 <u>yǐ lèi qu</u> înseamnă stabilirea categoriei prin inducţie şi are sensul de "a induce asemănările prin categorie". Caracteristicile comune se extrag din cadrul categoriei şi apoi, printr-o deplasare de la general la particular, se testează asupra lucrului concret pentru a-l încadra categorial.

Formula <u>cunoaşterea categoriei</u> (知类 <u>zhī lèi</u>) are la Xun Zi trei componente: - cunoaşterea formei exterioare, sensibile (刑 <u>xíng</u>); - cunoaşterea formei interioare, gîndibile (<u>xīn</u>); - cunoaşterea metodei (术 <u>shù</u>). Ca şi la moişti, <u>lei</u> are la Xun Zi statut de categorie logică. Intr-o optică comună asupra deosebirilor categoriale (别 <u>bié lèi</u>), asemănarea (<u>tóng</u>) si deosebirea (<u>yì</u>) sînt date de esenţa lucrului. Xun Zi teoretizează fondarea categoriei conform esenţei lucrului ca şi moiştii, dar conform modelului lor (<u>lǐ</u>): "lucrurile nu îşi amestecă între ele categoriile, ele au asemănările lor esenţiale şi cod comun" (**Xun zi. Zheng ming**).

A şti categoria lucrului echivalează cu a fixa nume, a alcătui propoziţii şi a face deducţii. Xun Zi consideră categorizarea şi

premiza şi scopul stabilirii numelor: "a-ţi exprima clar gîndirea cere să ştii categoria şi aceasta este ştiinta Inţelepţilor" (**Xun zi. Zi Dao**). După Xun Zi, "categoria nu poate fi de două feluri" (类不可两 lèi bù kě liǎng), este ori asemănare ori deosebire (**Xun zi.Jie bi**), fapt ce va reluat şi dezvoltat de Han Fei.

In metoda comparaţiei categoriale promovată de Xun Zi, pentru termenul lei sînt propuse două intensiuni: categoria ca formă comună şi categoria ca indicaţie a particularităţii, a individualităţii. Xun Zi pune accent pe importanţa cunoaşterii naturii comune care se înscrie în cunoaşterea Marelui Cod al lui Dao.

Concret, Xun Zi clasifică numele în "generale"(共 gōng) şi "particulare"(别 bié), într-o gradaţie ierarhică, un fel de continuum: numele generale cu sfera cea mai mare (大共名 dà gōng míng), numele generale (共名 gōng míng), numele particulare (别名 bié míng) şi numele particulare cu sfera cea mai mică (大别名 dà bié míng). Împărţirea propusă de el se produce la două nivele: întîi după categoria reală a lucrului, apoi după extensia numelui. El explică astfel şi exemplifică mecanismul categorizării prin operaţii de extensie şi restrîngere, semnalînd relaţia de implicare a extensiunilor între numele generale şi cele particulare. Sistemul său seamănă în parte cu cel moist, căci ambele sisteme pornesc de la binomul general - particular. Numele generale (gong míng) propuse de Xun Zi sînt la fel ca şi numele cu extensiune maximă (达名 dá míng) propuse de Mo Zi. Dar numele cu extensiune minimă (bié míng) nu sînt identice cu si ming, propuse de Mo Zi, prin care acesta înţelege numele proprii. Diferenţa dintre Mo Zi şi Xun Zi este una de perspectivă: dacă pentru primul numele sînt categoriale (类名 lèi míng) şi non categoriale (非类名 fēi lèi míng), pentru cel de-al doilea toate numele sînt categoriale.

Ca şi moiştii, ca şi Xun Zi, nominaliştii fac explicită joncţiunea dintre cunoaştere şi numire, de fapt, după cum propun ei, o cu-

noaştere prin numire. Capitolele **Ming shi lun** (**Despre relaţia lume - realitate**) sau **Zhi wu lun** (**Despre referinţa lucrului**) din lucrarea **Gong Sunlong zi** (**Cartea lui Gong Sunlong**)[23] sînt axate exact pe această problematică ce are în centru teza referinţei corecte: numele care nu-şi indică precis realitatea nu sînt nume corecte. Numele este cel care delimitează şi fixează lucrul printr-o "referire" (指 zhǐ) şi printr-o "numire" (名 míng) a acestuia. În paradigma neoconfucianistă vom regăsi această poziţionare metafizică: ceea ce face lucrul să fie lucru este gîndirea noimei lui, "modelul esenţei" (理 lǐ). In aceiaşi termeni, poziţia nominaliştilor ar putea fi reinterpretată drept "ceea ce face lucrul să fie lucru (distinct, ordonat categorial) este numele lui" (**Gong Sunlong zi. Ming shi lun**).

Dezbaterile filosofilor Hui Shi[24] şi Gong Sunlong reprezintă efortul remarcabil de unitar al elaborării unei teorii categoriale (ca domeniu specializat, circumscris, delimitat de teoria cunoaşterii sau de logică, asa cum este la moişti sau la Xun Zi). Metodele de analiză a celebrelor paradoxuri nominaliste sînt axate pe diferenţierea noţiunilor care au proprietăţi categoriale comune. Pornind de la observarea diversităţii lumii, cei doi filosofi afirmă posibilitatea distincţiei categoriale prin două metode: alăturare (合 hé) şi depărtare (离 lí). Teza lui Hui Shi constă în complexul de asemănări (同 tóng) şi de deosebiri (异 yì), care reunite (合 hé), fixează esenţa lucrului (性 xìng). Formularea celebrului paradox "Cerul şi Pămîntul sînt la fel de joase" (天与地卑 "Tiān yǔ Dì bēi") arată că Hui Shi înţelege că numele munte şi numele cer cuprind în intensiunile lor şi proprietatea înalt şi proprietatea jos. Hui Shi analizează "interiorul lucrului" pentru a-i surprinde sensul (yì), care conţine nu numai elemente ale asemănării ci şi ale deosebirii. Aceas-

---

23. Gong Sunglong, filosof chinez (284-259 î.e.n.), reprezentant al Şcolii nominaliste, preocupat în special de relaţia nume - realitate.
24. Hui Shi (350-260 î.e.n.), filosof din Scoala nominalistă ale cărui idei sînt expuse în două din capitolele cărţii **Zhuang zi**.

tà dublà poziţionare faţà de esenţa lucrului îl conduce la "alàturarea asemànàrilor şi deosebirilor" care serveşte etapei urmàtoare a "depàrtàrii" şi delimitàrii categoriale. Hui Shi se opune perspectivei indistinctului ("zece mii de lucruri - un singur corp") a filosofului Zhuang Zi[25]. Afirmaţia sa "categoriile diferite nu se compară"(异类不比 "yì lèi bù bǐ") este un argument în plus pentru respingerea opticii unitàţii nediferenţiate. Metoda sa predilectà, alàturarea, nu este consideratà posibilà oricum: nu se poate alàtura orice cu orice, aratà Hui Shi, ci acele elemente care au o bazà comunà, de la care pot sà aparà asemànàrile şi deosebirile.

Gong Sunlong procedeazà la acelaşi tip de analizà. El porneşte de la alàturare, cuplînd, de pildà, "duritatea"(坚 jiān) şi "albeaţa" (白 bái) pietrei în scopul depàrtàrii. Demersul sàu îl conduce la constatarea cà asemànarea imediatà care ia în consideraţie tràsàturi ale formei exterioare trebuie combinatà cu diferenţierea. "Albeaţa" şi "duritatea" se dovedesc proprietàţi care nu reprezintà esenţa în mod egal şi la acelaşi nivel. Forma exterioarà trebuie depàşità pentru a se atinge forma interioarà, cea care are importanţà în fixarea categoriei. Dezbaterea paradoxului "calul alb nu este /acelaşi lucru cu/ un cal" (白马非马 "bái mǎ fēi mǎ") reprezintà o foarte limpede analizà categorialà pe baza analizei referinţei, a denotàrii (指 zhǐ). Negaţia 非 fēi capàtà în propoziţiile-paradoxuri ale lui Gong valoarea de negaţie a identitàţii categoriale. Intensiunea şi extensiunea celor douà nume cal şi cal alb sînt atent analizate: mǎ(马 "cal") denotà o formà, bái ("alb") denotà o culoare, cei doi referenţi nu sînt din aceeaşi categorie , deci cele douà nume nu au statut egal. Intensiunea numelui cal (o specie de animal cu o formà specificà) distinge calul din setul mereologic al cailor (o porţiune discontinuà din cuvîntul spaţio-temporal). Gong Sunlong înţelege noţiunea cal ca genericà, toţi caii prezenţi,trecuţi şi viitori.

25. Filosof daoist (369-286 î.e.n.), autor al operei **Zhuang zi (Cartea înţeleaptà a lui Zhuang)**

El nu exclude relaţia de implicaţie, observà cum categoria numelui cal este mai cuprinzàtoare decît aceea a specificàrii cal alb care restrînge categoria. Gong Sunlong remarcà diferenţa dintre intensiunea şi extensiunea numelor. Deosebirile categoriale sînt stabilite de el pe această relaţie dintre intensiune şi extensiune.

Analiza extrem de subtilà a filosofilor nominalişti explicà procesul numirii, trimiţînd pe de-o parte la lucru, cu proprietàţile lui fizice (ca o particularitate, ca o concreteţe), pe de alta, indirect, selectînd atributul comun al categoriei noţionale, adicà "firea" (xìng). Numele cal este un asemenea nume, şi comun şi universal, un exemplu al faptului cà numele comune chinezeşti au capacitatea de a se comporta şi ca termeni abstracţi, de a funcţiona uneori pe post de concepte, de termeni-imagini.

In capitolul **Tong bian lun** (**Despre schimbàri**), Gong Sunlong precizează sensul termenului 类 lèi ("categorie") precum şi principiile împàrţirii categoriale (分类 fēn lèi), întreprindere foarte importantà pentru istoria logicii şi a semanticii. Demonstraţia sa se face pe un exemplu care grupează cornutele mici şi mari (羊 yáng şi 牛 niú), pe de-o parte, şi caii (mǎ) pe de alta. Diferenţele pe care se bazează în categorizare se referà la coarne (lungi / scurte) şi la coadă (scurtà fàrà pàr / lungà cu pàr).

Principiul diferenţei dintre categorii apare la moiştii tîrzii în formula "asemànàrile cuprind existenţa tràsàturilor în comun, deosebirile absenţa lor" (辩有辩无 biàn yóu, biàn wú). Gong Sunlong insistă pe respectarea unei ierarhii graduale în selectarea asemànàrilor şi deosebirilor, acestea permit categorizàri şi subcategorizàri (de exemplu, cornutele mici se deosebesc de cele mari după dinţi). Gong Sunlong observà şi dificultatea stabilirii màrcilor categoriale, care trebuie sà depàşească nivelul primitiv al apropierii de lucru şi al comparaţiei grosolane şi exterioare. Mintea-inimà trebuie sà stabilească reperul modelului maxim şi setul de pa-

rametri pe baza cărora se aleg trăsăturile ce definesc comparativ (prin asemănări şi deosebiri) apartenenţa categorială.

Perspectiva categorială a filosofilor chinezi se bazează pe structurile conceptuale rezultate din experienţe corporale (un mod specific de modalizare spaţială). Ei se preocupă de plasarea entităţii în sistem, considerată în relaţie cu membrii cu care se compară şi în relaţie cu întregul în care se include ca parte. Conceptul de categorie este înţeles în cele două aspecte, ca "grupare" (prin "asemănare" şi "deosebire") şi ca "apartenenţă" (prin asumarea unei posturi ierarhice). Teoria lor este mai mult o teorie semantică a cuvîntului, decît o teorie care se întreabă asupra sensului lingvistic al acestuia.

Categoria este concepută ca avînd o organizare internă, care impune o pertinenţă semantică, a cărei consecinţă nu este însă urmărită în plan discursiv. Ceea ce rămîne viabil din demersul acestor filosofi, pentru concepţia chineză asupra părţilor de vorbire, este modul în care ei înţeleg categoria, strategia încadrării categoriale şi optica ierarhiei graduale. In ceea ce priveşte strategia încadrării categoriale, ei intuiesc faptul că intensiunea determină extensiunea (apropiindu-se astfel de modelul stabilirii condiţiilor necesare şi suficiente) şi că în operaţia de încadrare a unui membru raportarea se face nu numai faţă de categoria din care acesta nu face parte, ci şi faţă de cea din care mai poate face parte (luîndu-se în consideraţie şi asemănările, nu doar deosebirile).

Organizarea internă a categoriei urmează o scală ierarhică organizată în funcţie de centru, unde se alege un reprezentamen.

6. Preocupările de gramatică propriu-zise. Studiul cuvintelor vide şi lexicoanele de cuvinte vide

In afara acestor preocupări lingvistice din domeniul filosofiei şi poeticii, istoria gramaticii chineze se străduieşte totuşi să depisteze şi să consemneze ceea ce am putea numi referiri la utili-

zarea gramaticală a cuvintelor. In cartea **Chun Qiu** apar, de pildă, indicaţii cu privire la folosirea "simplă" sau "înlănţuită" a acţiunilor, iar în **Gu Liang zhuan (Biografiile lui Gu Liang)** este notată folosirea verbului 来 lái ("a veni") singur şi apoi combinat cu o altă acţiune 来归 lái guī ("a veni + a se întoarce"). Este o primă omologare a uneia dintre cele mai reprezentative tipuri de sintagme din gramatica chineză.Acest tip de verbe înlănţuite va fi inventariat şi de gramatica lui **Ma** (MA JIANZHONG,1983 :264).In **Gong Yang zhuan (Biografiile lui Gong Yang)** se dă, de asemenea, o foarte interesantă explicaţie, într-un limbaj evident nespecializat, privind folosirea verbelor la pasiv, în situaţii în care, pentru a-l oculta pe cel care face acţiunea, agentul este omis. Mult mai tîrziu, abia în secolele al XIV-lea şi al XV-lea, repertoarele de cuvinte vide vor menţiona itemele 见 jiàn, 被 bèi şi 所 suó ca mărci ale agentului.

Noţiunile plin / vid aplicate explicit la nivelul cuvintelor apar în timpul dinastiei Han, în secolul al II-lea î.e.n., cînd asistăm la marele avînt al tradiţiei filologice. Lectura clasicelor confucianiste, noua redactare a operelor arse în anul 213 î.e.n. din ordinul împăratului Qin Shihuang, era însoţită de un bogat aparat al comentariului de text. Chiar dicţionarul **Er Ya** este deopotrivă o operă lexicografică şi una de comentariu de text, urmînd cunoscuta strategie: littera, sensus, dubitationes. Primele sale trei capitole (**Shi gu, Shi xun, Shi yan**) fac o amănunţită inventariere a cuvintelor vide, cu exemplificări erudite.

In anul 121, cînd Xu Shen alcătuieşte dictionarul **Shuo wen jie zi**, prin distincţia între cuvintele cu sens concret, pe care le denumeşte zi (semne ce indică legătura cu realitatea), şi cele care nu au sens concret, numite 词 cí sau 语 yǔ, se realizează o dublă interpretare lingvistică a schemei plin - vid: la nivelul semnului grafic (pictograme - zì şi ideograme - cí) şi la nivelul sensului (cuvinte cu sens lexical şi cuvinte cu sens gramatical).

In secolul al V-lea, Liu Xie[26] clasificà unitàţile de bazà (zi) ale limbii scrise în trei categorii, conform folosirii lor (stilistice): - 发端 fā duān, particule de introducere: 夫 fú, 唯 wéi, 盖 gài;

- 劄句 zá jù, particule de legàturà: 於 yú, 以 yǐ;

- 送末 sòng mò, particule de final de frazà: 乎 hū, 哉 zāi, 也 yě (LIU XIE, 1959 : 572).

In timpul dinastiei Tang, perioadà în care cercetàrile de poeticà şi retoricà ating punctul maxim, distincţia plin / vid este preluatà ca un fapt deja curent în practica analizei textuale la nivelul cuvintelor şi sînt operate o serie de subtile subclasificàri. Poetul Liu Zongyuan pomeneşte în lucrarea **Da Du Wenfu shu (Ràspuns lui Du Wenfu)**[27] de particule interogative (疑问 yí wèn) sau de cuvinte de "tranşare" (决词 jué cí) precum 耳 ér, 也 yě, 焉 yān şi 者 zhě, înglobîndu-le sub denumirea de "cuvinte ajutàtoare" (助字 zhù zì). Intr-o altà lucrare intitulatà **Wu jing zheng yi (Sensul corect al celor cinci clasice)**, autorul acesteia, Kong Yinda, observà fenomenul "vidàrii de sens" (noţional) (无意 wú yì), càruia i se datoreazà clasa cuvintelor vide, problemà importantà care va fi reluatà în dinastia Yuan (secolele al XIII-lea - al XIV-lea) de Lu Yiwei sau în timpul dinastiei Qing (secolele al XVII-lea - al XX-lea) de Ai Ren. Lui Liu Zhiji (**Shi tong juan liu.Fu ci**) i se datoreazà repartizarea cuvintelor vide în douà subclase: particule modale, cele care "produc vorbirea" (发语 fā yǔ), şi particule marcatoare de pauze, cele care "segmenteazà fraza" (dǎn jù).

Tot în timpul dinastiei Tang (secolele al VII-lea - al X-lea), în cadrul teoriei poetice cuvintele poemului erau considerate fie

---

26. Liu Xie (465-520), autorul lucràrii **Wen xin diao long (Cizelarea dragonului în literaturà)**, lucrare de teorie şi criticà literarà, cu observaţii retorico-stilistice.

27. Textele de poeticà la care facem referire sînt cuprinse în antologiile **Zhongguo lidai shihua xuan (Culegere de poeticà din perioada Chinei clasice)**(1985) şi **Zhongguo gudai wenhun xuan (Culegere de dezbateri asupra literaturii din perioada Chinei vechi)**(1983), precum şi în lucrarea **Xuici xinlun (Noi dezbateri de retoricà)** de Zong Tinghu (1988), p.452-514.

"moarte" (死 sǐ) sau "vii" (活 huó), fie "statice" (静 jìng) sau "dinamice" (动 dòng), etichete ce vor folosi mai tîrziu la denumirea părţilor de vorbire: jìng pentru adjective, dòng pentru verbe.

Această optică este reluată în timpul dinastiei Yuan de către Liu Huijian, care comentează şi posibilităţile de îmbinare a elementelor celor două subclase, consemnînd teoretic o practică foarte uzuală a poeţilor Tang. Aceştia priveau cuvintele pline şi vide într-o "folosire vie" (活用 huó yòng), speculînd dinamica conversiei lor.

In timpul dinastiei Song (secolele al X-lea - al XIII-lea) se continuă şi se rafinează practica poetică din epoca Tang. Sînt astfel valorificate rezultatele reflecţiei asupra cuvintelor vide cărora li se dau explicaţii mai corecte, li se fac clasificări minuţioase, aşa cum se întîmplă în lucrarea **Ci yuan (Originea cuvintelor)** de Zhang Yan[28]. Se accentuează importanţa cuvintelor care îşi schimbă sensul şi valoarea (gramaticală), se insistă asupra schimbării de ton, dîndu-se ca exemplu cuvîntul 衣 yī care, pronunţat cu ton plan, este nume şi înseamnă "îmbrăcăminte", iar cu ton oblic, este acţiune şi înseamnă a "a se îmbrăca".

Pînă în dinastia Yuan, cînd apare lucrarea **Zhu yu ci (Cuvinte auxiliare)** de Lu Yiwei (1324), nu există un domeniu circumscris pentru studiul cuvintelor vide,comentate în lucrări de poetică) sau inventariate în lucrări de lexicografie. Această lucrare marchează debutul studiilor special dedicate cuvintelor vide. Sînt repertoriate aici 117 cuvinte vide, clasificate minuţios în 60 de grupe, după folosirea lor. Lu Yiwei este primul care dă o definiţie conformă clasei cuvintelor-unelte (lèi): precizarea lor se produce în vorbire, sensul lor nu provine din propriul corp al semnului (zì) (cf. şi LIN YUSHAN, 1983 : 28; GONG QIANYAN, 1987 : 8). El defineşte esenţa cuvintelor vide prin referinţa lor la sistem, lipsa unui sens

---

28. Citatele privind cuvintele vide şi referirile la lexicoanele de cuvinte vide din perioada clasică au la bază textele antologate în **Gu hanyu yufaxue ciliao huipian (Ediţie a materialelor referitoare la gramatica limbii chineze vechi)** (1983).

lexical şi rolul lor în "secvenţa de vorbire", în planul efectului. Cît priveşte clasele stabilite de el, criteriile pe care se sprijină sînt neclare şi lipsite de constanţă, de-aici decurgînd o prea mare diversitate, o pulverizare nesemnificativă. El amestecă planul funcţional cu cel expresiv. De fapt toate studiile asupra acestor unelte gramaticale se caracterizează prin combinarea perspectivei gramaticale cu cea retorico-stilistică, căci obiectul lor nu vizează o teorie gramaticală ci o practică a redactării.

După modelul său apar o serie întreagă de astfel de lucrări despre unelte gramaticale şi particule, denumite "auxiliare" (助字 zhù zì) sau pur şi simplu "vide" (虚字 xū zì).

Astfel, Liu Qie elaborează în 1711 lucrarea **Zhu zi bian lüe (Disertaţie asupra cuvintelor auxiliare)**, în care, preluînd modelul lansat de Lu, clasifică cele 476 de cuvinte vide şi le repertoriază în 30 de clase. El foloseşte un bogat material de observaţii gramaticale pe un corpus de limbă veche din perioada precedentă dinastiei Tang, cu o vădită predilecţie pentru exemplele din poezia clasică. Precizînd sinonimia dintre termenii zhū zì si xū zì, Liu Qie arată în prefaţă că,deşi aceste cuvinte vide se pot folosi şi drept cuvinte pline,ele nu au referent real (实 shí).El nu numai că deosebeşte cuvintele vide de cele pline, dar subliniază şi importanţa celor dintîi. Deşi criteriile clasificării sale nu sînt prea clare, o parte din clasele pe care le stabileşte corespund clasificărilor gramaticilor limbii vechi editate în perioada modernă. Este de pildă cazul particulelor de frază şi al particulelor modale. Dar cel mai important aport al lui Liu constă în precizarea valorii de elemente relatoare şi modalizatoare a cuvintelor vide.

Odată fondată această adevărată disciplină a studiului cuvintelor vide, asistăm la o evoluţie şi o rafinare în special a explicaţiei rolului lor în vorbire. **Îndreptarul explicativ al cuvintelor vide (Xu zi shuo)**, elaborat de Ai Renlin în aceeaşi perioadă, este exem-

plar în acest sens. Autorul său precizează că aceste unități sînt cuvinte fără sens (lexical), ele "nu există singure" (cf.și LIN YU-SHAN, 1983 : 28) și se manifestă doar în segmente de vorbire (yǔ).

Inscriindu-se în aceeași tradiție, Wang Zhihuan scrie în 1798 lucrarea **Jing zhuan shi ci** (**Explicarea cuvintelor din textele clasice**), în care face inventarul a 160 de cuvinte vide atestate în cărțile clasice din dinastiile Zhou, Qin și Han. Acestora li se explică funcția pe baza unor bogate exemplificări. Scrisă pentru elita inițiaților în confucianism, cartea lui Wang își propune să-i ofere cititorului un instrument care să-l facă să înțeleagă structura și sensul cărților clasice. Instrumentul este însă cam incomod, pentru că autorul se referă la cuvintele din epoca Zhou și Qin, cînd cuvintele vide nu au încă un uzaj stabil, cînd fenomenele de vidare de sens erau încă într-un proces activ. Wang este astfel nevoit să facă o încercare de sistematizare: el adoptă termenul de "folosire frecventă" (常用 cháng yòng). Pentru rezolvarea cazurilor de suprapunere sau ambiguitate a folosirii, el propune termenii "clase diferite pentru același cuvînt" (同词异类 tóng cí yì lèi) și "folosiri diferite pentru aceeași clasă" (同类异用 tóng lèi yì yòng). Wang studiază și clasifică folosirile conform structurilor în care se manifestă. Cuvintele vide sînt repartizate astfel în 52 de tipuri.Apar deja denumiri care devin viitoarele nume ale părților de vorbire chineze: cuvînt de legătură (连词 lián cí), cuvînt de introducere (介词 jiè cí), particulă auxiliară modală (语气助词 yǔ qì zhu cí), cuvînt exclamativ (叹词 tàn cí). Se remarcă de asemenea subîmpărțirile propuse în cadrul fiecărei clase, cum se procedează de exemplu cu conjuncțiile (împărțite în conjuncții de contrariere zhuǎn zhē și conjuncții de presupoziție 假设 jiǎ shè) sau cu particulele modale (împărțite în particule de surpriză 表惊 biǎo jīng, particule de interogație 表语 biǎo yǔ și particule de perfectare 完结 wán jié).

In timpul dinastiei Qing se remarcà aşadar o maturizare a studiului ştiinţific al cuvintelor vide. Se afirmà tot mai mult interesul pentru folosirea mobilà a cuvîntului, a trecerii acestuia de la statutul de "plin" la acela de "vid". Apare precizatà distincţia între cuvintele "statice" (静 jìng) - numele şi epitetele - şi "dinamice" (动 dòng) - acţiunile (Huang Benji, **Zhuci lei**). Sînt utilizaţi în continuare termenii "folosire vie, mobilitate" (活用 huó yòng) şi "fals împrumut" (假借 jiǎ jiè) (acest ultim termen fiind preluat de la tipurile ideogramelor 六书 liù shū din **Shuo wen**).

Treptat se produce trecerea spre acordarea unei mai mari ponderi stabilirii identitàţii cuvintelor vide prin comportamentul lor gramatical. Cînd Yuan Yuan discutà mobilitatea şi posibilitàţile de schimbare a "clasei de cuvinte" (lèi), el defineşte adjectivele, "cuvintele care descriu", prin capacitatea lor de reduplicare, observînd însà cà acest procedeu este întîlnit şi la clasa acţiunilor sau a unitàţilor de màsurà, dar cu altà valoare, nu cu aceea de intensitate.

Deşi nu sînt lucràri de gramaticà în adevàratul înţeles al cuvîntului[29], toate aceste scrieri despre cuvintele vide reuşesc sà delimiteze sfera acestor unitàţi şi sà le precizeze statutul de unelte gramaticale fàrà sens concret, folosite la redarea valorilor gramaticale. Un Ai Renlin remarcà în plus lipsa lor de autonomie, dependenţa lor de contextul discursiv.

Supuse deziderattului practic al culturii confucianiste, fàrà sà anuleze intenţia iniţialà de a ajuta la lectura corectà a textelor clasice sau de a servi unei retorici, ca propedeuticà a scrisului corect şi eficient, aceste lexicoane de particule constituie prime-

29. <<Càrţile acestea - afirmà şi WANG LI (1981 : 2) - nu erau càrţi de gramaticà, pentru cà ele nu aveau drept unitate de bazà propoziţia. Ele pot fi cel mult recunoscute ca lexicoane de particule. Asemenea foarte bune dicţionare de xu ci contribuie desigur la dezvoltarea studiului gramaticii, fac de pildà evidente caracterul şi folosirea cuvintelor vide, dar ele pot fi socotite mai degrabà materiale care sînt necesare gramaticii şi nu pot fi numite chiar gramaticà>>.

le manifestàri sistematice ale gîndirii gramaticale chineze. Clasificàrile realizate, ca de exemplu, aceea a lui Wang Yinzhi, se apropie de adevàrate clasificàri morfologice.

7. Moştenirea tradiţiei: dinamica plin - vid, perspectiva categorială, mobilitatea categorială a cuvintelor

Tot ceea ce putem numi preocupare pentru gramaticà în perioada Chinei clasice ţine de studiul scrierii sau al poeticii. Diferenţierea dintre cuvintele pline şi cele vide[30] decurge din delimitarea dintre "cuvintele noţionale"(字 zi) şi "uneltele gramaticale"(词 ci), delimitare operată în cadrul analizei de text, care urmàrea opţiunile stilistice ale poeţilor. Din comentariile şi poeticile clasice reiese că filologii, care lucrau pe texte, practicau împàrţirea cuvintelor în pline şi vide, fàrà sà le fi dat explicaţii şi definiţii şi fàrà sà le fi circumscris cu claritate sferele. De aceea, în practica folosirii, inventarul lor prezintà inconsecvenţe şi variaţii de la o epocà la alta.

Perechea 字 zì - 词 cí este impusà cu mult mai devreme decît cea formatà din 实 shí ("plin") - 虚 xu ("vid"), odatà cu primele clasificàri ale ideogramelor în dicţionare. In dicţionarul **Er ya** sînt semnalate categorii de sens şi categorii de folosiri. La rîndul sàu, dicţionarul **Shuo wen** explicà unitàţile 字 zì si 词 cí drept cuvinte "cu sens real" şi, respectiv, "cu sens funcţional",tot datorità obiectivelor etimologice. Xu Shen echivaleazà pe 字 zì cu 实 shí şi pe 词 cí cu 虚 xū. Abia în secolul al XII-lea, în lexiconul **Yu zhu** (**Particule auxiliare**), Lu Yiwei marcheazà categorizarea gramaticalà

30. In legàturà cu aceastà diferenţiere WANG LI (1983 : 107) scrie urmàtoarele: "Inainte de gramatica lui Ma Jianzhong, am putea considera cà nu am avut gramaticà şi nici asa numitele pàrţi de vorbire. Dar, deşi n-a existat aceastà denumire de "pàrţi de vorbire",în tradiţia clasicà a existat noţiunea. Ideogramele erau împàrţite în douà mari categorii, pline şi vide (...), iar ideogramele vide (xu zi) se mai numeau şi cuvinte (ci).(...) Aceastà împàrţire a noastrà este foarte ştiinţificà şi stràinii, aflînd-o, au adoptat-o. In 1929,cînd l-am ascultat pe Vandryes, el a amintit de clasificarea noastrà, socotind-o ca foarte corectà.(...) Fries împarte şi el cuvintele englezeşti în douà mari clase: content word şi functional word..."

a cuvintelor pline şi a cuvintelor vide ca pe o preocupare expresă şi cu intenţii normative. Ma Jianzhong va desăvîrşi acest început şi va fixa definiţiile cuvintelor pline şi vide: dacă un cuvînt are sens autonom el este cuvînt plin, dacă nu are sens autonom şi doar ajută la construirea sensului unei secvenţe sau a unei fraze el este vid.

De la un punct de vedere semantico-referenţial, optica plin - vid asupra cuvintelor se transferă în domeniul gramatical.

Abia în perioada modernă, JIN TAOZI (1922 : 18) propune o definiţie lingvistică a cuvîntului plin: "cea mai mică unitate de limbă care are sens de sine stătător". La rîndul său, WANG LI (1943) precizează definiţiile cuvintelor pline în raport cu cele vide, într-o viziune unitară, care ia în consideraţie atît referinţa cît şi capacitatea gramaticală: un cuvînt care reprezintă o noţiune şi poate fi folosit singur în frază este un cuvînt plin, un cuvînt care nu are sens prin el însuşi şi nu poate fi folosit decît în relaţie cu altul este vid.

Abordarea cuvintelor ca pline şi vide preia tiparul dialecticii chineze 阴 yīn - 阳 yáng, o dialectică specială, ca raport de "schimb simbolic", de presupunere şi opoziţie simultană. Acest binom apare în abordarea limbii reformulat în cuplul "corporal, virtual" (体 tǐ)/ "funcţional, actual"(用 yòng). Cuvintele 实 shí ("pline") sînt şi tǐ ("au corp"), altfel spus, prezintă o stare virtuală, o autolegitimare corporală, în timp ce cuvintele xu (vide) sînt doar "folosiri, actualizări" (yòng). Limba apare astfel ca o sumă de posibilităţi, de virtualităţi, ca un inventar substantialiter, şi ca o sumă de actualizări, de folosiri (accidentaliter). Ea este deci un model viu de transformare a virtualităţilor în actualizări.

Reluare a metodei de categorizare din filosofia chineză, sistemul limbii nu este considerat static ci format din categorii dinamice. Folosirea cuvintelor ca pline şi ca vide este considerată de tradiţia clasică o "folosire vie", gîndirea chineză veche avînd ca pre-

misă permanenta posibilitate de transformare a unei categorii în alta, raportul lor interşanjabil. Óptica acestei "democraţii" a cuvintelor, care aveau şanse egale de promovare ierahică, impune totodată şi ideea gradului, a rangului. In cadrul cuvintelor pline, numele este considerat "cel mai plin", urmat, în ordine, de adjectiv şi de verb. In această perspectivă a gradaţiei, "verbalizarea numelui" (名词动化 míng cí dòng huà) sau "adjectivizarea numelui" (名词形化 ming cí xing hua), procedee curente în poetica chineză clasică, erau socotite ca fenomene de "folosire vidă a cuvintelor pline" (实词虚用 shí cí xū yòng). La rîndul lor, cuvintele vide puteau fi folosite ca pline, cele mai multe exemple de acest fel apărînd în poezia din timpul dinastiei Tang[31].

O asemenea perspectivă a unei dinamici plin - vid îl va face pe JIN TAOZI (ibid.) să grupeze numele ca unităţi corporalia (体词 tǐ cí), verbele şi adjectivele ca unităţi functoriale (相词 xiāng cí), şi să afirme că gramatica chineză are ca centru de greutate numele.

Modalitatea trecerii numelui în verb, folosită şi reperată la în-

31. ZHANG SHILU (1978 : 139) inventariază şase tipuri specifice de manifestare a fenomenului mobilităţii categoriale în limba veche, tipuri care erau cunoscute şi semnalate de filosofii comentatori ai textelor clasice:

° nume folosite ca verbe

Este cazul de mobilitate cel mai răspîndit. De exemplu, în fraza 将法太子 Jiang fa taizi ("Generalul porunceşte prinţului"), substantivul fa ("lege") este folosit ca verb-predicat cu sensul de "a impune legea".

Zhang elimină din exemplele sale cazurile în care numele apare ca predicat descriptiv (predicatul nominal din sintaxa chineză contemporană), de fapt şi acestea tot ilustrări ale capacităţii numelui de a fi verb în limba chineză veche.

Substantivul poate fi folosit deseori şi ca verb factitiv. Astfel, în fraza 齐威王欲将孙膑
Qi Wei wang yu jiang Sun Bin ("Regele Qi Wei voia să-l numească general pe Sun Bin"), substantivul jiang ("general") îndeplineşte functia de predicat.

° adjective folosite ca verbe

Adjectivele pot să apară într-o structură Adj + Subst fără să califice substantivul, cu rol de predicaţie. De pildă, în enunţul
天下苦秦久矣
Tian xia ku Qin jiu yi ("Imperiul suferă de mult timp din cauza dinastiei Qin")
adjectivul kǔ ("amar, greu de îndurat") este utilizat ca verb cu sensul de "a îndura, a suferi".

ceput ca procedeu stilistic, este recuperată abia mai tîrziu în sfera strictă a preocupărilor de gramatică. Rezultat al vechii practici textuale care pune problemele limbii în strînsă relaţie cu discursul, cu situaţia de enunţare, descrierea problemelor de gramatică se va interfera permanent cu stilistica şi poetica.

Tipul dinamic, spaţializant, bazat pe ritm interior (qì), tipul de categorizare prin apartenenţa la un model şi prin comparaţie marchează ceea ce putem numi "sistemul chinez al părţilor de vorbire din perioada clasică". El este specific unei raportări practice la limbă, nefiind rezultatul unei raportări teoretice, al unei descrieri a imanenţei. Acest model va fi supus unei agresiuni întru încremenire şi solidificare atunci cînd celălalt model, cel european îm-

---

In limba chineză contemporană, acest fenomen se regăseşte în exploatarea valorii cauzative a adjectivelor.

° numerale folosite ca verbe

Cînd numeralul nu are valoare de determinant în structura numeral + GN, atunci el este folosit ca predicat. Astfel, în fraza

人百其身
Ren bai qi shen ("Oamenii se însutesc"),

numeralul bai ("o sută") funcţionează verbal, fenomen ce nu se mai regăseşte în limba actuală.

° adjective, verbe, numerale folosite ca substantive

Aceste cuvinte, care, în mod normal, nu pot fi cuvinte tematice sînt folosite ca subiecte sau obiecte. Are loc un proces invers vidării sau gramaticalizării, un soi de completare sau "umplere" noţională, cu efect de reificare. Acest fenomen a fost numit mai tîrziu "nominalizare" (ming wu hua). In exemplul:

天地之变
Tian di zhi bian ("schimbarea cerului şi a pămîntului"),

verbul bian ("a schimba") este folosit ca substantiv. Tot astfel, adjectivul bai ("alb"), într-un exemplu ca:

白马之白也无以异於白人之白
Bai ma zhi bai ye wu yi yi yu bai ren zhi bai ("Albul unui cal alb nu este diferit de albul unui om alb")

° verbe intranzitive folosite tranzitiv în structuri cu obiect nominal

Exemplu:

活之 huó zhī ("a face să trăiască"),

sintagmă formată cu verbul huo ("a trăi"), cu valoare cauzativă.

Unele verbe pot apărea cu valoare adverbială în faţa unui alt verb, cum este cazul verbului li "a sta în picioare" din fraza:

哙拜谢起立而饮之
Kuai bai xie qi er yin zhi ("Kuai mulţumi salutînd, se ridică bău cupa stînd în picioare")

° substantive folosite adverbial, cu valoare circumstanţială

In structuri nume + verb, cînd între acestea nu există o relaţie de tip subiect - predicat, numele joacă rol de adverb, asa cum este cazul cuvîntului yun ("nor") în sintagma cu valoare comparativă:

云集
yun ji ("a se aduna ca norii").

prumutat, va propune o clasificare tranşantă care elimină relativitatea vechii perspective categoriale, o delimitare a părţilor de vorbire pe baza deosebirilor dintre ele şi nu pe baza asemănărilor, aşa cum propunea modelul categorizărilor Şcolii nominaliste încă din secolul al III-lea î.e.n.

Viitorul sistem al părţilor de vorbire ale limbii chineze va purta însă, în perioada modernă, amprenta acestui model clasic. Cadrul viitoarelor direcţii ale concepţiei asupra părţilor de vorbire este trasat deja în liniile sale esenţiale: <u>opoziţia majoră cuvinte pline / cuvinte vide; dinamica sistemului; perspectiva categorială</u>.

Studierea remarcilor şi a glosărilor asupra cuvintelor pline şi vide din perioada clasică scoate în evidenţă elemente destul de uni-

---

GUO XILIANG(981 : 270) ordonează fenomenul mobilităţii categoriale din limba veche în două tendinţe ale "forţei gramaticale" a cuvîntului:
- o tendinţă de folosire cauzativă (<u>shǐdòng yòngfǎ</u>), vizibilă la unele substantive, adjective, numerale, care se pot verbaliza, deci o tendinţă a rematizării majorităţii cuvintelor pline care pot forma predicate descriptive;
- o tendinţă de tematizare a cuvintelor pline, care pot fi folosite ca subiecte sau obiecte.

Guo constată puternica marcare stilistică a frazelor în care apar aceste permutări categoriale. De pildă, folosirea numelui cu rol de circumstanţial presupune o "comparaţie comprimată" (p.275). El se apleacă atent asupra exemplelor din operele literare clasice şi stabileşte contextele distribuţionale ale fiecărui caz de modificare categorială.

Un model de explicare foarte sistematică şi amănunţită a cazurilor de mobilitate categorială, etichetate ca "pluralitate a funcţiilor sintactice a cuvintelor cunoscute şi exploatate în limba veche" realizează Fan Keli (1991), în urma studierii atente a textelor şi comentariilor vechi precum şi a glosărilor asupra "folosirilor vii" ale cuvintelor. In gramatica sa intitulată **Gudai xuci (Cuvintele vide ale limbii vechi)**, el abordează mobilitatea categorială ca o sumă de "posibilităţi sintactice adiţionate funcţiilor esenţiale" (p.68-69), conform contextului cu valoare de condiţionare. Astfel:
° substantivul poate fi folosit ca verb cînd:
- este urmat de un complement de obiect (apare ca verb factitiv şi verb de estimare) sau de o sintagmă nominală prepoziţională;
- e precedat de un adverb, un verb optativ sau prefixul 所 <u>suǒ</u>.
° cînd este folosit cu rol de circumstanţial, substantivul exprimă maniera, comparaţia, instrumentul, locul, direcţia;
° adjectivul funcţionează ca verb cînd este urmat de un GN obiect şi ca nume cînd este precedat de un GN determinant marcat de particulele 其 <u>qí</u> sau 之 <u>zhī</u>.
° verbul are o utilizare nominală frecventă, dar mai ales adverbială (caracteristică păstrată şi în limba contemporană) fiind marcat prin particula circumstanţială 地 <u>de</u> sau sufixul gerunzial 着 <u>zhe</u>.

tare si o consecvență a perspectivei de abordare, care s-ar putea constitui într-o "teorie" categorială. Aceste elemente sînt următoarele:

° perspectiva ierarhică și graduală a unei categorizări a materialului de bază al limbii;

° prioritatea acordată unei categorizări lexicale, dar și importanța dată celei funcționale;

° abordarea elementului categorizat în relație cu părțile și întregul din care face parte;

° înțelegerea sensului cuvintelor pline ca statut de autodeterminare, ca autosuficiență care le asigură prestigiul de "entități";

° aprecierea sensului lexical pur ca fiind incomplet în asigurarea prestigiului de cuvînt plin; el se împlinește doar în virtutea folosirii în discurs; "firea" și "folosirea" se află într-un raport de interdependență;

° mobilitatea sensului: o singură unitate lexicală poate avea sensuri diferite în funcție de folosiri diferite; există deci o mobilitate categorială, precum și categorii hibride, zone de trecere.

Capitolul 3:

SISTEMUL PĂRȚILOR DE VORBIRE ÎN PRIMA GRAMATICĂ CHINEZĂ. SINIZAREA MODELULUI EUROPEAN

1. Contextul apariției, obiectivul și organizarea gramaticii

Apariția Gramaticii lui MA JIANZHONG (**Ma shi wen tong**), în 1898, are loc într-un context cultural marcat de o importantă modificare a mentalității lumii chineze: deschiderea spre Occident. Intelectualitatea de la sfîrșitul secolului trecut este tot mai mult atrasă de viața practică, aplicată, orientîndu-și efortul spre domenii ale vieții economice precum finanțele, transportul sau comerțul. In același timp, în procesul formării sale începe să se pună tot mai mult accentul și pe alte laturi decît studiul cărților clasice confucianiste. Cărturarului tradițional, erudit și estet, i se substituie treptat un nou tip de intelectual, care urmărește eficiența directă în praxisul nu numai social dar și politic.

La nivelul studiului limbii, această mutație de esență se manifestă prin declinul marii tradiții de critică filologică și cercetare arheologică, instituită între 1724 - 1777 (perioadă cunoscută sub numele de Da Zhen) de Școala modernă (今文 Jīn wén) de "studii critice"(考正学 kǎo zhèng xué) (cf.J.GERNET, 1985 : 310). Această scoală preia "în stil nou" filonul unei orientări declanșate încă din timpul dinastiei Han (secolele al II-lea î.e.n. - al II-lea e.n.). Argumentul de substanță al acestei orientări reformatoare este acela că alterarea textelor clasice n-a început în vremea dinastiei Song (secolele al X-lea - al XII-lea), ci mult mai devreme. Se impuseseră astfel, pe lîngă textele orale ale cărților clasice și documente redactate în scriere veche, care, la timpul lor, fuseseră considerate autentice, dar care acum sînt contestate ca "falsuri de bibliotecă".

Dezvoltarea, la acest sfîrşit de secol al XIX-lea, a studiului textelor "în scriere nouă" se înscrie în atotcuprinzàtorul interes pentru probleme practice. Problema autenticitàţii textelor clasice nu se mai rezumà doar la studiul ideogramelor, a "verificàrii adecvàrii" (正名 zhèng míng) sensului actual cu sensul de bazà. Problemele care vizează retorica şi sintaxa impun un studiu mai riguros, care depàşeşte glosarea şi comentariul. Interesul pe care intelectualul chinez îl manifestà pentru spiritul ştiintific occidendal se proiectează asupra modului de studiere a limbii, prività conform tradiţiei atît ca instrument al cunoaşterii cît şi ca instrument de comunicare şi de ordonare a raporturilor interumane. Acest rol al limbii este acum accentuat, şi Ma Jianzhong însuşi màrturiseşte în prefaţa gramaticii sale cà lucrarea elaborată de el serveşte îndeplinirii unui program cultural reformator.

Perspectiva ştiinţificà în studiul limbii constà în delimitarea domeniului de cercetare, circumscrierea obiectului, fixarea metodei şi ambiţia de a fonda un sistem unitar de descriere. Autorul tinde sà renunţe la acea globalitate a demersului intelectual care îl caracteriza pe càrturarul chinez filolog (hermeneut, retorician, critic de text şi moralist). Infiinţarea, între 1864-1872, a Institutului de ştiintà şi limbà la Beijing, Shanghai şi Guangzhou echivalează cu crearea unui cadru instituţionalizat al cercetàrii ştiinţifice asupra limbii. De remarcat cà, în acest context al unei conştiente aplecàri asupra modelului occidental, càrturarii chinezi care au inaugurat studiile de gramaticà nu au fàcut aceasta sub influenţa operelor sinologilor. Ei s-au inspirat direct din descrierea limbilor europene, fiind cunoscàtori ai culturii şi limbilor unora dintre ţàrile Europei. Printre aceşti càrturari se distinge MA JIANZHONG (1845-1900), autorul primei gramatici chineze. Originar din Jiangsu, el îşi face studiile în Franţa unde învaţà franceza, latina şi greaca, îndeplineşte diverse misiuni diplomatice în Franţa, India

şi Coreea. Animat de spiritul politicii reformiste (改良政治 gǎi liáng zhèng zhì), Ma Jianzhong îşi precizează platforma culturală, propunînd ca "pentru întărirea, prin învăţarea ştiintelor şi a tehnicilor străine să se scurteze procesul de instruire în propria cultură"(1983 : 13) şi,ca atare,materialul de bază pentru studiu (cărţile clasice confucianiste) să fie simplificat. In ceea ce priveşte limba, Ma Jianzhong se declară pentru un sistem de reguli "ca în Apus", cum se exprimă el, care "să guverneze învăţarea şi folosirea limbii"(ibid.) In prefaţa gramaticii sale, autorul mărturiseşte limpede că a vrut "să facă pentru limba chineză ceea ce există pentru alte limbi[1], adică să degajeze în descriere părţile de vorbire şi legile care guvernează sistemul gramatical"(ibid.). Este un obiectiv impresionant, care îl distinge net atît de tradiţia chineză a glosării (训诂 xùn gú) şi a lexicoanelor de particule, cît şi de gramaticile sinologilor străini din secolul al XVIII-lea şi al XIX-lea.

Gramatica **Ma shi** este o gramatică a limbii literare clasice (wén yán). Autorul însuşi precizează că obiectul descrierii sale este limba veche (古文 gú wén) din perioada anterioară dinastiilor Qin şi Han. Exemplele sînt extrase din cărţile clasice (**Lun yu**, **Chun Qiu**, **Guo yu**, **Zhan guo ce**, **Zuo zhuan**, **Shi ji**, **Han shu**) precum şi din opera lui Han Yu, prozator din timpul dinastiei Tang.

Încă din capitolul introductiv Ma îşi propune în mod explicit să depăşească vechea manieră a explicaţiilor şi a glosărilor care porneau de la analiza textelor. Perspectiva sa este una programat gramaticală şi unul din ţelurile sale importante este clasificarea păr-

1. Din prefaţa autorului la ediţia din 1983 (care o reia pe cea din 1949) şi din prezentarea gramaticii sale făcută de lingvistul ZHU DEXI (1983) nu reiese cu precizie ce gramatică latină i-a folosit lui Ma Jianzhong ca model. Autorul însuşi nu menţionează decît termenul de "model apusean"(p.13), iar Zhu Dexi foloseşte formulări ca: "după modelul gramaticii latine" sau "bazat pe gramatica limbilor indoeuropene"(p.1), precizînd, în legătură cu problema aflată în discuţie, că "sistemul părţilor de vorbire al lui Ma Jianzhong a adoptat modelul limbilor indoeuropene"(p.2). Este deci probabil că materialul concret de referinţă a fost unul din manualele de gramatică latină din acea vreme pe care Ma şi-l va fi procurat în Europa.

ţilor de vorbire. El îşi fixează demersul analitic al gramaticii sale luînd ca punct de pornire fraza (句 jù) şi decuparea ei (读 dú) şi precizează cà această alegere programatică este motivată, pe de-o parte, de faptul cà unitàţile lingvistice au poziţii bine stabilite în frază şi nu se pot schimba la voia întîmplării, pe de altà parte, de faptul cà îmbinarea cuvintelor are loc conform anumitor caracteristici ale claselor càrora le aparţin şi conform folosirii lor, de la sintaxà la morfologie. Această perspectivà o reproduce pe aceea filosofică a raportului dintre virtual (体 tǐ) şi actual (用 yòng), care devine la Ma binomul fire - folosire.Pentru analiza "îmbinàrilor" şi a frazelor este necesarà mai întîi, aratà Ma, această clasificare a cuvintelor. Aşa se explicà de ce, în fapt, ponderea clasificàrii cuvintelor ajunge sà ocupe în gramatica sa circa 80-90 la sută din conţinutul càrţii. In loc de o lucrare dedicată descrierii frazei, asa cum îşi propune iniţial autorul, avem deci de a face mai degrabà cu o morfologie.

Prima parte a gramaticii lui Ma este intitulată în manierà clasică Adecvarea numelor (正名 Zhèng míng) şi ea oferà cheia sistemului gramatical pe care îl propune. Perspectiva ei este semanticà, càci ea acordà atenţie relaţiei dintre nume şi realitate, dintre semn şi referinţà. Preluînd această manierà tradiţionalà, Ma deconspirà viziunea sa asupra sferei gramaticii şi, ca o consecinţà firească, el aplicà la primul nivel al clasificàrii cuvintelor în pàrţi de vorbire binomul clasic al cuvintelor pline şi vide. In concepţia sa, cuvintele pline sînt cele care pot fi explicate şi înţelese ca esenţà a lucrurilor reale, iar cuvintele vide cele care nu au această capacitate de reprezentabilitate (解 jiě), dar care le ajută pe cele pline sà-şi manifeste "forma" sau "starea".

In tabloul cuvintelor pline (实字 shí zì) Ma include categoriile următoare, pe care le defineşte astfel:

- cuvinte care "numesc lucrurile" (名字 míng zì) /substantivele;

- cuvinte care "indicà lucrurile" (代字 <u>dài zì</u>) /substitutele/;
- cuvinte care "spun acţiuni ale lucrurilor"(动字 <u>dòng zì</u>)/verbele/;
- cuvinte care "descriu stàrile" (静字 <u>jìng zì</u>) /adjectivele/;
- cuvinte care "specificà modalitàţi de manifestare ale acţiunilor şi stàrilor" (状字 <u>zhuàng zì</u>) /adverbele/[2].

Cuvintele vide (虚字 <u>xū zì</u>), aratà Ma Jianzhong, au proprietatea de a face legàtura dintre sensurile cuvintelor pline. Referindu-se la Xu Shen, autorul dicţionarului **Shuo wen jie zi**, Ma considerà cà acesta, deşi s-a ocupat de cuvintele vide, nu le-a definit ca fiind "fàrà reprezentabilitate" (无解 <u>wú jiě</u>), şi corecteazà aceastà omisiune împàrţind cuvintele vide dupà rolul pe care îl îndeplinesc pe lîngà cele pline, în urmàtoarele categorii:

- cuvinte "introducàtoare", care "leagà verbul sau adjectivul de nume" (介字 <u>jiè zì</u>) /prepoziţiile/;
- cuvinte "de relaţie", care "leagà între ele propoziţiile" (连字 <u>lián zì</u>) /prepoziţiile/;
- cuvinte "auxiliare", care "fac legàtura dintre cuvînt şi propoziţie", care fac deci trecerea de la nivelul cuvîntului la nivelul frazei (助字 <u>zhù zì</u>) /particulele gramaticale/;
- cuvinte care "disting manifestàrile afective" (叹字 <u>tàn zì</u>) /interjecţiile/.

Capitolele 2-6 sînt consacrate descrierii categoriilor cuvintelor pline, iar capitolele 7-9 descrierii cuvintelor vide. Ma Jianzhong abordeazà cuvintele pline ca pàrţi alcàtuitoare ale nivelului superior al frazei şi le caracterizeazà conform "folosirii" lor, adicà conform rolului lor sintactic. Cuvintele vide sînt descrise dupà capacitatea lor de a exprima un sens gramatical ce serveşte îmbinàrii cuvintelor pline. Ca şi în practica clasicà, atenţia şi ponderea acordatà în gramatica sa studiului cuvintelor vide este mai mare decît cea acordatà cuvintelor pline.

---

2. Echivalàrile propuse între barele oblice ne aparţin.

Capitolul al 10-lea este dedicat frazei şi elementelor ei, acestea din urmă fiind definite, într-o perspectivă enunţiativ-ierarhică, astfel:

- cuvîntul "de la care porneşte enunţul" (起词 qǐ cí) /subiectul/;
- cuvîntul "care realizează enunţul" (语词 yǔ cí) /predicatul/;
- cuvîntul "la care se opreşte enunţul" (止词 zhǐ cí) /obiectul/.

După cum se poate remarca, Ma foloseşte termeni diferiţi în titulaturile pe care le dă părţilor de vorbire şi, respectiv, părţilor de propoziţie: 字 zì pentru unitatea morfologică şi 词 cí pentru unitatea sintactică. De altfel el simte nevoia să precizeze unităţile fundamentale necesare în descrierea limbii: 字 zì şi 词 cí pentru cuvînt, 句 jù pentru îmbinare superioară (sintagmă sau frază). Termenul 字 zì are, în acelaşi timp, în gramatica sa două accepţii: unitate fundamentală independentă a limbii scrise, cuvînt, şi grafem. Ma Jianzhong nu se eliberează asadar de tradiţionala echivalenţă dintre ideogramă şi cuvînt, dat fiind că obiectul gramaticii sale este descrierea limbii vechi în care cuvîntului monosilabic îi corespunde o ideogramă. Deşi foloseste doi termeni distincţi, zì şi cí, el nu păstrează cu consecvenţă această distincţie decît în denumirile părţilor de vorbire şi, respectiv, ale părţilor de propoziţie. Dacă precizarea nivelurilor şi a unităţilor fundamentale este în general consecventă, nu se poate spune acelaşi lucru despre segmentarea în fapt a unităţilor. In inventarele părţilor de vorbire sînt, în acelaşi timp, incluse şi secvenţe mai mari decît cuvîntul, sintagme şi propoziţii, astfel încît aceste categorii de unităţi zì au aparenţa unor categorii ale discursului. De exemplu, la clasa numelui sînt citate şi grupuri nominale mai scurte sau mai lungi ca:

古 今
gǔ jīn ("vechiul şi noul")

sau 周 公 之 事
Zhōu gōng zhi shì ("afaceri ale prinţilor Zhou").

Sistemul gramatical elaborat de Ma este fondat în principiu pe modelul gramaticii latine, dar la o analiză mai atentă observàm cà el presupune o comparaţie implicità şi cu gramatica limbilor englezà şi francezà. Originalitatea sistemului sàu provine din proiectarea acestui model la specificul limbii chineze. Sistemul sàu se organizează conform unor premise teoretice în care ponderea opticii chinezeşti este predominantà. Aceste premise sînt urmàtoarele:

° diferenţierea categorială cuvinte pline / cuvinte vide;
° diferenţierea de nivel prin folosirea termenilor diferiţi, "cuvînt morfologic" şi "cuvînt sintactic";
° existenţa "cazurilor" pe care le prezintà în frazà numele şi substitutele;
° abordarea frazei ca o structurà dinamicà, ca un model al folosirii cuvintelor în situaţie de limbà.

2. Sistemul pàrţilor de vorbire. Principiile clasificàrii. Categoriile şi subcategoriile.

Deşi preia tradiţionala opoziţie plin-vid, clasificarea realizatà de Ma Jianzhong reprezintà o etapà superioarà în evoluţia gîndirii lingvistice chineze. Această opoziţie este folosità din perspectivà gramaticalà şi în vederea constituirii unui sistem gramatical. Vechea conştiinţà categorialà cu aplicaţii mai ales în poeticà este astfel pentru prima datà legitimatà în studiul gramaticii. Sistemul pàrţilor de vorbire elaborat de Ma este un sistem complex, care vàdeşte ambiţia autorului de a-l echivala cu cel latin. Ma Jianzhong preia şi aplicà rezultatele experienţei europene în domeniul pàrţilor de vorbire, pe care le combinà însà cu acelea ale tradiţiei categorizàrii chineze. Scheletul european al modelului sàu se lasà uşor reperat, atît la nivelul superior al categoriilor, cît mai ales, la acela al subcategorizàrilor. De exemplu, Ma inventeazà pentru chinezà o clasà a pronumelor relative (接读代字 jié dú dài zì), inexistentà de fapt în aceastà limbà, iar la verbe încearcà o sub-

clasificare în verbe folosite la moduri nepredicative (散动 sàn dòng) şi la moduri personale (作动 zuò dòng). Din clasificarea lui Ma lipsesc categoria numeralului, încadrat de autor la adjectiv (cum se întîmplă şi în gramaticile europene), şi categoria clasificatorilor, pe care gramatica chineză o repereazà mai tîrziu ca parte de vorbire aparte. La nivelul inventarului sfera fiecàrei categorii nu este îndeajuns de precis delimitatà, deseori exemplele sînt încadrate şi repartizate greşit. In categoria pronumelor, de pildà, sînt incluse o serie de lexeme pe care gramaticile chineze le pun în clasa adjectivului, iar printre conjuncţii sînt introduse şi prepozitii. Uneltele gramaticale - particulele - se rezumà doar la o parte din particulele structurale[3] şi mai ales cele modale.

Drept criteriu major al categorizàrii, Ma Jianzhong propune sensul şi emite regula: <<sens identic: clasă identică; sens diferit: clasă diferită>>(id.: 8). El observà cà în frazà sensul cuvîntului suportà modificàri care conduc la fenomenul numit de el "al lipsei de clasà stabilà (字无定类 zì wú dìng lèi). "Dacà dorim sà ştim clasa cuvîntului, atunci ne ghidàm dupà sensul rezultat din context" (id.: 69). Deci sensul la care se referà Ma nu este cel lexical pur, ci sensul gramatical complex. Pentru a rezolva contradicţia care apare între "sensul de plecare" şi "sensul în frazà", el apeleazà la vechea formulà a "falselor împrumuturi"[4] din clasificàrile ideo-

3. Particulele structurale sînt morfeme gramaticale total golite de sens lexical, care marcheazà diverse tipuri de sintagme:
- de "atributiv" marcheazà sintagma determinantului nominal;
- de "circumstanţial" - sintagma adverbialà cu valoare de circumstanţial de mod;
- de "complementar" - elementul complementar de grad care apare în sintagmà verbalà.

Particulele structurale au un rang inferior celorlalte "unelte gramaticale" şi o valoare iconicà (de exemplu, primele douà semnaleazà determinarea "pe stînga" a numelui sau a verbului, iar ultima determinarea postverbalà).

4. Termenul "fals împrumut"(假借 jiǎ jiè) provine din teoria "celor şase tipuri de scriere" (六书 liù shū) elaboratà de Xu Shen în prefaţa dicţionarului **Shuo wen jie zi**. El reprezintà, dupà pàrerea noastrà, fenomenul lingvistic al unei "gramaticalizàri" de gradul al doilea. Avînd deja o valoare gramaticalà, ea este depàşità şi "substituità" (împrumutatà), pàstrînd însà relaţia de raportare la va-

gramelor şi emite chiar sintagma "falselor împrumuturi de clasă" (字类兼借 zì lèi jiān jiè) (= conversibilitate). Cuvintele care aparţin iniţial, în perspectivă virtuală, unei categorii se pot folosi deci, prin împrumut, în perspectivă actuală, cu o funcţie în frază caracteristică altei categorii. De exemplu, arată Ma, numele îndeplineşte cel mai des funcţia de subiect sau de obiect. Ca sens de bază şi folosire frecventă, el se distinge de clasa verbelor şi a adjectivelor. Dacă verbele sau adjectivele apar ca subiecte sau ca obiecte, atunci ele sînt "fals împrumutate" ca nume. Dacă numele, la rîndul său, apare ca predicat, funcţie predilectă a categoriei verbului, atunci numele este "fals împrumutat" ca verb. Din această abordare a fenomenului mobilităţii categoriale se poate deduce mai clar poziţia teoretică a lui Ma Jianzhong. Adept al categoriilor morfologice stabilite prin marcarea cu un sens noţional de bază şi o folosire specializată, el constată o anumită mobilitate care se manifestă în apariţia concretă în frază a cuvintelor considerate ale unei categorii anume.

Demersul său presupune deci o categorizare iniţială bazată pe sens, aşa cum reiese din definiţiile pe care le dă fiecărei părţi de vorbire, apoi o validare de statut categorial prin verificarea relaţiei dintre categorie şi rolul predilect al cuvîntului în frază. Identificarea apartenenţei categoriale înseamnă pentru Ma combinarea unei etichete noţionale cu dinamica încadrării categoriale. Ca punct original al demersului său, el include între mărcile de categorizare şi tonul[5], prin reperarea valorii acestuia de morfem categorial: acelaşi cuvînt prin schimbarea de ton aparţine la categorii diferite.

---

loarea de bază, faţă de care apare ca "falsă". De remarcat că opoziţia "plin" (实 shi) / "vid"(虚 xu) era înţeleasă în gîndirea chineză tradiţională şi ca opoziţie "adevărat (original)" / "fals". "Falsul împrumut" este parţial sinonim cu "vidarea de sens" sau "gramaticalizarea" (termen legitimat în teoria lingvistică de A.MEILLET în revista "Scientia", nr.12, 1912).

5. Fără să dea o definiţie explicită acestui termen, Ma îl înţelege foarte corect ca morfem suprasegmental.

De exemplu, arată el, cuvîntul 比 bǐ cu tonul 1 este nume si înseamnă "comparaţie", cu tonul 3 este verb - "a compara", iar cu tonul 3 este o subcategorie specială de verb conector care realizează comparaţia dintre doi termeni (id.: 35).

Sistemul gramatical al lui Ma se bazează pe un eşafodaj deosebit de complex. Descrierea fiecărei categorii debutează prin reluarea definiţiei noţionale deja enunţată în capitolul 1 programatic, pentru ca apoi să fie operate subcategorizările.

• Substantivele sînt subcategorizate în nume "comune"(共名 gōng míng) şi nume "speciale" (本名 běn míng). La rîndul lor cele comune sînt de două tipuri: "grupabile" (群 qún) şi "abstracte" (通 tōng). Desigur, putem considera că aceste subclase reiau modelul european, dar tot atît de bine putem accepta ideea că Ma se inspiră din modelul filosofului Mo Zi (vezi cap.2). Subclasa substantivelor "grupabile" subsumează de fapt numele care se pot grupa, adică cele numărabile, iar substantivele abstracte pe cele nenumărabile.

Ma Jianzhong nu repartizează toate substantivele comune în subclasa celor "grupabile" sau a celor "abstracte", ci doar distinge în cadrul lor această opoziţie specială. Ambiguitatea exprimării face însă neclară această împărţire şi numai analiza exemplelor arată limpede intenţia autorului. In ceea ce priveşte caracteristicile gramaticale ale clasei substantivului, el explică de asemenea folosirea unor sufixări specific nominale (有 yóu cu valoare de nedefinit sau 者 zhě cu valoare de agent) precum şi specificul determinării adjectivale (id.,p.38-39).

• Atît în definirea cît şi în subclasificarea substantivului, Gramatica lui Ma Jianzhong se menţine într-o optică tradiţională. Originalitatea autorului se manifestă însă din plin cînd este descrisă clasa pronumelor, pe care le numeşte "substitute" (代字 dàizì). Ma acordă acestor cuvinte o atenţie deosebită, depăşind cu mult abordarea din lexicoanele existente, dar şi pe cea viitoare (de pildă cea

din gramaticile anilor '80).Substitutele sînt categorizate de el în:

- "nominale" (指名代字 zhǐmíng dàizì);
- "demonstrative" (指指代字 zhǐzhǐ dàizì);
- "relative" (接读代字 jiēdú dàizì);
- "interogative" (讯问代字 xùnwèn dàizì).

In subcategoria substitutelor nominale sînt incluse pronumele personale, cele de întàrire şi cele de reluare. Pronumele personale sînt caracterizate într-o perspectivà enunţiativà amintind de cea a practicii textuale tradiţionale care pune în relaţie "vorbitorul" (发语者 fāyǔzhě), "interlocutorul" (于语者 yúyǔzhě) şi "obiectul discursului"(所为语者 suǒwèiyǔzhě). Demonstrativele sînt la rîndul lor interpretate ca reprezentante ale unui referent enunţat anterior, iar pronumele de întàrire ca o dublare a referinţei fùzhǐ).

Subcategoria relativelor cuprinde substitute cu rol de, ceea ce numim astàzi, conectori logici. Ma Jianzhong le defineşte ca elemente "relatoare" care se manifestà între secvenţele textului.In inventarul acestei clase figureazà unitàţile: 其 qí, care reia un cuvînt anterior exprimat şi ajutà la realizarea relaţiei între agent şi subordonat; 所 suǒ, care cuplat cu verbe sau prepoziţii "poate sà anticipeze substantivul"; 者 zhé, utilizat ca subtitut pentru subiect sau obiect. Fàrà sà aibà un sens lexical propriu, substitutele relative ajutà la explicitarea sensului în frazà, mai ales cînd aceasta este lungà. Efortul lui Ma de a delimita douà subcategorii ale relativelor este dublat de o remarcabilà viziune asupra structurii relaţionale a secvenţelor textului, de conştiinţa importanţei acestor conectori care au menirea sà facà fraza inteligibilà.

In cadrul interogativelor sînt inventariate iteme ca: 奚 xī,胡 hú, 孰 shú,何 hé, 安 ān, 焉 yān etc, definite prin valoarea lor de "a aştepta aflarea unui referent neexprimat anterior".Pronumele 谁 shéi, 孰 shú şi 何 hé se referà la obiecte sau persoane necunoscute, cele-

lalte se referà în plus şi la o circumstantà necunoscutà.

Substitutele demonstrative sau referenţiale sînt prezentate ca o clasà eterogenà cu care se interfereazà şi alte pàrţi de vorbire. In inventarul amalgamat pe care îl prezintà Ma, doar 此 cǐ, 是 shì, 彼 bǐ şi 若 ruò sînt cu adevàrat substitute.

Atitudinea lui Ma fatà de categoria substitutelor vàdeşte o perspectivà sinteticà, atotcuprinzàtoare, şi intenţia unei analize deosebit de amànunţite. Sistemul pronominal stabilit de el ràmîne în esenţà valabil în teoria modernà a pàrţilor de vorbire din limba chinezà. Un lingvist ca LÜ SHUXIANG (1979) preia acest sistem dezvoltînd şi clarificînd intenţiile înaintaşului sàu. Sistemul propus de el cuprinde subclasele urmàtoare: substitute nominale (personale, demonstrative, interogative), substitute adjectivale (demonstrative şi interogative) şi substitute adverbiale (demonstrative şi interogative). Lü Shuxiang ţine sà precizeze în lucrarea sa cà Ma Jianzhong este cel càruia i se datoreazà separarea substitutelor de substantive (id.:43).

Deşi capitolul substitutelor dovedeşte o analizà extrem de rafinatà şi o clasificare fàcutà cu grija detaliului şi în acelaşi timp a rigorii, tot aici trebuie semnalate şi o serie de neajunsuri ale metodei folosite de Ma. Astfel, delimitàrile propuse nu sînt întotdeauna prea clare, listele amestecà lexemele, concluziile sînt uneori greşit generalizate, exemplele nu sînt întotdeauna adecvate şi se întîmplà ca acelaşi exemplu sà aparà ca ilustrare la douà subclase. Ma nu prezintà limpede nici definiţia substitutelor, astfel încît unele substantive sînt analizate ca substitute, ca atunci cînd sînt descrise de pildà pronumele de politeţe sau cele de întàrire. Uneori inventarul de unitàţi nu corespunde definiţiei categoriale, de exemplu la pronumele demonstrative unde sînt catalogate elemente care nu aratà "distingerea lucrurilor", ci sînt mai degrabà adverbe. Intre demonstrativele nominale şi cele referenţiale nu se

face o delimitare clară. Deşi cunoscător al modelului european, Ma nu distinge valoarea adjectivală şi cea pronominală a substitutelor. Autorul aplică permanent metoda "falsului împrumut" sau a "folosirii mobile" şi în acest mod ajunge la o anumită precaritate a claselor şi subclaselor privite în autonomia lor, şi întăreşte ideea unei apartenenţe dinamice la clasă.

• Clasa adjectivelor este definită drept clasa "cuvintelor statice" avînd sensul de "a asemăna forma lucrurilor şi a întîmplărilor". Ea cuprinde două subclase: stările sau calităţile (象静 xiàngjìng) şi cuantificările (滋静 zījìng). Ma face deci distincţia între determinarea calitativă şi cea cantitativă, optică justificată de tradiţia filosofiei chineze. In categoria adjectivelor sînt încadrate şi numeralele, datorită caracteristicilor lor din limba veche, identice cu ale adjectivelor: însoţesc şi determină numele, pot fi predicate fără copulă. Ma observă că şi substantivele şi verbele pot să apară cu folosire adjectivală şi că, sub acest aspect, clasa adjectivelor este "instabilă" (无定类 wú dìng lèi) (id.: 112). Şi cu acest prilej Ma arată că are o perspectivă dublă asupra categorizării: ideea că există o categorie dată pe baza criteriului noţional, dar şi una a folosirilor, cu valoare dinamică. In categoria folosirilor adjectivale intră clase noţionale diferite, cum este de pildă clasa substantivului ca în exemplul 王道 wáng dào ("calea regească") unde wang este un substantiv folosit adjectival.

• Verbele, definite noţional ca acţiuni, sînt considerate de Ma cea mai importantă dintre părţile de vorbire. Perspectiva explicării sensului lor este tot filosofică: "naşterea şi mişcarea fenomenelor". Subclasificarea în verbe tranzitive şi intranzitive este realizată pe baza raportului dihotomic "exterior"(外 wài) / "interior"(内 nèi): tranzitivele sînt verbe cu obiect extern (外动字 wài dòngzì), iar intranzitivele verbe cu obiect intern (内动字 nèi dòngzi). Explicaţiile lui Ma propun şi termenii agent şi pacient, ca repere ale

determinării orientării acţiunii verbale. El realizează subcategorizările din cadrul verbului folosind drept criteriu relaţiile instituite cu anumite tipuri de obiecte. In cadrul verbelor tranzitive sînt circumscrise verbele "pasive" şi este alcătuită lista mărcilor de pasivizare (为 wéi, 所 suǒ, 见 jiàn si 被 bèi). In sfera intranzitivelor distincţia se realizează pe baza tipului de obiect (de loc, direct sau prepoziţional). Alţi termeni cu care se operează în sistemul clasificării verbale sînt "autonom" (同 tóng) şi "auxiliar" (助 zhù). Verbe autonome sînt considerate acele unităţi care arată situaţii "imobile", lipsite de dinamică, ca exemple fiind date verbele de existenţă 有 yǒu ("a exista") şi 无 wú ("a nu exista"), verbul 似 sì ("a semăna cu"), pe care Ma le mai denumeşte şi verbe de echivalare. Celelalte verbe, care se referă la evaluarea situaţiei şi realizează predicaţia cu un alt verb de acţiune, sînt verbe auxiliare, şi aici Ma enumeră verbele de posibilitate 可 kě, 能 néng, 得 děi etc. El detaşează şi o subclasă a verbelor "fără încadrare" (id.: 189), de fapt "false împrumuturi" ale verbelor folosite drept conjuncţii. Sînt analizate şi verbe "fals împrumutate", adică substantive, adjective sau adverbe provenite prin conversie. Tot în cadrul verbelor, este subliniat fenomenul important al serializării verbelor, cunoscut sub numele de "verbe înlănţuite" (连动字 lián-dòng zì)[6], fenomen specific gramaticii chineze ce poate fi observat atît în diacronie cît şi în sincronie.

• Clasa adverbelor, numită a circumstanţialelor, este definită prin capacitatea acestor unităţi de a exprima aspectul sau modul de existenţă. Principala caracteristică gramaticală a adverbelor este predeterminarea verbală. Ma face inventarul aproape exhaustiv al adverbelor şi precizează sfera folosirii lor, cu sublinierea cazurilor de "false împrumuturi" ale adverbului ca substantiv sau ca verb. El în-

6. Sintagme formate din două sau trei verbe contigue, de exemplu: verb de mişcare + verb de scop, verb afectiv + verb de acţiune.

cearcă să depisteze mărci morfologice ale adverbelor şi dă exemple de sufixe ca 然 rán sau 如 rú. Advèrbele sînt subclasificate pe baza criteriului semantic în: adverbe de loc, de timp, de mod, de cantitate. Adverbele interogative sînt alăturate substitutelor interogative, dar se face specificarea că "deşi sînt omofone, nu au aceleaşi folosiri sintactice"(id.: 241). Ca exemple sînt date unităţile 胡 hú, 何 hé, 安 ān şi 焉 yān.

• Descrierea cuvintelor vide debutează cu prepoziţia (介字 jièzì), numită şi definită conform capacităţii sale de "a prezenta"(jièshào), cuvintele pline. Ma Jianzhong mărturiseşte că pentru repertorierea prepoziţiilor s-a inspirat din prefaţa dicţionarului **Shuo wen jie zi** iar lista prepoziţiilor pe care o alcătuieşte porneşte chiar de la cea dată de Xu Shen (formată din 至 zhì, 于 yú, 以 yǐ, 为 wèi), căreia îi adaugă unităţile 由 yóu si 自 zì cu valoare de limită iniţială în timp sau spaţiu. Autorul se opreşte asupra fiecăreia dintre acestea, analizează contextele în care apar şi, în funcţie de ele, precizează sferele semantice ale dativului, instrumentalului, sursei etc. Este pus în evidenţă specificul prepoziţiei chineze de a apărea şi în faţa altor părţi de vorbire decît substantivul (de exemplu, prepoziţia 于 yú + adjectiv sau prepoziţia 以 yǐ + verb).

• Conjuncţiile (连字 liánzì), cu rol de "legătură", permit frazei să se dezvolte, să se desfăşoare, într-o succesiune de raporturi. Conform acestor raporturi, ele sînt clasificate în "succesive"(tící), "copulative" (承接 chéngjiē), "adversative" (转折 zhuǎnkuò) şi "progresive" (推展 tuīzhǎn). Ma Jianzhong precizează că această împărţire nu este făcută atît după sens, ele neavînd sensul lor propriu, cît după "golul de sens" pe care îl umplu (id.: 246). După ce le defineşte, autorul le comentează pe cele reprezentative ca embleme ale subclaselor şi le menţionează variantele sinonimice. El nu preia deci mecanic schema conjuncţiilor coordonatoare şi subordonatoare

din modelul latin şi lasă să se vadă şi aici un mod original de a privi coerenţa frazei complexe. El repereazà la subtipurile 3 şi 4 raportul sintactic cel mai interesant din fraza chineză, acel raport de "contrarietate" căruia gramatica chineză îi va acorda o mare atenţie. Din păcate, Ma nu distinge clar inventarele claselor de conjuncţii şi face repartizări neconcludente amestecînd uneori sufixele cu conjuncţiile, iar la raportul de contrarietate (conjuncţiile concesive) introduce de asemenea conjuncţiile ipotetice şi cauzale.

• Clasa auxiliarelor (助字 zhuzì) cuprinde cuvintele care servesc doar drept compliniri ale cuvintelor pline sau la închegarea frazei id: 323). Ma porneşte şi aici de la inventarul lui Xu Shen şi citează ca exemple particulele 乎 hū, 哉 zāi şi 矣 yǐ care marchează unele tipuri de frază, sezisînd totodată optica vechii interpretări a particulelor în domeniul modalităţii, al "aerului vorbirii"(语气 yǔ qì). De aceea, arată el, aceste particule sînt disociate de conjuncţii, care folosesc la structurarea şi succesiunea segmentelor frazei. Cele două tipuri de modalităţi, "certitudinea" (決 xǐ) şi "interogaţia" (疑 yǐ), înscriu particulele în două subclase.

Clasă foarte specială, care dă seama de "suflul vital al frazei chineze", clasa particulelor este totuşi mai puţin sistematic analizată. In ceea ce priveşte inventarul, şi aici Ma include adverbe sau cuantificatori nedefiniţi alături de particule modalizatoare sau pur structurale.

• Ultima clasă, cea a interjecţiilor (叹字 tànzì), este definită ca o clasă a cuvintelor care "exprimă afectele".Pentru a arăta parcă o diferenţă de grad (referenţial), Ma face aici bilanţul părţilor de vorbire şi redefineşte particulele într-o succintă teorie a limbajului. Limba este pentru el "mijloc de categorizare, expresie sonoră a intelectului /a "minţii-inimă"/(心 xīn) şi expresie scrisă,care conservă şi fixează lucrurile lumii: obiecte, acţiuni, stări, pe de o parte, şi relaţiile dintre ele, pe de alta"(id.: 381).

Este interesant de notat că Ma Jianzhong simte nevoia unui bilanț la clasa de cuvinte cea mai naturală, cea mai motivată. Se confirmă astfel în gramatica sa predominanța viziunii filosofice, a modelului cognitiv-referențial, a ideii că structura limbii reflectă structura universului. Și alte definiții de pe parcursul gramaticii sale vădesc această viziune, aproape "cosmogonică", a nașterii unui sistem categorial gramatical. Părțile de vorbire din sistemul descris de el sînt înainte de toate niște categorii ontologice care au atît manifestări substanțiale (体 tǐ) cît și manifestări accidentale (用 yòng) (ca și în gramaticile medievale europene). Manifestarea substanțială este repertoriată în clase definite noțional, clase fixate conform categoriei semantice, în timp ce manifestarea accidentală stabilește comportamentul gramatical în dinamica apartenenței la clasă. Pentru aceasta din urmă, Ma folosește atît proprietățile distribuționale cît și rolurile sintactice distincte. Totuși, Ma Jianzhong nu reușește o clasificare și o descriere a părților de vorbire pe o bază pur gramaticală. Deși încearcă să adopte noțiunea de caz și configurarea unei posibile sintaxe, el nu ajunge să transforme datele sintactice în parametri delimitatori ai categoriilor morfologice. In orice caz, el nu imită atît cît ne-am fi așteptat, definirile și descrierile categoriilor gramaticale din modelul european, nu se referă deloc, de pildă, la categoriile de gen, număr, timp sau aspect regăsibile parțial (vezi numărul și aspectul) și în chineză.

4. Importanța gramaticii lui Ma în fondarea sistemului chinez al părților de vorbire

Ma Jianzhong este considerat fondatorul gramaticii chineze științifice. Gramatica sa se înscrie în seria marilor repere ale gîndirii lingvistice chineze alături de operele lexicografice de referință precum **Er ya, Shu wen jie zi, Qie yun**[7], **Kan xi zi dian**[8]. Ca și

7. Dicționar compilat în anul 601 de Lu Fayan. Este organizat pe sistemul "rimelor": structura unei silabe este analizată în două componente, o inițială (consoană sau semivocală) și o rimă (vocală sau un grup vocalic urmat de o consoană finală). In anul 1008, în

aceste opere tezaur, Gramatica lui Ma Jianzhong însumează un mare număr de exemple din limba chineză clasică (circa opt mii de fraze), chiar dacă unele din ele sînt clişee preluate din lexicoane, nu întotdeauna satisfăcătoare pentru explicaţia teoretică.

Intenţia lui Ma de a fonda un sistem şi de a institui reguli are o finalizare meritorie, deşi clasificările şi subclasificările sale nu sînt întotdeauna la fel de riguroase şi consecvente. In linii mari, clasificarea sa a fost păstrată şi a rămas valabilă pînă în prezent, iar o parte dintre regulile emise de el au fost preluate de gramaticile ulterioare. Este de menţionat astfel excelenta descriere şi "punere în cod" a pronumelor interogative în poziţie preverbală sau a verbelor "înlănţuite". Prin apropierea, uneori chiar interferarea cu retorica, Ma atrage atenţia asupra relaţiei esenţiale dintre gramatica chineză şi retorică. El acordă o importanţă deosebită strategiei retorice, vorbeşte de începutul de frază, de sfîrşitul de frază, de poziţii inversate, de pauze, de elipse. Cît priveşte conţinutul sistemului său gramatical, el manifestă o anumită inconsecvenţă: deseori, pentru aceleaşi cuvinte se dau explicaţii diferite în capitole diferite. El nu respectă strict principiul monocategorizării, dar această inconsecvenţă este motivată prin acea "mobilitate" categorială a cuvintelor. Referitor la proporţia capitolelor, din cele zece, sintaxei i se rezervă doar un capitol, iar între descrierea diferitelor părţi de vorbire se observă o vădită disproporţie: pronumele, de exemplu, ocupă un spaţiu foarte amplu iar adjectivul unul foarte restrîns. Ponderea cea mai mare o au exemplele şi comentarea lor, în dauna enunţurilor teoretice şi a regulilor. Stilul definiţiilor şi explicaţia lor sînt fă-

---

timpul dinastiei Song, a fost reeditat sub titlul **Guan yun**.

8. Lucrare monumentală în 12 volume editată în 1716 de Impăratul Kang Xi. Este un dicţionar etimologic în care caracterele sînt grupate conform celor 214 radicali sau chei, iar sistemul de transliteraţie este realizat după procedeul 反切 <u>fanqie</u> (un caracter notează iniţiala, iar un altul "rima"). Fiecărui caracter i se dă pronunţarea şi sensul, iar explicaţiile citează scrierile vechi, cu o mare bogăţie de exemple ilustrative.

cute în limba veche, fiind eliptice, aforistice. Deseori argumentația nu este adecvată la principiul teoretic enunțat.

Deși fondată pe model latin, Gramatica Ma shi nu este o simplă imitație sau adaptare, ci are un caracter original, și multe zone de creativitate. Autorul nu forțează obiectul cercetării la o supunere mecanică și la o încadrare forțată în compartimentele unui model dat, dimpotrivă, el ajustează sau modifică modelul, așa cum obiectul însuși o cere.

Gramatica Lui Ma Jianzhong impune pentru prima dată în gîndirea lingvistică a Chinei conștiința unei individualități tipologice a obiectului de studiu. Ma evidențiază lipsa schimbărilor formale și capacitatea unei părți de vorbire de a îndeplini mai multe funcții sintactice. Sistemul părților de vorbire ale limbii chineze cuprinde clasa originală a particulelor, iar clasa prepozițiilor nu este o simplă echivalare a aceleia din modelul european. Ma definește de altfel foarte modern prepoziția, ca element introducător, ca transportor de sens între verb și substantiv. Fără să dețină o instruire teoretică specializată, Ma se postează din instinct pe poziția unui lingvist și a unui comparatist. El declară că pornește de la premisa că toate limbile au o bază gramaticală comună și că acest cod, ca model al esenței, nu cunoaște decît schimbări în planul aparenței. Un mare merit al gramatici sale este și acela că, pe lîngă asimilarea datelor teoriei generale, aceasta preia rezultatele tradiției chineze și le altoiește pe scheletul sistemului împrumutat. Rezultatul este un sistem complet, coerent, științific și conștient gramatical, ca domeniu independent, deși nu total debarasat de perspectiva filosofică și retorică. In acest fel, Ma Jianzhong nu trădează ci reafirmă spiritul ce caracterizează cercetarea Chinei clasice asupra limbii.

Capitolul 4:

PROBLEMA PĂRŢILOR DE VORBIRE ÎN CONCEPŢIA GRAMATICII CHINEZE MODERNE

1. Concepţia asupra părţilor de vorbire în gramaticile din perioada 1898-1949

Perioada de după apariţia gramaticii **Ma shi wen tong** este multă vreme marcată de modelul acesteia. Intre 1898 si 1940 se scriu o duzină de cărţi de gramatică care pornesc şi ele de la reperul gramaticilor europene[1], dar se raportează la acestea cu o foarte lucidă conştiinţă a diferenţelor. Sînt evidenţiate zonele în care limba chineză refuză aplicarea unui model comun: clasificarea în părţi de vorbire şi analiza sintactică. "Gramatica europeană analizează fraza şi propoziţia diferit, pe cînd în limba chineză fraza şi sintagma au structuri identice", specifică JIN TAOZI (1955 : 12). Toate noile analize şi argumentări ale lingviştilor chinezi repun în discuţie gramatica **Ma shi wen tong**, evaluată astfel critic, din prisma rolului său de "filieră primă". Pe baza opţiunilor lui Ma Jianzhong sînt formulate criticile care pot fi aduse modelului european, într-o pledoarie care devine astfel o dezbatere preponderent teoretică asupra principiilor şi asupra metodei.

Modelul european al părţilor de vorbire este acuzat ca inoperant pentru limba chineză cînd este vorba de: demarcarea verbului de adjectiv, identificarea clasei substantivului care nu poate fi realizată prin caracterizantul adjectival specific (identificatoare este aici cuantificarea numeral + clasificator) şi, în general, blocarea eficienţei practice a acestui sistem datorită marii ponderi în chineză a fenomenului de conversibilitate sau de dublă apartenenţă ca-

1. Intre gramaticile străine recunoscute drept surse bibliografice de către autorii de gramatici chineze sînt des citate titluri ca **New English Grammar** de H Sweet (London, 1910) sau **English Grammar** de J. C.Nesfield (London, 1913) (cf. LIN YUSHAN, 1983 : 61, 82).

tegorială (substantiv - verb, adjectiv - adverb).

Printre gramaticile care o imită pe aceea a lui Ma Jianzhong trebuie menţionată în primul rînd lucrarea lui LIU FU, **Zhongguo wenfa tonglun** (**Dezbatere asupra gramaticii limbii chineze**), apărută la Shanghai în 1920. Este o gramatică preponderent teoretică în care, pe lîngă punerea în discuţie a obiectivului, metodei şi terminologiei gramaticii chineze, se face şi prezentarea unui model european (**New English Grammar** de H.Sweet). Categoriile părţilor de vorbire anunţate de Liu Fu sînt simple clase noţionale conforme sensului logic al cuvintelor[2].

O altă lucrare demnă de semnalat aici este cea scrisă în 1922 în limba clasică de CHEN CHENGZE, intitulată **Guo wenfa caochuang** (**Iniţiere în gramatica limbii chineze**) şi despre care lingvistul Lü Shuxiang afirmă în prefaţa reeditării din 1957 că este "cea mai interesantă carte de gramatică" din acea vreme. Cele 13 capitole ale cărţii îndreptăţesc această apreciere: demonstraţia este riguroasă şi lipsită de artificialitate, consideraţiile din domeniul stilisticii şi etimologiile sînt înlocuite de explicaţii gramaticale, nu sînt inventate categorii noi şi nejustificate ale părţilor de vorbire. Cînd dă exemple, autorul nu se opreşte la cazuri marginale, la excepţiile care pun în pericol enunţarea regulilor. Acest stil nou impus de gramatica lui Chen Chengze va avea o mare influenţă asupra stilului gramaticilor care îi urmează.

Tot în 1922 vede lumina tiparului şi gramatica lui JIN TAOZI

2. Cum mulţi dintre lingviştii chinezi îşi făceau studiile în străinătate, în lucrările lor se resimte din plin influenţa gramaticilor europene. In încercarea de a stabili un sistem de descriere al propriei limbi, toţi se opresc asupra universaliilor gîndirii şi pun accent pe punctele comune ale sistemului gramatical. Metoda lor implică dese comparaţii şi traduceri de pasaje întregi din gramaticile europene. Cînd CHEN WANGDAO (1978 : 10) face bilanţul acestei "furii a imitaţiei" care durează pînă în anii 1940, el apreciază că totuşi, unii lingvisti ca Liu Fu sau Jin Taozi (participanţi la mişcarea "reformistă") sînt atenţi la istoria limbii chineze, la "obişnuinţele" ei şi revizuiesc schema impusă de Ma Jianzhong.

(menţionat mai sus), sub titlul **Guo wenfazhi yanjiu** (**Noi Studii de gramatică a limbii chineze**).Primele trei capitole sînt dedicate expunerii principiilor studiului gramaticii, precum şi metodei pe care este fondat noul sistem gramatical. Alàturi de perspectiva criticà faţà de gramatica lui Ma Jianzhong, autorul propune constituirea unui sistem gramatical pe o bază teoreticà cît mai riguroasă care sà impunà sistematizarea maximà. In dorinţa ca acest sistem sà pornească de la specificul limbii chineze, Jin dezbate o serie de probleme intersante referitoare la pàrţile de vorbire, asa cum este de pildà problema categoriei "mixte" verbo-adjectivale.

Anul 1924 este marcat de lucrarea lui LI JINXI, intitulatà **Xinzhu guogu wenfa** (**Noua gramatică a limbii chineze**), care se bucurà de o largà audienţà şi a càrei modalitate de abordare se înscrie în spiritul gîndirii lingvistice tradiţionale. Definiţia datà de Li pàrţilor de vorbire (词类 <u>cí lèi</u>) este urmàtoarea: "Diferitele tipuri de noţiuni indicate de cuvinte în organizarea vorbirii (言语 <u>yán yǔ</u>) şi care se pot împàrţi în clase (<u>lèi</u>)" (1924 : 5). Principala teză a autorului este aceea a lipsei apriorice a pàrţilor de vorbire în cadrul cuvintelor pline. Li considerà cà doar cuvintele vide pot fi pertinent categorizate conform rolului lor gramatical care le speci-specializează şi le individualizeazà.

In peisajul gramaticilor timpului, care mai amestecă încă exemple din limba veche cu exemple din limba contemporanà, Li Jinxi este exemplar prin modul în care îşi circumscrie riguros obiectul: limba chineză contemporanà colocvialà. El stabileşte codul pàrţilor de vorbire conform "poziţiei" şi a "puterii de manifestare a cuvintelor în frază"[3]. Categorizarea cuvintelor se realizeazà pe baza analizei

3. Dictonul <<Pàrţile de vorbire se identificà în propoziţie, nu există pàrţi de vorbire în afara propoziţiei>>(
<u>Yi ju bian pin; li ju wu pin</u>), lansat de Li Jinxi, constituie şi în anii '80 un important subiect de dezbatere (lingvistul Li Linding îl alege chiar ca titlu al unui articol apàrut în revista "Yufa yanjiu he tansu" în 1989).

sintactice. Li Jinxi mărturisește că are drept model atît tradiția lingvisticii chineze cît și modelele unor gramaticieni străini (printre care îl citează pe americanul A.Reed). Sistemul încadrării categoriale propus de el va avea o îndelungă rezonanță în etapa următoare a gramaticii chineze și vom asista la o revenire a sa în actualitate în perioada modernă.

Lucrările socotite ca fundamentale în procesul de trecere la o gramatică chineză modernă sînt **Zhongguo wenfa yaolüe (Compendiu de gramatică chineză)** de LÜ SHUXIANG (1942) si **Zhongguo xiandai yufa (Gramatica chineză modernă)** de WANG LI (1943). Ambele atrag dintru început atenția asupra pericolului preluării forțate a modelului gramaticilor europene și propun să se stabilească "codul propriu al limbii chineze". In problema părților de vorbire, atît Lü cît și Wang[4] se raportează la teoria lui O.Jespersen și se opun ideii clasificării cuvintelor în clase aprioric stabilite precum și opiniei că doar tipul relațiilor dintre ele determină apartenența categorială. Ambii lingviști își afirmă poziția critică și dorința de a schimba vechea teorie a părților de vorbire aplicată la limba chineză, dar nu o fac în fapt (ceea ce realizează ei sînt doar variante ale modelului lui Ma Jianzhong) și nici nu-și exprimă limpede propria teorie.Ei schițează doar sisteme ale părților de vorbire bazate pe criteriul noțional,sisteme cu un caracter operațional limitat. Accentul gramaticilor lor cade de fapt pe sintaxă, obiectivul lor constînd în analiza structurii frazei în relație cu sensul.

Anii '4o, marchează momentul trecerii gramaticii chineze pe calea emancipării, căci gramaticienii, care au acum fundamentul teoretic al lingvisticii occidentale, sînt atenți în comparația lor la diferențe, nu mai copiază în mod simplist modele. Sînt scoase în evi-

4. Lü Shuxiang, Wang Li, Gao Mingkai se referă în repetate rînduri la lucrările lingviștilor O.Jespersen (**The Philosophy of Grammar**), F.Brunot (**La Pensée et la Langue**), J.Vendryes, L.Bloomfield și ale sinologilor M.Granet, H.Maspero, B.Karlgren)

dentă majoritatea trăsăturilor specifice ale limbii chineze.

In 1948, GAO MINGKAI publică **Hanyu yufa lilun (Teoria gramaticii limbii chineze)**, un tratat teoretic bazat pe lucrările lingviştilor A.Meillet şi J.Vendryes, precum şi pe observaţiile asupra limbii chineze ale sinologului H.Maspero. Obiectivul demersului său este fondarea premiselor teoretice ale unui sistem gramatical propriu. Ca răspuns la vechile întrebări ale sinologilor (<<Are limba chineză o gramatică?>>, <<Ce fel de limbă este chineza?>>) Gao propune o abordare comparativă, lucidă şi competentă, care porneşte de la însuşi materialul de limbă luat în consideraţie: "limba vorbită", nu aceea a unui stil literar marcat. El accentuează în plus ideea că domeniile care trebuie să focalizeze atenţia gramaticianului chinez sînt tipul de frază, topica şi cuvintele vide. Gao afirmă că esenţa gramaticii chineze o constituie studiul cuvintelor vide şi ca atare el lărgeşte sfera acestora la întreaga listă a părţilor de vorbire în afară de substantiv, verb şi adjectiv. In ceea ce priveşte definirea părţilor de vorbire, Gao le consideră clase gramaticale, în stabilirea cărora trebuie luat în consideraţie sensul gramatical şi nu cel lexical.

Pentru că în limba chineză cuvintele nu au formă gramaticală, Gao este de părere că nu toate cuvintele pline se pot împărţi în categorii gramaticale. Dezbaterea sa teoretică se remarcă prin atenţia deosebită pe care el o acordă relaţiei dintre categoria gramaticală şi "forma-marcă".

O altă gramatică, de data aceasta elaborată în străinătate şi publicată în 1948, este gramatica lui ZHAO (CHAO) YUANREN, **Mandarin Primar**. Ea are un puternic ecou şi marchează întreaga gîndire lingvistică chineză prin felul în care insistă pe criteriile distribuţionale în definirea părţilor de vorbire:

- verbele sînt definite ca unităţi modificabile prin negaţia bu

(exceptînd verbul 有 <u>yóu</u> care are negaţia specială 没 <u>méi</u>) şi sufixabile cu "phrase suffix"-ul 了 <u>lè</u>;

- prepoziţiile sînt verbe care, la suprafaţă, se află în mod obişnuit în prima poziţie în expresii verbale în serie;

- numele sînt definite tot prin proprietăţile lor distribuţionale, dar nu în mod direct ca verbele. Pentru definirea acestei clase, Zhao porneşte de la restrînsa clasă sintactică a determinanţilor formată din numerale, demonstrative, interogative şi un mic număr de cuvinte "legate" (specificatorii 每 <u>méi</u> "fiecare", 各 <u>gè</u> "diferit", 下 <u>xià</u> "următor", 上 <u>shàng</u> "precedent"); el defineşte apoi clasa compozită a numelor auxiliare (formată din clasificatori şi particule de măsură) ca o clasă de cuvinte precedate de "determinanţi"; în final, numele "propriu-zise" sînt definite ca acele cuvinte care pot fi precedate de determinanţi şi nume auxiliare;

- adverbele sînt incluse într-o clasă reziduală de cuvinte care nu au toate proprietăţi comune. Astfel, există adverbe monosilabice, legate (<u>bound</u>) de verbul următor şi plasate după subiect (就 <u>jiù</u> "atunci", 却 <u>què</u> "deşi", 可 <u>kě</u> "dar" etc) şi adverbe libere, bisilabice, deseori plasate în faţa subiectului, dar şi după acesta, în faţa verbului;

- conjuncţiile nu par să reprezinte pentru Zhao o clasă aparte. El consideră că în chineză nu există conjuncţii autentice, mai bine zis cuvinte care să fie numai conjuncţii şi le plasează, ca pe o subclasă în cadrul adverbelor. El notează însă că "unele conjuncţii ca acelea de coordonare sînt în realitate verbe",de exemplu,跟 <u>gēn</u> " şi cu" (la origine "a urma"), 和 <u>hé</u> "şi" (la origine " a armoniza") (p. 88). In fond, el aplică aici vechiul criteriu etimologic care ar privilegia o anumită categorie a morfemului.

Abia după 1949, odată cu interesul pentru unificarea şi normarea limbii chineze, redevine cu acuitate actuală problema părţilor de vorbire. Lingviştii chinezi îşi propun ca obiectiv principal stabi-

lirea riguros științifică a principiilor și criteriilor de descriere a sistemului limbii. Ei ajung la concluzia foarte importantă că, deși chineza nu are schimbări de formă ca limbile indoeuropene ea are totuși o <u>formă proprie</u> și <u>propriul cod</u> de organizare a cuvintelor în categorii, are deci o "modelare a cuvintelor"(<u>cí fá</u>) specifică (noțiune ce ar echivala cu "morfologia").

Gramaticile elaborate între 1898 și 1948, deși împărtășesc o serie de puncte de vedere comune, au și deosebiri simptomatice în chiar problema părților de vorbire. Se pot circumscrie astfel, încă din această fază, zonele nevralgice pe care le scot în evidență operațiile practice de clasificare, datorate apartenenței categoriale duble și policategorizării:

- Problema adjectivului si a adverbului

Incă din gramatica lui Ma Jianzhong, un cuvînt cum este 快 <u>kuài</u> ("repede, rapid") apare ca repartizat la două categorii diferite. In sintagma:

一列快车 yí liè kuài chē ("un tren rapid"),

<u>kuai</u> determină un substantiv și Ma îl numește determinant "carectterizant de stare" (静字 <u>jìng zì</u>). Același cuvînt, folosit în sintagma:

快跑 kuài pǎo ("a alerga repede"),

este determinant verbal, fiind denumit de Ma "caracterizant de mod" (状字 <u>zhuàng zì</u>).

La rîndul său, Li Jinxi folosește în gramatica sa exact aceeași metodă pentru a deosebi adjectivul, denumit acum "cuvînt descriptiv" (形容词 <u>xíngróng cí</u>), de adverb, denumit "cuvînt adjunct")(副词 <u>fù cí</u>). El semnalează o zonă comună a caracterizantilor nominali și verbali pentru cuvinte de tipul lui 快 <u>kuài</u> (în fapt verbe de stare). Aceasta nu împiedică, arată el, să fie individualizate și clasa adjectivelor (pure) care includ alte tipuri de caracterizanți verbali: de grad, de negație.

Gramaticile lui Wang Li şi Lü Shuxiang delimitează şi ele adjectivele de adverbe, dar sferele de cuprindere inventariate diferă de cele ale lui Li Jinxi care deplasează adjectivele "de manieră" la adverb.

- Problema verbelor "conectoare"

Aceste verbe, corespondente auxiliarelor din limbile indoeuropene (是 shì "a fi", 象 xiàng "a semăna cu" etc), sînt semnalate ca "speciale" şi "greu de clasificat", căci ele prezintă atît asemănări cît şi deosebiri faţă de verbele propriu-zise.

Dacă în limbile indoeuropene ele sînt repartizate la clasa verbului pe baza schimbărilor formale identice, în limba chineză lipsa schimbărilor de formă şi refuzul lor de a primi sufixe aspectuale le conferă un statut aparte, făcîndu-le încadrarea problematică. Li Jinxi le include totuşi la verbe, ca subclasă numită "verbanţi"(同动词 tóng dòng cí), alături de adjectivele predicative. Wang Li le distribuie într-o clasă separată denumită "evaluatoare" (系词 xi ci), iar Lü Shuxiang le repartizează la verbe, fără a le asigura statutul de subclasă.

- Problema prepoziţiilor

Gramaticile chineze sezisează corect că, privite în diacronie, toate prepoziţiile chineze provin din verbe. In sincronie folosirea şi sensul lor le apropie de verbe, dar o parte dintre ele nu mai posedă caracter verbal. Acest fapt este justificat cu argumente de domeniul istoriei limbii. Comparîndu-le cu prepoziţiile din limbile indoeuropene, lingviştii chinezi observă caracteristica lor comună de a avea recţiune nominală, reuşind s-o surprindă în denumirea de "cuvinte prezentatoare sau introductoare"(介词 jiè cí). Definiţia prepoziţiilor se face într-o perspectivă aproape modernă, observîndu-se că ele transportă informaţia de la verb la substantiv. Se manifestă însă o anumită inconsecvenţă în denumirea prepoziţiilor: dacă Li adoptă termenul 介词 jiè cí devenit mai tîrziu cel curent,

Wang şi Lü mai folosesc şi termenul "coverbe" sau "însoţitoare post-verbale"(副动词 <u>fù dòngcí</u>). Ca problemă de inventar, Li si Wang încadrează aici şi "verbele auxiliare" 把 <u>bǎ</u> şi 被 <u>bèi</u>, considerate mai tîrziu de gramatica chineză prepoziţii pentru marcarea pacientului şi, respectiv, a agentului.

• Problema numeralelor

Li Jinxi şi Lü Shuxiang includ numeralele la adjective, în timp ce Wang face din ele o clasă aparte. O serie de cuvinte care arată măsura (unităţile de măsură) precum 尺 <u>chǐ</u>, 斗 <u>dǒu</u>, 斤 <u>jīn</u>, sînt repartizate de toţi la clasa substantivelor, dar cu denumiri diferite: Li le denumeşte "unităţi de măsură"(量词 <u>liàngcí</u>), Wang "nume clasificatoare"(单位名词 <u>dānwèi míngcí</u>), iar Lü, "adnominale" (副名词 <u>fù míngcí</u>).

• Problema cuvintelor vide

In linia tradiţiei, cuvintele vide sînt definite ca avînd doar un rol gramatical, în opoziţie cu cele pline care sînt "concrete, se pot vedea, auzi, măsura, simţi, redau imaginea sau forma" (WANG LI, 1948 : 150).

In elaborarea sistemului părţilor de vorbire se constată însă că este greu de trasat o linie netă între zonele <u>plin</u> şi <u>vid</u>. Astfel, de exemplu, pronumele sînt pline sau vide? Wang Li propune rezolvarea acestei dileme prin adoptarea categoriei cuvintelor "semi-pline" (半实 <u>bàn shí</u>) şi "semi-vide"(半虚 <u>bàn xū</u>), sistemul său compartimentîndu-se astfel în patru grupe mari: pline, semi-pline, semi-vide şi vide. In sistemul său, adverbele sînt plasate în grupa cuvintelor semi-pline, iar pronumele în a celor semi-vide, la fel ca şi verbele conectoare.

Autorii sistemelor părţilor de vorbire elaborate pe baza racordării la sistemul gramaticii apusene recunosc ei înşişi şi sursa inspiraţiei lor şi problemele generate de imposibilitatea unei adecvări totale. Li Jinxi face în acest sens următoarea afirmaţie: "ca-

tegoriile mele sînt conforme cu cele ale sistemului stabilit în lume" (1924 : 8). Sistemele lui Wang Li şi Lü Shixiang sînt mai originale, păstrează mai puternic amprenta tradiţiei chineze. Indiferent de opţiunile particulare, concluzia lor este unanimă: adoptarea sistemului european al părţilor de vorbire pentru descrierea limbii chineze creează dificultăţi pentru că este fondat pe schimbările de formă, pe paradigmă. Lipsa acestora în limba chineză este cauza unei deosebiri fundamentale de unde se naşte o întrebare esenţială: De la ce nivel să se pornească atunci în stabilirea (totuşi necesară) a sistemului părţilor de vorbire în limba chineză?

La această întrebare fiecare răspunde în mod diferit:

"Intîi se analizează fraza, i se stabileşte tipul; apoi în cadrul ei se depistează spiritul cuvîntului, aceasta numindu-se poziţia sa în frază", arată LI JINXI (id.: 10), adept al metodei "stabilirea categoriei în cadrul frazei" (以句辨品 yǐ jù biàn pǐn).

WANG LI este partizanul stabilirii categoriilor cuvintelor după sens: "In limba chineză categoriile cuvintelor se diferenţiază aproape în întregime după sens" (1943 : 15).

Conştient de vulnerabilitatea teoriei, cu o foarte lucidă intuiţie a concluziei la care vor ajunge criticii moderni ai teoriei părţilor de vorbire, LÜ SHUXIANG remarcă valoarea practico-operaţională a statutului sistemului părţilor de vorbire: "Este important să se stabilească părţile de vorbire pentru a preda gramatica, dar acest lucru nu constituie o parte importantă a gramaticii înseşi"(1942 :6)

2. Grammatica Zanni: normă a descrierii sistemului părţilor de vorbire

Cel mai reprezentativ produs al sintezei experienţei gramaticilor din perioada 1940-1950 este gramatica **Zanni hanyu jiaoxue yufa xitong (Sistemul temporar de predare a gramaticii limbii chineze)**, apărută în 1954. Elaborată sub direcţia lui ZHANG ZHIGONG, cu colaborarea lingviştilor LÜ Shuxiang, Wang Li şi Li Jinxi, această gra-

matică îşi propune să prezinte un sistem gramatical accesibil, care să corespundă cerinţelor normative ale învăţămîntului mediu. Intre obiectivele ei majore se înscrie ca primordială elaborarea unui sistem al părţilor de vorbire şi descrierea cuvintelor pline şi a celor vide.

Ca repere ale încadrării cuvintelor în categorii lexico-gramaticale sînt specificate sensul lexical şi caracteristicile gramaticale. Trăsăturile gramaticale sînt, conform viziunii acestei gramatici, detectabile la două nivele:

- la nivelul cuvîntului, prin modalităţile prin care acesta marchează prin el însuşi un sens gramatical, de exemplu sufixele pentru bisilabizarea substantivului 子 zi şi 儿 er (considerate ca avînd şi "valoare afectivă"), reduplicarea verbelor sau a adjectivelor cu valori modalizatoare (la verbe, testare sau atenuare, la adjective, grad intens, plăcere/neplăcere, apetenţă pentru descriptiv);
- la nivelul sintagmei, prin capacitatea combinatorie a cuvîntului şi prin preferinţele sale distributive,de exemplu incapacitatea substantivului de a avea un determinant adverbial.

Optica gramaticii Zanni accentuează relaţia dintre sensul gramatical al cuvîntului şi caracteristicile sale gramaticale. Odată stabilite aceste premise de lucru sînt descrise 11 părţi de vorbire (substantiv, verb, adjectiv, numeral, clasificator, pronume, adverb, prepoziţie, conjuncţie, particulă, interjecţie) grupate mai întîi în cuvinte pline (primele şase) şi cuvinte vide (ultimele cinci). Pronumele este încadrat la cuvintele pline, iar adverbul în cele vide.

Cuvintele pline sînt definite prin "sensul lexical", prin capacitatea de a fi părţi de propoziţie şi de a forma singure un enunţ în anumite condiţii.

Cuvintele vide arată doar relaţii gramaticale, nu au sens real şi, cu excepţia adverbelor, nu pot fi părţi ale propoziţiei (pot fi doar părţi ale sintagmei) şi,evident,nu pot forma singure un enunţ.

Fiecare categorie gramaticală este descrisă prin analiza sensului lexical şi a trăsăturilor gramaticale specifice. La substantiv, după ce se defineşte sfera sensurilor lexicale (nume de lucruri sau de persoane) sînt inventariate sufixele specifice în cadrul cărora este prezent şi sufixul de plural 们 men pentru numele de persoane; sînt apoi omologate drept mărci categoriale obligativitatea apariţiei clasificatorului în sintagmele de cuantificare, rolul sintactic de subiect, de obiect, de atribut, precum şi incapacitatea de a se combina cu adverbe. Sînt menţionate şi aspecte periferice ale categoriei, ca de exemplu capacitatea substantivelor locative situative (care formează o subcategorie specifică) de a îndeplini funcţia de circumstanţial.

Verbul este definit prin capacitatea de a exprima acţiuni, procese sau schimbări, iar adjectivul prin aceea de a exprima sensul de aspect-stare. Şi verbul şi adjectivul pot primi sufixe, se pot reduplica (ca valori diferite însă şi cu forme structurale diferite), ambele pot forma interogaţia prin alternanţa afirmativ-negativ. Marea diferenţă dintre cele două categorii constă în capacitatea lor sintactică: faptul că verbul acceptă obiectul nominal, iar adjectivul nu. Şi funcţiile sintactice predilecte (predicat în cazul verbului, atribut în cazul adjectivului), pot contribui la diferenţa categorială a verbului faţă de adjectiv. Grammatica Zanmi semnalează şi fenomenul denumit "folosire nominalizată"(mingwuhua yongfa), prin care verbele sau adjectivele pot să-şi piardă caracteristicile gramaticale iniţiale şi să accepte folosirea nominală[5].

Sistemul "claselor de cuvinte" (cí lei) propus de Grammatica Zanmi poate fi prezentat schematic astfel:

---

5. Acest termen este foarte criticat în dezbaterile ce preced ediţiile următoare şi incriminat ca preluare mecanică din gramaticile occidentale.

	Părţi de vorbire	Observaţii
cuvinte pline	1. Substantive (subclasă anexă: -substantive adverbiale) 2. Verbe (subclase anexe: -verbe modale -verbe de directie -verbe de evaluare) 3. Adjective	Subclasa anexă are aceeasi folosire cu cea a cuvintelor vide Subclasele anexe se caracterizează printr-o puternică gramaticalizare ("vidare")
	4. Numeral 5. Clasificator 6. Pronume: Personale, Interogative, Demonstrative	
Cuvinte vide	7. Adverbe 8. Prepoziţii 9. Conjuncţii 10. Particule (structurale, aspectual-temporale, modalizatoare 11. Interjecţii	

Gramatica Zanmi este lucrarea cu cea mai mare influenţă pînă în 1970, mai ales în domeniul didacticii, pe baza ei fiind elaborate manualele de învăţare a limbii chineze. Normă a descrierii gramaticale timp de două decenii,ea are virtuţile clarităţii şi simplităţii, care fac din ea un instrument de lucru foarte util: o gramatică didactică fără pretenţii teoretizante şi cu o pondere echilibrată a descriptivului, sinteză simplificată a demersurilor teoretizante ale lingviştilor.Optiunile ei mărturisesc idealul elaborării unei gramatici în stilul celor europene şi în acelaşi timp al unui <u>model optim de punere în sistem a schimbărilor formale ale limbii chineze</u>. Compartimentată în morfologie şi sintaxă, ea copiază modelul tradiţional al gramaticilor europene: morfologia descrie părţile de vorbire, sintaxa părţile de propoziţie. Nu este însă trecută cu vederea strînsa legătură dintre cele două compartimente în cazul limbii chineze. Cît priveşte ierarhia unităţilor de limbă şi modelul de analiză a frazei, acestea sînt calchiate tot după modelul tradiţional european: fraza se compune din cuvinte, analiza se face conform ro-

lurilor sintactice prin depistarea cuvintelor cu poziţii centrale, regente, şi apoi a celor cu poziţii secundare, subordonate.

Gramatica Zanmi a fost readusă în actualitate în 1981 la Congresul pe ţară dedicat gramaticii şi didacticii,organizat sub conducerea lingviştilor Wang Li şi Lü Shuxiang. Printre obiectivele revizuirii ei propuse de congres se înscriu "refacerea marcării sistemului de marcare al părţilor de vorbire" şi deplasarea accentului de la "categoria lexico-gramaticală" la "categoria gramatical-lexicală", adică acordarea priorităţii rolului gramatical şi descrierea tipurilor structurilor în care intră cuvîntul.

3. Polemica generată de problematica părţilor de vorbire (anii '50). Diferitele puncte de vedere asupra conceptului de formă şi de schimbare formală

Traducerea, în revista Zhongguo yuwen ("Limba chineză") din 1952, numerele 9-10-11, a articolului **Lun hanyu (Dezbatere asupra limbii chineze)** semnat de sinologul rus N.I.KONRAD, declanşează în rîndul lingviştilor chinezi o îndelungă polemică asupra existenţei sau absenţei[6] părţilor de vorbire în limba chineză. Articolul respectiv este reprezentativ pentru şcoala sinologilor rusi (A.A.Dragunov, I.A. Oşanin) care se opun teoriei "lipsei formei a cuvintelor limbii chineze", lansată de sinologii apuseni (H.Maspero, B.Karlgren)[7].

---

6. "Foarte mulţi lingvişti, scrie GAO MINGKAI (1955 : 14), considerau, după propunerile lui *Li Jinxi* şi *Wang Li*, că limba chineză nu are clase morfologice diferenţiate. De la publicarea articolului lui Konrad, majoritatea şi-au schimbat părerea şi consideră că limba chineză poate distinge părţile de vorbire".

7. Gîndirea chineză din perioada modernă nu este insensibilă la autoritatea tradiţiei sinologice. Teoria chineză a părţilor de vorbire este la începutul secolului nostru tributară unor clişee şi unor metode de abordare instituite de sinologi. Autorităţi în domeniul studiului limbii chineze precum H.Maspero sau B.Karlgren creează o perspectivă asupra acestei limbi care scoate în evidenţă "sărăcia" morfologiei chineze. Pornindu-se de la modelul latin, s-a considerat că părţile de vorbire trebuie clasificate neapărat pe baza distincţiilor morfologice. In lipsa unor elemente demarcatoare specifice care să delimiteze paradigme specifice, H.MASPERO (1934) emite verdictul că în limba chineză nu există părţi de vorbire distincte. In opinia sa nu ar exista decît "clase de relaţii" (p.35), în rest categoriile gramaticale sînt "difuze", fapt care s-ar datora "imperfecţiunii logicii chineze" (părere care o continuă pe cea a lui M.Granet).

Konrad îşi enunţă limpede teza: Chineza nu este o limbă "lipsită de formă". Reacţia de răspuns pro sau contra a lingviştilor chinezi se scindează în două direcţii majore: cea "tradiţionalistă", care acordă prioritate sensului, şi cea "modernă", care porneşte de la structuri în stabilirea părţilor de vorbire. Se poate observa chiar o repartizare zonală a preferinţelor de cercetare şi studiu ale gramaticienilor chinezi: şcoala din nord, care pune accent pe specificul limbii şi acordă o atenţie deosebită sintaxei, şi şcoala din sud, cu preocupări accentuate pentru morfologie, în special pentru stabilirea sistemului părţilor de vorbire.

Dominată de această dezbatere asupra părţilor de vorbire din limba chineză, perioada dintre septembrie 1953 şi mai 1955 se centrează asupra elaborării unui model aprioric al categoriilor, cu următoarele întrebări cheie:

- Limba chineză are sau nu schimbări de formă?

- Se poate vorbi în cazul limbii chineze de schimbări de formă în "sens restrîns şi dacă da, care sînt acelea?

- Ce este forma în "sens lărgit"? Este ea structura în care intră cuvîntul?

- Care sînt pînă la urmă mărcile părţilor de vorbire?

Exagerarea lui H.Maspero porneşte în primul rînd de la materialul de limbă care îi serveşte argumentaţia, şi anume limba chineză veche, limba literară a textelor clasice (文言 wén yán) şi nu limba contemporană.H.Maspero nu pare să înţeleagă importanţa limbii vii, uzuale, pe care o consideră cu "rol secund" faţă de wen yan. In următoarea sa carte, Le chinois (1952), deşi susţine în continuare că "limba vorbită, ca şi cea scrisă, nu are clase de cuvinte",H.Maspero recunoaşte totuşi că "limba a creat afixe care precizează limpede în anumite cazuri particulare dacă cuvîntul are valoarea unei desemnări sau a unei acţiuni"(p.602). Ca exemple, el dă sufixele nominale 子 zi, 头 tou şi 儿 er.

La rîndul său, B.KARLGREN (1949) observă că gramatica chineză "se reduce la cîteva reguli de topică şi la un oarecare număr de unelte gramaticale"(P.68-69). El remarcă însă rolul fundamental al contextului în interpretarea textelor clasice (o adevărată "lecţie" că se porneşte de la littera la sensus) şi propune pentru cercetătorul străin soluţia "citirii" pînă la "sinizare". Această perspectivă a sinologilor asupra limbii contribuie la acea aură de exotism care planează asupra culturii chineze: limba însăşi este prezentată ca o limbă misterioasă, fără gramatică, care cere, ca şi scrierea, un tip de înţelegere specială.

Articolul incitator al lui Konrad orienta interesul asupra acestor întrebări prin propunerea de a se lua în considerație cinci seturi de mărci formale existente în limba chineză, capabile să diferențieze părțile de vorbire: sufixele, accentuarea cuvintelor bisilabice (pe prima silabă pentru substantive, pe ultima silabă pentru verbe), schimbarea de ton a aceluiași complex sonor, adăugarea morfemelor gramaticale (de fapt tot un fel de afixare, dar de rang superior, cu verbe modale monosilabice precum 可 kě sau 要 yào) și, în fine, topica numită "forma sintactică".

De la propunerea unui inventar de mărci valabile, pertinente, pornește ceea ce putem numi "bătălia pentru părțile de vorbire" din lingvistica chineză a anilor '50. Cea mai importantă premisă teoretică a dezbaterii constă în punerea în discuție a conceptului de formă și de schimbare formală. Lingviștii chinezi propun două accepții ale conceptului: schimbare formală "în sens restrîns", specifică limbilor indoeuropene, și schimbare formală "în sens lărgit", formulă adecvată specificului limbii chineze. Se realizează astfel o definire tipologică a limbii chineze și se constată că inexistența schimbărilor flexionare, a paradigmelor, face problematică clasificarea părților de vorbire din chineză în același cadru și cu aceeași terminologie elaborată pentru limbile indo-europene.

In acest punct ni se pare că lingviștii chinezi intuiesc diferența dintre cele două zone culturale, la un nivel mai profund, al însuși conceptului de formă. Fără a dezvolta teoretizări explicite,

---

nilor". In 1952, A.A.DRAGUNOV descrie un sistem riguros al părților de vorbire din limba chineză, întreprinzînd totodată și o critică a opiniilor deja existente în această problemă. El definește părțile de vorbire din chineză în funcție de criterii semantice și distribuționale fără să neglijeze nici criteriul funcțional și morfologic. Modelul său va fi preluat și îmbunătățit în manualele de lingvistică chineză și credem că îi putem depista urmele în Gramatica Zanmi. Demersul lui Dragunov începe cu prezentarea a două liste de cuvinte care corespund sensurilor obiectual nominale și, respectiv, verbale. Cele din prima grupă sînt individualizate în raport cu cele din a doua prin faptul că nu admit negația bu și sufixarea cu sufixul perfectiv le. Concluzia sa este că aceste cuvinte aparțin la două categorii lexico-gramaticale diferite.

ei apelează la tipul clasic al clasificării categoriale din gîndirea chineză, căci folosesc în mod permanent în definirea părților de vorbire conceptul de "fire"(性 xing). In concepția lor forma este o manifestare de tip 阴 yīn -阳 yáng a binomului 性 xing - 用 yòng ("caracterul categorial", apartenența la un model, și "folosirea dinamică", trecerea în manifestarea concretă). Opțiunea pentru una sau cealaltă dintre cele două laturi distruge unitatea vie, armonică. Forma în gîndirea chineză reprezintă unitatea dintre abstract și concret, dintre manifestarea vizibilă și cea invizibilă, evocată.

Unul dintre protagoniștii cei mai importanți ai dezbaterii asupra părților de vorbire în limba chineză este GAO MINGKAI. In 1948 el publicase lucrarea **Hanyu yufa lilun (Teoria gramaticii limbii chineze)**, în care prezenta un sistem al cuvintelor pline (实字 shízi) format din trei tipuri (种 zhóng) și patru categorii (类 lèi), stabilite după "sfera gîndirii și forma cuvîntului",și în care recunoștea că "toate limbile fac distincția nume, verbe, indiferent dacă au sau nu mărci delimitatoare" (p.49). Reacția sa la articolul lui Konrad (GAO MINGKAI, 1955)[8] este surprinzătoare: printr-o solidă argumentație el demolează întreg sistemul mărcilor de identificare a claselor propus de acesta. Gao respinge de data aceasta dintru început existența schimbărilor formale în chineză fie ele și "în sens lărgit". Conform opiniei sale, cuvîntul nu are în limba chineză nici un fel de indici formali, singurele sale indicații fiind noționale. Cuvintele 山 shān ("munte"), 水 shúi ("apă"), 鱼 yú ("pește") sînt substantive pentru că sensul lor este "obiectual", pe cînd 发展 fāzhān ("a dezvolta") și 活动 huódòng ("a acționa") sînt verbe pentru că indică "acțiuni". Nu există nici o formă specifică a indicării sensului obiectual sau a celui de acțiune (GAO MINGKAI, 1953). Dacă

7. Toate lucrările publicate în cadrul acestei polemici sînt inițial publicate de revista Zhongguo yuwen între 1953-1955 și apoi antologate în volumul sinteză **Hanyu cilei wenti (Problema părților de vorbire în limba chineză)**, editat în serie în anii 1955,1956 și 1957.

se consideră că acestea sînt clase diferite de părți de vorbire aceasta este pentru că există o conştientizare a noţiunilor de nume, verb sau caracterizant, dar din perspectiva sensului.

Gao îşi argumentează în continuare teza lipsei mărcilor formale. Sufixele nominale (子 zi, 儿 er, 头 tou, 者 zhe) sînt într-adevăr indici formali, dar la nivelul formării cuvintelor compuse sînt sufixe lexicale (ca de exemplu 者 zhe, sufix de agent). Reduplicarea, un alt criteriu propus de partizanii existenţei mărcilor formale, este comună substantivelor, verbelor, adjectivelor, numeralelor şi clasificatorilor. Nici sufixele verbale (了 le, 着 zhe, 过 guo) sau particula structurală 的 de nu sînt indici formali, ele sînt cuvinte vide, instrumente gramaticale auxiliare, nu echivalente ale desinenţelor. Acestea sînt privite de Gao mai degrabă ca elemente analitice, nu sintetice, căci el remarcă faptul că ele "pot părăsi baza" care poate exista independent. Ele nici nu caracterizează întreaga categorie a verbului, ci se situează la nivelul subcategoriilor.

Schimbarea de ton nu este nici ea pentru Gao o schimbare formală, importantă pentru categorizarea părţilor de vorbire, căci tonul diferit diferenţiază doar omonimele, fiind un morfem suprasegmental cu valoare fonologică. Cît priveşte criteriul poziţiei cuvintelor în frază şi rolul lor, acestea nu pot fi considerate schimbări formale şi nu sînt definitorii pentru o parte de vorbire, pentru că acelaşi cuvînt poate să apară în poziţii şi roluri diferite. Exemplul dat de Gao este acela al unui verb (走 zǒu "a merge") care poate fi predicat, dar poate să apară şi ca subiect (ca nume generic al acţiunii) care este descris, identificat. Gao îşi exprimă părerea că o asemenea distincţie este mai degrabă logică decît morfologică şi că în general este greşit să se caute în sintaxă, la nivelul propoziţiei, criterii care să opereze clasificări morfologice. Concluzia lui Gao este că în limba chineză cuvîntul nu are posibilitatea

formală de a-şi exprima apartenenţa la o categorie gramaticală anume. Clasele de cuvinte sînt toate clase lexicale şi se pot stabili numai pornind de la sens. Această limitare este impusă de specificul limbii chineze. Ceea ce nu înseamnă că limba chineză este o limbă neevoluată şi nu trebuie să se creeze de-aici un complex, al cărui revers să fie tocmai această obstinată căutare cu orice preţ a criteriilor formale care să delimiteze părţile de vorbire. Nu trebuie deci ca în descrierea limbii chineze să se copieze mecanic modelul gramaticii europene, ci să se pornească de la specificul limbii şi de la datele tradiţiei gîndirii gramaticale chineze. Doar diferenţa dintre cuvintele pline şi cele vide este în cazul limbii chineze cu adevărat justificată şi pertinentă. Gao rediscută cu acest prilej statutul cuvintelor pline pe care le consideră "material de construcţie" al limbii, obiect al lexicologiei şi al semanticii. Cuvintele vide la rîndul lor sînt unelte gramaticale, avînd rolul de a marca relaţiile dintre cele pline, şi doar ele constituie cu adevărat obiectul gramaticii.

LIU ZHENGTAN (1957) se raliază poziţiei lui Gao Mingkai, subliniind de la bun început diferenţa dintre limba chineză şi limbile din familia indo-europeană în ceea ce priveşte schimbările de formă. El insistă asupra ineficienţei considerării rolului sintactic drept criteriu al schimbării formale şi dă exemple în care acelaşi cuvînt (解放 jiěfàng "a elibera") poate avea trei roluri sintactice diferite şi ca atare poate fi încadrat şi la substantive, şi la verbe, şi la adjective. Liu este de părere că încadrarea cuvîntului într-o categorie este necesară din punct de vedere metodologic, pentru a servi în descrierea limbii şi la predarea gramaticii, dar atrage atenţia asupra dificultăţilor acestei operaţii care se soldează cu greşeli sau ambiguităţi. Ca si Gao, Liu apelează la tradiţia gîndirii gramaticale chineze şi propune ca descrierea în sincronie a fap-

telor de limbă să ia în considerare si evoluţia limbii. Pentru încadrarea unui cuvînt într-o clasă trebuie să ţinem seama de originea şi devenirea lui, să-i observăm atent folosirile conforme apartenenţei categoriale şi astfel să ne ghidăm în definirea statutului său comportamental. Liu este adeptul metodei comparaţiei dintre gramatica chinezei clasice cu aceea a chinezei contemporane, care ar putea contribui la elaborarea unei teorii gramaticale eficiente şi în acord cu spiritul limbii. Vom observa astfel că dificultatea încadrării "morfologice" a cuvintelor este specifică limbii clasice, în care se manifestă şi mai puternic decît în limba contemporană fenomenul "dublei apartenenţe categoriale". Liu dă ca exemple unele substantive ca 风 fēng ("vînt"), 雨 yǔ ("ploaie"), 衣 yī ("îmbrăcăminte"), care în limba clasică apăreau şi cu folosiri verbale.

Intre partizanii ideii de schimbare formală în sens extins ca un criteriu eficient în stabilirea părţilor de vorbire ale limbii chineze, CAO BOHAN (1957) întreprinde o comparare a statutului cuvintelor pline şi a cuvintelor vide în limbile indo-europene şi chineză pentru a controla dacă se poate porni de la o bază comună a clasificării părţilor de vorbire. Această bază este pînă la urmă, conform lui lui Cao, relaţia care se stabileşte între cuvinte. Cao interpretează uneltele gramaticale din limbile indo-europene ca pe nişte demarcatori categoriali, neindependenţi, care îşi precizează sensul şi statutul doar în relaţie cu cuvintele pline şi care au rolul de a exprima o relaţie gramaticală. La rîndul lor, cuvintele pline din aceste limbi sînt considerate de Cao ca avînd sens categorial atît "prin ele însele" cît şi prin relaţiile pe care le instituie cu altele.

In chineză, un cuvînt nu-şi poate preciza identitatea de parte de vorbire "luat izolat", ci doar în relaţie cu alt cuvînt cu care intră în combinaţie. Uneltele gramaticale, cuvintele vide, din limba chineză, îşi precizează sensul gramatical doar în structură, alături

de cuvîntul plin. Nici sufixele aspectuale, nici particulele modale nu au sens prin ele însele, subliniază exemplificînd concret Cao Bohan. Prevenitor cu posibilele critici, Cao argumentează că relaţia dintre cuvinte folosită drept marcă a clasificării părţilor de vorbire nu înseamnă amestecarea morfologiei cu sintaxa, pentru că, deşi aceste două compartimente se susţin reciproc, fiecare are sistemul său propriu: morfologia este domeniul tipurilor de îmbinare dintre diferitele categorii de cuvinte, iar sintaxa, acela al relaţiilor în frază pe care le presupun aceste sintagme. Fără să fie o formă a cuvîntului în sine, formă, în sens restrîns, capacitatea structurală a cuvîntului cuprinde relaţia specifică pe care o instaurează un cuvînt în combinaţie cu altul, precum şi locul preferenţial al cuvîntului în frază. Această formă în sens extins poate servi la stabilirea părţilor de vorbire ale limbii chineze. O posibilă atestare a eficienţei acestui criteriu este, arată Cao, chiar procedeul lexicografului care, cînd fixează şi menţionează în dicţionar categoria gramaticală a cuvîntului, se orientează după rolul acestuia în frază. Aceasta este în mod sigur o schimbare de formă, căci sensul de bază al cuvîntului nu se schimbă.

Cît despre schimbările de formă în sens restrîns, Cao le identifică în aspectul oral al limbii chineze: ele sînt sufixele nominale şi verbale, modalitatea diferită de reduplicare a nominalelor, verbelor şi adjectivelor, precum şi schimbarea de ton a cuvintelor monosilabice (de exemplu, 钉 dìng "a bate cuie", cu tonul 4 şi 钉 dīng "cui", cu tonul 1, eventual sufixat cu nominalizatorul 子 zi).

Unii lingvişti chinezi, cum sînt WEN LIAN şi HU FU (1957), postulează existenţa obiectivă a părţilor de vorbire în toate limbile. Ei ajung la această concluzie după o serie de consideraţii rezultate din comparaţia tipologică a limbilor, accentuînd specificul limbii chineze, în chiar acest domeniu al clasificării părţilor de vorbire.

Ceea ce este specific în cazul acestei limbi este că de fapt "cuvîntul" (ci) nu trebuie considerat, ca în limbile indo-europene, "izolat", arată ei. Rupt de context, cuvîntul are în chineză foarte puţine schimbări de formă, care nu pot fi mărci ale părţilor de vorbire. Singurul care rămîne în mod pertinent diferenţiator este doar sensul. Utilizarea criteriului sensului nu conduce însă decît la stabilirea unor clase noţionale: clasa lucrurilor (事体 shìtí), clasa acţiunilor (动作 dòngzuò), clasa caracterizanţilor (xíngshì). Perspectiva clasificării pe baza sensului se dovedeşte subiectivă, prezintă oscilaţii, permite multiple variante. Acest criteriu este foarte vulnerabil de exemplu în diferenţierea verbelor de stare şi a adjectivelor, ambele fiind de fapt "caracterizante".

In opinia celor doi lingvişti, nici clasificarea tradiţională plin / vid nu este satisfăcătoare, pentru că ea nu cuprinde cu exactitate toate cuvintele: pronumele, de pildă, nu se încadrează nici la cuvintele pline nici la cele vide. Dacă criteriul formei cuvîntului luat izolat nu funcţionează, trebuie să se apeleze la structurile specifice cuvintelor, acestea însemnînd forma "în sens extins". Clasificarea în părţi de vorbire trebuie să folosească deci capacitatea combinatorie a cuvintelor cu marcă formală determinată.- Modelul propus de Wen Lian şi Hu Chen pune astfel în evidenţă pentru prima dată, alături de cel al lui Cao, capacitatea de organizare a sistemului limbii chineze, ceea ce lingviştii anilor '70 vor eticheta drept "organizare pe nivele" şi "structură transparentă"

Wen şi Hu contribuie la fixarea binomului formă restrînsă-formă extinsă drept criteriu complex pentru delimitarea părţilor de vorbire. Ei explică funcţionarea sufixelor nominale 子 zi, 儿 er şi 头 tou, exemplare ca forme restrînse, şi felul în care adăugarea sufixului 儿 er la verbe ca 活 huó ("a trăi"), 错 cuò ("a greşi"), sau a sufixului 子 zi la adjective ca 胖 pàng ("gras"), 疯 fēng ("nebun"), sau a sufixului 头 tóu la vebe ca 想 xiǎng ("a gîndi")

sau la adjectivul 苦 kú ("amar"), determină schimbarea categoriei lor gramaticale. Autorii subliniază că la acest criteriu, pentru a delimita cu adevărat clasa substantivului, mai trebuie adăugat în mod necesar şi criteriul capacităţii combinatorii.

Pentru clasa verbelor, Wen şi Hu inventariază sufixele aspectuale 了 le, 过 guo, ; zhe, 起来 qǐlái, 下来 xiàlái, 下去 xiàqù, 过来 guòlái, 过去 guòqù, considerate de ei în cadrul formei în sens restrîns. Clasa verbului este definită, în plus, prin combinaţiile caracteristice: antepunerea negaţiei 不 bù şi a auxiliarelor modale 能 néng, 敢 gǎn, 该 gāi. Tot o caracteristică formală a categoriei verbului este şi reduplicarea cuvintelor monosilabice cu adverbul 一 yi, intercalat.

Autorii se opresc la problema neomogenităţii clasei verbelor, în cadrul căreia propun departajarea semiauxiliarelor modale, care, prin nesatisfacerea criteriului sufixării aspectuale şi repetării şi imposibilităţii de a avea obiect, deşi pot fi predicate independente, ar trebui clasificate separat.

Adjectivele sînt definite de cei doi lingvişti mai întîi pe baza mărcilor formei restrînse: postpunerea sufixului gradual 极了 jíle, precum şi prin tipul de reduplicare a cuvintelor monosilabice cu sufixul 儿 er, iar a celor bisilabice prin repetarea fiecărei silabe. Forma extinsă, combinabilitatea lor cu adverbele de grad 很 hén, 真 zhēn, 十分 shífēn, 非常 fēichǎng, se alătură celorlalte criterii şi dau stabilitate clasei adjectivului. Wen şi Hu observă posibila suprapunere, interferarea clasei verbelor cu adjectivele în zona verbelor "affectuum" care pot şi ele să primească predeterminare graduală cu adverbul 很 hén. Sînt evidenţiate de asemenea dificultăţile de încadrare a unor formanţi compuşi cu funcţionare şi sens adjectival, ca de exemplu, 伤心 shāng xīn (V + O) ("care răneşte"), 孩子气 háizi qì (N + N) ("copilăresc"), care nu satisfac decît o parte din criteriile definitorii.

Ca subzonă lexicală în care rămîne greu de optat pentru categoria fie a verbului fie a adjectivului, Wen si Hu circumscriu lexeme ca: 亲热 <u>qìnrè</u> ("afectuos") sau 麻木 <u>mámù</u> ("insensibil"), litigiu ce nu poate fi rezolvat decît pe baza folosirii vii, în practica limbii, eventual pe baza testului sufixării. Greu de clasificat pe baza criteriului formei, din lipsa chiar şi a unei forme extinse, sînt interjectiile, care, după cum arată autorii, nu se pot identifica decît pe baza criteriului semantic.

Pe lîngă acest criteriu al formei complexe, pe baza căruia îşi elaborează propirul sistem de definire a părţilor de vorbire, lingviştii Wen si Wu acordă importanţă şi rolului cuvîntului în frază, manifestînd însă o poziţie moderată faţă de aceea a lingvistului LI JINXI (1924), care considera că doar în frază îşi precizează cuvîntul statutul categorial.

Wen şi Hu fac precizarea importantă că la nivelul frazei limbii chineze se disting două serii de elemente: cele ale materialului limbii - părţile de vorbire - şi cele ale îmbinării acestora - părţile de frază. Criteriul rolului în frază trebuie racordat la criteriul formei (complexe) şi doar în acest fel se poate stabili sistemul părţilor de vorbire. Cei doi lingvişti pun în discuţie şi criteriul topicii, enunţînd regulile de bază (subiect + predicat, verb + obiect, determinant + determinat, verb + element complementar) şi specializările poziţionale ale realizatorilor (substantivele şi pronumele ca subiecte şi obiecte, verbele şi adjectivele ca predicate şi elemente complementare), conchizînd că topica este şi ea un auxiliar al precizării categoriei gramaticale.

Prin foarte aplicata dezbatere asupra criteriilor de definire a părţilor de vorbire, Wen şi Hu emit preţioasa idee a <u>corelării criteriilor</u>. In fapt, această metodă fusese deja abordată, căci în cursul vechilor clasificări ale părţilor de vorbire, insuficienţa criteriului semantic conducea automat la apelul la alte criterii.

Inițial adept al criteriului semantic, Wang Li însuși folosise și criteriul rolului cuvîntului în frază și criteriul posibilității combinatorii (de exemplu în diferențierea numeralului de adjectiv.)

Teoria elaborată de Wen și Hu relansează ca deosebit de importantă relația dintre formă și sens (sensul cuvîntului luat independent) în tradiția vechilor teorii poetico-retorice care aveau ca principiu fundamental relația conținut-formă. Cînd arată că la baza stabilirii formei stă "caracterul" cuvîntului (性 xìng), ei par să indice că acest "caracter natural" este punctul de plecare, un soi de "echipament genetic" al cuvîntului, care determină toate opțiunile lui combinatorii ulterioare în manifestarea vie a limbii.

Tot pe linia adoptării criteriilor complexe corelate, în lipsa schimbărilor flexionare, lingvistul ZHOU ZUMO (1957) propune în vederea distingerii părților de vorbire trei grupe de mărci:

- rolul cuvîntului în frază;
- specificul capacității de combinare al cuvîntului cu alt cuvînt;
- "forma cuvîntului" (sau sufixarea).

Pe baza rolului îndeplinit de cuvînt în frază, se pot stabili două clase mari: cea a nominalelor (体词 tící), care pot fi subiecte, și cea a predicativelor (谓语词 vèiyúcí), care includ verbul și adjectivul. Aceste clase se pot stabili și prin aplicarea criteriului combinatoriu: nominalele se caracterizează prin structura specifică numeral + clasificator (cu excepția pronumelui) precum și prin structura cu particula atributivă de (cu excepția numeralului), iar predicativele prin combinarea cu adverbul negativ 不 bù și cu un grup nominal obiect. Zhou înțelege prin forma cuvîntului doar elementele sufixale, atrăgînd atenția și asupra fenomenului "retroflexizării" (儿化 erhua) specific clasei substantivului. Sufixele nominale și cele verbale apar deci ca demarcatoare formale specifice celor două categorii. Pentru Zhou acestea au întîietate în stabilirea părților

de vorbire, sînt deci prioritare față de criteriul sensului. Pe baza lor el alcătuiește un tablou al părților de vorbire ale limbii chineze contemporane, lăsînd loc în mod expres unor semne de întrebare, sau propunînd el însuși o serie de soluții în punctele problematice.

Apar astfel întrebări asupra următoarelor aspecte: distingerea clasificatorilor ca o categorie aparte, separarea pronumelor demonstrative de pronumele personale (care au comportament diferit), gruparea într-o singură categorie a numeralelor și adjectivelor, circumscrierea verbelor auxiliare (asemănătoare cu verbele modale), regimul special al unor co-verbe (care nu s-ar încadra nici numai la verbe nici numai la prepoziții). In problema conversiei, a schimbării categoriei gramaticale, Zhou face afirmația următoare: cînd cuvîntul are folosiri sintactice diferite, înseamnă că are două încadrări categoriale. Astfel, cuvîntul 红 <u>hóng</u> ("roșu", "a se înroși") este și adjectiv și verb.

In cadrul dezbaterii asupra problemei părților de vorbire, Zhou insistă cu precădere pe raportul dinamic dintre stabilitatea și instabilitatea sistemului acestora. Opțiunea sa se remarcă printr-un pragmatism pronunțat: el propune să se pornească de la practica limbii în stabilirea codului structurilor, iar apoi, de la regulile de structurare să se stabilească clasele, marcîndu-se ceea ce le este specific.

Unul dintre cele mai originale modele de stabilire a sistemului părților de vorbire din limba chineză îi aparține lui YU MIN (1957) Criteriile de clasificare propuse de el sînt schimbarea formală și "situația" (contextul gramatical). In cadrul schimbărilor formale, cea mai importantă este considerată reduplicarea (ca schimbare formală în sens restrîns). Acest fenomen este atent analizat atît din punct de vedere al structurii cît și al sensului. Formalizat, rezul-

tatul demersului lui Yu apare astfel:

Cuvîntul de bază	Forma reduplicatà	Modificàri formale	Nr.cuv. rezultate	Sens rezultat	Categoria
rén "om"	ren ren er	accentuare retroflexizare	1	distributiv	N
hǎo "bun, bine"	hao hao er	accentuare retroflexizare ton	1	intensiv	Adv
fēi "a zbura"	fei fei	dezaccentuare	1	diminuativ	V
sān "trei"	san san	ø	2	cumulativ	Nr

Yu Min stabileşte contextele diagnostice ale fiecàrei pàrţi de vorbire, din care le menţionàm aici pe urmàtoarele:

° Contextele substantivului

- Nr + Cl + Adj + N + Postpoziţie

Ex.: 一张桌子上

yì zhāng zhuōzi shàng ("pe o masà")

- V you + N + V

Ex.: 有法办

yǒu fǎ bàn ("a avea o metodà de aplicat")

- $V_1 + V_2 + V_3 + V_4 + N$

Ex.: 会爱学唱中国歌儿

huì ài xué chàng Zhōngguógér ("a putea sà-ţi placà sà înveţi sà cînţi cîntece chinezeşti")

- V + Suf.le + V reluat + N

Ex.: 看了看天气

kàn le kàn tiānqì ("a vedea cum e vremea").

- Prep.ba + Cl + N + V + Particulà finalà

Ex.: 把一个碗摔了

bǎ yī ge wǎn shuāi le ("a fi spart un bol")

• Contextele verbului

- Adv.neg. + V

Ex.: 别去

<u>bié qù</u> ("nu te duce")

- V + Suf.<u>le</u> + <u>yi</u> + V reluat

Ex.: 看了一看

<u>kàn le yi kàn</u> ("uità-te puţin")

- Prep.<u>ba</u> + Cl + N + V + Partic.<u>le</u>

Ex.: 把个碗摔了

<u>bǎ gè wǎn shuāi le</u> ("a dat jos bolul")

- <u>Yi</u> + Cl + N + Neg + V

Ex.: 一句话没说

<u>yī jù huà méi shuō</u> ("n-a spus o vorbă")

La întrebarea fundamentală dacă în limba chineză există sau nu posibilitatea stabilirii sistemului părţilor de vorbire, un alt lingvist, ZHONG QINDENG (1957) răspunde afirmativ, specificînd că în chineză părţile de vorbire au o existenţă obiectivă. Privit izolat, cuvîntul nu-şi mărturiseşte însă (în mod vizibil) apartenenţa categorială. Rezultat al unei abstractizări de durată, materialul lexical lasă doar impresia că ar putea fi împărţit în clase distincte, doar pe baza sensului. Este necesară o sinteză a tuturor caracteristicilor gramaticale specifice (structura numeral + clasificator; rolul de subiect, obiect şi determinant nominal; sufixarea cu 子 <u>zi</u>, 儿 <u>er</u>, 者 <u>zhe</u> şi 家 <u>jia</u>) pentru a defini şi diferenţia categoria substantivului de cea a adjectivului sau a verbului. Criteriile propuse de Zhong se ordonează într-un <u>set complex</u> după ierarhia următoare: sens, posibilitate combinatorie specifică, rol sintactic, schimbare de formă. El remarcă la rîndul său că există cuvinte care nici prin ele însele nici prin comportament nu-şi arată apartenenţa la o anumită categorie şi produc dificultăţi de clasificare.

4. Sistemele părţilor de vorbire la Li Jinxi, Lü Shuxiang şi Wang Li

In cadrul polemicii asupra părţilor de vorbire, alături de problema criteriilor, interesul se deplasează şi asupra definirii statutului cuvîntului în limba chineză, a comportamentului său la două nivele: al compunerii şi al structurilor sintagmatice.

Adept al cuvîntului considerat în autonomia sa, LI JINXI (1957) vede această autonomie "de statut gramatical" în felul în care cuvîntul se comportă la compunere şi apoi în structuri mai complexe, în sintagme şi fraze.

Li se pronunţă acum împotriva opiniei că în limba chineză nu ar exista posibilitatea de a se stabili părţile de vorbire decît din perspectivă sintactică. In acest sens el citează ca fiind un clişeu uzat propriul dicton lansat în 1922: <<Cuvîntul nu are clasă determinată; categoria sa se stabileşte doar cînd fraza se împlineşte >>. Li se alătură astfel partizanilor criteriului noţional şi stabileşte un sistem propriu al părţilor de vorbire, din păcate inconsecvent, în care numai originalitatea terminologiei noi este demnă de reţinut: verbele si adjectivele sînt numite "predicanţi" (言词 yáncí), iar adverbele, "glosatoare" (训词 xùncí).

LÜ SHUXIANG (1955) îşi reprecizează vechea poziţie referitoare la importanţa practică a stabilirii configuraţiei sistemului părţilor de vorbire în limba chineză, dat fiind că o gramatică nu poate exista fără acest prim pas esenţial. In ceea ce priveşte criteriul operant, arată el consecvent cu vechea sa opinie, nu se poate opta doar pentru un criteriu unic şi, în orice caz, acest criteriu nu poate consta în forma cuvîntului. El se declară susţinător al statutului sintactic al cuvîntului, cuvînt care nu poate fi "luat izolat" ci doar după poziţia şi rolul lui în propoziţie. Ca principii metodologice ale operaţiei de stabilire a categoriei gramaticale a cuvîntului Lü Shuxiang propune:

- să se discearnă caracteristicile specifice ale contextului în care apare, la toate nivelurile, și să se compare diferențele și ponderea lor;

- să se stabilească pe baza cuvîntului categoria, apoi categoriei să i se repartizeze cuvintele, într-o inventariere cît mai riguroasă, astfel încît să rămînă cît mai puține cuvinte dublu încadrabile (conversibile);

- repartizarea să reprezinte o opțiune clară, care să excludă alternativele.

Lü Shuxiang pune în discuție, într-o ierarhie a priorităților, toate criteriile necesare clasificării părților de vorbire.

° <u>criteriul "rolului în propoziție"</u> ajută la distingerea claselor următoare: substantivele (rolurile actanțiale de subiect și obiect), adjectivele (caracterizanții nominali), verbele ("remele") și adverbele (determinanții modali-circumstanțiali). Acestui criteriu i se impută inconsecvența și neputința de cuprindere a majorității cuvintelor vide, care nu au funcție sintactică, precum și faptul că în afara propoziției este inoperant. Cel mai mare neajuns este însă acela că nu poate fi acordat cu criteriul noțional. Oricum, aplicarea sa are avantajul de a infirma "caracterul difuz" al cuvintelor limbii chineze și de a pune în evidență relația dintre operația de stabilire a părții de vorbire și cea de identificare a rolului acesteia în propoziție.

° <u>Criteriul reduplicării</u> poate conduce la stabilirea unor clase, dar nu are suficientă generalitate, nefiind specific întregii clase pe care o definește: astfel, adjectivele "absolute" și verbele rezultative-finale nu se reduplică.

° <u>Criteriul sufixării</u> ca și cel al <u>combinării</u> cu adverbe graduale sau verbe modale au aplicabilitate în interiorul clasei, la subclasificări. Numai adverbul 不 <u>bu</u> poate servi la distincția N / non N, arată LÜ Shuxiang, într-o perspectivă care ne amintește de viitoarea

clasificare a lui J.EMONDS (1986).

° Criteriul sensului, deşi deficitar, rămîne o marcă importantă, centrală, a părţii de vorbire, indiferent pentru ce alt criteriu se optează. Sensul joacă rolul de reper de control permanent.

° Criteriul tipului de structură specific pare un criteriu sinonim cu cel al funcţiei sintactice, dar relaţiile structurale caracteristice unui cuvînt nu se limitează doar la nivelul propozitiei, ci pun în discuţie întreaga capacitate combinatorie a cuvîntului. Cuvîntul nu îşi schimbă apartenenţa la o clasă conform diverselor roluri pe care le îndeplineşte în propoziţie, dar relaţia structurală care îl defineşte îl încadrează într-o clasă.

Lü Shuxiang conchide cu cea mai importantă observaţie metodologică: să fie utilizate toate criteriile, dar unul cîte unul, pe rînd, într-o ordine ierarhică în care să se ţină cont şi de tradiţie. In primul rînd să fie diferenţiate cuvintele pline de cele vide, apoi numele de non nume.

Incă din anul 19510, LU ZHIWEI stabilise o clasificare a cuvintelor după capacitatea lor combinatorie, considerînd acest criteriu superior celui al rolului sintactic. Sistemul său are la bază două tipuri de relaţii structurale: verb + obiect (吃饭 chīfàn) şi determinant + substantiv (红花 hónghuā). Aplicarea acestor relaţii are ca rezultat trei clase: clasa nominalelor (substantivele), clasa "transformatorilor" (verbele) şi clasa "caracterizatorilor"(adjectivele).Important este că Lu Zhiwei accentuează diferenţa dintre relaţia structurală şi rolul sintactic, chiar dacă sistemul elaborat de el nu prezintă prea mult interes.El explică şi legătura dintre rolul sintactic şi structură, rolul sintactic putînd să indice structura (sintagma) caracteristică în care apare cuvîntul într-o frază dată. La rîndul lor, tipurile sintagmelor arată ce tip de relaţie se poate institui între cuvinte. De exemplu, pronumele, ca şi substantivul, poate îndeplini rolul de subiect sau de obiect, dar din punct de

vedere relaţional nu se mai comportă ca substantivul (nu apare într-o structură cu particula 的 de, precedat de adjectiv sau de numeral şi clasificator). Criteriul rolului sintactic poate deci servi la verificarea clasificării în urma aplicării criteriului distribuţional. Acest criteriu blochează de pildă includerea numeralului în clasa adjectivului, căci numeralul nu poate îndeplini funcţia de predicat. Pe de altă parte, conform lui ar trebui să grupăm adjectivul împreună cu verbul. Lu Zhiwei se pronunţă critic şi în ceea ce priveşte criteriul distribuţional, care,necuplat, nu rezolvă nici el problema clasificării părţilor de vorbire: deşi pune în evidentă caracteristicile structurale ale cuvintelor, nu permite o perfectă delimitare a claselor, iar cuvintele vide apar într-o clasificare provizorie.

Antrenat în polemica asupra părţilor de vorbire, WANG LI (1957) revine asupra vechilor sale păreri şi reuşeşte să alcătuiască o sistematică schemă categorială a cuvintelor în limba chineză contemporană, avînd drept parametri sensul, forma şi rolul sintactic. Intre acestea, sensul este considerat ca fiind cel mai sigur pentru reperarea categoriei, forma ca avînd prioritate în operaţia practică de categorizare, iar rolul sintactic ca avînd cea mai mare greutate în determinarea categoriei.

Teoria lui Wang Li reprezintă sinteza diferitelor poziţii manifestate de lingviştii chinezi în cadrul dezbaterii asupra criteriilor necesare stabilirii părţilor de vorbire, iar sistemul său dovedeşte cea mai mare valoare practică.

Wang Li porneşte de la premisa că toate cuvintele din limba chineză contemporană pot fi încadrate categorial şi că a vorbi de cuvinte "greu de fixat" într-o clasă reprezintă o eroare. El subliniază că problema părţilor de vorbire constituie o parte importantă a gramaticii, ea fiind o problemă complexă cu urmări asupra descri-

erii întregului sistem gramatical. El face şi o sinteză a posibilelor erori în folosirea criteriilor necesare clasificării în părţi de vorbire. In noua sa opinie, sensul nu poate constitui un criteriu unic, iar tonul nu poate constitui singur o marcă specifică unei clase. Cît despre formă, nici ea nu poate fi criteriu unic, trebuind să fie corelată cu fiecare din celelalte mărci. Important este şi criteriul relaţiei structurale specifice propus de Lu Zhiwei.

Wang Li remarcă inconsecvenţa cu care lingviştii apelează la diversele criterii de clasificare, faptul că nici măcar nu se foloseşte o terminologie unitară. Se vorbeşte de pildă despre formă şi schimbări de formă, dar termenii nu sînt folosiţi întotdeauna în aceeaşi accepţie. Sfera folosirii termenilor oscilează între domeniul formării cuvintelor şi cel al sintagmelor. Nu există deci, conchide Wang Li, o teorie consecventă şi unitară. Materialele elaborate pe această temă au contribuit însă foarte mult la caracterizarea tipologică a limbii chineze.

In finalul dezbaterii sale, Wang Li stabileşte principiile care trebuie să stea la baza operaţiei de stabilire a sistemului părţilor de vorbire:

° sensul, criteriul cel mai sigur, trebuie folosit pentru a stabili relaţia între sensul de bază al cuvîntului şi forma sa;

° criteriul formei să aibă prioritate, el incluzînd atît natura structurii în care intră cuvîntul cît şi natura structurii care stă la baza compunerii sale;

° criteriul sintactic (poziţia şi rolul în frază) să aibă maximă greutate, fără însă să se substituie criteriului formei (exceptînd cazurile cînd criteriul formei nu este pertinent).

Toate aceste criterii, precizează Wang Li, trebuie să funcţioneze prin acordaj: luate pe rînd, dar raportate unul la celălalt.

De remarcat că Wang Li propune pentru prima dată să se acorde atenţie tipului de compunere a cuvîntului bisilabic, care poate con-

stitui baza specificului său ca parte de vorbire. Asupra acestei probleme se vor opri gramaticienii chinezi ai anilor '80 în dezbaterea fenomenului conversibilității substantiv - verb, specific unei părți a cuvintelor bisilabice din chineza contemporană. Putem de asemenea observa modelul dinamicii categoriale tradiționale, ideea acordajului și a modelului spațializant pe care Wang Li îl fondează în spiritul vechii gîndiri lingvistice chineze. Sistemul părților de vorbire alcătuit de el în această etapă nu diferă cu mult față de cel pe care îl propusese anterior,ci apare doar mai simplificat. In clasa cuvintelor pline sînt inventariate substantivele, numeralele, adjectivele și verbele, iar în cea a cuvintelor vide, pronumele, adverbele, particulele, copulele și conjuncțiile. Apare limpede departajată zona cuvintelor "noționale" și cea a cuvintelor "gramaticale", fără a se mai apela explicit la gradația semi-plin, semi-vid din sistemul anterior.

Concluziile care se impun în urma extrem de densei și fertilei dezbateri asupra părților de vorbire din această perioadă pot fi sistematizate în cîteva puncte principale:

- Investigarea criteriilor semantice se dovedește gramatical neproductivă. Utilizarea lor exclusivă conduce la stabilirea unor clase lexicale. Aceste criterii au o anumită valabilitate care apare doar prin combinarea cu criteriile formale. Lü Shuxiang și Wang Li propun folosirea criteriului sensului de bază al cuvîntului ca pe o marcă de control, un permanent reper la care să se raporteze fiecare din celelalte criterii.
- Constatarea insuficienței criteriilor morfologice (forma în sens restrîns) conduce spre căutarea altor criterii, în primul rînd funcționale. Dar se ajunge la un cerc vicios, căci se definesc funcțiile sintactice prin părțile de vorbire și invers. Se observă astfel defectul major al definirii părților de vorbire din toate gra-

maticile bazate pe modelul tradiţiei greco-latine. Deci nici o definire a părţilor de vorbire fondată exclusiv pe criterii funcţionale nu se dovedeşte posibilă. Cercetarea asupra aplicării acestui criteriu dovedeşte inconsecvenţa metodologică a lingviştilor. Desigur, poziţia în frază joacă şi ea un anumit rol în determinarea clasei sintactice a unui cuvînt, dar numai pentru un context dat. Afirmaţia că doar poziţia şi funcţia sintactică servesc la definirea părţilor de vorbire este o extrapolare periculoasă. Trebuie definite mai întîi categoriile, dacă se doreşte stabilirea regulilor generale de construcţie sintactică.

• Trebuie în mod necesar omologat criteriul distribuţional. Se apelează la el cu succes cînd se definesc verbele şi substantivele. Pentru adjective acest criteriu nu este însă operant: prin combinarea lor cu negatia 不 bù ele devin automat o subclasă a verbelor. Cît priveşte definirea clasei adverbelor şi a conjunctiilor,nu există criterii distribuţionale specifice. Doar adverbele de manieră în poziţie preverbală sînt recognoscibile, marcate în general prin particula 地 de̊ şi prin reduplicare (în cazul celor monosilabice). Ca şi celelalte, luate separat, criteriile distribuţionale au şi ele limitele lor. Numai corelarea criteriilor, "acordajul" lor, pot servi la stabilirea sistemului părţilor de vorbire.

Tabel comparativ al sistemelor părţilor de vorbire

MA JIANZHONG	LI JINXI	WANG LI	LÜSHUXIANG
实字 Cuvinte pline	实词 Cuvinte pline	实词 Cuvinte pline	实词 Cuvinte pline
名字 Nume	名词 Nume	名词 Nume	名词 Nume
	量词 Cuvinte de màsurà	单位名词 Nume-unitate (Clasificatori)	副名词 Ad-nume
代字 Substitute	代名词 Substitute nominale (Pronume)		
		数词 Numerale	
动字 Verbe (actiuni)	动词 Verbe	动词 Verbe	动词 Verbe
	助动词 V auxiliare	助动词 V auxiliare	副动词 Coverbe
	同动词 Verbanti		
静字 Adjective (stàri)	形容词 Adjective	形容词 Adjective	形容词 Adjective
			数词 Numerale
状字 Adverbe	副词 Adjuncte	副词 Adjuncte	
		代词 Substitute	
		系词 Copule	
虚字 Cuvinte vide	虚词 Cuvinte de relatie	虚词 Cuvinte vide	虚词 Cuvinte vide
			代词 Substitute
			副词 Adverbe
介字 Prepozitii (prezentatoare)	介词 Prepozitii		
连字 Conjunctii	连词 Conjunctii	联结词 Conjunctii	连接词 Conjunctii
助字 Particule	助词 Particule	语气词 Particule modale	语气词 Particule modale
叹字 Interjectii	叹词 Interjectii		象声词 Interjectii (Onomatopee)

Capitolul 5:

MODELE DE ÎNCADRARE A CUVINTELOR ÎN CATEGORII GRAMATICALE ÎN CONCEPŢIA GRAMATICIENILOR CHINEZI CONTEMPORANI

1. Perspectiva teoretică şi aplicarea ei în practica încadrării categoriale. Modelul sinteză elaborat de Zhang Jing

Etapa modernă poate fi numită etapa elaborării modelelor de încadrare a cuvintelor în categorii gramaticale. Ea este rezultatul sintezelor dezbaterilor teoretice anterioare, al întreprinderilor de a elabora sisteme ale părţilor de vorbire cît mai viabile, prin selectarea atentă a criteriilor şi mărcilor categoriale gramaticale.

Gramaticienii deceniului al nouălea nu-şi mai propun în mod expres argumentarea teoretică a modelului părţilor de vorbire, nici rediscutarea valabilităţii criteriilor. Ceea ce îi preocupă acum este să ofere o cît mai eficientă reţetă a îmbinării criteriilor, o strategie a aplicării testelor de stabilire a identităţii categoriei gramaticale a cuvîntului. Deşi simt nevoia să facă o repoziţionare teoretică în bilanţul succeselor şi eşecurilor predecesorilor şi în rechizitoriul "modelului general" neadecvat la specificul limbii chineze, ei îşi exprimă consensul în privinţa necesităţii imperioase a stabilirii sistemului părţilor de vorbire cu precizarea unui obiectiv accentuat pragmatic: descrierea gramaticală, care presupune în mod obligatoriu încadrarea categorială a cuvintelor. Nu mai este vorba deci de efortul centrat pe stabilirea aprioricá a unui model teoretic, al cărui grad cît mai mare de adecvare să legitimeze însăşi existenţa obiectivă a părţilor de vorbire în limba chineză. Cap de afiş al unei preocupări strîns legate şi de un puternic orgoliu naţional, această atitudine reprezentase o reacţie împotriva sinologilor "reacţionari" care, pledînd pentru imposibilitatea constituirii sistemului părţilor de vorbire, plasau chineza în postura de

"limbă neevoluată" (cu un grad slab de organizare). Gramaticienii chinezi devin acum preocupaţi de stabilirea principiilor practicii categorizării pornind de la cuvînt spre sistemul categoriilor (acceptat mai întîi ca ipoteză de lucru, abia apoi confirmat şi consolidat) şi nu de la sistem spre cuvînt. Confruntaţi cu situaţia concretă a unei anumite proporţii de cuvinte greu de categorizat, ei elaborează minuţioase modele de identificare a statutului gramatical al cuvîntului şi de încadrare a lui într-o categorie sau alta. Premisa acestor modele constă în acceptarea unei conştiinţe categoriale (lexico-gramaticale) de bază - care ţine de tradiţionala "fire" (xíng) a cuvîntului, înainte ca el să fie implantat în frază -, un soi de "savoir catégoriel", acel "bun simţ" ce ghidează clasificarea într-o proporţie de cel puţin două treimi pentru o categorie. Strategiile de atestare categorială sînt îndreptate, în special, asupra acelei treimi din cuvintele greu încadrabile. Centrul de greutate al eforturilot lingviştilor devine astfel rezolvarea litigiilor în prezenţa aşa numitului fenomen al "conversiei", al mobilităţii categoriale.

Incă din anii '50, se subliniase faptul că împărţirea cuvintelor în părţi de vorbire este necesară pentru a înlesni descrierea gramaticală, că ea este o ipoteză de lucru şi că nu ar trebui să constituie un scop în sine (LÜ SHUXIANG - ZHU DEXI, 1952). Cîţiva ani mai tîrziu, această afirmaţie este întărită, cu menţiunea că, în plus, stabilirea părţilor de vorbire este indispensabilă pentru "explicarea organizării enunţurilor"(LÜ SHUXIANG, 1955 : 18).In aceeaşi direcţie se înscriu şi alţi cercetători , care afirmă că stabilirea sistemului părţilor de vorbire "este necesară pentru a studia organizarea gramaticală, pentru a evidenţia relaţiile regulate şi stabile pe care le instituie părţile de vorbire în organizarea discursului" (CHEN WANGDAO, 1978 : 8). Aceste opinii sînt conforme cu vo-

catia aplicată, pragmatică, a lingviştilor chinezi, conştienţi de faptul că studiul părţilor de vorbire este necesar doar în măsura în care serveşte ca suport descrierii gramaticale. Căci orice descriere, a oricărui tip de enunţ, înseamnă practic o secvenţă a modului specific de organizare a părţilor de vorbire. In aceste secvenţe se pot substitui pe verticală seriile lexicale şi aceasta înseamnă axa paradigmei.

Perioada anilor '80 se remarcă printr-o consonanţă a vocilor celor care afirmă că stabilirea categoriei gramaticale a cuvîntului este o problemă primordială a gramaticii, cu recunoaşterea marii dificultăţi a acestei întreprinderi în cazul limbii chineze. Ca argumentare a acestei dificultăţi se revine asupra comparaţiei cu limbile indoeuropene, care au posibilitatea de a alcătui sistemul părţilor de vorbire pe baza paradigmelor de schimbări regulate de formă.

Deja clasici ai gramaticii chineze, precum Wang Li, sau lingvişti moderni ca Lu Jianming insistă asupra dificultăţii în determinarea categoriei gramaticale a cuvîntului, cu care se confruntă gramatica chineză, în cazul unei limbi care nu numai că "nu prezintă schimbări formale regulate", dar "face greu chiar distincţia dintre verbe şi substantive" (WANG LI, 1984 : 1). Pentru că, după cum arată şi LU JIANMING (1992), dacă în limbile indoeuropene substantivul, verbul sau adjectivul au fiecare cîte o folosire sintactică specifică, în cazul chinezei, ele pot avea deopotrivă şi rol de obiect, de predicat sau de determinant (de exemplu: 大学生 dà xuéshēng "student, studenţesc", 研究 yánjiū "studiu, a studia", 骄傲 jiāoào "mîndru, a fi mîndru").

Wang Li, în plus, îşi exprimă îndoiala asupra necesităţii unei gramatici structurate în morfologie şi sintaxă ca în modelul occidental. In general, arată el, pentru a învăţă limba chineză literară trebuie educată capacitatea de a scrie fraze corecte în limba comună El crede că din acest motiv şi specialiştii acordă mai multă impor-

tanţă şi spaţiu sintaxei şi nu morfologiei[1]. Sistemul părţilor de vorbire este însă necesar, chiar vorbind din perspectiva uzajului, căci cunoaşterea statutului gramatical al cuvîntului conduce la o corectă folosire a lui în frază. Trebuie, deci, pornit de la demarcarea trăsăturilor gramaticale specifice fiecărei categorii de cuvinte, de la demarcarea categoriei gramaticale. Stabilirea părţilor de vorbire, arată Wang Li, constituie punctul de plecare al oricărei descrieri gramaticale, doar ea făcînd practic posibilă descrierea sintaxei, chiar dacă pentru limba chineză distincţia dintre domeniul sintaxei şi cel al morfologiei nu este clară, chiar dacă gramatica chineză înseamnă cu precădere sintaxă.

Pentru Lu Jianming, dificultatea provine de la modelul teoretic, care, elaborat în spaţiul limbilor indo-europene, este adecvat pentru acestea şi nu pentru chineză. Chiar dacă se persistă în aplicarea lui, se constată că, în categoriile rezultate cărora ar trebui să le fie specific cîte un anumit sens gramatical, se ajunge la o "polisemie". Este vizibil, remarcă el, eşecul acelora care încearcă o categorizare bazată pe principiul corespondenţei:"un sens gramatical - o categorie gramaticală", la fel ca şi eşecul acelora care se limitează doar la considerarea schimbării formale drept criteriu. Aceştia din urmă pot ajunge chiar, aşa cum s-a întîmplat la început cu cei ţinînd de direcţia trasată de Gao Mingkai, la concluzia imposibilităţii stabilirii unui sistem al părţilor de vorbire, conform deducţiei simplificatoare <<nu sînt mărci formale, nu sînt categorii gramaticale>>.

---

1. Putem constata cu acest prilej încercarea de a explica aplecarea specifică a gramaticii chineze spre studiul sintaxei. Cauza obiectivă a acestei preferinţe (nu doar cea exterioară, subiectivă, pe care o invocă Wang Li) îi preocupă pe mai mulţi lingvişti. Chen Wangdao pune, de pildă, în discuţie perspectiva asupra celor două axe, sintagmatică şi paradigmatică.Unităţile limbii au "forme de organizare" doar pe orizontală, iar axa paradigmei se constituie doar pe bază sintactică. El explică limpede că prin axa paradigmei înţelege "serii lexicale", "cîmpuri de forţă instituite de poziţia sintactică", serii care, combinate cu "conştiinţa categoriei lexicale", ghidează şi limitează alegerea (CHEN WANGDAO,1978 : 9).

Ca şi această atitudine extremă, arată Lu Jianming, tot ineficientă se dovedeşte a fi şi poziţia majorităţii lingviştilor care, începînd cu Ma Jianzhong, cu toată evidenţa lipsei schimbărilor formale, modelează totuşi sistemul părţilor de vorbire după cel grecolatin, insensibili la gradul său de neadecvare. Ei folosesc cu statut de mărci sensul lexical şi rolul cuvîntului în frază şi acceptă în mod convenţional, ca pe un compromis, faptul că lexemele au categorii determinate conform sensului, dar că apartenenţa categorială se poate schimba odată cu tipul de frază în care apare cuvîntul.

Pentru SHI YOUWEI (1989), respingerea aplicării modelului european al părţilor de vorbire în termenii tranşanţi în care o făcea Gao Mingkai în 1949 este pe deplin justificată. Tot ceea ce este "neştiinţific" în modelul european (lipsa mărcilor de evaluare unice şi a capacităţii lor de generalizare) se amplifică în mod exacerbat în aplicarea sa la limba chineză. Spre deosebire de ZHU DEXI (1989) care crede că "problema părţilor de vorbire s-a clarificat foarte mult în ultimii ani"(p.3), Shi Youwei afirmă că în urma celor 50 de ani de neîntrerupte rectificări, completări şi polemici, problema părţilor de vorbire rămîne pentru lingvistica chineză "un nod de dificultăţi şi de îndoieli"(p.113) şi că încă nu s-a dat un răspuns la marile întrebări: <<"sînt părţile de vorbire într-adevăr reflectarea necesară a existenţei obiective în limba chineză"?>>; <<de vreme ce "în lume nu există încă un parametru unitar", "poate chineza să găsească o asemenea marcă de categorizare"?>>(p.115).

Şi SHEN KAIMU (1989 : 54-68) investighează cauzele care au făcut ca problema părţilor de vorbire să rămînă pînă în prezent nerezolvată în limba chineză. El precizează că această "problemă" constă de fapt în delimitarea cuvintelor pline. In afară de cauzele obiective cunoscute şi invocate de fiecare cercetător (lipsa delimitării uni-

tății cuvînt și inexistența schimbărilor formale a cuvintelor), există cauze subiective. Este vorba în primul rînd de "mult prea profunda influență a concepției tradiționale greco-latine a părților de vorbire". Fondat pe perspectiva categoriilor logice aristotelice, acest model tradițional este o clasificare a cuvintelor după sensul logic. Incă din 1924, Li Jinxi preluase această perspectivă, căci sub eticheta "rolurilor sintactice" pe baza cărora își construiește el clasificarea, se ascundeau categorii de sens logic. Nici adepții criteriului capacității combinatorii (WEN LIAN si HU CHEN, 1956) nu reușesc să renunțe la optica tradițională, atunci cînd leagă un context distribuțional specific (cum este structura numeral + clasificator pentru substantiv) de sensul logic (în acest caz, cuantificabil, numărabil) al cuvîntului.

O altă cauză constă în amestecul de perspective și de criterii pe care este fondată analiza sintactică. Pozițiile și rolurile în frază sînt definite prin apelul la părțile de vorbire, or părțile de vorbire înseși se definesc sprijinindu-se pe acestea.

Cea de-a treia cauză pe care o analizează Shen Kaimu este modul de gîndire tradițional cu privire la raportul întreg - parte, lipsa unei perspective sistemice care să valorifice relația dinamică. El propune adoptarea "unei strategii raționale" care să se bazeze pe o explorare exhaustivă a manifestării gramaticale a cuvintelor, o strategie al cărei rezultat să nu fie pur descriptiv, ci explorator și demonstrativ.

Cînd MA QINGZHU (1989) pune în discuție "factorii implicați în clasificarea părților de vorbire", el comentează modelul european ca "factor extern", pornind de la ideea că noțiunea de parte de vorbire presupune trei elemente: clasele în care se împart cuvintele, membrii claselor, considerați în categorii de sens, și marca pe baza căreia se împart clasele.Dacă modelul deja elaborat al primelor două poate fi acceptat ca parțial valabil, în ceea ce privește marca pe

baza càreia se face clasificarea, aceasta trebuie selectatà "conform specificului limbii chineze, nu pornind de la modelul exterior",càci "pàrţile de vorbire nu trebúie sà depàşească limba însàşi", sistemul lor trebuie sà reflecte "ceea ce este obiectiv în limbà" (p.131).

Distingînd între o "gramaticà a limbii înseşi" şi o "gramaticà-descriere a gramaticii limbii", Ma Qingzhu atrage atenţia asupra laturii obiective a stabilirii sistemului pàrţilor de vorbire, care trebuie sà condiţioneze subiectivitatea presupusà de perspectiva asupra lor. Existenţa, în limba chinezà, a "locativelor" sau a "substantivelor adverbiale" (cu toate particularitàţile gramaticale care le conferà statut autonom) constituie un exemplu al acestei "condiţionàri obiective" în "descrierea subiectivà" a sistemului pàrţilor de vorbire.

Pe de altà parte, Ma Qingzhu este conştient de importanţa şi de necesitatea unui limbaj specializat comun, a unei terminologii constante, care sà înlesnească şi demersul comparativ. Intre factorii interni implicaţi în calsificarea pàrţilor de vorbire, Ma Qingzhu citeazà în primul rînd problema stabilirii statutului cuvîntului ca obiect al clasificàrii, afirmînd cà între noţiunea de cuvînt şi cea de parte de vorbire "este o puternicà interdependenţà" (p.134). Stabilirea "sensului categorial" trebuie sà pornească de la complexa cunoaştere a entitàţii numite cuvînt. In sensul lexical existà "seme categoriale" (意素 yìsù) şi prin selectarea lor la un prim nivel, cel al macro-semelor, se obţin marile sfere categoriale pe baza càrora se stabilesc clasele mari de cuvinte, cînd se coreleazà sensul categorial cu màrci formale care sà le atesteze. La al doilea nivel, pe baza micro-semelor, se stabilesc sferele categoriale mici şi apoi clasele de cuvinte mici (subcategoriile). Ma acceptà ideea cà existà un set general de macro-seme categoriale comun tuturor limbilor.

Definiţiile pàrţilor de vorbire trebuie sà comporte "o laturà intensivà" care cuprinde ceea ce este esenţial şi general în cate-

gorie, dar şi "o latură extensivă" care să justifice includerea concretă a membrilor. Din cele circa 200 de definiţii ale părţilor de vorbire pe care le extrage din diferite lucrări de gramatică chineză, Ma Qingzhu deduce că "modul de raportare şi datele care stau la baza lor nu sînt identice". Acest mod de raportare necesită o perspectivă nu doar semantică, ci şi sintactică şi enunţiativă. Părerea lui Ma este că "sistemul definiţiilor părţilor de vorbire se justifică în propriul sistem al limbii" şi că "gramatica chineză trebuie să-şi elaboreze propriile definiţii ale părţilor de vorbire"(p.134).

Ideea că organizarea părţilor de vorbire (parte din organizarea sistemului gramatical şi slujind aceluiaşi obiectiv) trebuie acordată perfect la propriul sistem gramatical apare şi la YANG CHENGKAI (1989 : 68-69). Sistemul părţilor de vorbire, arată acesta, trebuie să ţină cont de ordinea şi organizarea ierarhică a unităţilor, de modul de îmbinare în structuri a cuvintelor şi a sensurilor lor. Sistemul părţilor de vorbire depinde de codul sistemului sintactic (cod care la rîndul său nu poate fi făcut explicit decît cu ajutorul sistemului părţilor de vorbire). Sistemul părţilor de vorbire nu este o simplă clasificare a cuvintelor, ci o parte importantă din întregul eşafodaj al organizării sistemului gramatical.

Fără a insista pe rezolvarea (de esenţă) a impasului teoretic al delimitării părţilor de vorbire în limba chineză, lingviştii din perioada actuală îşi orientează demersul spre latura practică a încadrării categoriale (归类 <u>guìlèi</u>), aceasta pornind de la cuvîntul concret, situat în contextul viu al discursului, admiţînd totodată că este vorba de o foarte complexă întreprindere ce presupune o metodă la fel de complexă.

Un lingvist ca XING FUYI (1992) declară net că "nici nu pot fi stabilite principiile generale si mărcile de categorizare fără prac-

tica încadrării categoriale"(a : 235). Este drept, remarcă el în continuare, că nici practica nu este posibilă fără un cadru teoretic prealabil, deci cu o revenire în stil tradiţional asupra relaţiei reversibile dintre teorie şi practică.

Compromisul acceptat de aceşti practicieni ai categorizării constă în recunoaşterea unui reper-ghid anterior, a unui model virtual, într-o conştiinţă categorială generală, model ce se actualizează în atestarea practică şi care, astfel, capătă validare existenţială, desăvîrşind "cercul hermeneutic", în maniera filosofilor daoişti şi neoconfucianişti. LU JIANMING (1992) adoptă o poziţie realistă şi recunoaşte că, deşi toate demersurile teoretice au ajuns în impas, practicienii actuali pot profita totuşi de pe urma lor. Cu atît mai mult cu cît problema părţilor de vorbire căreia i s-a acordat o importanţă maximă în anii '30, apoi în anii '50, cunoaşte un adevărat reviriment declanşat la începutul deceniului trecut de cel de-al V-lea Congres de gramatică a limbii chineze. "Noul val" al interesului pentru părţile de vorbire marcat de revistele Zhōngguó yǔwén ("Limba chineză") în 1988 şi 1991, si Yǔfǎ yánjiū hé tànsuǒ ("Studii şi cercetări de gramatică") în 1991, se opreşte exact asupra ineficienţei în aplicarea în practică, a modelelor teoretice, şi propune reorientarea demersului însuşi. Reprezentanţii acestei orientări noi, printre care Lu Jianming si Xing Fuyi mai sus citaţi, propun abordarea unui corpus de cîteva zeci de mii de cuvinte care să fie explorat cuvînt de cuvînt, într-o inventariere a însuşirilor gramaticale ale fiecăruia. In 1987 Lu chiar face un asemenea experiment pe un corpus de circa 40 000 de unităţi, pe baza căruia elaborează un model de categorizare gramaticală şi un sistem operativ al părţilor de vorbire.

Pleiada lingvistilor chinezi ai ultimului deceniu abordează deci şi unele puncte importante ale fundamentului teoretic. Este vorba de insistenţe, precizări sau clarificări necesare poziţionării teoretice în vederea demersului practic.

Unul din punctele clarificate este cel al adoptàrii conceptului de "categorie gramaticalà"(语法范畴 yúfǎ fànchóu) şi al definirii conţinutului sàu. In abordarea problemei pàrţilor de vorbire în chineză se folosesc termenii de "clasà" (类 lèi), "clasificare" (fēnlèi) şi "încadrare la o clasă" (归类 guīlèi).Pentru a evita ambiguitatea, aceşti lingvişti fac precizarea cà respectivele clase, clasificàri şi încadràri în clase se referà la categoria gramaticalà, care presupune tràsàturi gramaticale specifice, alese în aşa fel încît sà cuprindà fiecare tip de cuvinte şi care sà configureze un sistem ordonat în serii de opoziţii. O categorie gramaticalà înseamnà pentru lingviştii chinezi un complex de sens gramatical şi un set de màrci emblematice. Prin "sens gramatical" toţi lingviştii (WANG LI, 1984; LU JIANMING, 1992; ZHANG JING, 1980) înţeleg "potenţa gramaticalà" a cuvîntului prività ca virtualitate, o abstractizare care porneşte de la sensul noţional concret şi sintetizează aptitudinile gramaticale specifice. Acest sens gramatical poate fi semnalat şi întàrit de forme gramaticale, fie "pur morfologice" (sufixe specifice, reduplicare), fie sintactice (poziţie, context, funcţie). Sensul gramatical este în fapt o prospectare, bazatà pe noţional a capacitàţii cuvîntului de a îndeplini în frazà fie funcţia de obiect al discursului, fie cea de predicat, fie cea de caracterizant.

Astfel numele de lucruri sînt predispuse sà fie obiecte ale discursului (topice), numele de acţiuni - predicate (comentarii), calitàţile şi stàrile - caracterizanţi ai obiectelor sau ai acţiunilor. Concretizarea acestor sensuri gramaticale într-o poziţie din enunţ şi într-o funcţie sintacticà reprezintà pentru lingvistica chinezà realizarea lor formalà. Substantivul are cel mai des, fàrà însà a le monopoliza, funcţiile de subiect sau de obiect, acestei clase nefiindu-i specificà funcţia de predicat pe care o îndeplineşte totuşi în anumite condiţii. Verbului, dimpotrivà, îi este specific rolul de predicat şi categoria în care se încadrează se ordo-

nează la primul nivel de opoziţii din sistem, prin raportare la aceea a substantivului. Adjectivele şi adverbele fac la rîndul lor pereche, prin rolul lor de determinanţi, cu substantivele şi, respectiv, cu verbele. Conjuncţiile şi prepoziţiile nu pot îndeplini rol sintactic, "potenţa" lor gramaticală se limitează la aceea de relatori (mediatori) şi ele nu se încadrează astfel în grupul performatorilor în discurs. In privinţa potenţei lor gramaticale, cuvintele din limba chineză se împart în trei mari grupe: performatorii direcţi, performatorii indirecţi (substitutele) şi relatorii. Performatorii direcţi au potenţă gramaticală maximă, nu se limitează la un singur sens gramatical, de-aici marea lor mobilitate şi "deschidere" categorială. Cei indirecţi au potenţă gramaticală medie şi constituie categorii închise. Relatorii au potenţă gramaticală limitată şi se grupează în categorii relativ închise. Limitele lor categoriale permit observarea îmbogăţirii inventarului lor, prin transferul unor unităţi din grupa performatorilor direcţi, în urma procesului de gramaticalizare.

Lingviştii chinezi din perioada modernă pun un deosebit accent pe relaţia de interdependenţă dintre sensul gramatical al cuvîntului şi forma sa gramaticală[2]. Dacă un cuvînt are sens gramatical de substantiv, atunci şi forma sa gramaticală (morfologică şi sintactică) este cea specifică substantivului. De exemplu, cuvintele care arată nume de lucruri sau persoane, cu predilecţie pentru rolul de subiect au sufixe de nominalizare (子 zi, 头 tou sau 们 men pentru pluralul de persoană) şi intră în structurile numeral + clasificator + substantiv. Altfel spus, sensul (lucru, numărabil) permite re-

2. Reconsiderarea tradiţionalului criteriu al sensului ca sens gramatical reprezintă o mutaţie originală deosebit de importantă în teoria chineză a părţilor de vorbire (a categoriilor gramaticale). Ea conduce şi la modul specific de a înţelege paradigma, nu ca pe "un inventar de forme", ci ca pe "un cîmp de putere" ("potenţă") creat de relaţia dintre sensul lexical al cuvîntului ce "se întrupează" în frază într-o formă gramaticală care îl transformă în sens gramatical, abia atunci parametru al categoriei gramaticale. Această dinamică a justificării şi confirmării reciproce dintre un sens gramatical şi o formă gramaticală instituie categoria gramaticală (care este "în devenire").

alizarea în sintagme de cuantificare şi în rolul de subiect sau o-biect. In virtutea acestei corespondenţe sens-formă, în operaţia concretă de categorizare a cuv celor se poate apela şi numai la criteriul sensului gramatical. Lexeme ca 学生 xuésheng ("elev") sau 书 shū ("carte") manifestă trăsături gramaticale imediat vizibile, corespunzătoare sensului de "persoană" şi, respectiv, de "lucru": capacitatea de a forma pluralul, faptul că sînt numărabile, disponibilitatea de a fi topice. Nu toate cuvintele au însă această "transparenţă" categorială. Parte dintre ele sînt ambigue, au o anumită ""opacitate" categorială. Aşa încît, îmbinarea sensului gramatical cu forma gramaticală prezintă în analiză cea mai mare siguranţă şi operativitate. Căci în cazul în care sensul gramatical este greu de reperat, se recurge la forma gramaticală, care posedă o relativă stabilitate şi care, prin caracterul ei complex (context specific + poziţie în frază + funcţie sintactică) reuşeşte pînă la urmă să fixeze opţiunea în privinţa sensului. Dacă este vorba de stabilit o reţetă a priorităţii alegerii între criteriul sensului gramatical şi cel al formei gramaticale,deşi cel mai des se porneşte de la sens, uneori se recurge întîi la formă, aplicîndu-se mai degrabă regula "evidenţei imediate" şi cea a dublului reperaj.

Un model-sinteză al părţilor de vorbire care poate fi considerat etalon pentru anii '80 este cel elaborat de ZHANG JING în lucrarea **Xin bian xiandai hanyu (O nouă descriere a limbii chineze contemporane)** (1980) cu scopul precis al eficienţei practice într-o gramatică didactică. Baza sa teoretică rezidă în aceea că părţilor de vorbire li se acordă statutul de categorii gramaticale. Mărcile de categorizare, trăsăturile gramaticale specifice cuprind două laturi: sensul gramatical şi forma gramaticală. La rîndul său, sensul gramatical cuprinde "sensul noţional abstract"(抽象意义 chòuxiàng yìyì) şi "sensul rolului gramatical" (功能意义 gōngnéng yìyì),iar forma

gramaticală cuprinde "forma morfologică" (词法形式 cífǎ xíngshì), adică sufixe specifice, ton şi reduplicare, şi ceea ce el numeşte "forma sintactică"(句法形式 jùfǎ xíngshì) adică funcţia sintactică şi contextul distribuţional.

Aceste mărci ale "senso-formei" gramaticale a cuvîntului sînt reperabile în cazul cuvintelor pline. In cazul celor vide ,se apelează doar la sensul rolului gramatical şi la "forma sintactică". Zhang Jing urmăreşte cu consecvenţă aplicarea acestui tipar al identificării categoriale, rezultatul fiind o prezentare foarte sistematică a părţilor de vorbire, coborînd pînă la subcategorizări, pe care o redăm mai jos:

• Cuvintele pline

° Substantivele presupun,în setul a ceea ce Zhang Jing etichetează drept "sens gramatical", sensul noţional abstract de obiecte, persoane, loc, timp, şi sensul funcţional de non predicativitate (cuvinte tematice)[3]. Ca formă morfologică, substantivului îi este specifică sufixarea cu unităţile 儿 er, 子 zi, 头 tou, 者 zhe, 家 jia, 士 shi, iar ca formă sintactică specifică, structura de determinare cantitativă numeral + clasificator + nume.

Pornind de la principiul potrivit căruia o categorie gramaticală poate, în cadrul marii ponderi a trăsăturilor gramaticale asemănătoare, comune, să admită şi deosebiri, Zhang Jing separă zonele în care se manifestă trăsăturile particulare în subcategorii: nume de persoane (指人名词 zhǐrén míngcí), nume de obiecte (指物名词 zhǐwù míngcí) şi nume de loc şi de timp sau "locative situative" (方位名词 fāngwèi míngcí). Dacă între substantivele nume de persoane si cele nume de obiecte diferenţa este vizibilă în plan formal, prin posibilitatea, la cele dintîi, de a forma pluralul cu sufixul 们 mén (la cea de-a doua subcategorie 们 mén putînd fi folosit doar stilistic), ambele subcategorii realizează o opoziţie puternică cu

3. Predicatul nominal pur, exprimat doar prin Grup Nominal, este considerat de Zhang Jing un caz al elipsei copulei.

subcategoria locativelor situative ("substantive adverbiale") care pot avea rolul sintactic specific de circumstanţiale. Acestea au în plus şi marca formalà a unei su[illegible]càri cu postpoziţii, care configurează o adevàratà paradigmà: formele simple 上 shàng ("pe"), 下 xià ("sub"), 前 qián ("anterior"), 后 hòu ("posterior"), sau combinate cu sufixele 边 biān sau 面 miàn.

• Verbele înscriu în sensul lor gramatical sensul noţional de existenţà, acţiune, stare, evaluare, schimbare, şi pe cel funcţional de centru al predicaţiei (cuvinte rematice). Ca formà specificà, la nivel morfologic verbului îi este proprie sufixarea aspectualà cu sufixele 了 le, 着 zhe şi 过 guo şi reduplicarea de tip AB AB. La nivel sintactic, verbului îi sînt specifice structura verb + obiect, determinarea adverbialà, precum şi -un element nou propus în inventarul de màrci traditional- structura interogativà prin alternanta afirmativ-negativ. Subclasificàrile la care este supusà categoria verbelor -consideratà de autor cea mai complexà- sînt operate la mai multe nivele. Sînt delimitate,astfel,subcategoriile: verbe de acţiune, verbe de direcţie, verbe de existenţà, verbe de evaluare, verbe de posibilitate. Cea mai reprezentativà pentru întreaga categorie şi cu inventarul cel mai bogat este consideratà subcategoria verbelor de acţiune, care satisfac caracteristicile cele mai generale ale categoriei. De aceea,ea este investità ca "zonà tipicà" pentru categoria verbelor. Subcategoria verbelor de direcţie este supusà unei subclasificàri în verbe care formează singure predicate şi verbe folosite într-o sufixare completativà. Subcategoria verbelor de existenţà include un inventar restrîns format din cîteva verbe cu o individualitate gramaticalà foarte puternicà: nu formează sintagme împreunà cu alte cuvinte, nu pot fi repetate, nu admit sufixarea aspectualà. Şi verbele de evaluare (copula 是 shì, 叫 jiào "a numi ca", 算 suàn "a socoti drept", 等于 déngyú "a echivala cu", 象 xiàng "a semàna cu") au un statut special de predicaţie,càci ele funcţionează

zà ca relatori între doi termeni nominali, cu sens de echivalare sau încadrare. Ca formà gramaticalà, aceste verbe nu au sufixe, nici nu admit repetarea, comportamentul lor gramatical este "foarte ascetic", dupà cum se exprimà Zhang Jing. Verbele de posibilitate se disting prin caracterul lor semiauxiliar (ele preced alte verbe sau adjective cu care formează grupul predicat), dar pot alcàtui şi singure predicaţia ca ràspuns la o întrebare, în situaţii de dialog. Aceste unitàţi nu se pot repeta, nu acceptà sufixe şi au o mare afinitate semanticà şi funcţionalà cu adverbele modalizatoare. Unele dintre ele, cele care nu mai pot realiza singure predicate (rezultat al procesului gramaticalizàrii lor observabil în diacronie), sînt deja incluse în categoria adverbelor (必须 bìxū, 需要 xūyào şi 得 děi "a trebui, a fi necesar").

• Adjectivele, ca sens noţional aratà calitatea, starea, iar ca sens funcţional, predicativitatea şi epitetizarea. Forma lor morfologicà specificà este consideratà reduplicarea (cu accentul pe silaba repetatà la cele monosilabice şi cu accentul pe silaba a patra la cele bisilabice). Zhang Jing introduce în categoria adjectivelor şi onomatopeele, care exprimà calitatea sau starea "ca sonoritate". In cadrul adjectivelor, el distinge douà subcategorii: adjectivele predicative şi cele nepredicative. El încearcà sà stabileascà o serie de subclase ale adjectivelor conform "structurii lor morfologice": de exemplu, adjectivele monosilabice, care cer obligatoriu determinarea adverbialà sau complementarà, sau adjectivele bisilabice, care apar doar ca epitete (adjectivele formate prin compunere cu silaba întîi substantiv sînt nepredicative ca şi cele care au silaba a doua repetatà: 雪白 xuěbái "alb ca neaua", 绿油油 lǜyóuyóu "verde uleios").

• Numeralele şi clasificatorii sînt grupate într-o singurà categorie. Ceea ce motiveazà aceastà grupare este funcţionarea compactà a sintagmei numeral + clasificator ca determinant sau ca substitut. Ca sens noţional, numeralele şi clasificatorii exprimà cantitatea

sau măsura, ca sens "funcţional" - cuantificarea. Ele se deosebesc, pe de-o parte, de adjective, prin faptul că nu pot fi decît foarte rar predicate, pe de alta, de pronume, prin faptul că pot să apară şi ca determinanţi nominali. Forma morfologică specifică acestor cuvinte este reduplicarea, prin care se exprimă cantitatea maximă.

• Adverbele exprimă timpul, maniera, gradul, sfera, aproximaţia, modalitatea, şi au funcţia de circumstanţiale, de caracterizante ale stării. In afara unui mic număr de unităţi monosilabice care se pot reduplica (de exemplu, 刚刚 gānggāng "abia-abia" 近近 jìnjìn "aproape de tot"), ele nu posedă marcă morfologică proprie. Caracteristica lor sintagmatică este poziţia de determinant preverbal. Zhang Jing le consideră o clasă complexă de cuvinte, dat fiind că o parte dintre ele au statut categorial incert. El citează în acest sens adverbe ca 刚才 gāngcái ("adineauri"), 现在 xiànzài ("acum"), 将来 jiānglái ("pe viitor"), care pot îndeplini în propoziţie şi rolul de predicat descriptiv (interferîndu-se în acest fel cu "substantivele adverbiale"), sau adverbe ca 正在 zhèngzài ("tocmai"), 主要 zhúyào ("în principal"), 共同 gòngtóng ("în comun"), care, prin capacitatea lor de a îndeplini şi funcţia de determinant nominal, se recomandă mai degrabă ca adjective. Faptul că acestea din urmă nu pot fi şi predicate constituie un motiv în plus al ambiguităţii lor categoriale. La subcategorisarea adverbelor, Zhang Jing foloseşte, cu precădere, criteriul sensului, în manieră clasică.

• Substitutele formează o categorie fără trăsături gramaticale specifice, identitatea categorială fiindu-le conferită de însăşi valoarea lor de reprezentanţi. Sînt clasificate, în tradiţia lui Ma Jianzhong în substitute nominale, verbale, adjectivale şi adverbiale (de exemplu: 这样 zhèyàng "de acest fel", 这么样 zhèmóyàng "în acest fel", 怎么 zěnmó şi 怎么样 zěnmóyàng "ce fel", 这么 zhèmó şi 那么 nèmó "astfel"). Substitutele nominale au aceleaşi trăsături de sens (exprimă persoane şi lucruri) şi acelaşi rol gramatical (sînt subiec-

te sau obiecte) ca şi substantivele. Substitutele verbale pot fi predicate ca şi verbele, iar cele adverbiale se comportă ca adverbele, îndeplinind funcţia de circúmstanţiale de grad sau de mod.

• C u v i n t e l e   v i d e

• Prepoziţiile sînt definite, ca toate cuvintele vide, prin incapacitatea lor de a îndeplini o funcţie sintactică, dar, în acelaşi timp, prin capacitatea lor de a realiza sintagme nominale prepoziţionale (ele se pot combina numai cu grupuri nominale). Criteriul folosit pentru subcategorizarea prepoziţiilor este sensul gramatical al sintagmei prepoziţionale. Sînt identificate astfel prepoziţii care specifică circumstanţa temporală sau spaţială şi prepoziţii care însoţesc circumstanţi/+animat/.

Zhang Jing reia discuţia privind diferenţa dintre prepoziţii şi verbe, arătînd că primele, deşi provin din verbe şi se comportă în general faţă de partenerul nominal ca şi acestea (multe gramatici chiar adoptă pentru a desemna acest fenomen termenul de "complement al prepoziţiei"), se deosebesc de verbe prin incapacitatea lor de a realiza predicaţia. Astfel, cînd unităţile 比 bǐ, 通过 tōngguò sau 到 dào pot forma singure predicaţia, atunci ele sînt verbe, iar cînd omonimele lor servesc doar ca "introducători" ai sintegmelor nominale, cu care îndeplinesc rolul de circumstanţiali în faţa altor verbe predicate, atunci ele sînt prepoziţii. Exemple:

部队通过了

Bùduì tōngguòle ("Detaşamentul a trecut")

(predicat)

他通过这件事学到了很多新知识

Tā tōngguò zhè jiàn shì xuédàole hěn duō xīn zhīshí ("Din această întîmplare s-a ales cu noi învăţăminte")

(prepoziţie)

• Conjuncţiile servesc ca relatori între cuvinte, sintagme, propoziţii, fără să aibă rol sintactic. Ca marcă formală le este speci-

fică incapacitatea de a alcătui sintagme împreună cu alte cuvinte. Sînt subcategorizate, conform nivelelor pe care le pun în relaţie, în conjuncţii coordonatoare şi c junctii subordonatoare. Zhang Jing semnalează folosirea corelată a conjuncţiilor cu diverse adverbe, în serii specializate, pentru a exprima, de pildă, ideea de ipoteză restrictivă (只有 zhǐyóu "numai dacă", 才 cái "doar atunci") sau de condiţie reală (如果 rúguǒ "dacă", 就 jiù "imediat"). Unele lexeme care formează astfel de formule stereotipe (一 yi.... 就 jiù, pentru posterioritatea imediată; 越 yuè.... 越 yuè, pentru simultaneitatea progresivă; 又 yòu.... 又 yòu, pentru cumulare) se înscriu fie la conjuncţii, fie la adverbe.

• Particulele modale sînt cuvinte cu un grad înalt de "vidare" de sens noţional, lipsite de independenţă, căci nu pot alcătui sintagme şi nici măcar nu exprimă relaţii între cuvinte sau sintagme. Ele exprimă doar modalităţi ale enunţării, iar marca lor gramaticală este dată de poziţia pe care o ocupă în faţa pauzei absolute. Sînt subcategorizate, în funcţie de tipul de enunţare, în particule asertive, interogative, exclamative etc.

• Interjecţiile sînt cuvinte exterioare frazei, neintegrate gramatical în coerenţa acesteia. Uneori se comportă singure ca o frază, exprimînd diverse atitudini afective (admiraţie, tristeţe, bucurie, surpriză etc). Segmentul de mesaj pe care îl presupun este mai mare decît cel al unui cuvînt simplu. Nu formează nici un tip de sintagmă, sînt complet izolate, iar statutul lor este legat de o teorie a enunţării.

Sistemul elaborat de Zhang Jing, unul dintre cele mai economice, cuprinde doar zece categorii gramaticale şi are, la nivelul inventarului categoriilor, două elemente originale: includerea onomatopeelor la adjective şi cuplarea numeralelor cu clasificatorii. In rest, rămîne un sistem de tip clasic, simplu şi util pentru descriere. Sistemul bipartit al mărcilor categoriale funcţionează aproape

perfect la categoriile cuvintelor pline (cu excepţia substitutelor şi a numeralelor). Din perspectiva încadrării categoriale, sistemul lui Zhang Jing nu pare mai eficient faţă de celelalte, chiar dacă se dovedeşte mult mai adecvat pentru aplicarea sistematică a testului mărcilor categoriale.

2. Baza categorizării. Verificarea celor trei criterii clasice din perspectiva practicii încadrării categoriale

Indiferent de ponderea acordată unuia dintre criteriile categorizării, toate discuţiile teoretice asupra părţilor de vorbire şi toate configuraţiile sistemului au luat întotdeauna în consideraţie: sensul, forma şi funcţia gramaticală.

Chiar dacă s-a constatat că, în operaţia de reperare categorială, criteriul sensului duce uneori la un impas practic, acesta a fost totusi păstrat şi inclus de lingviştii chinezi în setul mărcilor categoriale. Este vorba de sens în varianta sa "abstractizată" şi nu de sensul pur lexical, conform căruia nu putem obţine decît clase noţionale şi nu categorii supuse exigenţelor gramaticii. LU JIANMING (1992 : 14) dă astfel exemple ca 战争 zhànzhēng, 战斗 zhàndòu sau 打战 dǎzhàn, cuvinte cu sens noţional aproape identic ("atac armat"), dar specializate gramatical, cel dintîi ca substantiv, celelalte două ca verbe.

De acord cu ideea că nu sensul noţional este cel care ajută la stabilirea statutului gramatical al cuvîntului, WANG LI (1984) insistă asupra unui sens categorial, echivalent cu "firea cuvîntului (xìng). Acesta, spune el, este o abstractizare a sensului concret, îmbinare între general şi specific. Pe baza sa se pot stabili o serie de categorii ca: persoane şi obiecte, acţiuni şi schimbări, calităţi şi stări, numere, substitute etc. In acelaşi timp este păstrată vechea clasificare tradiţională în cuvinte pline şi cuvinte vide. Wang Li recunoaşte vulnerabilitatea acestei optici, datorată

faptului că nu toate cuvintele pline au un sens gramatical fixat, şi observă că "deşi criteriul sensului nu poate fi eliminat, el trebuie completat prin caracteristici amaticale specifice", adică prin mărci ale formei morfologice şi sintactice.

In definirea sensului gramatical, lingviştii chinezi au aşadar o poziţie originală: sensul gramatical înseamnă, pentru ei, producerea, de la baza noţională, a unei indicaţii resimţite ca virtualitate a folosirii gramaticale, un anumit comportament sintactic înscris ca program genetic al "naturii" cuvîntului. Conform teoriei generale, ar trebui ca pentru fiecare categorie (pentru ea şi numai pentru ea) să fie specific un unic sens gramatical: acţiunile, procesele, schimbările, care tind spre rolul de predicaţie, numai pentru verb; calităţile, stările, cu tendinţă spre determinare-caracterizare, numai pentru adjectiv (LU JIANMING, 1992). Pe de altă parte, acest sens gramatical este foarte greu de circumscris la nivelul cuvîntului "considerat izolat" şi pînă la urmă greutatea cade tot pe sensul noţional. De exemplu, sensul de "lucru" (nume cu referent obiectual) este specific substantivelor, dar un cuvînt ca 什么 <u>shénmǒ</u> ("ce"), deşi reprezintă acest sens, se categorizează ca substitut ca şi 怎么样 <u>zénmǒyàng</u> ("cum"), care exprimă sensul de "stare", de "mod". In acelaşi timp, cuvîntul 什么 <u>shénmó</u> poate înlocui în frază şi verbe şi adjective.

Exemple:

他看什么?
<<- Tā kàn shénmǒ? ("La ce se uită el?")

他看下棋.
- Tā kàn xià qí. ("Se uită cum se joacă sah").>>

他怕什么?
<<- Tā pà shénmo? ("De ce se teme?")

他怕冷。
- Tā pà léng. ("Se teme de frig")>>

Nivelele la care se analizează intensiunile sînt diferite, ajungîndu-se de fapt la extensiuni diferite. De altfel, ce înseamnă exact sensul de "lucru" sau de "obiect"? se întreabă Lu Jianming. In chineză se consideră, în mod unanim, că atît subiectul gramatical cît şi obiectul gramatical au referinţă obiectuală[4]. Dar şi cuvîntul 怎么样 zěnmóyàng, care este substitut de mod, poate îndeplini aceste funcţii gramaticale:

怎么样才算是对的?

Zěnmóyàng cái suàn shì duìde? ("Ce mod poate fi socotit corect?")

你准备怎么样?

Nǐ zhǔnbei zenmóyàng? ("Ce/Cum te pregătesti /să faci/"?)

In lumea gramaticienilor chinezi aceste probleme au fost discutate îndelung. S-a spus astfel că folosirea verbelor şi adjectivelor ca subiecte sau obiecte gramaticale echivalează cu "obiectualizarea" lor (名物化 míngwùhuā), deci cu o nominalizare, încă o mostră a influenţei gramaticii europene. Neputinţa de a delimita noţionalul de gramatical, existenţa unor nivele de sens diferite în interpretarea a înseşi conceptelor folosite (lucru, obiect, acţiune) nu permit o mînuire limpede şi rapidă a criteriului sensului. Chiar şi în cazurile dificile se acceptă totuşi o anumită valoare de "evocare" a unei apartenenţe categoriale genuine care funcţionează ca ghid, restrîngînd aria probabilităţilor, ca prim demers al unei alegeri cu valoare generală ce trebuie confirmată cu argumente "palpabile", din planul formei. Este drept că "există în realitate şi cuvinte uşor de categorizat fără dubiu", pe baza acelui "instinct gramatical" de care vorbea Li Jinxi, la care "este imediat vizibil sensul gramatical" (ZHANG JING, 1980 : 115), dar şi o cantitate deloc neglijabilă de cuvinte care nu permit distingerea unui sens gramatical individualizator si care manifestă o stare de instabilitate categorială.

---

4. Gramatica chineză constată deseori interferenţa dintre planul semantic şi cel gramatical. Astfel pentru descrierea tranzitivităţii s-a propus delimitarea în tranzitivitate de sens şi tranzitivitate gramaticală (marcată de lipsa prepoziţiei în faţa grupului nominal postverbal).

Eficienţa c r i t e r i u l u i f o r m e i m o r f o l o g i c e este privită de gramaticienii de astăzi cu şi mai mari rezerve ca în trecut.

LU JIANMING (id.) declară net că încadrarea categorială pe baza "schimbărilor formale" nu constituie un criteriu operant pentru limba chineză şi nu o propune nici măcar ca auxiliar al celorlalte criterii.

WANG LI (1984) precizează că "mărcile formale în sens restrîns" constituie un sistem redus -şi de aceea sinologii au şi definit chineza ca "limbă amorfă"(无形语 wúxíng yú)- , dar ele pot ajuta cel puţin la stabilirea categoriei cuvintelor pline. Sufixele verbale şi cele nominale servesc la fixarea opoziţiei verb / substantiv, iar tipul de reduplicare serveşte la diferenţierea verbului de adjectiv. Aceste mărci sînt evident insuficiente, căci ele nu sînt operante la nivelul întregii categorii, nu au valoare de reprezentativitate maximă, fiind specifice unei singure părţi sau subcategorii. Nu toate verbele admit sufixare, nu toate substantivele au sufixele 子 zi, 儿 er, 头 tou. Acestea pot fi folosite mai degrabă ca semnale ale apartenenţei categoriale pentru un cuvînt, dar nu pot fi utile la nivelul mărcilor necesare întregii categorii. Nu se poate spune că încadrarea în categoria substantivului are ca cerinţă obligatorie prezenţa sufixelor 子 zi, 儿 er, 头 tou, dar se poate spune că, dacă un cuvînt are sufixul respectiv, el poate fi substantiv. Altfel spus, deşi aceste mărci nu sînt principale ci auxiliare, căci nu constituie condiţii necesare, ele pot fi însă condiţii suficiente. Sufixele nominalizatoare menţionate se ataşează în general la substantive nume de obiecte, concrete. Asemenea substantive sînt cuantificabile, apar deci în contextul specific numeral + clasificator şi sînt cu foarte mare probabilitate predispuse la rolul de subiect şi de obiect.

Criteriul formei morfologice pare, cu toată poziţia sa auxiliară,

cel care se impune cel mai rapid în operaţia de reperaj categorial, după cum remarcă XING FUYI (1992). Acesta întreprinde o dezbatere subtilă asupra ponderii criteriilor de categorizare şi stabileşte o ierarhie a lor conformă importanţei (principale, secundare) şi statutului lor de condiţii necesare sau suficiente. Se acceptă, aşadar, că, pe lîngă un "simţ al categoriei", ne putem ghida şi după "semnale" ale acesteia, un soi de indicatori categoriali care pot fi suficienţi pentru o parte dintre cuvinte, iar dacă nu, cel puţin restrîng aria testării statutului categorial.

Dacă se admite că repartiţia categorială este necesară pentru cunoaşterea şi descrierea organizării gramaticale, şi că fiecare organizare gramaticală în discurs este o actualizare a capacităţii gramaticale specifice, a "potenţei gamaticale", a părţilor de vorbire, atunci delimitarea lor pe baza r o l u l u i g r a m a t i c a l apare pe drept cuvînt ca fiind cea mai adecvată, argumentează LU JIANMING (id.). Cuvintele se structurează în sintagme pe baza unui cod structural - codul sintagmelor tipice în limba chineză contemporană. Structura sintatică are ca obiect aceste relaţii sintagmatice pe care le fac posibile anumite categorii de cuvinte. Se poate atunci emite următoarea regulă categorială: cuvintele care apar într-o structură identică şi ocupă acelaşi rol sintactic se încadrează în aceeaşi categorie gramaticală. Seria pe verticală constituie paradigma categoriei. Deci, după opinia lingviştilor chinezi, în limba chineză, categoria gramaticală -pe care o numim parte de vorbire- este o paradigmă a cărei marcă este însuşi criteriul legitimării sale: rolul şi poziţia în enunţ. De obicei, părţile de vorbire sînt stabilite de către cercetători în mod aprioric, înaintea descrierii structurilor, care nu pot fi ele însele identificate fără această delimitare. Circularitatea deja constatată la nivelul teoriei generale a părţilor de vorbire se amplifică pînă la absurd în cazul limbii chineze, unde categoriile se stabilesc cu precădere pe baza ro-

lului cuvîntului în structura frastică. Aceasta este, în opinia specialiştilor chinezi, forma gramaticală a cuvîntului, orice altă marcă neobţinînd valoare categori toare (reală, totală) decît prin atestarea pe baza formei sintactice.

ZHU DEXI (1985 : 15) exprimă acest punct de vedere în următorii termeni: "Dacă putem face repartizarea categorială a cuvintelor pe baza formei, acest lucru este posibil pentru că forma este reflectarea potenţei gramaticale, este emblema ei".

Forma acestei potenţe gramaticale este înţeleasă de lingviştii chinezi ca fiind un complex de trăsături gramaticale corelate, interdependente: capacitatea combinatorie (valoarea de distribuţie) şi rolul sintactic (valoarea sintactică), ei referindu-se nu numai la funcţiile în propoziţie, dar şi la capacitatea cuvîntului de a fi element regent, de a avea obiect, de a accepta un element complementar. In acest amalgam-conglomerat numit formă, lingviştii chinezi integrează şi o latură datorată modelului cognitiv tradiţional: în potenţa gramaticală se consideră inclusă şi capacitatea de a exprima referentul. Dacă pronumele este definit printr-o relaţie de meta-referinţă, în schimb onomatopeele sînt descrise prin relaţia de "motivare".

Acceptarea priorităţii comportamentului sintactic al cuvîntului impune o precizare metodologică: încadrarea categorială cere situaţia de limbă concretă care defineşte statutul gramatical al cuvîntului, adică introducerea lui în frază. Numai astfel se poate constata cu ce alte categorii de cuvinte intră în combinaţie sau ce rol sintactic poate îndeplini. Atît capacitatea distribuţională cît şi poziţia în frază şi rolul sintactic sînt produse ale situării cuvîntului în frază.

Totuşi, adesea, aşa cum remarcă LU JIANMING (id.) referindu-se la vechile modele de categorizare care porneau de la general la particular, descrierea acestei potenţe gramaticale se referă la situa-

tii considerate la modul general şi nu la cazurile luate fiecare separat, în toată diversitatea şi complexitatea lor. Noul model de încadrare categorială îşi propune explorarea rezultatului concret al comportării cuvintelor în diverse situaţii sintactice. In acest sens, trebuie făcută deosebirea dintre situaţia tipică (cea mai frecventă), situaţia de caz marginal (cu frecvenţă minimă) şi situaţia de excepţie (cazurile izolate, rare).

Astfel, cuvîntul 死 sǐ este încadrabil, conform marii majorităţi a cazurilor, în clasa verbului ("a muri"), dar cercetat în mai multe situaţii de fraze concrete i se descoperă şi manifestări de adjectiv sau de adverb (adică acceptă determinare graduală şi îndeplineşte funcţia de element complementar) ca în exemplul:

最好别把时间 定得很死。

Zuì hǎo bié bǎ shíjiān dìngde hěn sǐ ("Mai bine nu fixa timpul atît de strict [ucigător]"),

sau apare în faţa adjectivului cu funcţie de circumstanţial de manieră:

她把棉袄袖子 咬得死尽。

Tā bǎ miánǎo xiùzi yǎode sǐ jìn ("Ea şi-a muşcat mîneca halatului cumplit [ucigător] de tare")

Cînd, în încadrarea categorială a unui cuvînt, acesta nu satisface în frază numai cerinţa sintactică considerată cea mai reprezentativă pentru categorie (în raport cu aria acesteia), atunci se produce fenomenul de "abatere", de "ieşire din caz"(出格 chū gé), fapt considerat ca atipic. Folosirile ocazionale ale cuvîntului 死 sǐ ca adjectiv sau ca adverb nu contrazic statutul său categorial de bază, acela de verb. Acest fenomen se datorează uneori folosirii abuzive (incorecte) a cuvîntului şi deseori exploatării, cu intenţie stilistică, a mobilităţii categoriale a cuvîntului chinez. In aceste cazuri de utilizări categoriale "extinse", nu poate fi vorba, precizează Lu Jianming, de marcarea în dicţionar a valorii categoriale

duble a cuvîntului. Oricum, acest fenomen reafirmă puternicul rol de categorizare pe care îl deţine sintaxa. In general, în evaluarea categorială trebuie, după opinia majorităţii lingviştilor, să fie luate în consideraţie în primul rînd contextele tipice. Dacă, într-un context special, cuvîntul suferă o modificare a comportamentului său gramatical, care furnizează noi indicii categoriale, situaţiile sînt considerate periferice. Uneori aceste situaţii au totuşi o anumită prestanţă, capătă o autoritate de uzaj, încît devin cazuri de litigiu la stabilirea apartenenţei categoriale. Lingviştii chinezi cer în acest sens o atitudine exigentă: astfel de cazuri nu trebuie să afecteze configuraţia sistemului părţilor de vorbire, capacitatea sa de cuprindere şi de centralizare.

De exemplu, pentru un adjectiv se aleg şi se verifică contextele "maxime" sau "principale" adjectiv + substantiv, adverb de grad + adjectiv, nu şi contextul în care apare valoarea sa predicativă, care lasă în afara categoriei adjectivele nepredicative.

Xing Fuyi acordă "inserării cuvîntului în frază" o importanţă atît de mare pentru stabilirea categoriei gramaticale, încît ajunge să constate chiar că nu atît rolul în frază este hotărîtor (distincţie pe care o făcuse şi Li Jinxi referitor la lipsa simetriei dintre rolul în frază şi categoria gramaticală), cît capacitatea sintactică şi contextul tipic.

3. Strategia categorizării - ierarhia mărcilor. Modelul lui Xing Fuyi

In complexul mărcilor formei gramaticale trebuie operate ierarhizări, aplicarea lor cere o anumită strategie. XING FUYI (1992, **Cilei wenti de sikao - Reflecţii asupra problemei părţilor de vorbire**) este cel care elaborează modelul strategic în aplicarea mărcilor categoriale şi o face în stilul specific filologilor chinezi din perioada clasică, respectînd principiile relaţiei 阴 <u>yīn</u> - 阳 <u>yáng</u> şi

ale acordajului şi armoniei, raportul dintre general şi particular, dintre întreg şi parte.

O primă opoziţie pe care Xing Fuyi o stabileşte în cadrul mărcilor este aceea dintre principal şi secundar. Intre cele trei laturi ale complexului mărcilor de categorizare gramaticală (capacitate combinatorie, funcţie sintactică şi formă morfologică specifică), care constituie baza distingerii naturii gramaticale a cuvîntului, Xing Fuyi consideră că cea mai importantă, cea hotărîtoare, este capacitatea combinatorie. Aceasta se evaluează în termenii compatibil / incompatibil. Controlul rolului sintactic ar putea conduce la impunerea sa drept marcă-emblemă a categoriei, dacă nu ar fi destul de des contrazis de cazuri atipice şi de excepţii. Această marcă trebuie aplicată doar ca anexă a celei dintîi şi evaluată în termenii frecvenţei ("deseori", "rareori", "uneori"). Cele două tipuri de mărci se poziţionează conform raportului principal-secundar. Xing Fuyi situează şi forma morfologică în postura de marcă secundară, ca test de siguranţă maximă, de certificare totală.

Cele trei tipuri de mărci îşi aduc gradat aportul la stabilirea verdictului încadrării categoriale. De pildă,în determinarea categoriei gramaticale a cuvîntului 可爱 kěài ("drăgălaş"),se ia mai întîi în consideraţie, drept caracteristică gramaticală principală, capacitatea sa de combinare cu adverbul de grad 很 hén;faptul că nu are obiect şi că apare cel mai adesea cu funcţia de determinant nominal constituie o caracteristică secundară, dar care fixează opţiunea pentru categoria de adjectiv. Prezenţa morfemului 可 ké, prefix specific adjectivelor, întăreşte şi certifică opţiunea categorială.

Cînd aplicarea acestor trei criterii nu reuşeşte să clarifice apartenenţa categorială a cuvîntului, se recurge şi la criterii auxiliare. Cînd între criteriul principal şi cel secundar există o contradicţie, se acordă prioritate celui principal. De exemplu, sufixul 头 tou este specializat pentru substantive, dar unele lexeme

bisilabice, cu silaba a doua 头 <u>tou</u> pot sà aparà ca adverbe de grad şi cu funcţie de predicat (木头 mù<u>tou</u> "de lemn", 看头 <u>kàntou</u> "de citit"), deci ele satisfac carac isticile gramaticale ale categoriei adjectivului.

A doua pereche pe care Xing Fuyi o ia în consideraţie în strategia sa este aceea a relaţiei dintre <u>condiţii necesare</u> şi <u>condiţii suficiente</u>. Condiţiile gramaticale care pot satisface singure identificarea categorialà a cuvîntului sînt condiţii satisfàcàtoare, dar dacà nu se verificà pentru anumite cuvinte, aceasta nu înseamnà cà acele cuvinte nu pot avea apartenenţà la categoria càreia aceste condiţii le sînt repartizate. De exemplu, tràsàtura /+obiect/ la categoria verbului este o asemenea condiţie suficientà, dar nu şi neapàrat necesarà în cazul verbelor intranzitive care nu o pot satisface. Condiţiile îndeplinirii funcţiei de subiect şi/sau de obiect nu funcţioneazà drept condiţii suficiente la categorizarea substantivelor. Ele sînt condiţii insuficiente, care pot confirma, dar care nu hotàràsc posibilitatea de a fi substantiv. Deşi are legàturà cu cuplul principal-secundar, nu orice condiţie principalà este şi suficientà. Astfel, tràsàtura determinàrii adverbiale se încadreazà ca marcà principalà, dar nu este o condiţie suficientà, càci nu toate cuvintele care au determinare adverbialà sînt verbe. Ele pot fi şi adjective, şi chiar şi substantive (cele cu tràsàtura /+loc/). Tot aşa, nu orice marcà secundarà este şi o condiţie suficientà. Astfel, funcţia de circumstanţial nu este o condiţie suficientà pentru adverb. Dacà formulàm regula în termenii "poate fi circumstanţial şi numai circumstanţial" ea se transformà într-o condiţie suficientà. Foarte importantà din punct de vedere strategic este repartizarea corectà a caracteristicilor gramat icale considerate ca suficiente. Reluînd exemplul adverbului, repartizarea categorialà are loc astfel: poziţie preverbalà + funcţie sintacticà de circumstanţial şi numai de circumstanţial (cu precizarea cà apariţia

sa ca element complementar este un fenomen nereprezentativ). Complexul màrcilor este aici format dintr-o condiţie principalà şi o condiţie secundarà cu o specificare auxiliarà.

Pentru o mai mare claritate deci, este bine ca formula strategiei màrcilor de încadrare sà adopte tipul combinàrii condiţiilor principale cu condiţiile secundare. Astfel, contextul numeral + clasificator (condiţie principalà pantru substantive) este specific categoriei substantivului cu excepţia a douà situaţii:

- numeral + clasificator + pronume

Ex.: 课堂还有一个我.

Kètáng hái yǒu yígè wǒ ("In clasà mai sînt şi eu unul")

- numeral + clasificator + adjectiv

Ex.: 八斤重

bà jīn zhòng ("greu de 8 jini")

Condiţiile gramaticale suficiente pot avea reprezentabilitate exhaustivà sau redusà, pot fi majoritare sau minoritare (la nivelul întregii categorii sau doar la o parte a ei. O gramaticà didacticà, pe care o are în vedere Xing Fuyi, trebuie sà le abordeze pe cele cu valoare maximà pentru stabilirea màrcilor emblematice în sistemul pàrţilor de vorbire. Prin prisma încadràrii în categorie, în modelul practic şi condiţiile la nivel minim sînt folositoare. Contextul marginal prep. 为 wèi + grup nominal + X + suf. 过 guo îl categorizeazà pe X ca verb. Fàrà ca acest context sà fie o condiţie cu aplicabilitate exhaustivà, el constituie totuşi pentru un numàr mic de verbe o condiţie suficientà de încadrare categorialà şi poate fi folosit cînd marca cu valoare generalà nu distinge clar apartenenţa categorialà. De exemplu, cuvîntul 着眼 zhuóyǎn ("a considera"), controlat la nivelul màrcii-emblemà a categoriei verbale (nu are adverb de grad, nu are obiect, este negat cu adverbul 不 bù), nu se lasà încadrat ca verb, aşa cum ne-ar ghida indicaţia sensului sàu categorial. Aplicîndu-i-se contextul special al unei subcategorii de

verbe (contextul susmenţionat,care comportă prepoziţia 为 wei şi sufixul 过 guó), i se confirmă identitatea de verb.(p.235).

In descrierea ansamblului de trăsături gramaticale ale cuvintelor ce urmează a fi încadrate categorial, trebuie descrise nu numai trăsăturile cele mai evidente, care apar la nivel maxim, ci şi unele marginale. Modelul lui Xing Fuyi se dezvăluie ca un model complex, căci el nu propune doar explorarea pe orizontală, ci şi pe verticală, o orientare pornind de la depistarea şi controlul trăsături--lor globale, pînă la unele de amănunt. Se descoperă mai întîi trăsăturile gramaticale cu sfera cea mai largă de valabilitate (pentru categorie în ansamblul ei), traduse în trăsături categoriale maxime, în acord cu perspectiva fundamentală asupra categoriei, cu acea "competenţă categorială".

Toate gramaticile consideră, de exemplu, că trăsătura /+obiect/ este trăsătura categorială maximă a verbului şi că, prin opoziţie, trăsătura /-obiect/ delimitează categoria adjectivului.

Aplicîndu-se şi textul verificării mărcilor categoriale minime (de rang inferior), se poate decide identitatea categorială a unor cuvinte greu de încadrat. Xing Fuyi confirmă că circa 70 °/₀ dintre cuvintele unei categorii satisfac criteriul categorial maxim, restul neputînd fi încadrate conform acestuia. In cazul cuvintelor rămase, îmbinarea caracteristicilor gramaticale maxime cu cele minime devine obligatorie pentru a asigura succesul stabilirii categoriilor.

Intrebarea care se pune este de a se şti pînă unde se poate coborî cu gradul de marginalitate al mărcilor, dacă nu cumva există pericolul să se ajungă la o pulverizare ce l-ar pune pe cercetător în fata unei liste prea mari de categorii. Pe de altă parte, nici stabilirea unor categorii prea mari şi eterogene prin multitudinea subcategoriilor presupuse nu se dovedeşte satisfăcătoare.

R e g u l i l e d e i d e n t i f i c a r e a categoriei gramaticale propuse de Xing Fuyi sînt preluate din domeniul logicii.

Identificarea directă sau simplă este enunțată astfel: cuvîntul ale cărui trăsături gramaticale corespund caracteristicilor gramaticale fixate drept mărci emblematice ale categoriei A (ierarhizate ca maxime, principale, necesare), aparține categoriei A. Acest mod de încadrare categorială simplă are o anumită eficiență, dar nu una totală. De pildă, dacă se consideră capacitatea adjectivului de a fi predicat drept o condiție necesară absolută, atunci adjectivele nepredicative rămîn în afara categoriei. Dacă nu se respectă această condiție, atunci adjectivele nepredicative sînt lăsate în cadrul categoriei adjectivului unde stabilesc o subcategorizare de tip Aa și Ab, așa cum au procedat HU YUSHU (1979) și ZHU DEXI (1982), care le-au împărțit, așa cum va face și LU JIANMING (1992), în adjective (形容词 xínróngcí) și adnominale (区别词 qūbiécí).

Identificarea prin excluziune presupune regula următoare: dacă un cuvînt nu intră în categoria A, atunci intră în categoria B. Acest tip este o prelungire a manierei tradiționale de categorizare, conformă seriilor de raportare în pereche.

Identificarea prin comparație ia în considerație faptul că un cuvînt X are trăsături gramaticale comune cu un cuvînt Y. De la această comparație se enunță regula: dacă A este categoria lui X, atunci și categoria lui Y va fi tot A. De exemplu, un cuvînt ca bîrán ("necesar"), supus doar metodei identificării directe nu conduce spre o încadrare concludentă. Trăsăturile sale gramaticale nu corespund nici unuia dintre seturile de mărci, stabilite ca principale, ale categoriilor. Pare mai productivă aplicarea identificării prin excludere, cu ajutorul căreia se poate constata că acest cuvînt nu este adverb pentru că poate să apară în frază ca determinant nominal. El acceptă, în plus, structura 是 shì ...的 dé, specifică adjectivului, ceea ce permite categorizarea sa ca adjectiv. Dacă, se aplică, însă, metoda, în sens invers, se poate affirma că 必然 bîrán, prin faptul că nu admite adverb de grad, nu este adjectiv ci adverb.

Abia aplicarea comparatiei categoriale fixează opţiunea: capacitatea de a nu avea adverb de grad nu este aplicabilă la întreaga categorie a adjectivelor, ci doar la cele "scalare". Adjectivele "absolute" (nepredicative, negradabile), cu care se poate combina, 必然 bĭrán, îl includ, prin asemănare, în subcategoria lor.

In ceea ce priveşte gradul de cuprindere al unei categorii, Xing Fuyi diferenţiază categoriile totale, care "epuizează" aria apartenenţei (穷尽类 qióngjìn lèi), de cele partiale (不穷尽类 bùqióngjìn lèi), care lasă şi cuvinte neîncadrabile sau "reziduale" 剩 shèngyú cí). Cînd categoria îşi reglează setul de mărci emblematice cu grad maxim de generalitate, ea va cuprinde toate cuvintele care se ordonează în aria sa; cînd categoria fixează mărci restrictive, ea va face puternic vizibile zonele subcategoriale, precum şi zonele periferice ale cuvintelor care, deşi orientate spre aria acestei categorii, nu-i satisfac criteriile de apartenenţă.

In modelul său, Xin Fuyi ne convinge de faptul că metoda practică de categorizare trebuie să-şi precizeze mai întîi exigenţele, să-şi fixeze modelul categorial pe care îl adoptă şi strategia de categorizare. Trebuie deci pornit de la un sistem-cadru de mărci emblematice, precum şi de la o "orientare" categorială a cuvintelor, care restrîng sfera tatonărilor.

Bine elaborat, modelul lui Xing Fuyi reuşeşte să-şi demonstreze valabilitatea în puncte dificile, cum ar fi, de exemplu, cazul cuvîntului 头 tou, care se comportă gramatical foarte deconcertant: apare fie ca un sufix gradual al adjectivului (cu sensul de "foarte"), fie ca element complementar de grad (cu sensul de "în grad mare"). "Orientarea" dată de "aerul" său de adverb este contrazisă de un argument forte într-un sistem programat să aibă un grad de cuprindere maximă, ca şi de nespecializarea sa în rol de circumstanţial. La fel ca şi pentru încadrarea sa ca adjectiv, lipsa determinării adverbiale graduale blochează atestarea. Dacă apelăm la com-

parație, și aici bizuindu-ne însă pe "instinctul categorial", ne atrage atenția asemănarea acestuia cu 极 ji, identificat ca sufix adverbial al adjectivului, ceea ce face prin urmare ca el să aparțină clasei adverbului.

Modelul de identificare categorială propus de Xing Fuyi pare destul de operativ dacă este aplicat în toate cele trei ipostaze ale sale. El reprezintă, în orice caz, confirmarea faptului că este nevoie de o strategie bine gîndită, pentru că simplul control tradițional pe baza mărcilor de categorizare, stabilite aprioric, rigid, fără elasticitate, nu poate face fată evaluării statutului categorial al cuvintelor în mod exhaustiv. Xing Fuyi afirmă, de altfel, foarte plastic, că este ușor de stabilit aprioric mărci, dar atunci cînd este "să le stăpînești și să le folosești practic, îți dau multă bătaie de cap" (ibid : 250). Reușita lui Xing Fuyì pornește de la flexibiliatatea metodei sale, de la faptul că el se bizuie pe mărci gramaticale cuplate cu efectul intrării cuvintelor în frază și, pe lîngă aceasta, cu aplicarea în etape a identificării categoriale.

Ierarhizarea mărcilor gramaticale ca principale și secundare, cu caracter global și parțial, suficiente și insuficiente, și gradația identificării categoriale fac din modelul lui Xing Fuyi modelul cel mai explicit și sistematic, cel mai aproape de deziderατul unui cod concret.

Pe de altă parte, rezultatul introducerii cuvintelor în frază ține cont de capacitatea cuvîntului din limba chineză de a se schimba, dar și de faptul că aceste schimbări pot fi cuprinse într-un cod. Folosirea în frază se referă, de fapt, la întreaga situație de comunicare. Aceasta are un caracter complex și depășește simpla noțiune a caracteristicilor gramaticale, care rămîn pînă la urmă ca background. Este încă un indiciu al impulsurilor inconștiente (sau

conștiente)[4] ale lingviștilor chinezi de a depăși vechiul model, de a trece la o anumită manieră de abordare a problemei părților de vorbire, cum ar fi, de pildă, pe ›ectiva cognitivă.

4. Clasificarea cuvintelor în părți de vorbire conform "potenței gramaticale". Modelul lui Lu Jianming

In articolul **Hanyu cilei wenti zaiyi (Din nou despre problema părților de vorbire în limba chineză**, LU JIANMING (1992) elaborează un model de categorizare a cuvintelor pline (cele care, după opinia sa, produc dificultăți de categorizare, datorită "deschiderii" lor gramaticale), pornind de la un <u>set de trăsături considerate ca maxime, principale și necesare</u> pentru delimitarea raportată a seriilor de binoame categoriale. Orientarea sa practică are următorul fundament teoretic: ca și categoriile lumii fenomenale, categoriile părților de vorbire pot fi stabilite prin identificare directă sau prin identificare indirectă, raportată. Opțiunea pentru identificarea indi-

4. YOU SHUNZHAO (1988) propune explicit perspectiva cognitivă și pentru a explica geneza clasificatorilor, categorie care apare mai tîrziu în sistemul părților de vorbire al chinezei arhaice. După părerea sa, apariția acestora se datorează unor cerințe de "rememorare" (回忆 <u>huiyi</u>). Primii care apar sînt clasificatorii temporali, care au rolul de a relua numele-bază, cu o motivație "retorică". Ei devin prototipul clasificatorilor care completează "un gol semantic" între numeral și substantiv. Apar apoi clasificatorii cuantificatori, cu un caracter semantic determinat. Clasificatorii individualizatori (de entitate), apăruți ulterior, marchează trecerea de la o finalitate semantică la una pur gramaticală. Deși You Shunzhao nu specifică în ce constă această finalitate, putem deduce că este vorba de marcarea categoriei nominale.

Clasificatorul ne apare ca o marcă pur categorială, care nu se situează nici numai la nivelul formei morfologice (de tipul prefixării), nici numai la nivelul contextului distribuțional, căci el înmănunchează un fascicul complex de trăsături: de sens noțional, de sens gramatical și de formă. Acest indice categorial arată cel mai limpede cum subiectul vorbitor recunoaște numele ca aparținînd unei categorii, printr-o identitate categorială pe care el o posedă în sine și prin alta, ca rezultat al propriului punct de vedere. Clasificatorul are deci mai degrabă un statut de cuvînt vid, care coboară în ierarhia graduală a sistemului părților de vorbire. Se poate pune chiar întrebarea, dată fiind foarte slaba sa independență în enunț (el apare singur doar prin elipsa substantivului, cu valoare de reprezentare și în formula reduplicării), dacă poate fi considerat o clasă autonomă în sistem. In orice caz, fenomenul de "vidare" al clasificatorilor este vizibil în limba chineză contemporană, ca și posibilitatea clasificatorului 个 <u>ge</u> de a funcționa ca marcator universal de nominalizare.

rectă cere ca primă operaţie stabilirea binoamelor, într-o ierarhie gradată.

La primul nivel ierarhic, Lu Jianming foloseşte drept criteriu distinctiv capacitatea cuvîntului de a intra în combinaţie cu alte cuvinte. La acest grad de generalitate al potenţei gramaticale, cuvintele sînt împărţite în două mari grupe: necombinabile sau exclamative (叹词 tàncí) şi combinabile sau neexclamative (非叹词 fēi tàncí). La nivelul următor, Lu operează distincţii categoriale, mai întîi în cadrul cuvintelor vide, neindependente în enunţ, pe care le împarte în: unităţi cu valoare gramaticală de legătură (连词 liáncí, conjuncţii), unităţi cu valoare de introductori (介词 jiècí, prepoziţii) şi unităţi cu grad zero de independenţă, ce pot apărea sau nu înaintea pauzei: particulele modale (语词 yǔcí) şi particulele structurale (助词 zhùcí).

Tot la acest nivel sînt operate distincţiile dintre diversele categorii de cuvinte pline, conform sensului lor gramatical, unde o pondere foarte mare ocupă tipul de referinţă: cuvinte onomatopeice (似声词 sìshēngcí), cuvinte substitute (代词 dàicí), cuvinte numere (数词 shùcí), cuvinte rematice sau predicanţi (动形词 dòngxíngcí), cuvinte tematice sau nominalizanţi (名词 míngcí) şi determinanţi, subîmpărţiţi, în etapa următoare în: adverbiali (副词 fùcí), adnominali (区别词 qūbiécí) şi descriptivi (状态词 zhuàng tàicí).

La cel de-al patrulea nivel se procedează şi la delimitarea, în cadrul predicanţilor, a verbelor şi a adjectivelor, conform setului de mărci care cuprinde trăsăturile /± determinant adverbial de grad/, /± negaţia 不 bù/, /± obiect/, /± element complementar/. Nominalele sînt grupate, conform contextului specific al cuantificării, în substantive şi unităţi de măsură sau clasificatori. Determinanţii sînt clasificaţi, în funcţie de elementul regent, în nominali (adnominali şi descriptivi) şi verbali (adverbe pure).

Din această categorizare la patru nivele rezultă 15 categorii gramaticale, număr socotit de lingviştii chinezi ca maxim în inventarul părţilor de vorbire din limba chineză. Acest model apare ca un sistem dinamic, configurat într-o progresie gradată de la general la particular, în grupe, subgrupe, categorii şi subcategorii, într-o specializare tot mai puternică, care are în vedere cuvîntul privit în manifestarea "potenţei sale gramaticale". El dă imaginea de flux a continuumului categorial şi pune accent pe sensul gramatical (semantico-referenţial), pînă în ultima etapă, cînd se introduce criteriul formei. Alegerea mărcilor gramaticale se face, în această etapă, pe binoame categoriale.

- Delimitarea verbelor de adjective

Verbele şi adjectivele formează categoria ierarhic superioară a cuvintelor rematice, care pot realiza predicaţia în frază. Caracteristicile gramaticale principale ale acestei categorii sînt: capacitatea de combinare cu adverbul negativ 不 bù şi cu adverbul de grad 很 hěn, capacitatea de a avea obiect, capacitatea de a îndeplini rolul de element complementar. Sînt de luat de asemenea în consideraţie două criterii secundare: participializarea cu particula 所 suǒ şi posibilitatea de a accepta predeterminarea circumstanţială realizată de o sintagmă nominală prepoziţională.

Departajarea verbelor de adjective se poate realiza prin aplicarea a două dintre condiţiile principale alese ca suficiente: capacitatea de combinare cu adverbul de grad 很 hěn şi capacitatea de a avea obiect nominal. Cuvintele care nu satisfac aceste condiţii sînt categorizate ca adjective. Este semnalată ca avînd statut special o categorie de verbe care admit adverbul de grad 很 hěn şi care pot admite şi un obiect (verba affectuum), subcategorie caracterizată prin trăsături gramaticale specifice celor două categorii. In aceeaşi situaţie se află şi subcategoria adjectivelor care, în unele condiţii, nu se mai comportă ca verbe de stare ci îşi manifestă sen-

sul cauzativ, putînd admite sufixul 了 <u>le</u>, precum și obiect (de exemplu: 红 <u>hóng</u> "roșu, a se înroși", 方便 <u>fāngbiàn</u> "comod, a ușura"). Lu Jianming face aici remarca foarte importantă că adjectivele din această subcategorie nu admit, în același timp, cele două mărci care permit distincția categoriilor: adverbul de grad și obiectul (很方便 <u>hěnfāngbiàn</u> "ușurează foarte mult" <u>vs</u> 方便群众 <u>fāngbiàn</u> <u>qúnzhòng</u> "destinde mulțimea").

Defectul cel mai mare al acestor embleme categoriale se referă la excluderea verbelor intranzitive, care nu satisfac nici trăsătura /+ adverb de grad/, nici trăsătura /+ obiect/, decît dacă acceptăm termenul de tranzitivitate gramaticală (obiectul fiind definit ca fiind grupul nominal postpus verbului fără medierea unei prepoziții) Aceste verbe intranzitive apar categorizate la verbe doar pe baza sensului. In mod normal, aici ar trebui cooptat, ca auxiliar, criteriul sufixării, dar Lu Jianming nu este partizanul criteriului "formei morfologice". Cînd fixează ca embleme ale categoriei verbo-adjectivale negația 不 <u>bù</u> și adverbul de grad 很 <u>hěn</u>, el are în vedere cealaltă opoziție pe care o instituie predicanții cu categoria nominalelor.

- Substantive și clasificatori

Substantivele și clasificatorii formează categoria cuvintelor tematice, care se deosebesc de cuvintele rematice prin incapacitatea lor de a admite determinarea cu negația 不 <u>bù</u> si cu adverbul de grad 很 <u>hěn</u>, precum și prin imposibilitatea de a avea obiect. Lu Jianming adaugă un criteriu auxiliar: incapacitatea acestor cuvinte de a îndeplini funcția de element complementar. Pentru a distinge substantivele de unitățile de măsură, sînt folosite două criterii: capacitatea sintactică de a avea funcția de subiect sau de obiect, specifică substantivelor, și capacitatea de a admite în mod direct, nemediat, o determinare numerică, specifică clasificatorilor. Asistăm și aici la o ierarhizare subcategorială: la nivel superior subtanti-

vele propriu-zise (care apar ca subiecte sau obiecte şi au determinant numeric mediat prin clasificator), la nivel inferior, substantivele-"container", care au sen e unităţi de măsură şi care admit direct determinant cantitativ. Fo..a gramaticală fixată ca emblematică pentru categoria substantivelor este contextul numeral + clasificator + substantiv.

● Adverbele şi adnominalele

Grupate în categoria mare a determinanţilor, adverbele şi adnominalele reprezintă tradiţionala categorie a adverbelor şi vechea subcategorie a adjectivelor nepredicative. Aceste cuvinte sînt clasificate laolaltă deoarece au multe caracteristici gramaticale asemănătoare: nu au grad de autonomie maximă (nu pot fi regente), nu admit negaţia 不 bu, nu au obiect şi pot îndeplini funcţia de element complementar. Ele se opun astfel categoriei predicativelor. Ca sens şi ca natură a determinării, se constituie în două categorii diferite: adverbe şi adjective. Marca gramaticală care serveşte la delimitarea lor este dată de tipul elementului determinat: verbul în cazul adverbelor şi substantivul în cazul adjectivelor. Adverbele selectate în această categorie sînt, aşadar, adverbe "pure" ca sens gramatical (ele exprimă restricţia, frecvenţa, sfera, modalitatea), iar adjectivele sînt modificatori nominali prefixoidali (de exemplu: 金 jīn "de aur", 男 nán "masculin", 西式 xīshì "de tip apusean"). In cadrul categoriei mari se creează o zonă de tranziţie între cele două categorii precis specializate şi anume, subcategoria cuvintelor care pot să apară şi ca determinanţi nominali şi ca determinanţi verbali (de exemplu: 正式 zhèngshì "corect", 专门 zhuānmén "special", 赶速 gǎnsù "rapid", 自动 zìdòng "automat".

● Adjectivele predicative, determinanţii nominali descriptivi şi determinanţii adnominali

Este vorba aici de cele trei subcategorii ale adjectivului din gramaticile tradiţionale, demarcate prin capacitatea lor sintactică,

pornind de la gradul forte al adjectivelor (care pot fi şi verbe de stare şi determinanţi nominali) şi pînă la adjectivele care pot funcţiona doar ca determinanţi nominali. Determinanţii descriptivi grupează adjective de stare nepredicative, negraduale,care pot însă, spre deosebire de cele adnominale, să îndeplinească şi funcţia de element complementar. Adnominalele sînt nepredicative şi nu pot fi nici elemente complementare.

Cele trei subcategorii au în comun faptul că pot funcţiona ca determinanţi nominali. Putem pune în evidenţă diferenţa dintre ele (conform perspectivei lingvistului Lu Jianming), urmărind gradualitatea potenţei lor gramaticale (sintactice), comportamentul lor faţă de setul de mărci gramaticale a trei lexeme pentru noţiunea de "roşu": - 红 hóng ("roşu, a fi roşu"); 通红 tōnghóng ("roşu intens"); - 浅红 qiǎnhóng ("roşu pal"):

Potenţă / Adj	Adv.grad hen "foarte"	Negaţia bu "nu"	Funcţia de predicat	Funcţia de el.compl.	+ El. compl.	Funcţia de dt.nominal
hong	+	+	+	+	+	+
tonghong	-	-	-	+	-	+
qianhong	-	-	-	-	-	+

Modelul lui Lu Jianming preia ideea lui ZHU DEXI (1982) care separa şi el adnominalele într-o categorie aparte, dar păstra împreună adjectivele şi descriptivele.

- Adjectivele şi adverbele

Dat fiind că o proporţie de circa 13 °/。 dintre adjective pot să apară în frază cu folosire adverbială (determinanţi ai verbului), ca adverbe de manieră (de exemplu, 努力 núlì "sîrguincios, cu sîrguinţă", 认真 rènzhēn "conştiincios, cu conştiinciozitate", 积极 jījí "activ, în mod activ"), păstrînd toate celelalte posibilităţi gramaticale ale adjectivului (determinare graduală, predicaţie, funcţia de element complementar), trebuie stabilite condiţii de identificare

precisă: sînt adverbe doar acele cuvinte care au numai funcţia de circumstanţial, şi nu de predicat, de determinant nominal sau de element complementar, cu specificarea că, în limba chineză contemporană, în funcţia de circumstanţial nu apar numai adverbe ci şi substantive de loc şi de timp, precum şi adjective. Ca ilustrare a relaţiei dintre sintaxă şi morfologie, se remarcă rolul de circumstanţial, drept cel mai cuprinzător din punctul de vedere al diversităţii apartenenţei categoriale a realizatorilor.

Lu Jianming separă foarte strict categoria adverbelor "pure", dar din aceeaşi dorinţă de claritate, amplifică lista categoriilor, prin dezmembrarea categoriei adjectivului. Aceasta dovedeşte încă o dată că sistemul său are ca obiectiv principal încadrarea categorială, pornind de la cuvînt şi propunîndu-şi micşorarea, pe cît posibil, a numărului de cuvinte rămase fără clasă, precum şi a categoriilor heteroclite.

● Delimitarea verbelor de prepoziţii

Incă de la cel de-al doilea nivel de stabilire a grupurilor categoriale apare limpede deosebirea de statut gramatical dintre cele două părţi de vorbire: prepoziţiile nu au independenţă gramaticală, în timp ce verbele sînt independente putînd îndeplini singure un rol în frază. Prepoziţia se afirmă sintactic doar împreună cu grupul nominal căruia îi transmite informaţia provenită de la verb. Caracterul comun al verbelor şi al prepoziţiilor se referă doar la capacitatea de a atrage un grup nominal, o recţiune obiectuală.

Genetic, aceste unităţi provin dintr-un trunchi comun, dat fiind că toate prepoziţiile din limba chineză contemporană au fost la origine verbe. Ceea ce le deosebeşte în sincronie este doar gradul lor diferit de gramaticalizare, conform căruia pot fi grupate în trei subcategorii:

- unități gramaticalizate complet:

Exemple:

从 cóng "de la";
对于 duìyú "despre";
关于 guānyú "referitor la";

- unități cu "martor prezent" al genealogiei, care mai păstrează încă sensul inițial putînd fi folosite și ca verbe:

Exemple:

把 bǎ, prepoziție pentru marcarea emfazei obiectului și verb cu sensul de " mînui";
给 gěi, prepoziție pentru dativ și verb cu sensul de "a da";
对 duì, prepoziție pentru marcarea beneficiarului și verb cu sensul de "a sta în față";

- unități gramaticalizate parțial (verbo-prepozițiile), care se caracterizează prin rolul lor sintactic specific: urmate de un grup nominal, cu care îndeplinesc funcția de circumstanțial sau de element complementar, sînt prepoziții; urmate de un grup nominal obiect sînt verbe:

Exemple:

用 yòng "a folosi" ---> "cu" instrumental
比 bǐ "a compara" ---> "fată de, comparativ cu";
到 dào "a sosi la" ---> "la".

Tabelul următor prezintă diferența de potență gramaticală dintre prepoziții și omonimele lor folosite ca verbe:

Potenţă gramaticală \ Unităţi		Prepoziţii (ba, duyu)	Verbe (chi, canquan)
- GN	în context independent	-	+
	ca predicative	-	+
	+ Verb modal	-	+
	+ Adverb	-	+
+ GN	în context independent	-	+
	ca predicative	-	+
	+ Verb modal	-	+
	ca circumstanţial	+	-

5. Modelul lui Huang Borong - reviriment al modelului clasic integrator

Dacă modelul lui Lu Jinaming accentuează în mod deosebit rolul sensului gramatical şi al stabilirii unor embleme categoriale cît mai concise, modelul lui HUANG BORONG (1985) este centrat cu precădere pe f o r m a   g r a m a t i c a l ă şi echipat cu fascicule de trăsături gramaticale cît mai nuanţate. Huang Borong mărturiseşte, de la început, că demersul trebuie să pornească de la observarea folosirilor comune sau apropiate ale cuvintelor, pe baza cărora acestea pot să fie sistematizate în seturi de mărci specifice, a căror comparare va ordona fundamentul categorizării. Cum formele propriu-zise sînt, în limba chineză, reduse ca număr şi nu se manifestă proporţional pentru fiecare categorie, principalele criterii de categorizare rămîn distribuţia şi funcţia sintactică.

Huang Borong nu renunţă la vechea şi comoda opoziţie cuvinte pline / cuvinte vide, bazată pe capacitatea cuvintelor de a avea sau nu un rol sintactic în frază. Cuvintele vide, care exprimă doar rela-

ţii gramaticale, sînt uşor de categorizat, după sensul relaţiei exprimate. Categorizarea cuvintelor pline se realizează mai puţin uşor, pe baza opoziţiilor aplicate la mai multe nivele. La primul nivel, se face distincţie între nominale şi non-nominale (mîngcí / fēimíngcí), pe baza posibilităţii de combinare cu negaţia 不 bù. Opoziţia respectivă mai poate fi controlată şi cu ajutorul sufixelor nominale sau verbale, cum este, de pildă, sufixul 化 hua. La acest nivel de categorizare, cu grad de cuprindere foarte larg, se conturează zonele "de trecere", intergategoriale. Pentru a reduce gradul de generalitate şi a anula zonele categoriale incerte, se procedează în etapa a doua, la precizarea categoriei prin verificarea setului complex de mărci gramaticale.

● C u v i n t e l e   p l i n e

° Substantivele sînt definite noţional (nume de lucruri şi de persoane), definiţie insuficientă, căci ea nu cuprinde şi "substantivele adverbiale", subcategorie tradiţională a gramaticii chineze, pe care însă autorul o semnalează atunci cînd inventariază trăsăturile gramaticale specifice întregii categorii, ce sînt ierarhizate astfel:

- predeterminarea cantitativă cu numeral + clasificator şi imposibilitatea determinării adverbiale;
- rolul sintactic specific de subiect sau de obiect;
- nereduplicarea (pentru majoritatea unităţilor);
- sufixul de plural 们 men (pentru persoane);
- rolul sintactic de circumstanţial (pentru locative situative).

° Verbele sînt identificate mai întîi noţional ca nume de acţiuni, procese, schimbare a stării, existenţă etc şi, apoi, caracterizate gramatical prin trăsăturile următoare:

- determinarea adverbială, cu specificarea că o parte dintre ele (verba affectuum) se pot combina şi cu adverbul de grad hen şi că unele verbe de acţiune pot primi la rîndul lor acest adverb în combinaţie cu obiectul:

Exemple: 很有学问

hényǒu xué wèn ("are foarte multă învăţătură)

很看了见

hén kànle jiàn ("a privit şi a tot privit")

- rolul sintactic specific de predicat sau de centru al predicaţiei;

- sufixarea aspectuală cu sufixele 了 le, 着 zhe, 过 guo.

- repetarea de tip AB AB la verbele bisilabice (care exprimă ideea de rapiditate şi control);

De remarcat că trăsătura /+ obiect/ nu este considerată ca pertinentă la nivelul întregii categorii, deşi ea este folosită pentru diferenţierea verbelor de adjective.

° Adjectivele, definite drept cuvinte care exprimă calităţi sau stări, sînt caracterizate din punct de vedere gramatical prin următorul set de trăsături:

- determinarea adverbială graduală pentru "marea majoritate".

Sînt semnalate adjectivele care nu se pot combina cu adverbul de grad: unităţile bisilabice a căror primă silabă este un substantiv (雪白 xuě bái "alb ca zăpada") şi cele cu silaba a doua repetată (绿油油 lǜ yóuyóu "verde uleios");

- rolul sintactic specific de determinant nominal, de predicat descriptiv (pentru "marea majoritate"), de circumstanţial (pentru un număr "restrîns") şi de element complementar;

- imposibilitatea de a avea obiect, cu excepţii ce nu contravin regulii categoriale, căci de fapt toate adjectivele au un sens cauzativ care poate fi actualizat în anumite fraze;

- reduplicarea de tip AB AB la bisilabice, cu sens intensiv, caracteristică unei părţi a adjectivelor.

Se propune încadrarea verbelor şi adjectivelor în supra-categoria "predicanţilor", prin punerea în evidenţă a caracteristicilor gramaticale comune.

De menţionat că în acest model onomatopeele sînt incluse în clasa adjectivelor, fiind luat mai degrabă în consideraţie rolul lor retoric-stilistic de cuvinte descriptive: "ele fac vorbirea mai concretă, dau impresia de realitate" (p.80).

Iată, schematic, caracteristicile gramaticale ale predicanţilor:

Trăsături gramaticale	Verbe	Adjective
1. /± obiect/	majoritatea	-
2. /± adv de grad <u>hen</u>	o mică parte	majoritatea
3. reduplicare AB AB	("rapiditate")	("intensitate")
4. sens noţional	narare (acţiuni, procese)	descriere (însuşiri, stări)

Opoziţia substantive / predicanţi poate fi redată astfel:

Categorii / Trăs.gram.	Subst	V şi Adj
1. negarea cu <u>bu</u>	-	+
2. rol sintactic	S, O	Pred
3. reduplicare	-	parţial
4. formă afir/neg/inter	-	+

° <u>Numeralele</u>, cuvinte care arată numeraţia şi ordinea numerică, au drept caracteristică gramaticală principală capacitatea de combinare cu clasificatorul (unitatea de măsură). Marca morfologică a numeralelor ordinale este prefixul 第 <u>di</u>.

° <u>Clasificatorii</u> sînt o categorie specifică limbii chineze curente. Au sensul de "unitate de măsură", fiind deci cuantificatori. Pot fi nominali şi verbali. Marca lor categorială constă în distribuţia de tip median în sintagma <u>numeral + clasificator + substantiv</u>. In codul oral, o parte dintre clasificatori pot fi repetaţi pentru a exprima individualizarea sau specificarea. Este unica situaţie cînd aceste

unităţi pot să apară singure, fără numeral. Cînd reduplicarea se face împreună cu numeralul au valoare de augmentare.

° Adverbele arată gradul, timpul, cantitatea etc şi sînt folosite pentru precizarea restrictivă, descriptivă etc a verbelor sau a adjectivelor. Trăsăturile gramaticale proprii acestei categorii sînt:

- capacitatea de a îndeplini funcţia de circumstanţial (un număr restrîns de unităţi pot avea şi rolul de element complementar);
- incapacitatea de a apărea singure, chiar şi în răspunsuri (cu excepţia unui număr mic de negaţii şi modalizatori);
- capacitatea de a juca rolul de elemente de relaţie (corelative în propoziţia regentă ale subordonatei concesive sau condiţionale).

° Pronumele sînt cuvinte substitute, considerate a avea caracteristici gramaticale apropiate de cele ale substantivelor. Ca şi în celelalte modele ale părţilor de vorbire, aceste caracteristici rămîn şi aici neexplicitate.

° Interjecţiile sînt cuvinte care exprimă diverse atitudini subiective precum bucuria, surpriza, aprobarea etc. Au cel mai puternic caracter de independenţă în enunţ, căci nu se combină cu alte unităţi lingvistice în sintagme.

● C u v i n t e l e   v i d e

° Prepoziţiile sînt folosite în faţa unui grup nominal cu care formează o sintagmă prepoziţională (介词词组 jiècí cízǔ). Acest tip de sintagmă are rolul de determinant verbal sau adjectival, cu sens circumstanţial de timp, de loc, de manieră etc. Specificul gramatical al prepoziţiei constă în incapacitatea acestui cuvînt de a fi folosit independent în frază. Prepoziţiile se înrudesc cu verbele, de care le desparte incapacitatea lor de a fi predicate, de a accepta negaţia, reduplicarea şi sufixarea. Singura reminiscenţă a unor trăsături gramaticale comune este capacitatea de a se combina cu un obiect, dacă se acceptă ideea că între prepoziţie şi grupul nominal există o asemenea relaţie.

° Conjuncţiile leagă între ele cuvinte, sintagme, propoziţii. Rolul lor este pur relaţional, neconstituind cu segmentele pe care le pun în relaţie nici un tip de sintagmă.

° Cuvintele auxiliare servesc celorlalte unităţi ale limbii pentru a exprima sensuri gramaticale. Ele sînt marcate în plan prozodic prin tonul zero (neutru). Inventarul lor cuprinde sufixe, particule structurale, conectori ai termenilor de comparaţie.

° Particulele modale, plasate la sfîrşitul frazei sau în interiorul acesteia în faţa unei pauze, arată modalitatea enunţării.

Trecîndu-şi singur în revistă rezultatul întreprinderii de a construi un model categorial limpede, economic şi care să nu contrazică tradiţia gramaticală, Huan Borong constată că, deseori, caracteristicile gramaticale se interferează, şi că, dacă o categorie îşi apropie un set de mărci, nu fiecare segment al ei le satisface în totalitate. Caracterul de generalitate şi cuprindere pe care îl are în vedere în stabilirea mărcilor emblematice devine el însuşi un motiv al acestor obiecţii.

Meritele modelului Huang Borong constau în atenţia sporită pe care autorul o acordă raportului dintre sistemicitate, normare şi situaţia concretă, condiţionată, în încercarea sa de a atinge un echilibru între acestea. Huang Borong este împotriva folosirii excepţiei pentru a periclita regula valabilă la nivelul întregului. Cît priveşte fenomenul dublei apartenenţe categoriale a unor cuvinvinte, el consideră că acesta este un fapt cu proporţie relativ redusă în raport cu marea masă a cuvintelor ce nu se opun unei identităţi categoriale precise.

In fine, originală ni se pare pista pe care Huang Borong o indică pentru investigarea tipului structural al cuvintelor bisilabice, a naturii categoriale a înseşi morfemelor componente, care se constituie şi ele în mărci gramaticale.

6. Perspectiva categorială originală propusă de Qian Nairong

QIAN NAIRONG (1990, III) constituie un caz reprezentativ pentru acei lingvisti chinezi care încearcă să introducă, în arsenalul de criterii de delimitare a categoriilor, noi elemente, unele dintre ele nu numai originale dar şi cu adevărat valoroase. De exemplu, pe lîngă cunoscutele modalităţi de separare a cuvintelor pline de cele vide (capacitatea de a fi independente sau nu în frază, de a avea sens real sau sens gramatical), el aduce în discuţie, în lucrarea sa, **Xiandai hanyu (Limba chineză contemporană)**, şi parametrul gradului de topicalizare, de determinare a poziţiei în enunţ ding wei). Astfel, cuvintele pline sînt definite ca unităţi ce nu deţin poziţii fixe, determinate, în frază, spre deosebire de cele vide care ocupă o poziţie determinată. In plus, el caracterizează opoziţia plin / vid şi din unghiul aportului de cantitate de informaţie: mare pentru cuvintele pline, mic pentru cele vide. Pe acest fundal, repartizarea la grupa cuvintelor vide a pronumelor şi a interjecţiilor este de motivată prin caracterul "închis" al categoriilor acestor cuvinte, prin valoarea lor "instrumentală", prin lipsa unei mobilităţi sintactice propriu-zise, precum şi prin cantitatea de informaţie de rang inferior faţă de aceea de sens real (实意 shí yì) a cuvintelor pline (un soi de opoziţie între sens şi metasens).

Poziţia teoretică a lui Qian Nairong este aceea a unui postmodernism (care depăşeşte iconoclastia modernilor), căci el reia partizanatul primatului sensului în direcţia lui Wang Li, în care se înscrie, cum s-a văzut, şi Lu Jianming. In setul complex de mărci categoriale, sensul este, pentru Qian Nairong, baza pe care se poate distinge apoi comportarea gramaticală, şi el poate servi efectiv ca marcă situată pe primul loc în ierarhia mărcilor categoriale, ierarhie ce ar cuprinde, pe locul al doilea, forma morfologică, iar, pe locul al treilea, contextul distribuţional, şi abia, pe locul al patrulea, funcţia sintactică.

Cînd defineşte o categorie,Qian Nairong se bazează pe un set complex şi minuţios de tràsàturi gramaticale care, pe lîngà cele intrate în tradiţie, cuprind şi elemente originale.

La <u>substantive</u>, de exemplu, după ce le defineşte noţional, el enumerà, aproape exhaustiv, tràsàturile gramaticale următoare:

- contextul <u>numeral + clasificator</u> în poziţie de predeterminant;
- sufixarea cu particula 的 <u>de</u> (substantivul determinant nominal);
- apariţia după prepoziţie, ca un "obiect" al acesteia;
- imposibilitatea negàrii cu negaţia 不 <u>bù</u>;
- sufixarea cu unitàţi specializate (a unei pàrţi din substantive);
- funcţia sintacticà predilectà de subiect sau obiect.

Pentru <u>verbe</u>, după identificarea sensului (acţiuni, procese, schimbàri, afecte, relaţii), Qian Nairong citează printre caracteristicile gramaticale:

- posibilitatea de a se combina cu negaţia;
- posibilitatea de a forma interogaţia prin alternanţa afir / neg;
- sufixarea aspectuală;
- predeterminarea cu adverbul 在 <u>zài</u>, pentru a aexprima acţiunea în curs de desfàşurare;
- tipul de reduplicare specific;
- rolul de centru al predicaţiei;
- capacitatea (unei mari pàrţi a verbelor) de a avea obiect.

<u>Numeralelor</u> le este specific contextul <u>numeral + clasificator</u> + <u>substantiv</u> (ca determinante nominale), iar <u>clasificatorilor</u> poziţia intermediară între numeral şi substantiv în acelaşi context. Numeralele şi clasificatorii pot forma însà împreunà şi sintagme independente, fàrà substantiv, cu funcţia de subiect sau obiect, sau, în cazul clasificatorilor verbali, cu funcţia de circumstanţial sau de element complementar.

Un alt aspect original al modelului lui Qian Nairong este categorizarea separată a locativelor situative (方位词 <u>fāngwèicí</u>), o

parte din acele "substantive adverbiale". Autorul inventariază în această nouă categorie doar unitățile cu valoare de postpoziții locative și le explică ca pe un f mmen de gramaticalizare a substantivelor cu trăsătura /+ poziție/. ot separat, Qian Nairong categorizează și verbele modale de posibilitate, categorie închisă și ale cărei particularități gramaticale constau în poziția în fața verbului centru al predicației, în rolul de semi-determinare, de fapt de modalizare. Aceste "verbe" nu se supun caracteristicilor categoriale ale verbelor (sufixare, reduplicare, recțiune obiectuală). Consecvent cu respectarea criteriilor de categorizare, Qian Nairong consideră că nici verbele ce exprimă direcția nu-și justifică încadrarea la verbe. El remarcă sensul acestora, care poate fi atît concret cît și abstract (orientare față de vorbitor), precum și comportamentul lor față de obiectul nominal postpoziționat cu care se combină fără prepoziție. In inventarul acestor "direcționale" intră doar 7 verbe de orientare în spațiu pe care Qian Nairong le consideră un "produs al procesului de vidare a verbelor de direcție" (p.182):

进 jìn(din exterior spre interior) / 出 chū(din interior spre exterior); 上 shàng (de jos în sus) / 下 xià (de sus în jos); 回 huí (revenire la punct inițial) /到 dào (atingere punct final); 起 qǐ (ridicare de la nivel zero); 来 lái(spre vorbitor)/ 去 qù(dinspre vorbitor).

In fine, adverbele, al căror sens este de a preciza acțiunea sau starea din punctul de vedere al gradului, cantității, timpului, aspectului etc, sînt reperabile conform funcției lor de circumstanțiale și a lipsei lor de independență sintactică, căci ele apar doar în sintagme cu centru verbal sau adjectival.

Sensul de "substituire abstractă" a pronumelor le plasează pe acestea în grupa "instrumentelor" gramaticale, avînd în vedere valoarea lor în enunțare, funcția lor în discurs. Ele joacă un rol important în economia limbii prin calitatea lor de a evita redundanțele. Qian Nairong precizează că ele pot fi folosite chiar și cu un grad superior de "gramaticalizare".

Modelul lui Qian Nairong este un model emancipat și, în același timp, generos față de moștenirea tradiției. Simptomul revenirii la sens este contrabalansat de apetența pentru lista de mărci categoriale exhaustive. Dacă Lu Jianming sparge categoria adjectivului în trei noi categorii), obiectul descentralizării este pentru Qian Nairong verbul, din care desprinde auxiliarele modale și orientatorii direcționali, cu sugestia, nefinalizată însă,că aceste două noi subcategorii s-ar deplasa în zona cuvintelor vide. In configurația sistemului părților de vorbire se schițează, sub diagrama fluxului plin-vid, o axă a tranziției cu mai multe zone de vidare: "substantivele adverbiale"(în clasa substantivului), verbele modale și direcționale (în clasa verbului. Pronumele este ferm repartizat la cuvintele vide.

Opțiunile de delimitare ale lui Qian Nairong conduc spre o mai puternică sincronizare între caracterul de generalitate al mărcilor emblematice ale categoriilor și elementele inventariabile în acea categorie, spre anularea contradicțiilor flagrante dintre mărcile categoriale și trăsăturile specifice ale unei subcategorii.

Diversele modele ale părților de vorbire elaborate de lingviști în ultima perioadă,cu soluțiile lor originale și,în același timp,cu rezultate destul de apropiate ca grad de eficiență, conduc spre concluzia că toate au un caracter "relativ". SHU YOUWEI (1989 : 126) formulează pertinent această realitate în termenii următori: "Părțile de vorbire din limba chineză nu sînt clase de cuvinte în sens morfologic, ci un gen de clase în sens statistic și comparativ"[5]. Explicația pe care el o dă afirmației sale revine asupra cauzei centrale a "problemei părților de vorbire" în chineză: lipsa schimbărilor formale care face ca "asemănările" ce grupează cuvintele să fie relative și,ca atare,și "clasificarea lor în părți de vorbire să fie relativă,iar trecerea de la o categorie la alta,foarte liberă"(p.128).

5.Definiția părților de vorbire citată de WANG LI (1983 :106) din **Dicționarul limbii chineze contemporane** (1979) este: "împărțirea cuvintelor în clase pe baza codului propriu de organizare gramaticală". Conform lui Shi Youwei,acest "cod" nu se referă la morfologie și are un grad mare de "relativitate".

Capitolul 6:

CONTRIBUŢIA GRAMATICIENILOR CHINEZI LA STUDIEREA FENOMENULUI SCHIMBĂRII CATEGORIEI GRAMATICALE A CUVÎNTULUI

1. Diversele puncte de vedere în interpretarea fenomenului mobilităţii categoriale a cuvîntului

Se poate afirma că mobilitatea categorială a cuvîntului în limba clasică a constituit fundamentul perspectivei gramaticale, fenomenul care a dominat preocupările lingvistice din vechea Chină. "Baza sistemului părţilor de vorbire din limba chineză, afirmă GUO XILIANG (1981 : 269), a fost stabilită încă din perioada clasică". Căci, mai mult decît simpla practică a împărţirii cuvintelor în pline şi vide, şi a celor pline în "substanţe" (体 tǐ), "actanţe" (用 yòng) şi "calificări" (形 xíng), filologii şi poeticienii care lucrau pe textele clasice erau conştienţi de corelaţia dintre anumite poziţii sau roluri în frază şi anumite categorii de cuvinte. Conform raportului dintre "permanenţă" (常 cháng) şi "schimbare" (变 biàn), caracteristic perspectivei dinamice a gîndirii chineze vechi, se consideră că un cuvînt se specializează într-o "folosire", într-o anumită structură, şi această specializare reprezintă "firea lui permanentă" (常性 cháng xìng). In contexte diferite cuvîntul îşi poate modifica această "fire", avînd deci o "folosire vie, mobilă"(活用 huó yòng). Foarte de timpuriu se face astfel constatarea existenţei unor cuvinte cu "folosiri duble" (兼用 jiān yòng). Importanţa acestui fenomen este speculată mai ales în cadrul experimentelor poetice din timpul dinastiei Tang, cînd i se acordă chiar, în unele poetici, o anumită atenţie teoretică.

Glosările la cărţile clasice semnalează mobilitatea categorială a cuvîntului ca un fenomen ce trebuie cunoscut şi stăpînit, pentru că astfel se produc perturbări în înţelegerea sensului exact.

Pe această pistă, urmărind deci comentariile la Cărţile clasice, lucrările de poetică, dar şi textele clasice înseşi, gramaticienii chinezi moderni vor studia cazurile de schimbare a categoriei gramaticale a cuvîntului în limba veche şi vor constata că acest fenomen era destul de puternic la nivelul limbii scrise (wenyan) şi constituia în fond baza perspectivei gramaticale a filologilor, care erau conştienţi de importanţa fenomenului şi-i cunosteau în mod sigur condiţiile de manifestare.

Existentă, deci, deja în perioada clasică şi consemnată de Ma Jianzhong în prima gramatică chineză, abordată apoi de fiecare dintre gramaticile următoare, preocuparea pentru studierea fenomenului mobilităţii categoriale a cuvintelor din limba chineză devine pregnantă între 1950-1970. O dată cu elaborarea termenului de "poziţie în frază" (句地位 jùdìwèi), LI JINXI (1957) semnalează explicit importanţa schimbării categoriei gramaticale a cuvîntului în funcţie de contextul dat. El stabileşte o serie de "poziţii în frază", realizate de preferinţă de anumite categorii de cuvinte: poziţia de subiect şi de obiect pentru cuvintele nominale (事体词 shìtící), cea de predicat pentru cuvintele verbale (谓词 wèicí). De exemplu, arată Li Jinxi, un cuvînt ca 劳动 láodòng ("a munci"), care exprimă o acţiune, este folosit cel mai frecvent ca predicat, dar poate să apară şi ca subiect sau ca obiect (p.7). Li Jinxi insistă asupra non concordanţei dintre categoria gramaticală (词类 cílèi) a unui termen şi folosirea lui sintactică (句法 jùfǎ). Impasul în care se ajunge este comentat astfel: ori se contrazice criteriul funcţiei sintactice, care ar fixa categoria, şi atunci ne aflăm în faţa unei categorii care admite mai multe realizări sintactice, ori se consideră că este vorba de două sau mai multe categorii, fiecare definită printr-o funcţie sintactică specializată (id.: 25). Li Jinxi clasifică diversele categorii după gradul lor de stabilitate: categorii relativ sta bile, ale căror cuvinte indică încă din startul lexical o apartenen-

tà categorială fermà, şi categorii instabile, ale càror cuvinte pot avea în frază specializàri duble.

In aprecierea "categoriilor d. e"(兼类 jiānlèi), WANG LI (1957: 22-24) apelează la criteriul frecvenţei (evaluată în termenii frecvent/rar). Cuvintele care pot fi socotite ca avînd o dublà încadrare categorială sînt pentru el cele care au două funcţii sintactice frecvente. In cazul unui cuvînt ca 批评 pīpíng, care poate să apară fie ca verb ("a critica"), fie ca substantiv ("critică"), cu ocurenţe dese ca predicat, subiect sau obiect, dicţionarul trebuie să-l înregistreze cu două intrări şi deci cu două categorii specifice. Dacă, însă, este vorba de cuvinte care, pe lîngă folosirea lor cea mai frecventă, reprezentativă pentru fixarea lor categorială, pot avea, rar, şi alte functii (de exemplu adjectivele 大 dà "mare" şi 小 xiǎo "mic", care joacă uneori şi rolul de adverbe), se va considera că nu este vorba de două apartenenţe categoriale, ci de o utilizare "auxiliară", extinsă, a acestor unităţi, neimportantă pentru a fi semnalată în dicţionar ca intrare aparte. Wang Li interpretează această mobilitate funcţională ca o "bogàtie a firii cuvintelor", ca sursă a dezvoltàrii limbii. Aceste extensii de sens temporare nu trebuie însă să constituie un impediment pentru stabilirea pàrţilor de vorbire, căci aceasta ar însemna o aplicare rigidă a regulilor de încadrarea categorială. Wang Li îl evocă, cu acest prilej, pe Ma Jianzhong care, deşi confruntat cu asemenea cazuri de mobilitate a cuvîntului, a reuşit totusi să elaboreze sistemul pàrţilor de vorbire în limba chineză.

In comentariul său, Wang Li pune de asemenea în evidenţă două fenomene importante care pot însoţi schimbarea categoriei:

- schimbarea indicelui de ton:

钉 dīng ("cui"), cu tonul 1, este substantiv;

钉 dìng ("a bate în cuie"), cu tonul 4, este verb.

- schimbarea unui element cu indicaţie semantică în ideogramă:

揹 bēi ("a purta în spate"), cu tonul 1 si cu radicalul "mînă", este verb;

背 bèi ("spate"), cu tonul 4, fără radicalul "mînă", este substantiv.

Dacă atît Li Jinxi cît si Wang Li se referă la condiţia "introducerii cuvîntului în frază", ZHANG ZHIGONG (1953) consideră că important pentru aprecierea mobilităţii categoriale este sensul şi, în consecinţă, abordează fenomenul "dublei categorii" din perspectivă semantică. O noţiune, arată el (p.21-22), poate fi exprimată printr-un singur cuvînt (acelaşi complex sonor), care însă trebuie să fie repartizabil în categorii gramaticale diferite. Astfel, cuvîntul 锄 chú ("a săpa, sapă") exprimă o noţiune ce se referă atît la acţiune cît şi la obiectul ei. Zhang Zhigong aduce o întreagă serie de exemple de acelaşi tip (盖 gài "a acoperi, capac" etc) şi constată că tonul sau grafia nu pot realiza în aceste cazuri decît într-o mică proportie diferenţierea categorială.

Fenomenul polivalenţei categoriale este interpretat de LIU SHIRU (1963 : 28) în termenii tradiţiei "celor şase tipuri de formare a ideogramelor" (六书 liù shū), metodă folosită de Xu Shen în secolul I al erei noastre. Pentru Liu Shiru această "mutaţie categorială" e similară cu "deplasarea ideogramelor" (转注 zhuǎn zhú) şi ea s-ar datora intenţiilor stilistice ale celui care scrie. Deplasarea de categorie are loc doar în condiţii determinate, într-un text marcat stilistic ca "dezvoltare figurată" a sensului de bază al cuvîntului.

Partizan al "stabilităţii categoriale" a cuvîntului, indiferent dacă acesta se află în frază sau în afara ei, CAO BOHAN (1956 :126-129) defineşte mobilitatea categorială în termenii de "folosire sintactică secundă" sau de "schimbare de poziţie" (变位 biàn wèi). Cao Bohan face şi el o tipologie a poziţiilor, folosind termenul 位 wèi lansat de Li Jinxi, sinonim cu termenul 词 cí propus de Ma Jianzhong. Teza sa se conformează tradiţionalei dinamici a apartenenţei catego-

riale: există poziţii stabile esenţiale (常位 cháng wèi) şi poziţii schimbate, fenomenale (变位 biàn wèi). Cuvintele care prezintă mobilitate sînt cele, în mod evide: apte de poziţii schimbate.Aceste schimbări de poziţie sînt asemănatoare cu schimbările cazuale din limbile europene. Manualele trebuie să marcheze aceste posibilităţi de manifestare gramaticală a cuvintelor, chiar dacă dicţionarul nu le menţionează. Cao Bohan sugerează o cercetare sistematică a trăsăturilor specifice cuvintelor cu poziţii schimbate. Interesul său se concretizează într-o investigare minuţioasă a tuturor funcţiilor sintactice ale cuvintelor dintr-o categorie dată şi a relaţiei acestora cu definiţia categoriei. Cînd aceste relaţii sînt de "contrariere", asistăm la "contradicţii" ale morfologiei, care perturbă coerenţa sistemului părţilor de vorbire.

ZHU XING (1979: 20) propune două tipuri distincte de categorii gramaticale: o categorie de origine, propriu-zisă (本类 běnlèi) şi alta deviată, translată (兼类 jiānlèi). El porneşte de la constatarea simplă că există mai multe funcţii sintactice decît categorii gramaticale şi,deci, nu se poate vorbi de o simetrie între categorie şi funcţie. Sînt totuşi serii de corespondenţe, între categorie şi funcţiile reprezentative, sub formă de relaţii "instituţionalizate", investite cu "autoritate". Conform acestora se stabilesc categoriile de origine ale cuvintelor. Filosof al limbii, Zhu atrage atenţia asupra caracterului imanent al limbii (= langue, cod fix, reguli sistematice) şi asupra "practicii" ei (= parole) a cărei caracteristică este tocmai instabilitatea, mobilitatea. Intre aceste două ipostaze ale limbii există un raport de interschimb de tip 阴 yīn -阳 yáng.

Tot pe raportul stabilitate-instabilitate se bazează şi teoria lui XU SHIYING (1957 : 59-65) asupra "extinderii de categorie". Termenii la care recurge el sînt: "folosire de bază" (本用 běn yòng) şi "folosire mobilă" (活用 huó yòng). De exemplu, folosirea de bază a adjectivului este aceea de determinant nominal şi de predicat, iar

folosirea mobilă este acesa de complement circumstanţial. Acest fenomen gramatical, observă Xu Shiying, destul de des întîlnit în limba veche, este puţin frecvent în limba contemporană colocvială (bái huà) şi foarte rar în aspectul ei oral (口语 kǒu yǔ). Xu Shiying emite aprecieri de ordin stilistic asupra diferitelor registre de limbă în care se manifestă fenomenul "conversibilităţii" şi încearcă să coreleze diversele tipuri de compunere a cuvîntului bisilabic cu predispozitia acestuia la conversibilitate. Asa se întîmplă,de pildă, în cazul verbelor rezultate din combinarea de tip copulativ a două morfeme de natură verbală, care acceptă cu uşurinţă folosirea "convertită" de substantive: 算计 suànji ("a calcula, calcul"), 交通 jiāo tōng ("a transmite, transmisie").

O perspectivă comparatistă adoptă, în abordarea fenomenului categoriilor mobile, lingvistul DONG SHAYI (1979: 7). Conversibilitatea gramaticală a cuvîntului este, după autor, un fenomen care se manifestă şi în alte limbi, dar cu alte forme de manifestare şi în altă proporţie. El poate fi marcat în acele cazuri prin sufixe sau desinente, ori, în limba chineză, această schimbare de valoare gramaticală nu este marcată şi vina o poartă scrierea însăşi,care oculteează această schimbare. Numai topica face vizibil acest fenomen care întăreşte constatarea că limba chineză are o gramatică,dar una specifică, mai degrabă o sintaxă. Ceea ce dă originalitate perspectivei adoptate de Dong Shayi este analogia pe care o face cu fenomenul de "vidare-umplere": fenomenul schimbării categoriei gramaticale ar putea fi considerat tot o transformare dinamică ca şi vidarea sau umplerea cuvintelor, dar referindu-se nu la sensul noţional ci la cel gramatical. Un cuvînt poate pierde (= se videază de) anumite caracteristici gramaticale şi poate primi (= se umple cu) altele noi. Fără să facă deosebirea între sensul gramatical şi cel lexical, filologii vechi operau deplasările plin-vid. Transformarea numelor în verbe sau în adjective era considerată o "golire" de sens real, iar cuvin-

tele vide erau deseori folosite ca pline. Vechea practică a poeticii s-a transformat cu vremea într-un procedeu aparținînd sferei gramaticii. Dong Shayi conchide că ac te transformări reversibile plin-vid constituie o trăsătură tipologică a limbii chineze și își pun pecetea asupra practicii gramaticienilor înșiși.

Pentru LÜ SHUXIANG (1954 : 12-13), schimbarea categoriei gramaticale (词类转变 cílèi zhuǎnbiàn) este un fenomen complex care presupune o multitudine de aspecte. Cea mai simplă metodă de abordare, în măsură să evite "anarhia" și comprimată în formula "un cuvînt - mai multe categorii" (一词多类 yī cí duō lèi), ar fi aceea care ar porni de la atribuirea unui rol gramatical specific fiecărei părți de vorbire: categoriei A - funcția suntactică a, categoriei B - functia sintactică b etc. Cînd un cuvînt din categoria A are în frază functia b, ar însemna că el și-a schimbat categoria. Din păcate, între categorie și funcție sintactică nu se pot stabili astfel de relații simetrice.

LÜ SHUXIANG (1979 : 45-47) identifică patru situații majore de manifestare a mobilității categoriale:

- In anumite condiții, cuvintele aparținînd aceleiași categorii pot avea toate o anumită folosire, alta decît cea specifică, și această folosire nu le schimbă apartenența categorială. De exemplu, funcția de subiect sau obiect este specifică substantivului, dar dacă substantivul îndeplinește și funcția de determinant nominal, nu înseamnă că el își schimbă categoria si devine adjectiv. La fel, cînd adjectivul este folosit ca determinant verbal circumstanțial, nu se poate spune că el a devenit adverb, pentru că -și acesta este argumentul cel mai important- nici nu se produce vreo modificare a sensului lexical de bază. Cînd verbe ca jìnxíng ("a desfășura, a întreprinde, a face să") cer după ele alte verbe în poziția de obiect direct, nu înseamnă că aceste verbe s-au transformat în substantive.
- Cînd noua folosire a cuvîntului, care nu este frecventă ci doar

temporară, aduce cu sine şi o schimbare relativă de sens, se consideră că este vorba de o "funcţie mobilă", dar nu de o schimbare de categorie (de exemplu, folosirea adjectivului 好 hǎo ("bun") ca verb rezultativ).

• Cînd noua folosire în frază a cuvîntului comportă şi o schimbare de sens, evidentă ca "abatere" de la sensul de bază, atunci se produce într-adevăr o schimbare de categorie. De exemplu, substantivul 锁 suó ("lacăt") devine verb în sintagma 锁门 suó mén ("a încuia uşa").

• Cînd noul rol sintactic al cuvîntului antrenează o schimbare de sens lexical puţin evidentă, dar duce şi la modificarea altor caracteristici gramaticale ale cuvîntului, depinde de gradul acestor modificări să se hotărască sau nu că este vorba de schimbarea categoriei gramaticale. Teoretic, ar trebui ca, atunci cînd se optează pentru admiterea unei schimbări categoriale, să se ceară ca unitatea respectivă să adopte toate trăsăturile gramaticale specifice noii categorii.

Incepînd cu Lü Shuxiang, lingviştii chinezi acordă o atenţie deosebită utilizării graduale, ierarhizate, a termenilor de "mobilitate categorială", "extindere de categorie", "categorie dublă", "schimbare de categorie".

Astfel, HU YUSHU (1979 : 310) delimitează folosirea mobilă a cuvîntului de categoria dublă şi consideră că prima este un fenomen universal, care se manifestă în toate limbile şi se produce cel mai des din raţiuni stilistice. In schimb,SHI CUNZHI (1980 : 94-96) este de părere că schimbarea funcţiei gramaticale a cuvîntului echivalează chiar cu "schimbarea firii" acestuia (词性转换 cí xìng zhǔanhuàn), fire căreia îi corespunde acea folosire sintactică ce apare cu frecvenţa cea mai mare. "Firii de bază"(本性 bén xìng) îi corespunde, aşadar, o "folosire de bază" (本用 bén yòng), iar "folosirea schimbată" (变用 biànyòng) conduce la o "fire schimbată" (变性

<u>biàn xing</u>). Această mobilitate a folosirilor reprezintă, în opinia lui Shi Cunzhi, "schimbările de formă" ale unităților limbii chineze. Comparat cu limba veche, unde fenomenul era foarte puternic, în limba contemporană el s-a redus vizibil, totuşi nu într-atît încît gramaticile să nu fie obligate să-l descrie sistematic. Lingvistul chinez este dator să-l explice ca fenomen special, care nu neagă însă posibilitatea clasificării cuvintelor în părți de vorbire.

ZHANG JING (1980 : 115-118) optează şi el pentru termenul de folosire mobilă pentru a defini cazurile în care un cuvînt, în anumite condiții, renunță temporar la funcția proprie categoriei sale şi preia caracteristicile sintactice ale altei categorii. Motivația constă, după părerea lui Zhang Jing, în obiectivele stilistice ale frazei respective. Semantic, cuvîntul "deturnat" păstrează sensul inițial cu anumite modificări datorate transferului. Pentru că este vorba de o extindere de sens gramatical, nu trebuie să considerăm că este vorba de două cuvinte, ci de unul şi acelasi cuvînt utilizat stilistic. Modificarea nu este reperabilă la nivelul cuvîntului luat separat, ci apare doar în structura lui sintactică. Zhang Jing enumeră aceste "deplasări de folosire" posibile în limba contemporană:

- Substantivul funcționînd ca verb, adjectiv sau clasificator

Ca verb sau adjectiv, substantivul se manifestă în poziția de centru al predicativității. De exemplu, în fraza:

你有运气 <u>Nǐ yóu yùnqì</u> ("Eşti norocos"),

substantivul <u>yùnqì</u> ("noroc") este folosit în mod normal ca obiect al verbului <u>yóu</u> ("a avea"), iar în fraza:

运气了你 <u>Yùnqìle nǐ</u> ("Te-a procopsit"),

acelaşi substantiv primeşte sufixul verbal perfectiv 了 <u>le</u>.

Ca numeral, substantivul apare în structuri de tipul:

一屋子的人 <u>yī wūzi dě rén</u> ("o cameră de oameni"),

unde substantivul <u>wūzi</u> ("cameră") este utilizat pe post de clasificator-container.

● Verbul ca substantiv

In pozitia de subiect sau obiect, verbul se transformà în substantiv şi poate primi determinare referenţială, cantitativă sau posesivà. Astfel, în fraza:

他的不来是有原因的.

Tàde bùlái shì yǒu yuányīnde ("Nevenirea lui are un motiv"), verbul 来 lái ("a veni"), precedat de negaţia 不 bù, îşi asumă rolul de subiect, de temà. Foarte des, verbele pot sà aparà cu valoare substantivalà după verbul 有 yǒu ("a avea"). De exemplu, în secvenţa: 有吃有穿 yǒu chī yǒu chuān ("a avea de mîncat şi de îmbràcat"), verbele 吃 chī ("a mînca") şi 穿 chuān ("a îmbràca"), cu funcţia de obiecte directe, se nominalizează.

● Adjectivul ca substantiv sau verb

Cînd apar în poziţia de subiect (temà a unei reme cu sens descriptiv), adjectivele trebuie să fie determinate. Cu valoare de obiect sînt mai liber folosite, necomportînd condiţionàri. De exemplu în structura

关心群众的痛痒.

guānxīn qúnzhòngde tòngyang ("a-ţi pàsa de durerile celor mulţi") adjectivul 痛痒 tòngyáng ("suferind") se nominalizează.

Folosirea verbală a adjectivului constă în apariţia lui urmat de un grup nominal obiect şi cu sens cauzativ. Astfel în enuntul:

这回可苦小王了.

Zhè huí kěkǔlè xiáo Wáng lé ("De data asta l-a amàrît pe micul Wang"), adjectivul 苦 kǔ ("amar") este folosit ca verb predicativ.

Şi reduplicarea adjectivului după modelul verbului (AB AB) reprezintă tot o folosire vebalà.

● Onomatopee ca verbe

Acest lucru este posibil prin combinarea onomatopeelor cu sufix verbal. Ex.: 用鼻子哼了一声.

Yòng bízi hēnglé yì shēng ("Şi-a smîrcîit o datà nasul").

Observarea fenomenului "conversiei" are urmări şi asupra felului în care se regîndeşte raportul dintre sistemul părţilor de vorbire situat la nivelul limbii şi apartenenţa categorială a cuvintelor considerate în manifestarea lor în vorbire.

ZHU DEXI (1961) propune interpretarea cuvîntului în două ipostaze: cuvîntul abstract sau "cuvîntul-cadru" (obiectul sistemului părţilor de vorbire) şi cuvîntul concret sau "cuvîntul ca individualitate"), cel pe ale cărui manifestări în frază se bazează caracteristicile comune şi reprezentative pe care le însumează cuvîntul abstract. In 1982, în lucrarea **Yufa jiangyi (Explicaţii gramaticale)**, el revine asupra acestui punct de vedere, cînd analizează fenomenul conversibilităţii (în cazul concret al verbelor-prepoziţii) şi se pronunţă pentru considerarea acestui fenomen ca una din manifestările speciale (fără caracter de reprezentabilitate) ale cuvîntului concret şi care nu ameninţă coerenţa sistemului părţilor de vorbire, acestea nefiind "clasele cuvintelor concrete considerate în individualitatea lor" (p.50). Nu se poate vorbi, astfel, de o "schimbare de categorie gramaticală" a cuvîntului.

La această părere subscrie YANG CHENGKAI (1982), care foloseste termenii de "cuvînt-locus"(词位 cíwèi) şi "cuvînt-exemplu"(词例 cílì) (termeni echivalenţi cu cei propuşi de Zhu Dexi), şi emite ideea că părţile de vorbire (词类 cí lèi) sînt clase ale cuvintelor-locus (词位的类 cíwèidelèi) şi nu clase ale cuvintelor-exemplu cílìde lèi)[1] (p.74).

Yang Chengkai propune pentru controlul opoziţiei verb-nume trei parametri: timpul, numărul şi definitudinea. In cazul unor cuvinte conversibile ca 出版 chūbǎn ("a edita, ediţie"), deşi verificarea acestor parametri nu este întru totul concludentă, se poate constata

1. Am tradus literal termenii propuşi, pentru a surprinde modul de gîndire al lingviştilor chinezi, care nici în perioada modernă nu apar cu o conştiinţă clară a distincţiei langue/parole, deşi cunosc teoria saussuriană şi fac referiri la ea. Ca şi în lingvistica japoneză există, provenind din tradiţie proprie, o puternică rezistenţă la această optică.

totuşi o pondere mai mare a valorii verbale prin reacţia pozitivă la marcarea temporală şi prin comportamentul în contextul de cuantificare specific substantivului (numeral + clasificator + substantiv), cînd clasificatorul selectat nu este unul nominal ci unul verbal: 这次出版 zhè cì chūbǎn ("ediţia din data aceasta"). Yang Chengkai propune în acest caz eticheta de "verb cu caracter nominal" (名词性的 míngcíxing de dòngcí) sau de "verb folosit ca substantiv" (动词用如名词 dòngcí yòng rúmíngcí), refuzînd, ca si Zhu Dexi, ideea de a considera acest fenomen o schimbare de categorie.

2. Metode de rezolvare a dificultăţilor în practica încadrării categoriale a cuvintelor "conversibile"

Toţi lingviştii sînt de acord că fenomenul mobilităţii categoriale, manifestat în diverse grade este o caracteristică a morfologiei limbii chineze. Motivaţia acestui fenomen este căutată de unii în domeniul stilisticii, iar de alţii statuată în domeniul gramaticii, socotindu-se că este vorba de "forme de schimbare gramaticală a cuvîntului". Ca parametru de control se apelează în unanimitate la sensul noţional de bază al cuvîntului, considerîndu-se că, numai dacă acest sens se modifică, înseamnă că se produce o schimbare de categorie. Deşi se constată că, în limba chineză, caracterul categorial al cuvintelor este foarte mobil şi depinde de uzajul frastic, se insistă asupra ideii, preţioasă pentru apărarea unei identităţi categoriale, că, încă din start, cuvîntul are totuşi un sens categorial de bază.

Sinteza punctelor de vedere asupra fenomenului mobilităţii categoriale a cuvîntului în limba chineză permite o clarificare a termenilor vehiculaţi şi a definirii lui. Lingviştii propun o serie de termeni ca "folosire vie", "clase duble sau telescopice", "folosire sintactică secundă", "transfer categorial" sau "schimbare de categorie", "folosire figurată a cuvîntului".

Adepţii termenului "clasă dublă" observă ei înşişi că această

formulare pune în pericol principiul monocategorizării şi blochează elaborarea unui sistem coerent al părţilor de vorbire. Acceptarea acestei formule ar sprijini opinia că substantivul, verbul şi adjectivul nu sînt categorii stabile. Termenul de "folosire sintactică extinsă" este propus pe de-o parte pentru a se preveni acest neajuns şi, pe de alta, pentru a se face delimitarea de schimbarea de categorie propriu-zisă. REN XUELIANG (1981 : 23) emite următoarea definiţie: "Schimbarea categoriei gramaticale este fenomenul gramatical prin care un cuvînt dintr-o categorie gramaticală trece în alta, dar păstrează ceva din sensul noţional şi din trăsăturile gramaticale ale categoriei de bază".

Cauza mobilităţii categoriale este explicată prin faptul că unele cuvinte nu au o singură "proprietate de bază" (caracter categorial simplu) care să le permită încadrarea la o singură categorie, ci sînt "policategoriale" sau "conversibile" (au caracter categorial complex). Firea cuvîntului este o virtualitate, o disponibilitate în acord cu aspectul dinamic al limbii vii. Doar discursul fixează acest caracter categorial.

Lingviştii chinezi precizează nu numai cauza dar şi sfera fenomenului: problema mobilităţii categoriale este deopotrivă o problemă a încadrării categoriale şi o problemă a formării cuvintelor, deci a morfologiei. O parte dintre lingvişti se pronunţă pentru repartizarea fenomenului în sfera stilisticii.

Totodată, fenomenul "polisemiei gramaticale" a cuvîntului chinez se înscrie ca o caracteristică specifică, vizibilă în toate formele de reprezentare, care au ca principiu economia. Ca şi în cazul scrierii, pe baza unui material "primar" (ideogramele "primitive") se fac combinaţiile şi se exploatează la maximum ceea ce există deja, în cazul acesta morfemele monosilabice, fără noi extensii cantitative. Modelul falselor împrumuturi sau al deplasărilor (transferurilor), metode ale formării ideogramelor, se regăseşte şi în cazul

"împrumuturilor" şi "transferurilor" cuvintelor de la o categorie la alta. Matricelor monosilabice le este exploatată posibilitatea extensiei categoriale şi disponibilitatea combinabilităţii lor în compusele bisilabice, în acel procedeu de maximă mobilitate care a mai fost numit şi de "ionizare". Mobilitatea şi productivitatea deosebită a cuvintelor din limba chineză se datorează deci monosilabismului său de esenţă. Marea disponibilitate a morfemelor atrage după sine puternica valorizare a contextului distribuţional, cerinţa evaluării statutului cuvîntului în urma verificării sale în frază. Lipsită de schimbări formale <u>stricto sensu</u>, părţile de vorbire în limba chineză sînt "părţi de vorbire" <u>ad litteram</u>. De-aici dificultatea de a fi ipostaziate la nivelul sistemului limbii.

Pentru a rezolva în descriere problemele pe care le atrage după sene fenomenul mobilităţii categoriale, în practica încadrării categoriale, lingviştii chinezi propun folosirea criteriului funcţiei sintactice, în termeni de gradualitate, de frecvenţă. Să se pornească deci de la constatarea că există o folosire sintactică preponderentă, specifică unei întregi categorii de cuvinte. Cînd o parte dintre cuvintele încadrabile la această categorie manifestă frecvent predilectia pentru o nouă funcţie, care tinde să le orienteze într-o categorie gramaticală nouă, ne aflăm în faţa fenomenului de schimbare de categorie. Nu sînt încadrate aici simplele asemănări cu o altă categorie, folosirile temporare sau extinse, "împrumuturile" de categorie. Numai adevărata schimbare a caracterului categorial de bază al cuvîntului, care antrenează nu numai comportamentul sintactic, dar şi sensul, îndreptăţeşte verdictul de schimbare categorială Schimbarea carecteristicilor gramaticale ale cuvîntului trebuie urmărită gradual, conform unor situaţii tipice:

- cuvîntul poate pierde caracteristicile gramaticale fundamentale ale categoriei de bază dobîndind unele noi. Astfel, există substantive care capătă sens de acţiuni şi devin realizatori ai predicatu-

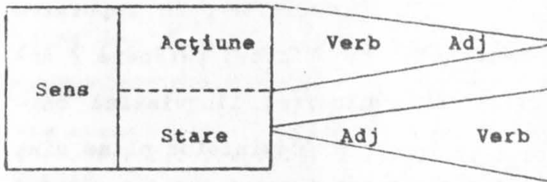
lui, trecînd deci în categoria verbelor;

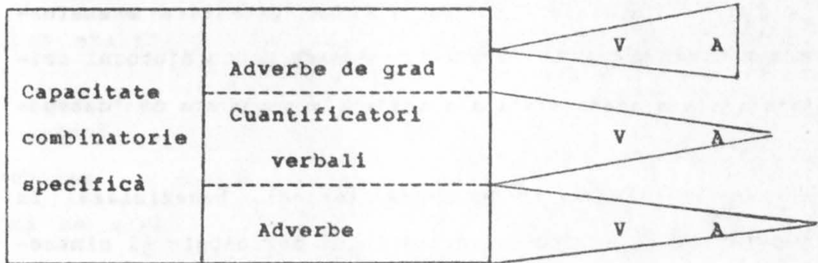
- cuvîntul își păstrează caracteristicile gramaticale de bază și primește încă o caracteristică nouă, definitorie pentru o altă categorie. De exemplu, adjectivele care sînt folosite în funcția de complement circumstanțial circumscriu o zonă de interferare categorială;
- cuvîntul pierde o parte dintre caracteristicile categoriale de bază și dobîndește o parte dintre cele ale unei alte categorii. Este vorba de o manifestare a mobilității categoriale, o folosire extinsă, care însă nu-i modifică statutul categorial. Poate fi citată aici folosirea verbelor ca determinanți nominali, asemănătoare cu cea a adjectivelor (echivalînd cu o participializare).

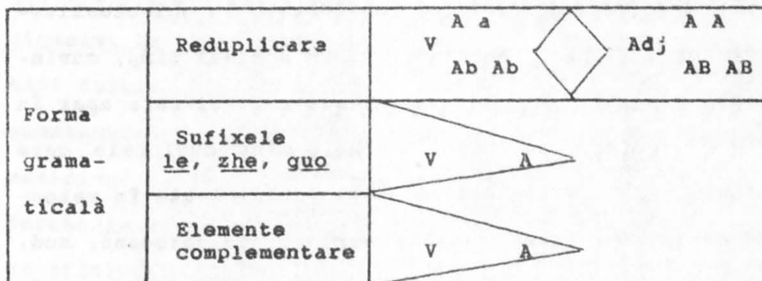
Lingviștii chinezi constată, o dată în plus, că practica încadrării categoriale este obligată să repereze trăsăturile de bază ale categoriei în exhaustivitate și într-o anumită ierarhie, prin observarea cuvîntului în diversele lui comportamente gramaticale. Considerarea unui cuvînt aflat în situație de schimbare a categoriei trebuie să pornească însă de la sens (nici nu se iau în discuție decît două omofone care au afinități semaantice).Cel mai important criteriu de control aplicat este frecvența: dacă una dintre folosirile sintactice e predominantă este evident că se optează, în identificarea categorială, pentru folosirea cea mai frecventă. Cele neglijabile vor fi considerate ca ocazionale.

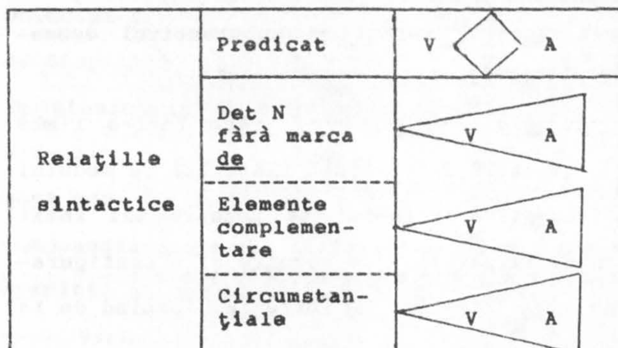
Analizele și dezbaterile privind problema mobilității categoriale au o importanță fundamentală pentru precizarea concepției asupra părților de vorbire. Lingviștii chinezi găsesc în mobilitatea categorială un argument puternic pentru a susține caracterul dinamic al sistemului părților de vorbire, care se prezintă ca un flux al trecerii de la o categorie la alta, cu zone de suprapunere și interferențe, ilustrare a raportului dintre stabilitate su mobilitate. Categoriile înseși nu pot fi definite și delimitate decît prin raportare reciprocă, prin evaluare, într-o strînsă interdependență, a asemănărilor și deosebirilor.

Schema zonelor categoriale propuse de Shen Huangxie (1985) pentru a aràta diferenta dintre verb si adjectiv

3. Problema opoziţiei verb / substantiv

In tradiţia gramaticii greco-latine, cele două părţi de vorbire fundamentale, substantivul şi verbul, sînt definite prin raportare reciprocă, pe baza opoziţiei majore dintre obiecte, persoane / acţiuni, stări. Această optică apare şi în gîndirea lingvistică chineză încă din perioada veche, cînd, în cadrul cuvintelor pline sînt delimitate substantivele şi verbele, conform perechii dihotomice "static" (静 jìng) - "dinamic" (动 dòng). Chiar gramatica transformaţională stabileşte opozitia substantiv / verb nu cu ajutorul criteriului formal ci pe baza sensului, apelînd la eticheta de "categorii lexicale".

Acest tip de legitimare, cu fundament lexical, beneficiază, în modelul greco-latin, şi de aportul criteriului morfologic şi sintactic. Substantivele sînt cuvintele care desemnează persoane, lucruri precum şi calităţi sau acţiuni (acestea considerate în obiectualitatea lor cuantificabilă şi calificabilă), şi, în acelasi timp, cuvintele care prezintă variaţii de gen, număr sau caz, şi care apar în frază cu funcţia de subiect sau obiect. Verbele sînt cuvintele care desemnează acţiuni, stări, schimbări de stări (considerate în valoarea lor de predicaţie) şi care prezintă variaţii de persoană, mod, timp, aspect, diateză. Accentul în delimitarea formală cade pe variaţiile morfologice, de unde şi clasificarea cunoscută în părţi de vorbire flexionare şi neflexionare, verbul şi substantivul deosebindu-se prin tipuri diferite de flexiune.

Controlul eficienţei opoziţiei substantiv / verb într-o limbă dată pune în impas teoria generală care a fost elaborată pe modelul greco-latin, căci limba respectivă ar trebui să rezolve mai întîi problema propriului inventar al părţilor de vorbire şi a configuraţiei reţelei de relaţii pe care acestea le întreţin. Pornind de la postulatul conştiinţei părţilor de vorbire etichetate în mod univer-

sal ca substantive şi verbe, să fondeze deci diferenţierea lor pe baza unor relaţii de opoziţie.

Nemulţumirile lingviştilor în legătură cu teoria generală a părţilor de vorbire includ şi insatisfacţia lor faţă de acest postulat. O.JESPERSEN (1924) observă primul că această linie de demarcaţie între substantiv şi verb, socotită ca universal operantă, este ineficientă în engleză, de exemplu. Nici unul dintre cele trei criterii -semantic, funcţional sau morfologic-, şi nici toate combinate, nu pot stabili în mod net graniţa dintre cele două părţi de vorbire.

Incă de la primele descrieri ale părţilor de vorbire, lingviştii chinezi au considerat ca fiind de necontestat faptul că limba chineză se află în imposibilitatea obiectivă de a delimita părţile de vorbire la fel ca în modelul european. Motivul este acela că la nivelul cuvîntului nu există deosebiri formale care să instituie paradigmele. Se pune chiar problema dacă, în lipsa acestui tip de schimbări formale şi în prezenţa foarte marcatului fenomen al conversiei substantiv - verb se mai poate vorbi de o relaţie de opoziţie. Gramaticienii care pun la îndoială existenţa unor părţi de vorbire diferite la nivelul cuvintelor pline (GAO MINGKAI, 1948), ca şi pleiada sinologilor cu acelaşi punct de vedere (G.HUMBOLDT, 1826; H.MASPERO, 1934; G.KENNEDY, 1956), sînt tranşanţi în această privinţă. Obiectul acestei polemici apare mult complicat şi se extinde dincolo de disputatul "caracter difuz" al limbii chineze clasice, remarcat de sinologi, dincolo chiar de acel joc al raportului interşanjabil vid-plin, speculat din raţiuni stilistice. Atenţia lingviştilor chinezi moderni este acaparată de un fenomen nou apărut pe fundalul compunerii cuvintelor bisilabice în chineza contemporană, şi anume, apariţia unei mutaţii în modelul tradiţional al dinamicii substantiv ---> verb: schimbarea direcţiei acestei dinamici de la verb la substantiv (V ---> N).

Incà din 1968, ZHAO YUANREN observa în **Mandarin Primar** cà marea majoritate a verbelor bisilabice, mai ales acele tipuri recent compuse pentru a exprima acţiuni abstracte (ca de exemplu,报告 bàogào "a raporta",代表 dàibiǎo "a reprezenta",进步 jìnbù " a progresa", 抵抗dǐkàng "a rezista") sînt folosite şi ca substantive. Zhao Yuan ren le numeşte deverbale, "nume care provin din verbe" lái dòngcíde míngcí) (sau, în variantà englezà, "deverbal noun").

Dezbaterea asupra opoziţiei substantiv / verb are loc pe fundalul marii probleme a categorizàrii şi a "categoriilor duble". Lingviştii chinezi se împart, din acest punct de vedere, în douà direcţii şi au ca reprezentanţi -adevàraţi şefi de şcoalà-, pe lingviştii Lü Shuxiang şi Zhu Dexi.

Intr-o perspectivà a analizei sintactice care pàstreazà drept criteriu unic "poziţia", LÜ SHUXIANG (1979 : 46) considerà cà verbele bisilabice care apar în pozitia de "complement de obiect direct" (宾语 bīn yǔ) al unor verbe precum 进行 jìnxíng ("a desfàşura"), sînt "obiecte verbale" dar nu aparţin clasei substantivului. Lü Shuxiang nu este însà consecvent cînd acceptà, pentru subclasa verbelor de tip 挨 aǐ ("a suporta"), ideea cà acestea pot avea ca obiect unitàţi verbale ce trebuie considerate substantive datorità faptului cà îndeplinesc pe lîngà aceastà funcţie şi alte funcţii nominale. De exemplu, în sintagma 挨批 aǐ pīpíng ("a suporta critica"), verbul piping este substantiv dat fiind cà apare şi în sintagme cu determinare nominalà: 文艺 wényì pīpíng ("criticà de artà").

ZHU DEXI (1980) repune în discuţie modelul tradiţional al "clasei duble verbo-nominale" (名动词 míngdòngcí) pentru a susţine cà, în cazul respectiv nu este vorba de o simplà folosire a verbelor ca nume. El considerà cà existà o specializare semanticà idiosincrazicà şi cà se poate spune cà sîntem în fapt în faţa a douà cuvinte. Astfel, lexemul 锁 suǒ ("încuietoare, a încuia") prezintà douà serii specializate de folosiri:

° este substantiv, în structurile:

- verbul <u>yóu</u> + <u>suó</u>:

有锁 <u>yóu suó</u> ("á avea încuietoare")

- adverb de grad + adjectiv + <u>suó</u>:

很多锁 <u>hén dāo suó</u> ("foarte multe încuietori")

- numeral + clasificator + <u>suó</u>:

一把锁 <u>yī bǎ suó</u> ("o încuietoare")

- adjectiv + <u>suó</u>:

旧锁 <u>jiǔ suó</u> ("încuietoare veche").

° este verb, în structurile:

- <u>suó</u> + prepoziție + negația <u>bù</u> + <u>suó</u> + adjectiv:

锁比不锁好 <u>suó bǐ bù suó háo</u>("a închide e mai bine decît a nu închide")

- verbul <u>zhǔzhāng</u> + <u>suǒ</u>

我主张锁 <u>wó zhǔzhāng suó</u> ("eu sînt pentru a închide").

După opinia unor lingviști precum CHEN NINGPING (1987), fenomenul existenței verbo-substantivelor pare să reprezinte o mutație în însuși mecanismul creator al limbii chineze. Această mutație apare în perioada modernă, cînd dezvoltarea socială și tehnico-științifică impune în China apariția unei noi terminologii. Intîlnirea cu modelul gramaticii occidentale, familiarizarea -datorată împrumuturilor și calcurilor semantice în special- cu metoda de formare a cuvintelor pornind de la aceeași rădăcină duc la apariția și răspîndirea compunerii bisilabice. Sînt create substantive compuse din două silabe și acest procedeu, resimțit ca un puternic impact, se extinde și la verbe (procesul de bisilabizare al verbelor este deci posterior bisilabizării substantivale). Ca rol sintactic, verbele bisilabice nou formate nu mai sînt identice cu cele monosilabice folosite ca bază. Vorbitorii încep să le introducă în structuri noi, după modelul substantivelor, în urma unui fenomen de <u>eufonie</u>, ca efect al bisilabismului. Noile cuvinte bisilabice suferă o pierdere și apoi o reinvestire categorială. Vechea practică a identificării ca-

tegoriale pe baza referinţei este înlocuită printr-o meta-categorizare, favorizată de sensul abstract al noţiunilor pe care le exprimă aceste cuvinte.

Incă din anii '50, această clasă de verbo-substantive începe să atragă atenţia gramaticienilor, dar, deşi li se semnalează statutul hibrid, ele nu fac obiectul unei cercetări detaliate. Ceea ce este însă de remarcat este faptul că aceste cuvinte apar cu frecvenţă mare şi în registrul scris al limbii. Statistica efectuată de ZHU DEXI (1980) arată că verbele care permit "testul de nominalizare", de determinare atributivă cu marca <u>de</u>, sînt cu precădere bisilabice (de exemplu, verbul 回来 <u>huílái</u> "a se întoarce", în sintagma 父亲的回来 <u>fùqīnde huílái</u> "întoarcerea tatălui") şi că 90 °/₀ dintre verbele bisilabice au această capacitate. Verbele monosilabice, care nu permit operaţia de "nominalizare", sînt considerate verbe prototip, cu caracter verbal forte şi, în diagrama fluxului categorial, ele pot fi situate în zona demarcată a verbului "pur".

Studierea acestui fenomen pune în lumină un important element, pe care doar unii lingvişti îl semnalaseră pasager: opoziţia monosilabic / bisilabic, constituită în marcă a stabilirii statutului categorial al cuvintelor în limba chineză; de asemenea, faptul că operaţia de compunere bisilabică schimbă statutul categorial al morfemelor de bază. De exemplu, morfeme de bază verbale au ca rezultat, în compunerea de tip copulativ, o unitate bisilabică nominalo-verbală: 帮助 <u>bāngzhū</u> ("a ajuta, ajutor"), 制造 <u>zhìzào</u> ("a crea, creaţie").

Asistăm la o recategorizare în urma compunerii şi la tendinţe preferenţiale de recategorizare. De exemplu, compunerea de tip copulativ sau determinativ conduce la substantive, în timp ce subtipul <u>adjectiv + verb</u> are ca rezultat verbe (迟到 <u>chídào</u> "a întîrzia"), iar subtipul <u>substantiv + adjectiv</u>, adjective (冰凉 <u>bīngliáng</u> "rece ca gheaţa"). Tipul de compunere bazat pe structura <u>verb + obiect</u> permite crearea de cuvinte disponibile spre dubla categorizare (注意 <u>zhùyì</u>

"a fi atent, atenţie",毕业 bìyè "a absolvi, absolvire",关心 guānxīn "a se îngriji, grijă",出版 chūbǎn "a edita, editare, editură").

Această reorientare a fluxului categorial de la verbe la substantive confirmă ideea mai veche a unui continuum categorial reversibil cu dublă orientare, aşa cum reiese din configuraţiile dinamice ale modelului clasic, dar şi din cele ale sistemelor părţilor de vorbire stabilite de WANG LI (1946): N ⇄ V[2].

Ca argument al apropierii şi interferării nominalo- verbale poate fi invocată şi zona mediană a verbelor de stare (de ex.困难 kùnnán "dificil, a-i fi greu"), care au un puternic caracter nominal, evident în contexte specific nominale (după verbe de tip you"a avea", 感到 gǎndào "a simţi",表示 biǎoshì "a arăta"). In afară de verbele de stare, în aceste contexte pot să apară şi unele verbe affectuum (希望 xīwàng "a spera") şi chiar verbe de acţiune (帮助bāngzhù "a ajuta", "a cere").

Adjectivele, în ipostaza lor de verbe de stare -ZHAO YUANREN (1968) le denumeşte "stative verbs" şi le cuplează cu verbele de stare propriu-zise- , pot să apară în contextul tipic nominal, după verbul有 yǒu ("a avea" şi precedate de cantitativul nedefinit yìdiǎnr ("puţin, ceva, oarece").

Ex.: 有一点冷.
yǒu yìdiǎnr leng ("a-i fi puţin frig").

Caracterul nominal al verbelor de acţiune se manifestă cînd acestea sînt plasate după subcategoria "pro-verbelor"(dàidòngcí) precum作出 zuòchū ("a face să"),加以 jiāyǐ ("a fi necesar, a trebui") care transformă verbele postpuse lor în obiecte ("obiectele verbale" de care vorbeşte Lü Shuxiang). Gramatical, fenomenul este explicabil ca variantă a verbelor "serializate", $V_1 + V_2$, cu valoare cauza-

2. Inspirat cu siguranţă de acest fenomen din limba chineză, unde verbul şi substantivul nu sînt antonime ci simetrice şi echipolente, CL.HAGEGE (1984 : 137-138) propune, pentru schiţarea unei morfogeneze, termenul de "polaritate" în locul "opoziţiei" verbo-nominale: "Verbul şi substantivul sînt doi poli ai unui cîmp magnetic în interiorul căruia categoria oscilează suferind atracţia fie a unuia fie a celuilalt".Şi relaţia verb-adjectiv poate fi interpretată analog.

tivà. YU GUANGZHONG (1981 analizează grupul restrîns al acestor pro-verbe şi constată că verbul 作出 zuòchū (pe care îl echivalează cu verbul to make din engleză) admite atît obiect nominal cît şi obiect verbal, iar verbul 加以 jiāyǐ, supus şi el unui puternic fenomen de vidare, generează contexte specifice verbo-numelor:

- prepoziţie + nume + jiāyǐ + verbo-nume
- verb + nume + jiāyǐ + verbo-nume
- nume + auxiliar adverbial + jiāyǐ + verbo-nume

Printre verbo-numele admise de verbul 加以 jiāyǐ sînt menţionate unităţile: 研究 yánjiū ("a studia, studiu"), 了解 liǎojiě ("a se familiariza, familiarizare"), 考虑 kǎolǜ ("a reflecta, reflecţie"). Un al treilea pro-verb, 进行 jìnxíng ("a desfăşura") se combină cu verbo-nume ca: 批评 pīpíng ("a critica, critică"), 指挥 zhǐhuī ("a indica, indicaţie"), 报告 bàogào ("a raporta, raport"). Toate cele trei pro-verbe sînt aproape sinonime, convergînd spre un sens "semi-plin".

Caracterul nominal al verbelor care apar după pro-verbe este atestat, constată Yu Guangzhong, de faptul că, în frazele cu acest tip de grup predicativ, obiectul pacient apare deplasat în poziţia de topic nemarcat sau marcat cu prepoziţia 对 duì ("referitor la"), conform regulii frazei chineze, care nu suportă două grupuri nominale după verbe şi deplasează unul în poziţie preverbală. Pro-verbele 作出 zuòchū, 加以 jiāyǐ, 进行 jìnxíng devin un soi de indice de caz, introductoare de obiect, iar verbele care le urmează se descalifică din funcţia de predicaţie şi devin obiect. Este un fenomen de transformare semantică, arată CHEN NINGPING (ibid.), care capătă formă gramaticală. Ca şi alte limbi sud-est-asiatice, limbii chineze îi este specific fenomenul "înlănţuirii de sens", care, în plan formal, apare prin conectări directe, cum sînt cele ale verbelor serializate. Astfel de fraze cu verbe contigue întăresc experienţa aspectuală. Dacă în codul oral ele sînt mijloace extralingvistice de marcare a legăturii în lanţul informaţiei, scrierea marchează cu

mijloace sintactice progresia informaţională (prin permutări, degradări poziţionale, promovări în rang sintactic).

Procedeul nominalizării verbelor cerute de pro-verbe reprezintă o achiziţie a secolului al XX-lea şi se petrece pe fundalul important al bisilabismului. El pare să marcheze o transformare în însuşi spiritul limbii chineze. Corelat cu tendinţa deplasării obiectului (nominal) în poziţie preverbală şi cu tendinţa tot mai pronunţată ca verbul să ocupe locul final în frază, el sprijină ideea unei mari transformări tipologice, enunţată de altfel şi de unii sinologi ca CH.LI şi S.THOMPSON (1974). Ipoteza pare validată de fenomenul "viu" al "vidării" a tot mai multe verbe care funcţionează ca pro-verbe: 闹 nào ("a provoca"), 犯 fàn ("a comite"), 发 fā ("a declanşa"), 作 zuò ("a face să"), 发生 fāshēng ("a produce"), care, deşi nu şi-au pierdut complet sensul lexical iniţial, se află într-un proces constant de gramaticalizare şi transformă verbele care le succed în substantive. Verbele bisilabice aflate în această situaţie sînt supuse unor puternice restricţii semantice.

4. Explicarea poziţiilor teoretice contemporane pornind de la concepţia filosofică tradiţională. O perspectivă a modelului "prototipului"

Tradiţia gramaticii chineze a pornit de la opoziţia semantică plin / vid, extinsă abia mai tîrziu la categorizarea explicită nume - verbe. La început, opoziţia nume / verb era implicită şi, de altfel, numirea şi numele se refereau la cuvînt în general şi la corespondenţa lui cu un referent real.

Codificarea categorială s-a bazat pe tabelele de rime, pe diviziunile lor în cadrul fonologic, apoi pe clasificările din dicţionarele etimologice şi, în sfîrşit, pe indicaţiile retorice. Cuvintele vide erau repertoriate din necesităţi de metrică, ca inventar închis, fără referent extralingvistic[3].

3. Opoziţia dintre numele (cuvintele) "statice" (静 jìng) şi cele "dinamice" (动 dòng) apare, conform lui WANG LI (1981 : 174), abia în timpul dinastiei Song (secolele al X-lea - al XII-lea).

Atît vechile analize ale filologilor clasici cît şi cele ale gramaticienilor moderni constată, prin itemele pe care le iau în considerare, că delimitarea nume / verbe nu este univocă: unele iteme situate în poziţie centrală aparţin doar unei singure categorii, în timp ce altele, periferice, aparţin, în funcţie de context, fie clasei numelor fie clasei verbelor, fiind considerate, pînă la urmă, ambivalente. Doar criteriile distribuţionale sînt operaţionale pentru stabilirea, cu un anumit grad de relativitate, a apartenenţei categoriale. Aceste criterii sînt exploatate atît în tradiţia clasică cît şi în perioada modernă. Substantivul este definit prin capacitatea lui de a primi la stînga sintagma <u>demonstrativ + numeral + clasificator</u> şi la dreapta sufixele 子 <u>zi</u> şi 门 <u>men</u>, iar verbul, prin posibilitatea sufixării aspectuale la dreapta şi a determinării graduale la stînga (în cazul verbelor de stare). Criteriile distribuţionale nu se dovedesc însă suficiente, defectul lor principal fiind, pe de-o parte, circularitatea lor (numele este definit prin sufixul <u>zi</u>, iar acesta este definit ca sufix nominal), pe de altă parte, imposibilitatea de a fi extinse la întreaga categorie şi, mai ales, de a da seamă de fenomenul dublei apartenenţe categoriale.

Cum parametrii morfo-sintactici sînt nesatisfăcători, lingviştii chinezi apelează la tradiţie, pentru a găsi şi alţi parametri. Se poate constata schiţarea unui aparat conceptual sinizat, marcat de influenţa autohtonă, care este parţial echivalent cu cel al gramaticii cognitive. <u>Acest model cognitiv preia modalizarea spaţială specifică modelului filosofiei chineze</u>. In concepţia chineză clasică, cele două categorii, spaţiul şi timpul (cărora le corespund numele şi verbele), nu sînt considerate în raport de antonimie, ci într-o relaţie interşansabilă de tip <u>yīn-yáng</u>, cu preferinţa specifică metafizicii daoiste pentru <u>yin</u> şi spaţiu. Se poate afirma că, în gîndirea chineză, spaţiul prevalează în faţa timpului. De vreme ce spaţiul şi timpul se află în acest raport (superior / inferior, in-

terior / exterior), categoriile corespunzătoare, numele și verbele sînt socotite și ele transcategoriale și asimetrice. Predominanța spațiului asupra timpului poate fi sesizată la nivelul limbii atît în categoria lexicală a substantivelor (dotate cu clasificatori-cuantificatori), cît și în cea a verbului (dotat cu operatori direcționali și modal-aspectuali, nu temporali).

Permanența, staticul, stabilul (nu particularul), luate în considerație la numirea obiectelor, reprezintă spațiul. Substantivele relaționale, de exemplu termenii de rudenie, au și conotații temporale, dar timpul este trecut în ierarhii spațiale.Chiar anterioritatea sau posterioritatea temporală sînt redate prin morfeme spațiale:

前 <u>qián</u> ("în față" ----> "înainte")

后 <u>hòu</u> ("în spate" ----> "după").

La verb, toate elementele care ar putea fi interpretabile ca marcatori de timp sînt de fapt localizatori. Aspectul incoativ și continuativ se redau prin verbe concrete de orientare spațială (de urcare și , respectiv, de coborîre), iar aspectul durativ prin verbul pozițional 在 <u>zài</u> ("a se afla în").

Apare foarte clar că, în limba chineză, exprimarea timpului se realizează prin termeni spațiali ("o limbă care să se sustragă timpului", cum își dorea Leibniz). Argumentele filosofice se corelează cu cele psihologice, percepția vizuală a trăsăturilor fizice proprii obiectului se leagă de situarea în spațiu.

<u>Modelul cognitiv</u> al gîndirii chineze și verificarea lui în formele de prezentare pun în evidență predilecția pentru un tip specific de modalizare spațială: modalizarea de tip centru-periferie, supraordonat-subordonat, care marchează, la toate palierele, viziunea culturii chineze ritualizante. O cultură care pornește de la ideea că inteligibilul (gîndibilul) și sensibilul nu sînt separate, ci "prelungite" unul în celălalt și că ambele au proprietăți de <u>Gestalt</u>. Perspectiva cea mai bună, care să nu distrugă această armonizare,

este cea holistică, prin abordarea întregului ca relaţie dinamică, sumă convergentă a părţilor, dar şi ca proiectare separată. Acest model poate fi urmărit şi în concepţia asupra limbii: limba literară scrisă (文言 <u>wényán</u>) funcţionează cu "un rol supralingvistic" (C. HANSEN, 1989: 75), ca "un al treilea registru" (CL.HAGEGE, 1985: 86) căci ea reprezintă o îndepărtare de gradul al doilea, mai întîi faţă de "uzajul vorbit" (口语 <u>kǒuyǔ</u>) şi apoi faţă de aspectul îngrijit colocvial (白话 <u>báihuà</u>). Această opoziţie pe care limba <u>wényán</u> o realizează fată de celelalte două registre este de nuanţă preponderent stilistică: aspectul scris al textelor (poetice, filosofice) era menit să "ascundă", să comunice nu direct, ci aluziv, încifrat, aforistic. Opoziţia realizată se operează între monotetic şi politetic, între denotativ şi conotativ, între scrisul ritualizant, protocolar şi indirect, şi cel direct, operaţional, eficient. Această limbă se supune dezideratului economiei şi exploatează la maximum inventare minime de unităţi, astfel încît se ajunge la folosiri duble, la polisemie şi omonimie foarte puternică, la paradigme extrem de mobile, la acel caracter de "instabilitate" şi "pulsaţie matricealà" a unităţii minime de limbă: silabo-ideogramo-cuvîntul sau "numele" (cu un prestigiu ca cel al conceptelor din limbile europene).

Modalizarea spaţială specifică apare, în concepţia asupra limbii, atît în mentalitatea categorială cît şi în modelul abordării "gramaticale" a frazei. In locul unui set de reguli de funcţionare a ceea ce putem numi gramatica limbii chineze clasice, mai degrabă în sfera stilisticii şi a poeticii, se ocupă de configuraţii şi spaţii sintactice în care anumite procese pot să aibă loc gradual, ierarhic. Aceste spaţii sînt similare cu schema ontologică:

无 <u>wú</u>	有 <u>yóu</u>
prezenţa negativă	prezenţa pozitivă
virtualul	actualul
esenţa	aparenţa

sau cu simbolicul pătrat magic, precum şi cu spirala yīn-yáng. Este un model configuraţional cu un Gestalt care reprezintă o organizare pe sintagme dispuse în structura centru-anexe complementare şi pe relaţii de comandă (guvernare)-supunere, pe promovare şi degradare, pe avans şi recul, prin "mutaţii" (易 yì).

Configuraţia spaţială ierarhică copiază modelul lumii, atît pe cel natural cît şi pe cel cultural, de fapt un model proiectat naturalo-cultural. Gramatica chineză, în special cea a limbii clasice, apare astfel ca extrem de simplă: un număr de poziţii sintactice, reperabile printr-o iconicitate ideogramatică ("centru", "capete", "adiţionări") şi un număr de elemente caracteristice acestor poziţii.

Constituirea gramaticii limbii chineze contemporane, începînd cu 1898, după modelul european, reprezintă exploatarea modelului cognitiv tradiţional, într-o modelare prototipică. Ultimele modele de încadrare categorială sînt exemplare în această privinţă. Raportul de asemănare vizat este "asemănarea de familie". Prototipul categoriei morfologice, înţeles ca loc de grupare a însuşirilor cu valabilitate maximă pentru categorie, deci o medie a gradelor diferite de reprezentabilitate şi nu un stereotip acceptat arbitrar ca o instanţă neutrală. Membrilor unei categorii li se controlează şi li se validează apartenenţa la categorie prin raportare la prototip (centrul în jurul căruia se structurează categoria, cum sînt de exemplu verbele de acţiune de tip "a face") şi pe baza asemănărilor parţial comune cu ceilalţi membri ("aerul de familie"). Aceste zone centrale sînt considerate punctele "forte" ale categoriei înspre care converge fascicolul de trăsături categoriale, numite şi zone categoriale "pure" (de exemplu, "verbe pure", "adverbe pure"). Controlul membrilor încadrabili într-o categorie se produce mai întîi global (şi în opoziţie cu altă categorie) prin acest tip de raportare directă, bruscă, la reper. Se decantează astfel membrii orientaţi spre centru şi cei periferici (care pot să aibă şi alte însuşiri gramaticale ce nu intră în componenţa tuturor). Setul de însuşiri comune prototipi-

ce formează mărcile emblematice ale categoriei. Scala de prototipalitate, asa cum apare în modelele lui YING FUYI (1982) sau SHEN HUANGXIE (1985), este ierarhică, graduală, centrată conform modelului cognitiv chinez, care are ca proprietăți raportarea, proiectivitatea, recurența, și care prevede că ordinea în lume se realizează prin decuparea continuumului ontic, prin categorizare-numire. Aceste categorizări se fac pe baza interacțiunii dintre planul superior și cel inferior, între o obiectivitate (permanență, generalitate) și o subiectivitate (schimbare, particularizare). Modelul reper dă însușirile genetice comune, prin ceea ce se numește "firea cuvîntului" (性 xing), acestea verificîndu-se în situație, în experimental, unde subiectul cunoscător identifică asemănările și, pe baza lor, operează deosebirile. Asemănările se realizează intuitiv și global, ca raportare a părții la întreg, și se obține prototipul de referință. Aceasta ar fi prima etapă pe care lingviștii chinezi o numesc a "unei competențe categoriale", cînd se testează "firea" cuvîntului și se stabilește un reper prototipal. In categorizarea chineză clasică, conform relației esență-aparență, trăsăturile esențiale se manifestă și se verifică prin cele accidentale. Ele nu sînt separate rigid, între ele stabilindu-se un schimb dinamic, un raport de atestare reciprocă. Sensul-intensiunea determină extensiunea, dar și extensiunea fixează intensiunea[4] (vezi școala moistă și nominaliștii).

In etapa următoare, a încadrării categoriale efective, lingviștii chinezi folosesc prototipul-reper, schițat ca ipoteză de lucru în prima etapă. Astfel, prin verificarea concretă a trăsăturilor gramaticale care converg spre centru se atestează și se fixează prototipul însuși, acesta putînd fi reajustat și consolidat.

4. SHI YOUWEI (1989 : 126) arată că în practica stabilirii categoriei unui cuvînt există o "categorizare inițială" (chúshì fànchóu sau chushilei), care reprezintă o operație de reperare și abstractizare de gradul unu, o "categorie perceptivă" (ganxong fanchou) bazată pe noțional, urmată de o operație de abstractizare de gradul al doilea, "categoria cognitivă" (renzhi fanchou), cînd se apelează la parametrii sensului gramatical.

Modelul părţilor de vorbire cunoaşte aşadar o dinamică a reatestării şi configurării permanente, a un flux continuu,un model dinamic.

Definiţiile comune ale părţilor de vorbire păstrează criteriile semantice şi pe cele funcţionale, considerate mai întîi în virtualitatea lor (ca "sens gramatical"), apoi concretizate în contexte de distribuţie, în roluri sintactice şi, în sfîrşit, în "forme morfologice" (de pildă, prezenţa unor sufixe specifice). Sînt acceptate în suprapunere două modele cognitive, cel noţional şi cel formal, dispuse în raportul de interacţiune specific chinezesc, nici unul neputînd funcţiona separat. Sînt declarate într-o categorie acele unităţi care îndeplinesc criteriile alese ca prototipice în unele direcţii (şi formal şi semantic), iar criteriile înseşi se confirmă ca prototipice (prin eficienţa lor atestată). Categoriile care pot răspunde şi cerinţelor semantice şi celor formale sînt cuvintele pline, în timp ce cuvintele vide, lipsite de conţinut noţional, nu răspund decît celor funcţionale. Ceea ce permite trasarea frontierelor -relative, laxe- ale categoriilor sînt elementele formale, care capătă însă valoare prin raportarea la cele de conţinut. Structurile interioare ale categoriilor sînt neomogene, iar frontierele sînt mobile. De aici, în modelul continuumului sînt acceptate categoriile intermediare specifice sistemului părţilor de vorbire din chineză:

N $\rightleftharpoons$ V;   Adj $\rightleftharpoons$ Adv;   V $\rightleftharpoons$ Prep,

categorii ce se află în ebuliţie, într-un proces de productiv schimb simbolic. Tot aşa, este acceptat statutul mediu al pronumelor, considerate ca semi-categorematice ("semipline" - "semivide"). Repartizarea categorială este greu de realizat fără zone reziduale, cu tot aportul pe care îl aduce judecata, prin asemănare şi comparaţie cu membrii centrali.Un asemenea model al sistemului părţilor de vorbire lasă să se vadă dificultatea de categorizare mai mult decît în cazul limbilor indo-europene, pentru că el îşi asumă destinul unei "relativităţi" în deplin acord cu relativitatea limbii care "trăieşte".

Capitolul 7:

ORIGINALITATEA MODELULUI CHINEZESC AL PĂRȚILOR DE VORBIRE, REZULTAT AL SINTEZEI DINTRE TRADIȚIE ȘI INOVAȚIE

1. Orientarea gramaticii chineze spre modelul cognitiv. Cauzele blocării dezvoltării formei gramaticale. Specificul ideii de formă și de categorie: "forma internă" și "categoria dinamică"

Gîndirea chineză veche posedă o mentalitate categorială reperabilă în formele de reprezentare (numele, ideograma, imaginea), dar și în practica alegerilor în urma argumentației (asa numita "dialectică chinezească"), în "dezbaterile"(変 biàn) explicite și specializate din operele filosofilor moiști, nominaliști, legiști.

Categoriile cunoașterii sînt explicate în relație cu cele ale numirii, cele dintîi fiind abordate de filosofi în cadrul tradiției "investigării lucrurilor" (格物 gé wù), iar celelalte, în cadrul specializat al disputelor pe tema relației "nume" (míng) și "realitate" (实 shí) -o teoriei a "referinței" (指 zhǐ)-, precum și în practica lexicografică și poetică.

Modelul cognitiv care pornește de la respectul pentru unitate și armonie acordă o atenție deosebită proiectării raportate ca relație între permanență (Dào invariabilul, prototipul) și variațiile formei exterioare (Dào în diversitatea manifestărilor sale). Această relație de proiectare stă la baza metafizicii chineze și originea ei este "mutația" (易 yì)[1] din cartea **Yi jing (Clasica mutațiilor)**.

Numele este și el un model al mutației, un model dinamic de proiectare. Latura sa invariabilă este "firea" (性 xìng 1), datul din

1. Filosoful FENG YOULAN (YEOU-LAN) (1952 : 182) explică termenul yi ca avînd trei intensiuni: "aisance et simplicité"; "transformation et changement"; "invariabilité". Transformarea și schimbarea se referă la lucrurile individuale din univers, iar simplitatea și invariabilitatea la Dao al lucrurilor. Termenul yi reprezintă deci o modalitate de manifestare, de "prelungire", a lui Dao.

planul superior al esenței, al interiorului. Latura sa schimbătoare este "folosirea" (用 <u>yòng</u>) în planul fenomenal, unde poate avea urme manifeste, vizibile, aparente, este "forma exterioară"(<u>xing 2</u>). Permanența prototipului se manifestă în variațiile tipului, cînd regularitatea devine iregularitate, cînd generalul cedează în favoarea particularului. Categoriile care rezultă dintr-o asemenea viziune sînt <u>categorii coresponsive și configuraționale</u>, ele refac perpetuu "mișcarea vitală" (气 <u>qì</u>), întreținînd "vie" mutația (prelungirea lui <u>Dao</u> în act).

Filosofii chinezi "dialecticieni" care elaborează modelul cunoașterii afirmă în analizele lor că primul pas în gîndire și cunoaștere echivalează cu operația asemănărilor și deosebirilor, o circumscriere categorială, cu specificarea importantă (îndeosebi la moiști) că în diferență se află asemănarea și în asemănare diferența.

Metoda asemănărilor și deosebirilor în numire, practicată de ei, este aplicată numelor puse în pereche, la fel cum investigarea lucrurilor se produce asupra lucrurilor considerate ca perechi interdependente. Importanța maximă o au asemănările, accentul cade pe forma interioară prototipală, într-o depășire a deosebirilor manifeste în forma exterioară. Deosebirile servesc atestării manifestării mobile a asemănărilor. Prin numire este surprinsă esența, caracterul apartenenței categoriale, fascicolul de prototipicitate, un nume este indicele și modelul unei distincții categoriale.

Ceea ce moiștii și nominaliștii descoperă la analiza tipului de decupaj al referinței numelui este că numele reflectă,pe de-o parte, caracterul comun al unei categorii de lucruri, ridică deci particularul la general, este o abstracțiune, iar, pe de alta, reflectă o particularitate, o concretețe.

Identificarea relației nume - realitate presupune doi timpi: mai întîi o apropiere subiectivă și particulară, apoi una obiectivă, o luare de distanță pe care o impune generalizarea, esențializarea.

Referinţa numelui este înţeleasă deci în gîndirea chineză veche şi ca o concreteţe şi ca o abstracţiune, de aceea numele sînt imagini-concepte. Binomul concret - abstract, sau particular - general, apare şi în clasificarea efectivă a numelor atît la moişti: nume " "care leagă telescopic" (兼 jiān) şi nume "care despart, care individualizează" (别 biè) , cît şi la filosoful Xun Zi: nume "ale totalităţii" (共 gòng) şi nume "ale individualităţii" (别 biè).

Identificarea categorială are loc prin operaţia de control a referinţei numelui, de "corectare, de ajustare a numelor" (正名 zhèng míng), o teorie a adecvării referenţiale, care presupune un proces complex. Categoria este deci înţeleasă ca o generalitate obţinută în urma unei particularizări, generalitate pe care însă o depăşeşte, fără să o anuleze.

Asa cum reiese din dezbaterile filosofilor, sistemul tradiţional al categorizării este el însuşi o imagine a procesului, el lasă să se vadă lucrarea modelului dinamic, nu reprezintă formalizarea unei teorii. Modelele de categorizare ale numelor, ca şi acelea ale ideogramelor (pe bază de chei semantice care orientează clase de sens), sînt exemplificări ale acestei perspective a dinamicii în flux: reper - proiectare - transformare.

Filosofii chinezi acordă o atenţie deosebită modului în care limba face categorizări (trecerea de la distincţie şi accidenţă la unitate şi permanenţă), felului în care numele au puterea să ordoneze lumea şi să ghideze acţiunea. Invăţarea mînuirii numelor echivalează cu învăţarea modelului de proiectare a lui Dao în act.In dezbaterile asupra numelor, filosofii chinezi enunţă în repetate rînduri faptul că limba conectează omul cu lumea în care acţionează. Rezultat al operaţiei simbolice şi rituale a numirii, numele este individualizat conform segmentului de realitate pe care îl desemnează, dar şi ridicat la nivelul superior al unei generalizări prin stabilirea apartenenţei sale categoriale (la un model maxim, la o paradigmă). A învă-

ţa numirea echivalează cu a şti să faci distincţii, a şti cum generalul, întregul, se manifestă în particular, în parte, şi, invers, cum partea se manifestă în întreg. "Numele" este o cale a acţiunii în lume, echipat cu resurse conceptuale şi distincţii, este pînă la urmă ştiinţa de a te situa şi de a situa corect, adică adecvat, consonant. Baza prescriptivului în cazul chinezei este, astfel, în mod firesc, numele-ideogramă, echivalent cu semnul lingvistic,dar şi cu categoria logică, cu conceptul.In modul de abordare a numelui, rolul descriptiv este subordonat actului şi performării,conform perspectivei filosofice specifice: lumea este, în ambele ipostaze, gîndibilă şi factuală, iar omul are în ea o poziţie definită de interpret şi experimentator. Legată de lumea empirică, limba are menirea să implementeze codul lui Dao: "noima lucrului" (lǐ) se manifestă prin "setul de proprietăţi esenţiale" (性 xìng 1), care permite ca lucrul să fie situat, ordonat, clasat, să instituie paradigme şi să facă previzibilă lumea. De aceea, în perioada clasică, filosofia chineză a limbii tratează numele (cu reprezentarea sa în ideogramă) ca unitate de bază, ca pe o unitate filosofico-lingvistică, ca pe o imagine simbolică matricească foarte mobilă. Filologii sînt interesaţi şi de modul în care referinţa numelui este afectată atunci cînd intră în combinaţie cu alte nume.

Alături de funcţia de desemnare, de reprezentare (acea capacitate de "decupare" a realităţii), foarte puternic conştientizată, numele este abordat şi în dinamica mobilităţii sale. Sistemul manifestărilor numelor reflectă modul în care ele fac ierarhizări. Departe de a le privi ca pe un repertoar indiferent, filosofii şi filologii chinezi observă că presiunile care se produc asupra acestora în discurs sfîrşesc prin a le specializa în categorii ale "folosirii", care pot fi surprinse într-o anumită susceptibilitate a lor de a-şi asuma un tip de relaţii într-un mod regulat.

Treptat, atenţia lingviştilor chinezi se va concentra asupra

acestor manifestări constante şi asupra legăturii dintre "firea" cuvintelor, ca apartenenţă categorială şi aceste manifestări, precum şi asupra unor mărci care să le identifice pe unele în raport cu altele. Dacă setul de trăsături prototipice reprezintă forma interioară şi el determină stabilirea mărcilor categoriale, forma exterioară confirmă şi reafirmă forma interioară. Ideea de categorie şi cea de formă sînt marcate de specificul chinez: categoriile sînt conotate ca dinamice şi distinse, în primul rînd, nu fizic ci metafizic; la rîndul ei, forma valorizată este cea interioară, care poate să aibă sau nu atestare exterioară. Concepţia categorială a Chinei este specială, pentru că fizicul, sensibilul, concretul, este cuplat cu metafizicul, cu intelectualul, cu abstractul, într-un flux al reatestării, al reconfirmării reciproce. Este o altă modalitate de asemănare a lucrurilor, un alt mod de organizare a experienţei. Categoriile există prin verificarea lor manifestă, concretă, dar ca adecvare la un model aprioric esenţial. Sînt categorii ale modelului natural al firii, protipice, care verifică atît apartenenţa (primă) cît şi adecvarea (secundă) în cele două planuri. Categoriile chinezeşti sînt circumscrise pe baza formei interioare şi reatestate, confirmate, pe baza celei exterioare.

Cînd modelul european al categorizării fondat pe formele exterioare îl atrage pe Ma Jianzhong, el nu face o simplă deplasare a acestui model în spaţiul chinezesc. Categoriile părţilor de vorbire sînt reinterpretate în spiritul chinezesc tradiţional: sînt clase ale formelor interioare cu motivaţie în real. Ma Jianzhong ajunge la concluzia că un cuvînt nu are sens gramatical fixat şi că de fapt categoriile se fixează conform comportamentelor (sînt manifestări ale "virtuţii" lor).

Wang Li face împărţirea cuvintelor în părţi de vorbire pe baza predispoziţiei lor la folosiri specializate, pe care o denumeşte "formă dinamică interioară" (conţinută in vitro, ca potenţă, şi desemna-

tà, în termeni filosofici, prin conceptul Dé). La rîndul ei, vechea "folosire vie, mobilà" a numelui (活用 huó yòng) este remarcatà de gramaticieni ca modalitate preferenţialà a schimbàrii categoriale.

Ca şi filosofii-lingvişti clasici, lingviştii chinezi moderni pàstreazà optica specialà asupra modelului de categorizare al limbii şi elaboreazà sisteme dinamice ale pàrţilor de vorbire, fondate pe vechea practicà a încadràrii categoriale, avînd ca reper prototipul. Orientarea spre aceastà abordare cognitivà a pàrţilor de vorbire corespunde exact mentalitàţii tradiţionale specifice asupra limbii şi scrierii, precum şi unei practici lingvistice specifice, aşa cum a fost ea ilustratà în demersurile filosofilor şi filologilor.

Limba mînuieşte categorizarea prin propria sa permisibilitate (corespunzàtoare termenului 可 kě din definiţia lui Dao din cartea **Dao De jing**, unde are sensul de "distingere, circumscriere, identificare", echivalent cu acela de "numire" cu valoare mai mare decît adevàrul).

Rezultat al decupajului semantic, numele este individualizat prin partea de realitate pe care o include, raportatà la cea pe care o exclude (el este şi o prezentà şi o absenţà). Aceastà specialà izometrie a sa îi întàreşte dinamismul, îi dà mobilitate în cuplurile ierarhice. Conform "mutaţiei" (易 yì),el executà o mişcare de translare în spaţiu, o deplasare simbolicà care ţine seama de reper, de pereche. Numele, ca entitàţi izolate, separate, (a càror capacitate de decupare este accentuatà prin scriere, în ideea cà, invizibilà fiind, trebuie fàcutà vizibilà), se supun schimbàrii prin relaţii bazate pe ierarhii poziţionale, pe permutàri spaţializante.

Aceastà dinamicà a contiguitàţilor mereu noi, a unei ordonàri mereu reformulate, nu a permis limbii sà dezvolte paradigme de forme exterioare, marcate pe verticalà.

Scrierea însàşi a blocat, pe de-o parte, predispoziţia spre marcarea schimbàrii formale, asumîndu-şi-o într-o anumità màsurà, pe de

altà parte, a obliterat chiar atenţia pentru schimbarea gramaticalà. Ideograma, care poartà în ea şi indicaţia evoluţiei etimologice, devenind emblemà a acestei mutaţii în structurile de sens, dirija atenţia spre etimologie. Pentru a înţelege natura şi funcţia unei astfel de unitàţi de limbà, care este numele-ideogramà, era nevoie de o recunoaştere a semnului grafic ca o entitate càreia i se identificà locul în sistem şi originea, iar numelui, controlul modelului referinţei.

Incepînd chiar cu Confucius, cultura chinezà se opune unui formalism excesiv, lipsit de esenţà, în care exteriorul ajunge sà domine interiorul. Filosofii care se preocupà de relaţia semn - realitate se opun unei rupturi între realitate şi constructul lingvistic, altfel spus, ei vor ca semnele sà ràmînà vii, vor abstracţiunea prin concreteţe.

Tezele moderne asupra iconicitàţii sugereazà unele similitudini cu optica vechilor chinezi asupra limbii. Intre cele trei tipuri de iconicitate diagramaticà identificabile (motivaţia iconicà, motivaţia automorfà, izomorfism), primul se potriveşte cu opţiunile Chinei clasice nu numai în ceea ce priveşte scrierea, dar şi la nivelul limbii (cf F.VIŞAN, 1990).

Distincţia pe care lingviştii chinezi o fac între cuvintele pline şi cuvintele vide (sau aceea şi mai expresivà între cuvinte "vii" şi cuvinte "moarte") n-ar fi avut sens pentru gramatica chinezà, dacà în limbà n-ar fi existat ceva care s-o autorizeze şi s-o facà operantà. Cam astfel pare sà gîndeascà un lingvist ca Wang Li, care este adeptul menţinerii în sistemul modern al pàrţilor de vorbire a acestei dihotomii. Aceastà distincţie a apàrut pentru limba literarà veche (wényán), care seamànà cu starea idealà a unei limbi izolante "pure" (pàrere susţinutà mai ales de sinologia europeanà). Aparenţa ei frapant segmentatà în unitàţi ideo-fonogramatice, în silabo-morfemo-cuvinte, a impus ca studiul ei sà fie înclinat cu precàdere

spre ordinea acestor unități, în grupări ritmice sintagmatice. In operația de segmentare, cuvintele vide, funcționînd ca operatori segmentali, au iconicitate, instituie un tip special de <u>formă simbolică</u>, în sensul că orientează vorbitorul-cititorul spre un model al decupării în grupuri ritmice, care corespund articulării gîndirii.

Dispozitivul frazei impune o diagramă iconică cu cuvinte centru, cuvinte sateliți, "capete" într-o decupare ierarhică pe nivele, într-o desfășurare dinamică. Ca și lumea reală care cuprinde lucruri vizibile și lucruri invizibile, fraza este o manifestare dinamică a raportului vizibil-invizibil, vorbire-tăcere, transparență-opacitate Cuvintele pline sînt mai elocvente, printr-o substanțialitate concretă și prin raportul de evocare maximă a referentului. Cuvintele vide, prin valoarea lor de relație, refac tăcerea articulațiilor, a osaturilor (a interstițiilor urmate de decupajul daoistului hermeneut care operează asupra unui corp).

Iconicitatea frazei ca întreg, ca "trup" (体 <u>tǐ</u>), în manieră daoistă, sau ca o scenă cu posturi, în care se produce jocul ierarhic al promovărilor și al degradărilor operate în raport cu un centru ales ca reper, în manieră confucianistă, este sprijinită de hiper-iconicitatea ideogramei-cuvînt, echipată cu o motivație etimologică și culturală, cu acea capacitate simbolică de a păstra o doză din relația complexă cu realitatea simbolizată. Potența evocatoare dă informații asupra naturii obiectului reprezentat și această dublă competență simbolică și ritmică creează o armonie formală la suprafață pe care o numim <u>motivație iconică</u> (polifonică). Grafemele sînt mai mult decît semne grafice, cuvintele mai mult decît semne sonore, ele au o valoare impresivă ce implică și o doză de sugestivitate gramaticală (cadența, ritmicitatea, prozodicul au fost și ele propuse ca parametri gramaticali).

Ordinea cuvintelor, distanța, separarea, juxtapunerea, reduplicarea proiectează spațial ordinea obiectelor din lumea conceptuală,

tipul de decupaj prin numire (selectări şi eliminări, asemănări şi deosebiri, transferuri) a continuumului ontic, operaţie care se soldează cu ordonarea lumii înseşi (ca realitate modelată).

Regula centrului, reperajul cuvintelor-nucleu (中心 zhōngxin) prin informaţiile semnalate de cuvintele vide constituie o indicaţie categorială: cuvintele centru sînt cuvinte pline pure (într-o definire circulară; de altfel argumentul capacităţii de a fi centru se combină cu criteriul referenţial în fixarea statutului cuvintelor pline); cele care nu pot fi centru şi nu au independenţă sînt cuvinte vide pure (vezi această optică la clasificările operate de lingvistica chineză contemporană).

Regula poziţională a determinării pe stînga (o prioritate ontologică a determinării) facilitează depistarea cuvintelor-satelit (adjective, adverbe) aflate categorial în zona semi-plinelor, cu orientare spre cuvintele pline. Regula complementării verbale sau aceea a saturaţiei pe dreapta a verbului permit reperarea cuvintelor finale, categoria cuvintelor pline, verbe sau nume. Decupajul se produce simultan cu identificarea categoriei gramaticale printr-o serie de "imputs" iconice.

La nivelul textului scris putem vorbi în plus de o transparenţă morfologică, printr-o dezambiguizare categorială pe care o pot realiza chiar unele ideograme. Este o moştenire a primei etape a practicii reprezentărilor concrete ale acţiunilor, ale obiectelor şi ale stărilor, într-o relaţie de corespondenţă perfectă, acea epocă a "semanticii perfecte" pe care o evocă, idealizînd-o, Confucius.

Categorille cuvintelor apar prin indicaţii grafice şi sînt categorii lexico-gramaticale. Este metoda motivantă, numită de tradiţia lexicografică chineză "vezi lucrul, creezi numele"(jian wu zao ming)

De exemplu:

工 gōng ("muncă"), nume - 攻 gōng ("a trudi"), verb

为 wèi ("a face"), verb - 伪 wěi ("fals"), adjectiv

正 zheng ("drept"), adjectiv - 政 zheng ("guvernare"), nume

政 zhèng ("a stàpîni, a guverna"), verb

Există concepte şi pentru opoziţia singular / plural, individual / colectiv:

羊 yáng ("caprà") - 群 qún ("turmà")

人 rén ("om") - 众 zhòng ("mulţime" /"trei oameni"/)

木 mù ("copac") - 林 lín ("pàdure" /"doi copaci"/)

Acestea sînt màrturii în plus ale modului în care dezvoltarea unei forme gramaticale a fost blocată de scriere şi a contribuit şi la acea "întîrziere" a studiului limbii din perspectiva gramaticii. Această modalitate prin care ideograma atràgea atenţia asupra "firii" cuvîntului s-a pierdut în etapa evoluţiei scrierii[2] spre arbitrar, cînd s-a produs adevàrata îndepàrtare a limbii de naturà (incriminatà de Confucius şi Meng Zi). Pentru limba veche există însă acest tip de màrturii cà grafia şi iconicul în general au subminat înregistrarea în limbà a diferenţelor categoriale care apoi n-au mai fost recuperate la nivelul unitàţii cuvînt. Cînd ideograma începe sà aibà mai multe lecturi şi sensuri (ceea ce se transformà cu timpul într-un puternic fenomen de omonimie şi polisemie), posibilitatea de a marca apartenenţa categorialà a cuvîntului este şi mai mult diminuatà. Apar noi elemente de iconicitate cum este de pildà compunerea cuvintelor bisilabice.Această formà de existenţà a unitàţii lingvistice instituie o motivaţie iconicà (ex:, compunerea prin juxtapunere antonimicà are întotdeauna ca rezultat un substantiv).

Caracterul de mutaţii izometrice, întàrit de grafeme, a impus şi o apropiere atmosfericà a observaţiei, o perspectivà de sus, precum şi o acaparare a interesului "teoretic" pentru explicaţiile de sens

1. O serie de subcategorii pàstrează însà marcarea în grafie a specificului lor. Astfel verbele dicendi au toate cheia semanticà "vorbà", verbele de deplasare (corporalà) au radicalul "càlcîi" sau "picior", verbele de deplasare a unui obiect cu mîna sau cele care exprimà activitàţi manuale au majoritatea cheia semanticà "mînà", verbele care exprimà oboseala, boala etc au radicalul semantic "boalà", verbele affectuum au radicalul "inimà"...

rezultate din combinaţiile dintre aceste entităţi emblematice.

Propoziţiile sînt abordate ca un întreg, ca un "corp" (ti), ca un continuum de sens, rezultat al alăturării numelor separate, dar şi prelungite unul în altul, dispuse într-un aranjament tabular, care permite sugerarea jocului dinamicii în flux.

O serie de fenomene care trebuiau explicate gramatical sînt abordate în termeni grafematici, glosologici şi retorici. Exista însă conştiinţa atît a combinaţiilor elementelor, a funcţiilor lor diverse, cît şi a dinamicii categoriale.

Dicţionarele, lexicoanele, lucrările de poetică se preocupă de cuvintele care pot fi adunate în aceeaşi categorie, "care pot fi grupate laolaltă fără a crea confuzii" (Liu Xie: **Wen xin diao long**) Clasificările numelor din dicţionarele şi comentariile clasice sînt conform finalităţii semantice "categorii de înţeles", dar şi "categorii de relaţie".

Efortul lingviştilor moderni nu va reuşi decît să reafirme validitatea vechii practici lingvistice, perfecta adecvare la obiectul ei. Reorientarea spre modelul cognitiv al lingviştilor contemporani nu este nici ea decît o reiterare a strategiei "înnoirii modelului vechi", un compromis, care însă s-a dovedit deseori benefic în destinul culturii chineze.

Lingviştii chinezi contemporani abordează părţile de vorbire în două ipostaze, una "obiectivă" şi alta "subiectivă" (cf.MA QINZHU, 1989 : 131; SHEN KAIMU, 1989 : 54). Se susţine că în limbă există în mod obiectiv o ordine interioară şi în cadrul acesteia o posibilitate de asamblare, de grupare a unităţilor în clase. Această posibilitate este mai greu reperabilă în cadrul limbii chineze, căci ea nu are un caracter regulat şi manifest, ci este, într-adevăr, "difuză", "discretă", relativă. Principiul major al acestui tip de organizare este perechea comparabilă şi nu opoziţia.

La această predispoziţie specifică de clasificare pe care limba

însăşi o mărturiseşte, este necesară adoptarea unui mod adecvat de lucru (ipostaza subiectivă): în clasificarea unităţilor ligvistice acestea nu trebuie abordate rupte una de alta ci comparativ, urmărindu-li-se caracteristicile comune de manifestare în întreg.

Reevaluînd vechea viziune dinamică integratoare, lingvistica chineză contemporană corectează eroarea lingviştilor din perioada modernă, eroare generată de iluzia că unitatea cuvînt poate fi "considerată izolat": un astfel de cuvînt, constată ei, nici nu există, ceea ce există este doar conceptul şi ideograma lui (vechiul "nume").

Conform perspectivei asupra părţilor de vorbire din tradiţia modelului greco-latin, un cuvînt luat izolat înseamnă un membru al unei paradigme, adică parte a unui întreg compartimentat, a cărui regulă de fiinţare este diferenţa. Pentru gîndirea chineză, cuvîntul face parte dintr-un întreg înţeles ca un continuum, a cărui regulă de existenţă este unitatea. De aceea, un lingvist ca SHEN KAIMU (1989) atrage atenţia asupra concepţiei diferite care stă la baza sistemului părţilor de vorbire pentru limbile indo-europene: concepţia categorială aristotelică şi un alt tip de viziune asupra relaţiei întreg - parte. Intregul din concepţia europeană are configuraţii paradigmatice, înainte ca unităţile să fie folosite în cadrul frazei. Intregul din mentalitatea chineză capătă configuraţie ierarhică o dată cu folosirea unităţilor în frază.

Descrierea părţilor de vorbire din limba chineză apelează la un <u>model scalar</u> fondat pe o tranziţie suplă între grade,căci ea se bazează pe <u>interpretarea dinamică a relaţiilor de polaritate dintre categorii</u>.

Ca urmare a felului în care este privit universul, loc al combinaţiilor şi schimbărilor, lingvistica chineză consideră şi ea ierarhia ca foarte importantă, şi ordinea cuvintelor (cu tot caracterul ei abstract) este folosită ca un procedeu capital al organizării unităţilor limbii. Urmînd linia trasată de Lü Shuxiang, lingviştii

chinezi pun accentul pe tipul de analiză sintactică şi pe importanţa lui în elaborarea sistemului părţilor de vorbire. Propoziţia este privită ca o organizare de "poziţii" ocupate de segmente ordonate ierarhic.

Această perspectivă a organizării "lococentrice" apare şi în felul în care lingvistica chineză interpretează gramaticalizările, ca fenomene de "vidare" şi de transformare în relatori a cuvintelor pline, considerate în structuri contextuale determinate şi condiţionate de foarte puternice restricţii semantice (de exemplu, vidarea verbelor şi transformarea lor în prepoziţii). Se propune astfel un sistem de organizare viu, tensionat de tendinţa de descentralizare, de abatere de la ordinea simetrică, pe de o parte, iar pe de alta, cu un foarte puternic respect pentru coeziunea întregului.

In dorinţa ca modalitatea de abordare subiectivă, în descrierea unor condiţionări obiective, să fie cît mai adecvată ("un sistem al părţilor de vorbire justificat în propriul sistem al limbii", cum vrea Yang Chengkai), lingviştii chinezi contemporani apelează la tradiţie şi regîndesc şi conceptele de categorie gramaticală şi de sens gramatical, aşa cum lingviştii moderni procedează la redefinirea conceptului de formă şi de paradigmă.

Categoria gramaticală este definită drept relaţie dinamică între un complex de sens gramatical şi un set de mărci care semnalează acest sens. Numit şi "potenţă gramaticală", sensul gramatical este înţeles ca o virtualitate, bazată pe sensul noţional al cuvîntului de a se manifesta în frază. Se enunţă ferm ideea că sensurile gramaticale ale părţilor de vorbire sînt în limba chineză aceleaşi ca şi în alte limbi, dar nu au forme gramaticale la fel de pertinente şi repartizate la fel.

Lingviştii chinezi ai anilor '90 abordează mai clar şi mai nuanţat relaţia dintre sensul gramatical şi forma gramaticală. Ea este o relaţie dinamică pe care se întemeiază categoria gramaticală a cu-

vîntului, o categorie la rîndul ei dinamică, care presupune întregul proces de trecere de la sensul noțional la cel gramatical, apoi transformarea acestuia în sens categorial și confirmarea lui într-o formă. Evaluarea sensului gramatical ca sens categorial apelează la modelul gramaticii cognitive, perfect integrat mentalității chineze tradiționale.

2. Comparație între modelul chinez și cel europeam al părților de vorbire

Studierea concepției chineze asupra părților de vorbire are în vedere evidențierea caracteristicilor sale originale, în ideea posibilei sale includeri într-o istorie a lingvisticii și, eventual, chiar într-o istorie a ideilor. Pornim de la premisa că într-o cultură dată, într-o epocă dată, concepția lingvistică este strîns legată de viziunea asupra lumii acelei culturi sau acelei epoci. Centrată pe istoria lingvisticii, lucrarea de față este, astfel totodată, într-o oarecare măsură și o lucrare de tipologie culturală, căci dincolo de descrierea concretă a sistemului părților de vorbire ne interesează, atît cît ne permite economia lucrării, motivațiile legate de epistemă, relațiile acestui sistem cu alte zone ale spiritualității, premisele sale ontologice, corespondența dintre configurația sa și modul specific al apropierii de realitate prin limbă. Deși zona culturală chineză impune în mod necesar depășirea perimetrului lingvisticii de tradiție indo-europeană, în cazul temei abordate această depășire presupune mai întîi o raportare foarte strînsă la modelul de tradiție greco-latină al părților de vorbire, care constituie un permanent reper, ales nu de cercetător, ca homo europensis, ci de însuși obiectul cercetării. Iată de ce primul capitol al lucrării cuprinde prezentarea acestui model-reper european și mai ales considerații asupra stadiului actual al "teoriei" părților de vorbire. Această scurtă retrospectivă a impus atenției o serie de "zone de

problematizare", un punctaj al "locurilor forte" ca o grilă de cercetare în vederea creării unui "fond de sensibilitate", a unui orizont de așteptare necesar explorării domeniului chinez (de la terminologie și definiții la perspectivă și criterii de clasificare). Este vorba de un exercitiu cu eficiență teoretică, cu atît mai necesar cu cît, mai ales pentru perioada chineză clasică, nu există un aparat conceptual specializat și nici un discurs teoretic echivalent cu cel din spațiul lingvistic european. Ideile gînditorilor chinezi sînt rareori explicite, ele fiind, așa cum am mai arătat, inserate, decelabile, în cadrul unor demersuri de filosofie, logică, poetică sau retorică. Chiar și atunci cînd gramatica chineză își delimitează domeniul și își emancipează metoda, echivalările de instrumentar sînt dificile, exprimările recurg adesea, mai degrabă, la termeni sugestivi, decît la argumente logice și la demersuri analitice. Asistăm și aici, în chiar modalitatea discursivă specifică, la o trăsătură tipologică a practicii intelectuale chineze, care apelează la imagini în loc de concepte abstracte, la exemplificare concretă în loc de demonstrație. Metalimbajul constituie o problemă specială și alegerea în traducere a termenilor echivalenti,reprezintă prin ea însăși o ilustrare a opticii diferite în cele două zone culturale. In urma demersului efectuat putem constata că în devenirea celor două sisteme ale concepției asupra părților de vorbire pot fi urmăriți o serie de parametri pe baza cărora se poate evalua gradul de apropiere sau de divergentă:

- Ambele modele răspund unor comandamente practice: cel european se naște din nevoia de descriere a sistemului limbii pentru sistematizarea și învățarea ei, cel chinez din nevoia de edictare a regulilor de retorică și poetică, impuse de cercetarea (glosarea și comentarea) textelor clasice. La cel dintîi se poate vorbi de o conștiință gramaticală, la cel de-al doilea numai de o conștiință semantică și retorică (poetică);

• Atît modelul european cît şi modelul chinez se nasc pe un fundament filosofic, cel categorial aristotelic şi cel categorial al dialecticienilor chinezi. Această predilecţie pentru un <u>model categorial</u> rămîne constantă pentru China şi aprecierea pe care lingviştii chinezi ai perioadei moderne (Gao Mingkai, Wang Li, Lü Shuxiang) o acordă perspectivei categoriale a părţilor de vorbire elaborată de O.Jespersen confirmă această preferinţă ca pe o întemeiată afinitate

• Deşi, în ambele spaţii culturale, există preocuparea pentru raportul nume - realitate, raport mediat de sens (referinţă), nici unul dintre cele două sisteme nu se opreşte la criteriul noţional pur. Această afirmaţie pare a contraveni aparenţelor în cadrul Chinei vechi, al cărei spaţiu este dominat de semantică. Opinia noastră este că, de fapt, ambele culturi au o puternică conştiinţă atît a paradigmei cît şi a formei, dar înţelese în mod diferit, cu o orientare diferită. Pentru Europa, paradigma este o clasă de elemente cu forme (exterioare concrete) comune, pentru China paradigma este o clasă de "firi" comune, "firea" fiind o formă-relaţie care face trecerea de la modelul comun al esenţei la modelul particular al aparenţei. Forma ca formă şi forma ca relaţie-funcţie sînt două accepţii pe care gîndirea chineză le dă, încă din perioada veche, formei.Pentru modelul european sînt posibile ca atare categorii date, fixe, ca generalizări ale particularului, pentru cel chinez, categorii care apar, care se configurează ca particularizări ale unei generalizări ce există doar în plan ideal (ca virtualitate a modelului maxim);

• Dacă entitatea lingvistică ce stă la baza sistemului european este cuvîntul, la baza celui chinez, datorită tipului de scriere ideografică şi raportului ei special cu limba, se află "caracterul" sau "ideograma" (<u>zi</u>), ca o particularizare a unei generalizări. Această singularizare finală a ideogramei simbolizează o operaţie generalizatoare anterioară care a fost depăşită. Ideograma este un semn lingvistic total, în relaţie specială, mediată,cu forma sonoră,

pe de-o parte, şi în relaţie directă cu noţiunea, pe de alta. Această unitate lingvistică şi-a pus amprenta asupra modului în care limba şi-a organizat sistemul, putîndu-se spune, chiar, că ea a ocultat gramatica. Pregnanţa formei sale, o hipermotivaţie dată de echipamentul ei etimologic şi cultural, specificul ei iconico-simbolic, care conservă întotdeauna un rudiment de legătură naturală cu realitatea simbolizată, a subminat permanent dezvoltarea formei gramaticale;

• "Modelul european" dezvoltă un sistem al părţilor de vorbire asimetric (ulterior s-au propus ranguri, ierarhii), în orice caz, linear,sumativ (cu toată dihotomia aristotelică iniţială).In critica sa modernă, el este acuzat de nesistemicitate, de faptul că nu lasă să apară relaţiile dintre clase,ci doar diferenţele. Singura opoziţie echipolentă, care apare la nivelul sistemului, este aceea între nume şi verbe, definite prin delimitare unul faţă de altúl. Ea rămîne de altfel o distincţie maximă şi cu o eficienţă foarte extinsă, propusă ca universalie. Modelul chinez, pentru care opoziţia înseamnă şi asemănare şi deosebire, conform viziunii dialecticienilor clasici, este mai spaţializant, reformulînd la mai multe nivele raportul plin - vid, static - dinamic (substanţă - accidente, virtualizare - actualizare). Configuraţia sa este dinamică, în flux continuu, şi poate fi urmărită şi în sistemul japonez unde binomul plin - vid apare mai întîi în opoziţia abstract - concret (<u>tenioha</u> vs <u>na+kotoba</u>), apoi invariabil - variabil (<u>na</u> vs <u>kotoba</u>). Dinamica plin - vid din sistemul părţilor de vorbire chinezesc diferă de staticul sistem european a cărui regulă primă este monocategorizarea. Este vorba de perspective diferite în abordarea limbii, care presupun alte premise teoretice aflate, de data aceasta, într-o divergenţă foarte importantă. Europa se postează la nivelul limbii ca nivel al "puterii" în care cuvîntul este unitatea sa şi care admite o descriere imanentă. China se postează la nivelul vorbirii, al discursului, ca nivel al "efectelor", o limbă "in actu", în care cuvîntul nu este o limită, ci are

o individualitate gramaticală, care devine și poate fi surprinsă numai cînd performează. Părțile de vorbire din limba chineză nu sînt categorii în sine, statice, ci categorii dinamice, de efect. Ca o supremă conștientizare a specificului limbii chineze contemporane, atenția lingviștilor chinezi se oprește în mod firesc asupra dinamicii apartenenței categoriale a cuvîntului;

• Ambele spații culturale au o preocupare relativ tîrzie pentru statutul pur teoretic al sistemului părților de vorbire. In cazul modelului european se remarcă ambiția spre universalitate, dorința de a se aplica la cît mai multe limbi. El cucerește totodată și un mare prestigiu, căci este un model pilot în excepționala unitate intelectuală a Europei: este o emblemă a spiritului ei științific, bază a lingvisticii generale. Dacă această ambiție nu a fost probabil conștientă în vremea lui Dyonisios Thrax, în momentul în care modelul grec este preluat de latini, se face primul pas în acest sens. China clasică nu are această preocupare a extinderii unui model gramatical. Pe lîngă binecunoscutul motiv al izolării sale autarhice putem adăuga o explicație și mai justificată din teritoriul lingvisticii: pentru China, scrierea ideografică și modelul textual al cărților clasice sau al poeziei sînt acelea care realizează unitatea intelectuală a marii zone culturale care cuprinde de asemenea Coreea, Japonia și Vietnamul. Există totuși exportul perechii cuvinte pline - cuvinte vide, ca numitor comun al unei strategii intelectuale care urmărește unitatea dintre inteligibil și sensibil, o raportare la lume care să permită menținerea relației interior - exterior, esență - aparență.

• In perioada modernă a concepției chineze asupra părților de vorbire, modelul european devine obiect al imitației, apoi al criticilor, soldate cu o semnalare a vulnerabilității sale teoretice. Felul în care lingvistica chineză îl acceptă și îl adaptează, confirmă pe de-o parte, eficiența sa practică, pe de altă parte, scoate în

evidență imposibilitatea adecvării sale totale la orice tip de limbă. Dezbaterea chineză asupra criteriilor formale ale categorizării provine din opțiunile practice ale adaptării sistemului european al părților de vorbire la limba chineză. Ea dă o mai mare atenție perspectivei asupra sistemului ca globalitate, a relațiilor din interiorul lui, conform modalizării spațiale specifice gîndirii chineze bazată pe centrul mobil și pe ierarhia superior - inferior, precum și pe baza perechii interșanjabile. Sensul va fi privit el însuși în această viziune dinamică, ca relație dintre sensul pur noțional și cel gramatical (virtualitatea folosirii sale în frază). Forma este și ea abordată ca formă-substanță (forma morfologică) și ca formă-relație (forma sintactică). Cele două laturi formează o pereche care s-ar putea numi "senso-formă", agregat complex ale cărui componente se află într-o strînsă relație de interdependență.

Cînd, odată cu adaptarea modelului occidental, cuvîntul începe să fie conștientizat ca unitate lingvistică funcțională (definit mai degrabă ca "sintaxem"), asistăm cu adevărat la formarea unei conștiinte gramaticale racordată la lingvistica generală. Prin aplicarea modelului părților de vorbire la limba chineză, se produce o presiune care antrenează o luare de poziție într-o serie de probleme fundamentale,cum este chiar definirea cuvîntului. In operația de satisfacere a exigențelor unui model marcat de specificitatea altei spiritualități, elaborat de idiomuri de altă natură, lingviștii chinezi sînt forțați să ia atitudine într-o serie de probleme fundamentale și să-și fondeze un sistem gramatical propriu. Ei recurg la vechea strategie a sinizării și propun soluții personale, ajustînd modelul pe tiparul gîndirii chineze, de fapt întreprind o regîndire a modelului demontat în structura lui esențială.

Cînd facem bilanțul consecințelor pe care le-a avut introducerea modelului prestabilit al lingvisticii occidentale pentru studiul particular al limbii chineze, mai întîi apreciem, desigur, gradul

în care acest model a impulsionat gîndirea teoretică a lingviştilor chinezi, felul în care a contribuit la dezvoltarea teoriei cuvîntului şi a metodelor de analiză formală. Pe de altă parte, însă, nu putem ignora faptul că a întrerupt şi a marcat puternic dezvoltarea unei gîndiri lingvistice originale care pornea de la observarea directă a faptelor şi care nu avea concepţia limbii ca sistem imanent.

Intreaga perioadă modernă a dezbaterii problematicii părţilor de vorbire este mărturia acestui fenomen de impact dintre două mentalităţi asupra limbii, diferit direcţionate. Importul modelului străin s-a făcut la început cu statut de "disciplină apuseană", "aplicîndu-se rigid conceptele tradiţionale ale gramaticii limbilor indoeuropene la studiul propriei limbi" (ZHAO YUANREN, 1948 : 4).

Intre 1950 - 1970, lingviştii chinezi şi-au manifestat, printr-un puternic consens disciplinar, voinţa de racordare la principiile teoriei generale, admiţînd postura de superioritate a unei lingvistici generale, care poate oferi principii şi metode general valabile (cu pretenţie la universalitate). De aceea, în dezbaterea problemei părţilor de vorbire ei au acordat cea mai mare atenţie criteriilor de formă, în special de "formă morfologică". Conştienţi de distincţia dintre o ordine pe care o manifestă limba însăşi şi o ordine propusă ca model de descriere a acestei organizări, ei au luat-o ca punct de pornire şi au pus accent pe aceasta din urmă. Deşi au acceptat (mai mult ca pe o postulare datorată opţiunii metodologice) dihotomia saussuriană langue / parole şi au încercat să se situeze în descriere la nivelul "limbii", totuşi întreaga muncă de stabilire a criteriilor şi mărcilor părţilor de vorbire s-a orientat de la sine în domeniul "vorbirii" (al "folosirii").

In perioada contemporană, lingviştii chinezi care îşi aduc aportul la elaborarea modelelor optime ale clasificării cuvintelor în categorii gramaticale, nu mai sînt obsedaţi de iluzia unui sistem perfect reglat al părţilor de vorbire, care să aibă vigoarea şi efici-

enţa celui european (i se observă acestuia o serie de defecte în aplicarea la propriul obiect, defecte care nu-l mai recomandă ca infailibil). Scepticismul lor se manifestă într-o anumită măsură chiar în legătură cu legitimitatea unei lingvistici generale, precum şi cu posibilitatea studierii organizării sistemului părţilor de vorbire la nivelul "limbii"[3].

Ei precizează faptul că, aşa cum consideră tradiţia lingvistică chineză, obiectul descrierii nu este sistemul rigid, închis, ci însusi cîmpul variaţiilor, fluxul transformărilor. Acesta nu este, asa cum doreşte modelul european, un obiect omogen, care să se lase analizat în elemente constitutive, ci este eterogen, cu unităţi situate la diferite nivele. Lingviştii chinezi moderni se limitează să studieze datele concrete ale "folosirii" cuvintelor şi, pornind de la observarea manifestărilor lor, să propună modele proprii de fixare a unor regularitàti, postulate însă ca relative. Lingvistica chineză modernă adoptă vechea teorie autohtonă asupra limbajului şi punctul ei de vedere dinamic. Se conturează chiar opţiunea pentru o gramatică dinamică, fondată pe paradigma dinamică, în dimensiunea organizării ei conceptuale. Este, adică, un punct de vedere care îşi propune să reunească variaţiile rezultate din divergenţa conceptelor celor care folosesc limba şi să caute o cale adecvată de a descrie astfel de variaţii. Variaţii care apar din diferite moduri de a organiza conceptele şi al căror caracter nu poate fi predictabil în termenii regulii care are doar două posibilităţi: este aplicabilă sau neaplicabilă. Ele depind de cel care foloseşte limba, ca fiinţă inteligentă care manipulează codul lingvistic conform scopurilor sale: împrumută, de exemplu, un membru al unei clase şi se foloseşte

3. La o concluzie asemănătoare ajunsese G.Guillaume (1973 : 94): "Cuvîntul în această limbă (= chineza), după cum se ştie, nu este niciodată purtător de indicaţie gramaticală şi de aceea forma clasificatoare numită parte de vorbire este, la nivelul limbii, absentă. Se pot produce în vorbire folosiri care devin practic echivalentul care se apropie /de această formă clasificatoare/: luată singură, în limbă, partea de vorbire nu există".

de el într-o altà clasà.

Premisa pe care se fondează un astfel de "dinamism" este aceea cà semantica orientează variaţiile sintactice ("folosirile"). Putem astfel afirma cà vechea tradiţie semanticà pe fundalul càreia se naşte gramatica chineză este acum reafirmatà şi revigoratà, dupà o perioadà de încercare de a o dirija spre o nouà tradiţie formalà. Ei i se asortează o analizà dinamicà de tip guillaumian,conform càreia clasele gramaticale nu se organizează într-un sistem static, ci sînt clase "cinetice". Concepţia lingviştilor chinezi contemporani asupra pàrţilor de vorbire contribuie la evidenţierea specificului gîndirii chineze, care considerà limba un proces dinamic, un continuum. O teorie generoasă, care ia în consideraţie iregularitàţile şi care permite şi incorporarea unor fenomene neglijate de lingvistica occidentalà, cum este, de pildà, scrierea[4].

Analiza modelului pàrţilor de vorbire propus pentru limba chineză poate contribui la regîndirea unor poziţionàri teoretice din lingvistica europeanà preocupatà sà-şi làrgească la nesfîrşit aplicabilitatea metodelor ei, sà devinà, adicà, tot mai "generalà". Càci vulnerabilitatea teoreticà a pàrţilor de vorbire se datorează iluziei descoperirii unui sistem al acestora, imanent tuturor limbilor. Şi această conştiinţà a vulnerabilitàţii sale pare sà se fi declanşat chiar atunci cînd lingviştii au descris şi au interpretat structura unor limbi cum este chineza, cu mijloacele pe care le-au avut la îndemînà, deja validate de o îndelungatà practicà. Profitul acestei lucràri este acela cà ea poate sà evidenţieze originalitatea experienţei chineze, observînd cît de puternic a fost ràspunsul limbii la obordarea cu un instrumentar de import, în ce grad l-a simţit adecvat sau l-a respins. Iar din acest efort de adecvare pot sà aparà

4. Doar scrierea chineză ideogramaticà pare sà se situeze la nivelul sistemului semiologic numit de F. de Saussure "langue" (ceea ce J.DERRIDA, 1967 : 30, numeşte "arhi-scriere", distingînd-o de scrierea empiricà). Ea este deci "unitatea de putere", cum spunea în 1947 G.GUILLAUME (1988 : 172), ea face ca limba chineză sà fie o limbà de "caractere", de "firi", şi nu una de "cuvinte".

idei, soluţii originale, pentru un model teoretic îmbunătăţit.

Examinînd problema părţilor de vorbire în procesul evoluţiei lingvisticii chineze, am urmărit de fapt dinamica lumii intelectuale chineze. Şi mai puternic decît pentru Europa structuralistă, preocuparea lingvistică a avut în China modernă rolul de disciplină pilot, nu doar în sfera disciplinelor umaniste. Modelul lingvistic a avut în China dornică de a "a învăţa de la Apus" rolul de instrument al modernizării. Mutaţia de la tradiţionalul tip descriptiv-interpretativ cu o perspectivă de abordare interdisciplinară la tipul fundamentării metodologice şi la specializare a echivalat cu o mutaţie în paradigma intelectuală.

Odată depăşită utopia scientistă şi fascinaţia metodei şi a modelului de o perfectă rigoare, intelectualitatea chineză trăieşte acum momentul unui pozitivism care încearcă să-şi recupereze tradiţia, să revină, în primul rînd, asupra raportului intuitiv - raţional care îi este specific, să micşoreze distanţa care tindea să separe tot mai mult subiectul de obiect. Şi imaginea şi tîlcul acestei experienţe ne sînt familiare: de fapt, China n-a făcut decît să parcurgă într-un timp mai scurt şi mai dramatic un proces pe care l-a parcurs Europa însăşi.

ooOoo

BIBLIOGRAFIE

ALLETON V., 1973. - **Grammaire du chinois**, Paris, Que sais-je?

ANGHELESCU N., 1986. - **Limbajul şi cultura în civilizaţia arabă**, **Bucuresti**, E.S.E

ARRIVE M. - CHEVALIER J.CL., 1970. - **La Grammaire. Lectures**, Paris, Klincksieck

BACH E., 1968. - **Nouns and noun phrases**, in "Universals in Linguistics Theory", New York, p.91-124

BOUCHARD D., 1984. - **On the Content of Empty Categories**, Foris, Dordrecht.

BRONDAL V., 1948. - **Les parties du discours. Partes orationes**,(trad franç.), Copenhague, Munksgaard

CA JINGHUO, 1985. - **Ci duo lei** (Policategorizarea cuvîntului), in "Yuyuan jiaoxue yu yanjiu", nr.4

CAO BOHAN, 1957. - **Hanyu cilei wenti fenbie** (Problema diferenţierii părţilor de vorbire în limba chineză), in "Hanyu cilei wenti taolun"("Dezbateri asupra problemei părţilor de vorbire în limba chineză"), p.118-123

CAO DEMU, 1988. - **Zhongguo chuantong sixiang tansuo** (Cercetări asupra gîndirii chineze tradiţionale), Liaoning, Liaoning daxue chubanshe

CHEN CHENGZE, 1922 (reed.1957). - **Guowenfa caochuang** (Iniţiere în gramatica limbii chineze), Shangwu yinshuguan

CHEN GWANG-TSAI, 1979. - **The Aspect Markers le, guo and zhe in Mandarin Chinese**, in "Journal of the Chinese Language Teachers Association", XIV, nr.2, p.27-46

CHEN NINGPING, 1987. - **Xiandai hanyu mingcide kuoda** (Extinderea categoriei substantivului în limba chineză contemporană), in "Zhongguo yuwen", nr.5

CHEN WANGDAO, 1978. - **Wenfa jianlun** (Dezbateri concise de gramatică), Shanghai, Shanghai jiaoyu chubanshe

CHOMSKY N., 1981. - **Lectures on Governement and Binding**, Foris, Dordrecht

CHOU F., 1964. - **Word Classes in Classical Chinese**, in "Proceeding of the 9 th International Congress of Linguists",(Lunt H. ed.), The Hague, Paris, Mouton, p.595-599

CIKOLSKI J., 1978. - **Three Essayes on Classical Chinese Grammar**, in "Computational Analyses of Asian and African Languages", Tokyo, nr.8, p.17-151; nr.9, p.77-208

COLOMBAT B., 1988. - **Les parties du discours**, in "Langages", nr.92,

COTEANU I., 1973. - **Stilistica funcţională a limbii romîne**, Bucu- resti, E.A.

COYAUD M., 1971. - **Rudiments de grammaire japonaise**, in "Documents de Linguistique Quantitative", nr.9, Saint Sulpice de Favières, Association Jean Favard,

COYAUD M. - PARIS M.CL., 1976. - **Nouvelles questions de grammaire chinoise**, in "Documents de Linguistique Quantitative", nr.28,Saint Sulpice de Favières, Association Jean Favard

CULIOLI A., 1981. - **Systèmes de représentation linguistique et métalinguistique**, Université de Paris 7, CNRS

DANG SHAOYI, 1979. - **Hanyu yufa xuici xintan** (Noi cercetàri de stilisticà chinezà), Shangwu yinshuguan

DE LIBERA A. - ROSIER I. - **La pensée linguistique médiévale**, in S. Auroux éd., "Histoire des idées linguistiques", Maridago

DERRIDA J., 1967. - **Of Grammatology**, (trad.engl.), Baltimore, University Press, John Hopkins

DING SHENGSHU, 1961. - **Xiandai hanyu yufa jianghua** (Convorbiri despre gramatica limbii chineze moderne), Beijing, Xinhua shudian

DOBSON W., 1958. - **Late Archaïc Chinese**, Toronto, Toronto University Press

DONG SHAOYI, 1979. - **Hanyu yufa xiuci xintan** (Noi cercetàri de stilisticà în gramatica chinezà), Shangwu shudian, I

DRAGUNOV A.A., 1952. - **Isledovanija po grammatike sovremenogo kitaiskogo jazyka**, Moskwa

DUBOIS J., 1973. - **Dictionnaire de linguistique**, Paris, Larousse

DUCROT O. - TODOROV T., 1972. - **Dictionnaire encyclopédique des sciences du langage**, Paris, Seuil

EMONDS J., 1985. - **A Unified Theory of Syntactic Categories**, Dordrecht

\- 1986. - **Les parties du discours en grammaire générative**, in "Recherches linguistiques de Vincennes", nr.14/15, p.93-154

FAN KELI, 1991. - **Gudai xuci** (Cuvintele vide ale limbii vechi), Paris, Libr. You Feng

FENG YEOU-LAN (YOULAN), 1952. - **Précis d'histoire de la philosophie chinoise**, Paris, Ed. Le Mail

FEUILLET J., 1983. - **Se débarrasera-t-on un jour des parties du discours?**, in "BSL", nr.78/1, p.23-51

FOUCAULT M., 1969. - **Préface**, in "Grammaire générale et raisonnée de Port-Royal", Paris, Republication Poulet

FRIES C.C., 1954. - **Meaning and Linguistic Analysis**,London,Longmans

GAO MINGKAI, 1948 (reed.1951,1957). - **Hanyu yufa lilun** (Teoria gramaticii limbii chineze), Beijing, Kaiming shudian

- 1953. - **Guanyu hanyu cilei fenbie** (Despre distingerea părţilor de vorbire în limba chineză), in "Zhongguo yuwen" oct; (reed.1955 în volumul "Hanyu cilei wenti", p.50-92)

GERNET J., 1985. - **Lumea chineză**, (trad.rom.), E.Meridiane, vol.I-II

GLEASON H.A., 1968. - **Introduction à la linguistique**, (capitolul <u>Eléments de morphologie</u>, p.76-90), Paris, Larousse

GONG QIANYAN, 1987. - **Zhongguo yufaxue shigao** (Compendiu de istorie a gramaticii chineze), Beijing, Yuwen chubanshe

GRINSHAW J., 1981. - **Form, Function and the Language Acquisition Device**, in C.L.Baker and J.J.Mc Carthy,"The Logical Problem of Language Acquisition, MIT Press,Cambridge,Mass.

GUILLAUME G., 1973. - **Discernement et entendement dans les langues: mots et parties du discours**, in "Langage et science du langage", p.87-98

- 1988. - **Leçons de linguistique: 1947-1948**, Lille, Presses Universitaires de Lille

GUO XILIANG, 1981. - **Gudai hanyu** (Limba chineză veche), Beijing, Beijing chubanshe

HAGEGE CL., 1975. - **Le problème linguistique des prépositions et la solution chinoise**, Louvain, Peeters

- 1984. - **Du concept à la fonction en linguistique ou la polarité verbo-nominale**, in "La linguistique", nr.20/2, p.15-28

- 1985. - **L'homme de parole**, (capitolul <u>Ecriture et réalité</u>), Paris, Fayard

HALLIDAY M.A.K., 1961. - **Catégories of the Theory of Grammar**, in "Word", nr.17, p.241-292

HANSEN C., 1989. - **Language in the Heart-mind**, in "Understanding the Chinese Mind", Oxford University Press, ed. R.E.Allinson

HARBSMEIER C., 1961. - **Marginalia sino-logica**, in "Understanding the Chinese Mind", Oxford University Press, ed. R.E.Allinson

- 1981. - **Aspects of Classical Chinese Syntax**, London and Malmö, Curzon Press Ltd

HJELMSLEV L., 1928. - **Principes de grammaire générale**, Copenhague, Ost and Son, (trad.fr., 1959, Paris, Les Ed.de Minuit)

HUANG BORONG, 1985. - **Xiandai hanyu yufa** (Gramatica limbii chineze contemporane), vol.II, Gansu renmin chubanshe

HUMBOLDT G. 1826. - **Lettre à M. Abel Rémuzat sur la nature des formes grammaticales en général et sur le génie de la langue**

chinoise en particulier, Bordeaux, Ducros
HU FU, 1957. - **Shuci he liangci** (Cuantificatori și clasificatori), Shanghai, Shanghai jiaoyu chubanshe
HU YUSHU, 1979. - **Xiandai hanyu** (Limba chineză contemporană), Shanghai jiaoyu chubanshe
- 1981. - **Hanyu yufa yanjiu cankao ciliao** (Corpus de studii de gramatică chineză), Beijing, Zhonghua shuju
JAKOBSON R., 1963. - **Les embrayeurs, les catégories verbales et le verbe russe**, in "Essais de linguistique générale", Paris, Les Ed.de Minuit, p.176-196
JESPERSEN O., 1924. - **The Philosophy of Grammar**, London (trad.fr., 1971, Paris, Ed.de Minuit)
JIN TAOZI, 1922 (reed.1955). - **Guowenfazhi yanjiu** (Noi studii de gramatică chineză), Beijing, Zhonghua shuju.
KARLGREN B., 1949. - **The chinese language**, New York
KENNEDY G., 1956. - **Word-Classes in Classical Chinese**, in "Selected Works of G.A.Kennedy" (Tien yi li ed.), New Haven Yale University, 1964, p.323-433
KRATOCHNIL P., 1967. - **Modern Standard Chinese**, in "Lingua", nr.17, p.129-152
KONRAD N.L., 1952. - **Lun hanyu** (Dezbatere asupra limbii chineze), in "Zhongguo yuwen", nr.9/10/11
KURODA S.Y., 1972. - **The Categorial and the thetic judgement. Evidence from Japanese Syntax**, in "Fondations of language", nr.9, p.153-185
KURYLOVICZ J., 1965. - **L'évolution des catégories grammaticales**, in "Diogene", nr.51, p.54-72
LAKOFF G., 1971. - **On Generative Semantics. Semantics: an Interdisciplinary Reader in Philosophy, Linguistics and Psychology** Cambridge, Cambridge University Press, p.231-296
LI CH.- THOMPSON S., 1974. - **Historical Change of Order: a Case Study in Chinese and its Implications**, in "Historical Linguistics", Amsterdam, Anderson and Jones eds, p.199-217
- 1975. - **The Semantic Function of Word Order: a Case Study in Mandarin**, in "Word Order and Word Order Change", University of Texas Press, Austin and London, p.163-197
LI JINXI, 1924. - **Xin zhu guoyu wenfa** (Noua gramatică a limbii chineze), Beijing, Zhonghua shuyu
LI JINXI, 1957 a. - **Cilei daxi** (Sistemul părților de vorbire), în vol. "Hanyu cilei wenti"(Dezbateri asupra problemei părților de vorbire în limba chineză), p.70-80

LI JINXI, 1957 b. - **Zhongguo yufazhongde cifa yanyi**, in "Zhongguo zazhi, nr.7

– 1957 c. - **Zhongguo yuefazhongde cifa yantao** (Dezbatere asupra "morfologiei" din gramatica chineză), in "Hanyu cilei wenti", Zhonghua shuju, p.25-26

LI LINDING, 1989. - **Yi ju bian pin, li ju wu pin** (Părţile de vorbire se identifică în propoziţie, nu există părţi de vorbire în afara propoziţiei), in "Yufa yanjiu he tansu", p.8-23

LI YING-CHE, 1974. - **What Does Disposal Mean? Features of the Verb and Noun in Chinese**, in "Journal of Chinese Linguistics", nr.2, p.200-218

LIN YUSHAN, 1983. - **Hanyu yufaxue shi** (Istoria gramaticii limbii chineze), Hunan, Hunan jiaoyu chubanshe

LIU FU, 1920. - **Zhongguo wenfa tonglun** (Perspectivă generală asupra gramaticii chineze), Shanghai qunyi shushe

LIU SHIRU, 1963. - **Xiandai hanyu yufa jiangyi** (Materiale de gramatică chineză contemporană), Shangwu yinshuguan

LIU XIE, 1959. - **Wen xin diao long** (Esenţa literaturii ca cizelare a dragonului), Beijing, Wenxue chubanshe

LIU ZHENGTAN, 1957. - **Yufa xuejia ye yinggai guangfan zhankai xueshushangde ziyou taolun** (Gramaticienii trebuie să evolueze spre o teorie liberă), în vol.sinteză "Hanyu cilei wenti" ("Dezbateri asupra problemei părţilor de vorbire în limba chineză"), 1955-1957, p.22-25

LU JIANMING, 1992. - **Hanyu cilei wenti zaiyi** (Din nou despre problema părtilor de vorbire în limba chineză), in "Dadong wenhua daxue yuxue jiayu yanjiu", nr.10, p.87-103

LU JIANMING, 1994. - **Guanyu cide jianlei wenti** (Despre problema categoriilor duble ale cuvintelor), in "Zhongguo yuwen" ("Limba chineză"), nr.1, p.28-33

LÜ SHUXIANG, 1942. - **Zhongguo wenfa yaolue** (Compendiu de gramatică chineză), Beijing, Shangwu yinshuguan

– 1954. - **Hanyu xiuci jianghua** (Discuţii de stilistică a limbii chineze), Zhonnguo qinguian chubanshe

– 1955 a. - **Guanyu hanyu cileide yixie yuanzexing wenti** ((Cîteva probleme de principiu privind părţile de vorbire în limba chineză), în vol.sinteză "Hanyu cilei wenti" (Dezbateri asupra părţilor de vorbire în limba chineză), p.133-153

LÜ SHUXIANG, 1955 b. - **Zai tan hanyu cilei wenti** (Din nou despre problema părţilor de vorbire în limba chineză), in "Zhongguo yuwen" (Limba chineză), nr.9

LÜ SHUXIANG, 1979. - **Hanyu yufa fenxi wenti** (Probleme de analiză gramaticală în limba chineză),Beijing,Shangwu yinshunguan

LÜ SHUXIANG - ZHU DEXI, 1952. - **Yufa xiuci jianghua** (Dezbateri de stilistică gramaticală), Beijing, Kaiming shudian

LU ZHIWEI, 1951. - **Beijinghua danyinci cihui** (Vocabularul cuvintelor monosilabice din dialectul pekinez"), Beijing, Renmin chubanshe

- 1957. - **Hanyu de goucifa** (Morfologia limbii chineze), Beijing, Kexue chubanshe

LYONS J., 1966. - **Towards a "Notional" Theory of the Parts of Speech**, in "Journal of Linguistics", nr.5, p.7-20

- 1969. - **Introduction to Theoritical Linguistics**, London, Cambridge University Press

- 1970. - **Linguistique générale**, Larousse, Paris, capitolele Les parties du discours, p.243-255; Les catégories grammaticales, p.209-212

MA JIANZHONG, 1983 (prima ediţie: 1898). - **Ma shi wen tong** (Excurs asupra limbii), Beijing, Shangwu yinshuguan

MA QINGZHU, 1989. - **Yingxiang cilei huafende yinsu he hanyu cilei** (Factorii implicaţi în clasificarea cuvintelor ca părţi de vorbire în limba chineză), in "Yufa yanjiu he tansuo"(Studii şi cercetări de gramatică), Beijing, Yuwen chubanshe, p.130-144

MARTINET A., 1966. - **Le mot**, in "Problèmes du langage", Paris, Gallimard, p.39-54

- 1968. - **Mot et synthème**, in "Lingua", nr.21, p.294-308

- 1986. - **Les classes de monèmes**, in "Modèles linguistiques", nr.8/1, p.69-75

MASPERO H., 1934. - **La langue chinoise**, in "Conférences de l'Institut de linguistique de Paris", Paris, p.33-70

- 1952. - **Le chinois**, Paris, H.Champion

PARIS, M.CL., 1984. - **Nom et verbe en chinois: ressemblances et différences**, in "Modèles linguistiques", nr.6/1, p.101-116

PESETSKY D., 1982. - **Patho and Categories**, MIT dissertation

- 1984. - **Morphology and Logical Form**, in "Linguistic Inquiry", nr.16-2, p.193-246

POTTIER B., 1984. - **L' opposition verbo-nominale n'est pas un phénomène primaire**, in "Modèles linguistiques", nr.6/1, p.61-66

QIAN NAIRONG, 1990. - **Xiandai hanyu** (Limba chineză contemporană), Shanghai daxue, Gaojideng jiaoyu chubanshe

REN XUELIANG, 1981. - **Bijiao yufa** (Gramatică comparată), Beijing, Zhonghua shehui chubanshe

REULAND E., 1987. _ **A Feature System for the Set of Categorial Heads**, Foris, Dordrecht

ROBINS R.H., 1966. - **The Developpement of the Word Class System of the European Grammatical Tradition**, in "Foundations of Language", nr.2, p.3-19

ROSETTI A., 1947. - **Le mot. Esquisse d'une théorie générale**, Copenhague

SCHMIDT W.P., 1986. - **Eine revidierte Skizze einer allgemeinen Theorie des Worten**, in P.Swiggers et W.van Hoecke, "Mots et parties du discours", Leuven University Press

SCHAFFER E., 1948. - **Noun Classifiers in Classical Chinese**, in "Language", nr.24/4, p.408-413

SHEN HUANGXIE, 1985. - **Guanyu huafen hanyu cilei wentide yidian yijian** (Cîteva păreri asupra problemei împărţirii în părţi de vorbire a cuvintelor din limba chineză), in "Congresul Naţional de predare a limbii chineze, Beijing, p.

SHEN KAIMU, 1989. - **Ming, dong, xing fenlei wenti wei neng jiejuede yuanyui** (Cauzele pentru care nu poate fi rezolvată problema delimitării numelor, verbelor şi adjectivelor), in "Yufa yanjiu hetansuo", nr.5, p.54-68

SHI CUNZHI, 1980. - **Yufa san lun** (Trei dezbateri de gramatică), Shanghai jiaoyu chubanshe

SHI YOUWEI, 1989. - **Cilei: yuyanxuede kunhuo** (Părţile de vorbire: nod de dificultăţi şi de îndoieli în lingvistică), in "Yufa yanjiu he tansuo"(Studii si cercetări de gramatică), Beijing, Yuwen chubanshe, p.113-130

SIMON W., 1937. - **Has the Chinese Language Parts of Speach?**, in "Transaction of the Philological Society", p.99-119

STOWELL T., 1981. - **Origins of Phrase Structure**, MIT dissertation

STRAWSON P., 1952. - **Introduction to logical theory**, London, Met huen and Co

SWIGGERS P. - Van Hoecke W., 1986. - **Mots et parties du discours. Word and Word Classes. Wort und Wortarten**, Leuven University Press

TESNIERE L., 1966. - **Eléments de syntaxe structurale**, Paris, Klincksieck, ed a 2-a, p.53-55

USPENSKI V.A., 1965. - **Structura tipologyia iazykov**, Moskwa

VISAN F., 1990. - **La spécificité de l'écriture chinoise en tant que système sémiotique autonome**, in "Revue européenne d'études sémiotiques", nr.2-2, p.251-264

VON GABELENTZ O., 1981. - **Chinesiche Grammatik**, Leipzig

WALD L., 1972. - **Progresul în limbă**, Bucureşti, Ed.Ştiinţifică

ZHAO YUANREN, 1968 b.- **A Grammar of Spoken Chinese**, Berkeley and Los Angeles, University of California Press; ed.chineză, 1979, sub titlul **Hanyu konyu yufa** (trad.de Lü Shuxiang), Beijing Shangwu yinshuguan

ZHONG QINDENG, 1957. - **Hanyude cilei wenti** (Problema părţilor de vorbire în limba chineză), în vol.sinteză "Hanyu cilei wenti"(Dezbatere asupra problemei părţilor de vorbire în limba chineză), p.100-103

ZHOU ZUMO, 1957. - **Huafen cileide biaozhun** (Mărcile distinctive ale claselor de vorbire), în acelaşi volum (supra), p.39-42

ZHU DEXI, 1961 (reed.1980). - **Guanyu dongci xingrongci "ming wuhua" de wenti** (Despre problema nominalizării verbelor şi adjectivelor),in "Xiandai hanyu yufa yanjiu",Beijing,p.200-230

- 1982. - **Yufa jiangyi** (Explicaţii gramaticale), Beijing, Shangwu yinshuguan
- 1985. - **Yufa dawen** (Intrebări fundamentale de gramatică), Beijing, Shangwu yinshuguan
- 1989. - **Ciyi he cilei** (Sensul cuvintelor şi părţile de vorbire), în vol. "Yufa yanjiu he tansuo" (Studii şi cercetări de gramatică), Beijing, Yuwen chubanshe, p.3-8

ZHU XING, 1979. - **Hanyu yufaxuede ruogan** (Asupra cîtorva probleme de gramatică chineză), Hebei renmin chubanshe

ZONG TINGHU, 1988. - **Xiuci xin lun** (Noi dezbateri de retorică), Shanghai jiaoyu chubanshe

x x x **Gu hanyu yufaxue ciliao huibian** (Ediţie a materialelor referitoare la gramatica chineză), Beijing, Renmin chubanshe 1983

x x x **Er shi er zhi** (Cele 22 de texte filosofice), (reed. după ditia din 1875 cu comentariile clasice), Shanghai guji chubanshe, 1985

x x x **Zhongguo lidai shihua xuan** (Culegere de poetică din perioada Chinei clasice), Changsa, Yulu shushe, 1985

x x x **Zhongguo gudai wenlun xuan** (Culegere de dezbateri asupra literaturii din perioada Chinei vechi), 1983

Numere tematice si volume consacrate părţilor de vorbire:

Zhongguo yuwen(Limba chineză), 9/1955, 6/1988, 2-4/1991;

Yufa yanjiu he tansu (Studii şi cercetări de gramatică), Beijing, Yuwen chubanshe, 5/1991;

Hanyu cilei wenti (Dezbatere asupra problemei părţilor de vorbire în limba chineză), Beijing, Zhonghua shuji

Tiparul s-a efectuat sub c-da nr. 223/1995
la Tipografia Editurii Universității București

ISBN 973-575-068-6

Lei 3780